

De Staat van de Stad Amsterdam X

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

De Staat van de Stad Amsterdam X

Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie

Colofon

Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS)
Gemeente Amsterdam
www.ois.amsterdam.nl
algemeen.ois@amsterdam.nl

Eindredactie

Ellen Lindeman

Auteurs

Soufyan Ahamiane	Anne Huijzer	Ranu Sewdas
Lieselotte Bicknese	Idske de Jong	Bart Sleutjes
Hester Booi	Hetty van Kempen	Harry Smeets
Nathalie Bosman	Joeke Kuyvenhoven	Annika Smits
Laurie Dalmaijer	Ellen Lindeman	Frederique van Spijker
Tanja Fedorova	Francien Meester	Mersiha Tepic
Laura de Graaff	Laure Michon	Sara de Wilde
Milou Haggenburg	Sara Rubingh	Merel van der Wouden
Merijn Heijnen	Daan Schmitz	

Met dank aan

De tegenlezers vanuit de verschillende afdelingen van de Gemeente Amsterdam en verder aan Jeroen Boelhouwer (SCP) & Floris Vermeulen (UvA) en de vele Amsterdammers die hebben meegewerkt aan de enquête.

Grafische vormgeving

Dirk van der Burgh

Fotografie

Fotobank Intranet Amsterdam

Amsterdam, september 2019

Inhoud

Samenvatting in kernpunten	7
Inleiding	13
1. De Amsterdamse Leefsituatie-index	17
2. Bevolking en woningmarkt	29
3. Gezondheid	43
4. Participatie in onderwijs	53
5. Economie	67
6. Mobiliteit	79
7. Duurzaamheid	87
8. Participatie in arbeid	97
9. Participatie in welvaart	109
10. Maatschappelijke participatie	121
11. Vrijtijdsbesteding	129
12. Politieke participatie	141
13. Leefbaarheid en veiligheid	149
14. Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie	167
Geraadpleegde literatuur	175
Bijlage I Methode Staat van de Stad enquête	179
Bijlage II Domeinen en indicatoren Leefsituatie-index	181
Bijlage III Omschrijving van de 22 gebieden, buurtcombinaties en stadsdelen	182

Samenvatting in kernpunten

De Amsterdamse Leefsituatie-index

- De leefsituatie in Amsterdam is ten opzichte van 2004 verbeterd, de gemiddelde score op de Leefsituatie-index ging van 100 naar 105, en is sinds 2016 stabiel.
- In de vier grootste steden is de leefsituatie gemiddeld minder goed dan elders in Nederland, maar het verschil wordt kleiner ten gunste van die steden. Dit houdt verband met dat het opleidingsniveau in de grote steden sterker stijgt.
- De achterstand van Amsterdammers zonder betaald werk op hen die wel betaald werk hebben, blijft onveranderd groot. Arbeidsongeschikten en langdurig zieken verkeren in veruit de meest ongunstige leefsituatie. De gunstige positie van studenten is ten opzichte van 2004 achteruitgegaan.
- Amsterdammers die een hogere opleiding hebben afgerond, hebben een betere leefsituatie dan lageropgeleiden en hun positie is ten opzichte van 2004 nog gunstiger.
- Ook de verschillen tussen inkomensgroepen in leefsituatie zijn groot, waarbij de gunstige positie van de hoogste inkomensgroep recent iets is verslechterd.
- Naast sociaaleconomische status en gezondheid is het gebruik maken van internet een belangrijke hulpbron voor het welzijnsniveau. Ook het sociale netwerk en de ervaren sociale cohesie zijn van invloed.
- Vanaf de leeftijd van 55 jaar is de leefsituatie minder goed. De positie van 75-plussers is het minst gunstig maar sinds 2004 het sterkst verbeterd. De gunstige positie van jongvolwassenen (18-24 jaar) ging niet mee met de algemene vooruitgang voor Amsterdammers.
- De leefsituatie is voor paren, met of zonder kinderen, gunstiger dan voor alleenwonenden en volwassenen in eenoudergezinnen. Paren met kinderen zijn er ten opzichte van 2004 het meest op vooruitgegaan.
- Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een minder goede leefsituatie dan anderen en hun positie is ten opzichte van 2004 minder hard vooruitgegaan.
- De ruimtelijke dieldeling in de stad blijft duidelijk zichtbaar: de leefsituatie in Noord, Zuidoost en

Nieuw-West is relatief ongunstig, in Oost en West gemiddeld en in Centrum en Zuid relatief gunstig. Wel is er recent meer groei naar elkaar toe doordat er vooruitgang is in een aantal laag scorende stadsdelen.

- De objectieve leefsituatie hangt samen met subjectieve welzijnsfactoren als tevredenheid met het eigen leven, ervaren geluk en vertrouwen in de toekomst. Deze gevoelens zijn de afgelopen jaren niet veranderd.

Bevolking en woningmarkt

Bevolking

- Amsterdam had op 1 januari 2019 bijna 863 duizend inwoners. Naar verwachting wordt in 2032 de grens van één miljoen inwoners behaald.
- Sinds 2008 zijn er gemiddeld ongeveer 10.000 inwoners per jaar bijgekomen. De groei zwakt recent wel iets af (+8.700 in 2018 versus +9.400 in 2017 en +10.200 in 2016).
- Het aantal inwoners in Amsterdam groeit sterker dan gemiddeld in Nederland en sterker dan in Rotterdam en Den Haag, maar minder sterk dan in Utrecht en Almere.
- Iets meer dan de helft (53%) van de Amsterdammers heeft een migratieachtergrond, onder alle Nederlanders is dit bijna een kwart (23%).
- Het aandeel Amsterdammers dat zich na hun 18^e vanuit het buitenland in de stad vestigde nam toe van 20% in 1999 tot 28% in 2019.
- In 2018 verruilde een record aantal Amsterdammers de stad voor een andere woonplaats binnen Nederland: bijna 47.000.
- Ook de buitenlandse migratie bereikte in 2018 nieuwe records: zowel vestiging (43.000), vertrek (27.000) en saldo (+16.000) waren hoger dan ooit.
- De meeste immigranten in Amsterdam komen vanuit het Verenigd Koninkrijk, India en de Verenigde Staten.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad telt op 1 januari 2019 ruim 441 duizend woningen. Sinds 2014 groeit de woningvoorraad sterk, in 2018 met een recordaantal van 8.673 woningen, en gaat gelijk op met de groei van de bevolking.

- Het aandeel vrije sector huurwoningen neemt toe naar 15% van de voorraad in 2017.
- De huurprijzen van woningen die door particuliere verhuurders worden verhuurd stijgen sterk, en zijn gemiddeld €824 per maand in 2017.
- De huizenprijzen in Amsterdam zijn verder gestegen en ook de Amsterdamse regio is duur geworden ten opzichte van het landelijk gemiddelde.
- Corporatiewoningen worden in toenemende mate bewoond door de laagste inkomens.
- Eén op de vijf huishoudens in een sociale corporatiewoning heeft een inkomen hoger dan € 36.165. Dit zijn vaak stellen (met en zonder kinderen).
- Amsterdammers zijn gemiddeld tevreden met hun woning (rapportcijfer 7,8).
- Een kwart van de Amsterdamse huishoudens wil verhuizen, een groeiende groep wil een woning kopen.

Gezondheid

- Amsterdammers worden gemiddeld een jaar minder oud dan Nederlanders gemiddeld.
- De gezonde levensverwachting is hoger voor mannen dan voor vrouwen. Vrouwen worden gemiddeld gezien ouder dan mannen, maar zijn minder lang gezond.
- Driekwart van de volwassen Amsterdammers ervaart een goede gezondheid.
- Een kwart van de volwassen Amsterdammers heeft last van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps.
- Amsterdammers met een lage sociaaleconomische status, migratieachtergrond en vrouwen ervaren minder psychisch welbevinden.
- Eén op de zes (16%) Amsterdammers tussen 19 en 64 jaar voelt zich ernstig eenzaam.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers tussen 19 en 64 jaar rookt, 14% wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 8% drinkt overmatig. Volwassen Amsterdammers roken en drinken vaker dan landelijk gezien.
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers kampen met overgewicht en landelijk vijf van de tien volwassenen.
- Driekwart van de volwassenen beweegt minimaal vijf van de zeven dagen minimaal een half uur matig intensief. Amsterdammers met een migratieachtergrond voldoen minder vaak aan deze beweegnorm.
- Eén op de acht Amsterdamse 18-plussers heeft vanwege hun gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging.
- Ruim de helft van de volwassen Amsterdammers meent wel toegang te hebben tot informele hulp wanneer zij dat nodig zouden hebben. Dat geldt minder vaak voor ouderen (75-plussers: 34%) en mensen met een laag inkomen en/of een laag opleidingsniveau.
- Eén op de acht huishoudens (12%) heeft één of meer gemeentelijke zorgvoorzieningen, vaak een woon- of vervoersvoorziening of ambulante ondersteuning. Bij huishoudens in Nieuw-West, Noord en Zuidoost is dat vaker.
- Ongeveer 104.000 Amsterdamse huishoudens hebben een gemeentelijke zorg-, jeugd en/of inkomensvoorziening (21% van alle huishoudens). Eén op de vijf van de huishoudens met een dergelijke voorziening heeft voorzieningen in meerdere domeinen. Eenoudergezinnen hebben vaker voorzieningen én stapelen relatief vaak voorzieningen.

Participatie in onderwijs

- Op een aantal vlakken gaat het goed met onderwijsvolgende Amsterdammers. Zo worden basisschooladviezen vaker bijgesteld als leerlingen hier recht op hebben, halen meer niet-westerse meisjes een havo of vwo diploma en behalen meer jongeren een startkwalificatie. Op veel vlakken is er echter sprake van ongelijkheid tussen groepen:
- Het bereik van de voorschool onder doelgroeppeuters is de afgelopen twee jaar gedaald, van 88% in 2016 naar 73% in 2018. Deze daling geldt vooral sinds de wetswijziging begin 2018.
- Op basisscholen met het grootste aandeel potentiële achterstandsleerlingen is het percentage leerlingen dat het streefniveau lezen haalt fors lager dan op scholen met weinig potentiële achterstandsleerlingen.
- Het aandeel vwo adviezen is gestegen in de loop van de tijd, en het aandeel havo diploma's stijgt.
- Havo/vwo leerlingen met hoogopgeleide ouders behalen vaker een succesvolle schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs dan leerlingen met laagopgeleide ouders.
- De mogelijkheid tot afstroom op een school speelt geen rol in het schoolsucces van havo/vwo leerlingen. Toch zien we hen steeds meer naar categorale vwo scholen en havo/vwo scholen gaan. En ook op havo/vwo scholen zitten de vwo leerlingen steeds meer in aparte vwo-klassen.
- Op vmbo-t en havo blijven veel leerlingen zitten vergeleken met andere delen van het land; voor jongens geldt dit nog sterker dan voor meisjes. Tegelijk ligt ook het slagingspercentage op vmbo-t en havo relatief laag in Amsterdam.
- Er wordt in Amsterdam relatief veel gestapeld binnen het voortgezet onderwijs. Dit geldt vooral voor leerlingen zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond.
- Het aandeel Amsterdamse studenten dat binnen het mbo doorstudeert na het behalen van een diploma voor de entreeopleiding is toegenomen. Het aandeel studenten dat doorstudeert na het behalen van een mbo-2 of mbo-3 diploma blijft stabiel rond 50%.
- Het aantal Amsterdamse studenten dat een lerarenopleiding volgt is tussen 2013 en 2017 afgenomen. Deze daling is het sterkst voor opleidingen tot docent in het primair en speciaal onderwijs (-25%).

Economie

- De economie van Amsterdam groeit sterker dan in de MRA en Nederland.
- Uitdagingen zijn er in de vorm van schaarste op de arbeids- en woningmarkt, hoge vastgoedprijzen en een recente dalende trend in het consumentenvertrouwen van Amsterdammers.
- Amsterdam kent een gunstig ondernemingsklimaat voor specialistische zakelijke diensten en cultuur. De meeste vestigingen en banen zijn in de sector 'Advisering en onderzoek'. Het aantal banen en vestigingen in 'Cultuur, sport en recreatie' groeit het snelst.
- Amsterdam kent een toenemend aantal kleine ondernemingen: het aantal ZZP-ers is sinds 2008 verdrievoudigd. Van alle starters is 72% ZZP-er.
- Het aantal kleine banen (minder dan 12 uur per week) groeit harder dan de totale werkgelegenheid. Kleine banen zijn vooral te vinden in de horeca en detailhandel.
- Doordat het aantal banen sterker groeit dan de beroepsbevolking kent Amsterdam een sterke inkomende pendel van werknemers, zowel vanuit de rest van de MRA als van buiten de MRA. Daar staat een relatief sterke uitgaande pendel vanuit Amsterdam naar de regio Schiphol tegenover.
- Amsterdam kent een sterkere toeristische groei dan andere Europese steden en telt relatief veel banen in de toeristische sector: 11% van de totale werkgelegenheid.
- Een derde van alle landelijke hotelovernachtingen vindt in Amsterdam plaats. Het aantal overnachtingen neemt bovendien sterk toe, ook buiten het hoogseizoen.
- Circa 2,5 miljoen overnachtingen vinden plaats via vakantieverhuur van woningen. Het aantal advertenties op Airbnb is tussen 2017 en 2018 gegroeid.
- Het aantal winkelveestigingen is tussen 2008 en 2018 gedaald met 10% tot bijna 5.500 vestigingen, maar winkels zijn wel groter geworden.
- Amsterdammers winkelen vooral in hun eigen stadsdeel. Voor niet-dagelijkse goederen shopt men steeds vaker online of in de regio.

Mobiliteit

- Amsterdammers verplaatsten zich in 2017 gemiddeld 2,4 keer per werkdag en ze legden samen gemiddeld 11,1 miljoen kilometer per werkdag af. Het aantal verplaatsingen daalt sinds het begin van de eeuw.
- Men reist in Amsterdam bijna even vaak met auto, fiets en openbaar vervoer. Het aandeel van de auto is de afgelopen decennia gedaald en het fietsgebruik sterk gegroeid. Inwoners fietsen het vaakst en bezoekers komen het vaakst met de auto.
- In de stadsdelen Centrum, Oost, West en Zuid is de fiets het populairste vervoersmiddel, in Noord en Nieuw-West de auto en in Zuidoost het openbaar vervoer.

- Het aantal ritten met bus, tram, metro en veerponten in Amsterdam is tussen 2013 en 2017 met 14% gestegen.
- Autobezit onder Amsterdammers is gedaald, vooral onder jongeren. Maar door de bevolkingsgroei neemt het totaal aantal personenauto's in de stad nog toe.
- Het aantal deelauto's in Amsterdam is gegroeid tot ruim 7.000 en maakt 3% van alle auto's in de stad uit.
- Het aantal ernstig gewonden in het verkeer is de afgelopen jaren toegenomen. Fietsers zijn het minst tevreden over de verkeersveiligheid.

Duurzaamheid

- De CO₂-uitstoot moet met 70% verminderen ten opzichte van 2016 om de 2030-doelstelling te behalen (55% reductie ten opzichte van 1990). Circa de helft van alle CO₂-uitstoot wordt door elektriciteitsverbruik veroorzaakt, vooral door zakelijk elektriciteitsverbruik.
- Het totale gasverbruik in Amsterdam van particulieren is in 2017 7% lager dan in 2008, per woning is het 17% lager.
- Het totale elektriciteitsverbruik in Amsterdam van particulieren is in 2017 met 7% toegenomen ten opzichte van 2008, maar het elektriciteitsverbruik per woning is wel gedaald met 4%.
- In 2017 heeft bijna driekwart van de Amsterdamsse woningen dubbelglas. Er zijn hierin grote verschillen tussen stadsdelen, bijvoorbeeld 85% in Nieuw-West en 50% in Centrum.
- In 2018 heeft 62% van de woningen in Amsterdam een geldig energielabel, waarvan 47% een label C of D en 25% een label E, F of G.
- In 2017 werd nog altijd maar 6,1% van het totale energiegebruik duurzaam opgewekt.
- De hoeveelheid duurzaam opgewekte energie neemt wel toe; in 2017 was het opgesteld vermogen aan zonnepanelen ongeveer zestien maal zo groot als in 2009.
- Ondanks de verdubbeling in het aantal duurzame voertuigen in 2018 ten opzichte van 2008, is het aandeel duurzame auto's in 2018 nog relatief klein (4,7% is elektrisch of hybride).
- De afvalproductie per Amsterdammer is in 2018 gedaald ten opzichte van 2016.
- Vooral door het na-scheiden van plastic verpakkingen, drankenkartons en metalen uit het ingezamelde restafval wordt in Amsterdam een scheidingspercentage van 30,6% bereikt (17,4% bij bron gescheiden en 13,2% na-gescheiden); de doelstelling is 65% in 2020.
- Amsterdammers zelf scheiden relatief weinig afval: 91% van het plastic, 78% textiel-, 60% papier- en 42% van het glasafval en 99% van het GFE/T komt in restafval terecht.

Participatie in arbeid

- De potentiële beroepsbevolking (15-74 jarigen) nam de afgelopen tien jaar toe (+15%) en zal de komende jaren waarschijnlijk verder toenemen (+5% tot 2025).
- Het opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking wordt steeds hoger, 45% van de 15-74 jarigen een hbo of universitair diploma behaald.
- Tweederde van de Amsterdammers tussen de 15 en 74 jaar is werkzaam en werkt minimaal 1 uur per week in een betaalde baan, in 2003 was dit nog 61%.
- Amsterdammers werken gemiddeld 33,1 uur per week, mannen werken meer uren (gemiddeld 34 per week) dan vrouwen (32) maar het verschil wordt kleiner.
- Elf procent van de Amsterdammers is werkzaam op een lager niveau dan hun opleidingsniveau en 7% op een hoger niveau. Dit aandeel is de afgelopen tien jaar constant.
- Arbeidsrelaties zijn de afgelopen 15 jaar steeds flexibeler geworden, minder mensen zijn werkzaam in loondienst en als zij in loondienst werken is dit steeds minder vaak met een vast contract.
- Een kwart van de werkenden is werkzaam als zelfstandige (24%), dit aandeel is sterk toegenomen, in 2003 was nog maar 15% werkzaam als zelfstandige.
- Autonomie over de hoeveelheid werk en het moment waarop gewerkt moet worden zijn de belangrijkste redenen voor Amsterdammers om als zelfstandige te beginnen.
- Tachtig procent van de werkenden Amsterdammers is tevreden met de eigen baan, ontevredenheid met de baan doet zich vooral voor onder werkenden met een flexibel contract en werkenden die meerdere banen combineren.
- Op de werkvloer heeft 12% de afgelopen 12 maanden te maken gehad met discriminatie, dit betrof veelal vervelende grappen, minder betaald krijgen, gepest worden of vervelende klussen moeten doen.
- 23.000 Amsterdammers waren in 2018 werkzoekend zonder werk en behoorden daarmee tot de werkloze beroepsbevolking (4,8% van de Amsterdamse beroepsbevolking). Dit aandeel daalt sinds 2014.
- Het aantal werkloosheidsuitkeringen (WW) daalt, begin 2019 hadden ruim 14.500 Amsterdammers een WW-uitkering. Dit komt neer op 2,3% van de beroepsbevolking.
- Het aandeel Amsterdammers in de leeftijd van 18 tot en met 66 jaar dat afhankelijk is van bijstand is 6,6%, dit aandeel is de afgelopen jaren vrij constant gebleven.

Participatie in welvaart

- Amsterdamse huishoudens hadden in 2017 gemiddeld 39.000 euro te besteden. Dit is 16% meer dan in 2012. Het inkomen van gezinnen met kinderen steeg in deze periode het sterkst.

- Het gemiddelde inkomen van Amsterdamse huishoudens, gecorrigeerd voor huishoudensamenstelling omdat er in Amsterdam bijvoorbeeld veel alleenstaanden zijn, ligt sinds 2015 net iets boven het Nederlandse gemiddelde.
- In Bijlmer-Centrum, Volewijck, en Slotermeer-Noordoost hebben huishoudens het minst te besteden.
- De ongelijkheid in zowel inkomen als vermogen is in Amsterdam groter dan gemiddeld in Nederland.
- Drieënzestig procent van de Amsterdamse vrouwen is economisch zelfstandig, dit is net iets meer dan gemiddeld in Nederland (61%). Van de Amsterdamse mannen is 72% economisch zelfstandig, dit is juist minder dan gemiddeld in Nederland (79%).
- Ruim een derde van de Amsterdammers geeft aan moeite te hebben met rondkomen. Vooral eenoudergezinnen, laagopgeleiden en Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond kunnen vaak moeilijk rondkomen (meer dan 50%).
- Amsterdamse huishoudens hebben een doorsnee (mediaan) vermogen van € 6.200, veel minder dan gemiddeld in Nederland (€ 28.300). Vooral in Zeeburgereiland/Nieuwe Diep en Bijlmer-Centrum is het doorsnee vermogen van huishoudens klein.
- Ongeveer een kwart (23%) van de volwassenen geeft aan schulden te hebben, waarvan twee derde dit ziet als een probleem. Jongeren van 18-34 jaar hebben vaker schulden (34%) dan Amsterdammers in andere leeftijdsgroepen.
- In 2017 heeft 21% van de Amsterdamse huishoudens een laag inkomen (tot 120% WSM), dit komt neer op ongeveer 86.600 huishoudens en 137.500 personen.
- In 2018 zijn ruim 23.300 Amsterdammers gemeld in het kader van het vroeg signaleren van schulden. Er waren 8.200 Amsterdammers in de reguliere schuldhulpverlening, waarvan er 3.783 zijn ingestroomd in 2018.

Maatschappelijke participatie

- Steeds minder Amsterdammers hebben wekelijks contact met hun burens. Met 44% ligt dit percentage ruim onder het landelijk gemiddelde (60%).
- Zeven procent van de Amsterdammers heeft niet minimaal één keer per week contact met familie, vrienden of burens. Dit percentage is stabiel.
- Het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt is 13%. Sociale isolatie komt relatief vaak voor bij mensen met een slechte gezondheid, een laag inkomen of een uitkering, laagopgeleiden, alleenwonenden, niet-westerse (eerste generatie) migranten en/of mannen.
- Bijna vier van de tien Amsterdammers doen vrijwilligerswerk voor of via een organisatie. Dat gebeurt vaker voor meerdere organisaties. Amsterdammers zetten zich vooral in voor sportverenigingen, een maatschappelijk doel, de school van de kinderen en ouderen en gehandicapten.

- Zes van de tien Amsterdammers verlenen wel eens informele hulp. Negen procent van de volwassen Amsterdammers gaf in 2016 langdurig en/of intensief mantelzorg. Dat is minder dan gemiddeld in Nederland (14%).
- Een derde van de Amsterdammers voelt zich verwant met een godsdienst. Het aandeel christenen daalde de laatste jaren langzaam, maar lijkt zich in 2018 te stabiliseren op 15%. Het aandeel islamitische Amsterdammers ligt al jaren rond de 13%.
- Ruim de helft van de Amsterdammers komt op het werk of in de buurt in contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen. In toenemende mate komen de verschillende groepen elkaar ook tegen via vrienden of familie en bij het sporten of een opleiding. Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zelden of nooit contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen.
- In 2018 voelde 13% van de Amsterdammers zich wel eens gediscrimineerd. Dit percentage is het hoogst onder homo- en biseksuelen en neemt langzaam toe (van 18% in 2014 naar 22% in 2018). Van de niet-westerse Amsterdammers heeft 19% zich wel eens gediscrimineerd gevoeld in 2018.

Vrijtijdsbesteding; participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, mediagebruik, sport en vakantie

- Bijna drie kwart van de Amsterdammers heeft een hobby.
- De helft van de Amsterdammers is lid van een vereniging, het vaakst van een sportvereniging.
- De bibliotheek is populair bij Amsterdammers met verschillende achtergronden, er is hierin weinig verschil tussen Amsterdammers met verschillende opleidingsniveaus, inkomens en migratieachtergrond.
- Acht van de tien Amsterdammers gaan wel eens uit, vooral naar de film, of bezoekt een museum.
- Sportdeelname van Amsterdammers neemt sinds 2003 toe; 72% van de Amsterdammers ouder dan 18 jaar sport minstens één keer in de maand. Amsterdammers sporten iets vaker dan het Nederlands gemiddelde
- Sportdeelname neemt af met leeftijd en ligt lager bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond of een laag opleidingsniveau.
- Fitness is de meest populaire sport, en wordt vooral individueel beoefend. Ook hardlopen/joggen is populair.
- 92% van de Amsterdammers heeft een pc, laptop of tablet in huis. Bij mensen met een laag inkomen en ouderen is dat minder.
- WhatsApp is veruit het meest populaire sociale mediaplatform; acht op de tien Amsterdammers gebruikt het.
- Ruim drie kwart van de Amsterdammers gaat jaarlijks op vakantie en gaat dan meestal naar het buitenland.
- Vrijtijdsbestedingen hangen sterk samen met opleidingsniveau en inkomen. Opleidingsniveau heeft de meeste invloed. Laagopgeleide Amster-

dammers hebben bijvoorbeeld het minst vaak een hobby, gaan het minst vaak uit en gaan het minst vaak op vakantie.

Politieke participatie

- De Provinciale Statenverkiezingen en verkiezingen voor het Europees Parlement van 2019 hebben niet voor grote verschuivingen in de partijkeuze van de Amsterdammers gezorgd. Net als bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 is GroenLinks de grootste partij in Amsterdam.
- Bij de Provinciale Statenverkiezingen was de landelijke winnaar Forum voor Democratie; deze partij boekte ook in Amsterdam winst maar haalde relatief minder stemmen dan in de rest van de Provincie en Nederland als geheel.
- Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement werd de PvdA landelijk de grootste en in Amsterdam de tweede partij. Daarmee heeft de PvdA de score verdubbeld vergeleken met de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018.
- De fragmentatie in partijkeuze is bij deze verkiezingen minder groot dan bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Dit geldt zowel op stadsdeels als op wijkniveau.
- De opkomst is recent licht gestegen, maar we zien grote verschillen tussen stadsdelen. Met name in de stadsdelen Centrum en Zuid is de opkomst hoger dan gemiddeld.
- Forum- en GroenLinksstemmers in Amsterdam hebben verschillende profielen. Zij zijn beide vaak hoogopgeleid, maar Forum trekt ook veel laagopgeleide kiezers en ouderen. Daarnaast hebben hun kiezers relatief weinig politiek zelfvertrouwen.
- 68% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de lokale politiek. Dit aandeel is, evenals landelijk, in de afgelopen jaren gestegen. In Amsterdam is de politieke interesse vooral gestegen onder lageropgeleiden.
- Ook de stemintentie is gestegen (van 66% in 2015 naar 71% in 2017) en ligt op het hoogste niveau sinds 2010. De stemintentie is het sterkst gestegen onder Amsterdammers met een relatief lage stemintentie: volwassenen tot 30 jaar en personen met een laag huishoudinkomen.
- Amsterdammers zijn net als in voorgaande jaren verdeeld over de eigen politieke invloed. Vooral Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond en hogeropgeleiden zijn van mening dat hun stem invloed heeft.
- Ongeveer een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Er is een sterke samenhang tussen inzet voor buurt of stad en interesse in de lokale politiek.

Leefbaarheid en veiligheid

Leefbaarheid

- De waardering voor de eigen buurt is stabiel en goed. Gemiddeld geven Amsterdammers een 7,5 als rapportcijfer voor tevredenheid met de buurt.
- In Centrum neemt de tevredenheid met de buurt af. Rond een kwart van de bewoners van Centrum vindt dat de buurt in het afgelopen jaar is achteruitgegaan.
- Amsterdammers zijn door de jaren heen positiever geworden over het uiterlijk van hun buurt. Het uiterlijk van het groen, de woningen en de inrichting van de woonomgeving krijgen nu alle drie gemiddeld een 7,0 als rapportcijfer.
- Het oordeel over het onderhoud van de straten en stoepen en de groenvoorzieningen is licht verbeterd. In Noord, waar men van oudsher het minst tevreden was met het beheer van de openbare ruimte, is de tevredenheid toegenomen.
- Amsterdammers geven gemiddeld een 6,7 voor de mate waarin ze hun buurt geschikt vinden om kinderen in op te laten groeien. Dat is het laagste cijfer van de Metropoolregio Amsterdam.
- De tevredenheid met het aanbod aan winkels voor dagelijkse boodschappen in de buurt is toegenomen en krijgt gemiddeld een 7,6 in de stad. Alleen in Centrum is men hier minder tevreden over geworden.
- In de afgelopen tien jaar hebben steeds meer Amsterdammers zich ingezet voor een onderwerp dat met wonen in de stad of de buurt te maken heeft. In 2018 ging het om ongeveer een kwart.
- Het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met directe burens is verder gedaald naar 45%. Het vertrouwen dat Amsterdammers in hun buurtgenoten hebben is desondanks stabiel en ook het aandeel dat de omgang van verschillende groepen in de buurt als goed bestempelt is gelijk gebleven.
- De ervaren sociale cohesie schommelt de laatste jaren maar lijkt op de lange termijn stabiel (6,0).

Veiligheid

- Volgens de veiligheidsindex is Amsterdam veiliger geworden sinds 2014.
- Burgwallen-Nieuwe Zijde en Burgwallen-Oude Zijde zijn de meest onveilige buurten volgens de veiligheidsindex.
- Er zijn minder misdrijven gepleegd in Amsterdam (ruim 80.000 bij de politie geregistreerde misdrijven in 2018, -15% t.o.v. 2015). Het aantal overvallen neemt wel toe.

- Slachtofferschap van vandalisme komt het vaakst voor, maar neemt wel af.
- De geregistreerde jeugdcriminaliteit daalt sterker dan de volwassenencriminaliteit.
- Ondernijende criminaliteit is een aandachtspunt in Amsterdam, vooral drugscriminaliteit. De geregistreerde drugscriminaliteit daalt hier minder sterk dan in Nederland.
- In het Wallengebied wordt de meeste overlast ervaren, vooral overlast van toerisme en drukte. Drugsoverlast nam daar ten opzichte van 2017 af.
- De meerderheid van de Amsterdamse handhavers heeft te maken met agressie en geweld.

Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

- De gemiddelde leefsituatie is sinds 2012 licht toegenomen van een score van 104 (2012 en 2014) naar een score van 105 in 2016 en 2018. Deze vooruitgang geldt echter niet voor de door ons onderscheiden kwetsbare groepen (lage middeninkomens met een huurhuis, jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond, en ouderen en 45-plussers die geen baan hebben). Voor deze drie groepen is de gemiddelde leefsituatie gelijk gebleven of zelfs iets gedaald.
- De stadsdelen Centrum en Zuid kennen onveranderd de hoogste participatiegraad en Noord en Zuidoost de laagste. In Nieuw-West vallen de grote verschillen binnen het stadsdeel op: de hoogste participatie zien we in De Aker, Sloten en Nieuw-Sloten en de laagste in Slotermeer-Geuzenveld-Sloterdijken en Osdorp.
- Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond participeren onveranderd veel lager op bijna alle domeinen dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond of met een westerse achtergrond. Opvallend is dat de ervaren sociale cohesie onder deze groep juist vaak hoger is.
- Evenals in vorige jaren, participeren 65-plussers en Amsterdammers van 45-65 jaar die afhankelijk zijn van een uitkering op bijna alle domeinen minder dan gemiddeld. Het gaat om een vrij forse groep van 16% van de bevolking.
- De meest kwetsbare Amsterdammers (kwetsbaar op drie of vier domeinen conform definitie SCP) hebben een zeer lage score op de Leefsituatie-index (85, vergeleken met 105 als stedelijk gemiddelde) en ook op de losse onderdelen van participatie.

Inleiding

Deze rapportage, *De Staat van de Stad Amsterdam X*, beschrijft hoe de stad ervoor staat op tal van terreinen. In deze inleiding worden de doelstellingen en onderzoeksvragen van de monitor toegelicht, de hoofdthema's, de methode van onderzoek en de opbouw van de rapportage.

Auteur: Ellen Lindeman

In het jaar 2000 is een monitor, De Staat van de Stad Amsterdam, opgezet omdat er behoefte was aan systematische gegevens over ontwikkelingen op het sociale domein in de stad. De monitor wordt uitgevoerd door OIS (Onderzoek, Informatie en Statistiek, Gemeente Amsterdam) en eens in de twee jaar wordt een rapportage uitgebracht. Dit is inmiddels de tiende editie.

De rapportage De Staat van de Stad Amsterdam biedt een overzicht van hoe de stad er voor staat in termen van de leefsituatie en participatie van Amsterdammers op tal van terreinen. Het gaat daarbij om ontwikkelingen in participatie in de brede zin van het woord, zoals primaire participatie (op de gebieden werk, inkomen en onderwijs) en sociaal-culturele participatie. Het biedt ook een overzicht van thema's die daarmee samenhangen, zoals demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt, economische ontwikkelingen, en de thema's mobiliteit, duurzaamheid, gezondheid en leefbaarheid en veiligheid. De gegevens in de monitor zijn gebaseerd op een daarvoor opgezette enquête en daarnaast op vele andere (interne en externe) gegevensbronnen.

Doelstellingen en onderzoeksvragen

De monitor De Staat van de Stad heeft drie **hoofddoelstellingen**:

1. Verwerving van gestructureerde informatie over sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Zo wordt als het ware een periodieke 'Staat van Amsterdam' binnen het sociale domein gepresenteerd.

2. Afstemming tussen verschillende monitoren. De Staat van de Stad vormt een basismonitor waarbij verschillende basisterreinen van participatie en leefbaarheid bij elkaar gebracht worden die (ten dele) ook afzonderlijk in andere monitoren, dashboards en rapportages aan bod komen (zie afb. 1).

3. Monitorfunctie. De resultaten van De Staat van de Stad X worden gerelateerd aan die van de voorafgaande metingen (vanaf het jaar 2000). Zo kunnen conclusies over ontwikkelingen in de stad worden getrokken.

De monitor Staat van de Stad bestaat uit gestructureerde informatie over sociaaleconomische en sociaal-culturele ontwikkelingen in de stad. Hierbij staan de situatie in de stad als geheel en de positie van verschillende groepen Amsterdammers en verschillende gebieden in de stad centraal. Het gaat om de volgende **onderzoeksvragen**:

- Wat is het algemene welzijnsniveau (in de vorm van de Leefsituatie-index) van Amsterdammers en groepen Amsterdammers? En welke veranderingen zien we daarin in vergelijking met voorgaande jaren?
- In welke mate participeren Amsterdammers in de samenleving op het gebied van onderwijs, arbeid, welvaart, vrijetijdsbesteding, maatschappelijke, culturele en politieke participatie? Hoe zijn de leefomstandigheden (qua bevolkingssamenstelling, woningmarkt, economie, mobiliteit, duurzaamheid, leefbaarheid en veiligheid) en hoe is de gezondheid van Amsterdammers? En in welke

Afb. 1 Afstemming tussen De Staat van de Stad en andere monitoren en dashboards

Thema's in Staat van de Stad:							
Onderwijs	Arbeid	Inkomen	Gezondheid	Maatschappelijke participatie	Sportdeelname	Politieke participatie	Wonen, Leefbaarheid en veiligheid
Op basis van andere monitoren, o.a.:							
Leerlingenprognoses, Monitor Amsterdamse Docenten	Regionale enquête beroepsbevolking (REB), Monitor (Jeugd)werkloosheid	Armoedemonitor/Dashboard Armoede	Gezondheidsmonitor (GGD), Zicht en Grip op Sociaal	Burgermonitor	Sportmonitor, Sportindex	Burgermonitor	Wonen in Amsterdam, Veiligheidsmonitor
Verdiepende monitoren en factsheets, o.a.:							
Diversiteitsmonitor, Vluchtelingenmonitor							
Vrouwenemancipatiemonitor, Factsheet LHBTI's in Amsterdam							
Gebiedsanalyses / Gebied in Beeld							
Factsheet Jeugd & Factsheet ouderen*							

*Deze publicaties zullen in het laatste kwartaal van 2019 uitkomen.

mate zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?

- Welke groepen hebben een achterstand op één of meer van deze terreinen, gelet op achtergrondkenmerken als leeftijd, geslacht en migratieachtergrond en opleidingsniveau? En welke groepen zijn juist actiever op welke terreinen? Zijn hier de afgelopen jaren veranderingen in opgetreden?
- Hoe is het welzijnsniveau en de participatie van Amsterdammers ruimtelijk verdeeld? Welke verschillen zien we tussen gebieden in de stad en hoe ontwikkelen deze zich door de tijd?

Terreinen van participatie en leefbaarheid

Het algemene welzijnsniveau van de bevolking is in deze monitor gemeten met behulp van de Leef-situatie-index die ontwikkeld is door het Sociaal en Cultureel Planbureau. De index is samengesteld uit een combinatie van factoren op het gebied van participatie en leefbaarheid. Het gaat daarbij om 8 domeinen waarover vragen gesteld zijn in De Staat van de Stad enquête (zie bijlage III).

De afzonderlijke participatierreinen die in deze monitor behandeld worden, bestaan uit een aantal primaire participatievormen en een aantal sociaal-culturele terreinen. Het gaat om de volgende primaire participatievormen met de volgende hoofdthema's.

- **Onderwijs:** onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdamse jeugd (o.a. toetsresultaten, schoolverzuim, doorstroom, voortijdig schoolverlaten, volwasseneducatie).
- **Arbeid:** deelname aan arbeid en een analyse van werkloosheid onder groepen.
- **Welvaart:** inkomens- en uitkeringsgegevens, rondkomen van het inkomen, armoede, schulden en schuldhulpverlening.

Verder gaat De Staat van de Stad in op de volgende sociaal-culturele participatiedomeinen.

- **Maatschappelijke participatie:** waaronder het actief deelnemen aan verenigingsactiviteiten, het verrichten van vrijwilligerswerk, religieuze betrokkenheid en het hebben van een sociaal netwerk versus sociaal geïsoleerd zijn.
- **Culturele en vrijetijdsparticipatie:** het hebben van hobby's, uitgaansactiviteiten en cultuurdeelname, lidmaatschap van verenigingen, sportdeelname en het op vakantie gaan.
- **Politieke participatie:** waaronder politieke interesse, stemintentie, politieke voorkeur en stemgedrag.

De Staat van de Stad gaat ook over basisvoorwaarden en gevolgen van participatie en leefomstandigheden, namelijk:

- **Bevolking en woningmarkt:** beschrijft de context waarin participatie plaatsvindt, aan de hand van

demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt.

- **Gezondheid:** gezondheid is een basisvoorwaarde voor participatie. Daarnaast kan participatie van invloed zijn op de (ervaren) gezondheid. Hierbij wordt gekeken naar levensverwachting en sterfte, ervaren gezondheid, gerapporteerde aandoeningen, klachten en fysieke beperkingen, leefstijlfactoren, psychisch welzijn (o.a. ernstige eenzaamheid) en (informeel) zorggebruik.
- **Economie:** de thema's arbeid en welvaart en de mogelijkheden tot participatie hangen nauw samen met de economische situatie en ontwikkelingen daarin.
- **Mobiliteit:** een goed bereikbare stad en goede mobiliteitsmogelijkheden zijn voorwaarden voor participatie.
- **Duurzaamheid:** de concentratie en activiteiten van bewoners en bedrijven hebben invloed op het milieu en de duurzaamheid van de stad. Hierbij gaat het om (duurzame) energieverbruik, afvalproductie en -scheiding van Amsterdammers en de luchtkwaliteit.
- **Leefbaarheid en veiligheid:** o.a. het oordeel van Amsterdammers over hun woonomgeving, verhuisgeneigdheid, de ervaren sociale cohesie, onveiligheidsgevoelens en criminaliteitscijfers.

Diversiteit en ruimtelijke verschillen

Om inzicht te krijgen in de groepen die een achterstand hebben op één of meerdere terreinen wordt in de monitor gekeken naar verschillen tussen groepen met een verschillende migratieachtergrond, te weten: Surinaams, Antilliaans, Turks, Marokkaans en overig niet-westerse migratieachtergrond, westerse migratieachtergrond en inwoners zonder migratieachtergrond. Daarbij is aandacht voor verschillen tussen de eerste generatie migranten en de tweede generatie migranten (dat wil zeggen zij die in Nederland geboren zijn maar van wie één of beide ouders niet uit Nederland komen).

Daarnaast wordt ingezoomd op verschillen tussen leeftijdsgroepen, mannen en vrouwen en op verschillen naar sociaaleconomische status (opleiding, arbeidsmarktpositie en inkomen). Zo mogelijk komen ook combinaties van deze factoren aan bod, zoals verschillen tussen mannen en vrouwen binnen herkomstgroepen, tussen generaties en binnen generaties en tussen leeftijdsgroepen binnen herkomstgroepen. Dit geeft meer zicht op de hyperdiversiteit van de Amsterdamse bevolking.

Ruimtelijke verschillen komen in deze rapportage aan bod op basis van de zeven stadsdelen en (zo mogelijk) naar wijken en buurten. Ook wordt er, evenals in de vorige rapportages, gekeken naar verschillen tussen de 22 gebieden zoals benoemd voor de gebiedsgerichte aanpak van de gemeente (zie bijlage IV voor de namen en ligging van deze gebieden). Daarnaast worden de gegevens over Amsterdam (zo mogelijk) in regionaal perspectief geplaatst en wordt de positie van de stad zo mogelijk vergeleken met die van de andere vier grote steden (G4) en heel Nederland.

Naast de Staat van de Stad zijn er door OIS uitgebrachte rapportages die nader ingaan op de positie van gebieden in de stad en specifieke doelgroepen zoals vluchtelingen, vrouwen, lhbt, en gebieden (zie onderaan afb. 1).

Methode

Deze monitor is op verschillende gegevensbronnen gebaseerd, waaronder een speciaal hiervoor opgezette enquête onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Hieronder staat een toelichting op de gegevensbronnen.

Leeswijzer

In 'Samenvatting in kernpunten' worden de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek weergegeven.

Daarna wordt – in hoofdstuk 1 – de samengestelde maat van verschillende scores op participatierreinen beschreven: de algemene leef-situatie, uitgedrukt in de Leefsituatie-index.

In hoofdstuk 2 volgt een beschrijving van demografische ontwikkelingen en ontwikkelingen op de woningmarkt.

Hoofdstuk 3 beschrijft een belangrijke voorwaarde voor participatie: gezondheid.

In hoofdstuk 4 staat het Amsterdamse onderwijs centraal.

Hoofdstuk 5 gaat in op de belangrijkste economische ontwikkelingen, waarna een hoofdstuk over mobiliteit volgt (hoofdstuk 6) en over aspecten van duurzaamheid (hoofdstuk 7).

Vervolgens wordt nader ingegaan op twee primaire participatierreinen: participatie in arbeid (hoofdstuk 8) en participatie in welvaart (hoofdstuk 9).

Dan komen de sociaal-culturele participatierreinen aan bod: maatschappelijke participatie (hoofdstuk 10), participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, sport en vakantie (hoofdstuk 11) en politieke participatie (hoofdstuk 12).

De thema's leefbaarheid en veiligheid staan centraal in hoofdstuk 13. Hoofdstuk 14 geeft een totaaloverzicht van participatie en leefbaarheid naar stadsdelen, 22 gebieden en migratieachtergrond. Daarbij wordt ook ingezoomd op (cumulatie van) achterstanden en de positie van kwetsbare groepen in de stad.

In de bijlagen staan toelichtingen op de gebruikte methoden van onderzoek. In bijlage I wordt de onderzoeksmethode van de enquête beschreven en de respons toegelicht. Bijlage II bevat een overzicht van de clusters en indicatoren van de Leefsituatie-index en bijlage III geeft een overzicht van de stadsdelen, 22 gebieden van het gebiedsgericht werken en buurtcombinaties in Amsterdam.

Bronvermelding

Bij de teksten en afbeeldingen in de rapportage wordt alleen een bronvermelding gegeven als de gegevens niet afkomstig zijn uit de Staat van de Stad-enquête. De voor deze rapportage geraadpleegde literatuur staat achter in de rapportage.

De Staat van de Stad-enquête onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder

De basis voor deze rapportage is een enquête onder een steekproef van (zelfstandig wonende) Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Zij kregen vragen over hun participatie op verschillende terreinen (o.a. arbeid, vrijetijdsbesteding) en hun leefomstandigheden (bijv. huishoudtype, woningtype, gezondheid, huishoudinkomen). De enquête is in de periode oktober 2018-januari 2019 afgenomen. Hierbij is gebruik gemaakt van een mixed-methode aanpak; de vragenlijst is zowel online, schriftelijk, telefonisch als face to face afgenomen. Ruim 4.000 Amsterdammers hebben meegedaan aan het onderzoek. Zie verder bijlage I voor een toelichting op de opzet en respons. Als gegevens in deze rapportage afkomstig zijn uit deze enquête dan staat er geen bronvermelding in de tekst of onder de afbeelding.

Weging

De enquête is afgenomen bij een gestratificeerde steekproef van volwassen Amsterdammers. Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de hele populatie volwassen inwoners zijn de data gewogen naar achtergrondkenmerken van die populatie zoals woongebied (stadsdelen, 22 gebieden), type huishouden, leeftijdsgroep, migratieachtergrond en opleidingsniveau (zie bijlage I). Dit is op dezelfde manier gedaan als in de rapportages over 2016 en over 2014. In 2014 werd een nieuwe methode toegepast, ook met terugwerkende kracht voor 2012, omdat er betere gegevens van het CBS beschikbaar kwamen over het opleidingsniveau van de Amsterdamse populatie en omdat vanaf toen ook gewogen werd naar de 22 gebieden.

Overige bronnen

Naast De Staat van de Stad enquête van OIS zijn voor deze monitor gegevens gebruikt uit andere databestanden, onderzoeksrapportages en monitoren. Het betreft onderzoeken en publicaties van OIS zoals Amsterdam in Cijfers, de Amsterdamse Burgermonitor, de Sportmonitor, de Veiligheidsmonitor, de Regionale Enquête Beroepsbevolking (REB), Wonen in (de regio) Amsterdam (WIA/WIRA) en de Amsterdamse Armoedemonitor (zie afbeelding 1).

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van gegevens over Amsterdam uit het bevolkingsregister, van de politie, de GGD, het CBS/(Statline) etc. Om de positie van Amsterdam en Amsterdammers te kunnen duiden zijn (voor zover mogelijk) de gegevens vergeleken met landelijke gegevens (zoals van het CBS/Statline en het Sociaal en Cultureel Planbureau), gegevens over de regio en gegevens over de overige steden uit de G4 (naast Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht).

Noten

1 In de enquête van De Staat van de Stad zijn te weinig respondenten met een Antilliaanse migratieachtergrond vertegenwoordigd om daar uitspraken over te kunnen doen. Wel

worden er in deze rapportage gegevens van uit andere bronnen over deze groep gebruikt.

2 Tot deze groep behoren personen uit Afrika, Azië en Zuid-Amerika zonder de traditionele

immigrielanden Suriname, Marokko, Turkije en de Nederlandse Antillen.

1

De Amsterdamse Leefsituatie-index

Met de Amsterdamse Leefsituatie-index is de kwaliteit van leven, het welzijnsniveau, van Amsterdammers in één getal weer te geven. Deze index is gebaseerd op een tweejaarlijkse enquête onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder over belangrijke levensdomeinen als woonsituatie, mobiliteit, gezondheid en verschillende vormen van participatie. Daarnaast is de kwaliteit van leven uit te drukken in ervaren geluk en tevredenheid over het leven. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de kwaliteit van leven van verschillende bevolkingsgroepen en woongebieden in de stad en ontwikkelingen daarin.

Auteur: Ellen Lindeman

Kernpunten

- De leefsituatie in Amsterdam is ten opzichte van 2004 verbeterd, de gemiddelde score op de Leefsituatie-index ging van 100 naar 105, en is sinds 2016 stabiel.
- In de vier grootste steden is de leefsituatie gemiddeld minder goed dan elders in Nederland, maar het verschil wordt kleiner ten gunste van die steden. Dit houdt verband met dat het opleidingsniveau in de grote steden sterker stijgt.
- De achterstand van Amsterdammers zonder betaald werk op hen die wel betaald werk hebben, blijft onveranderd groot. Arbeidsongeschikten en langdurig zieken verkeren in veruit de meest ongunstige leefsituatie. De gunstige positie van studenten is ten opzichte van 2004 achteruitgegaan.
- Amsterdammers die een hogere opleiding hebben afgerond, hebben een betere leefsituatie dan lageropgeleiden en hun positie is ten opzichte van 2004 nog gunstiger.
- Ook de verschillen tussen inkomensgroepen in leefsituatie zijn groot, waarbij de gunstige positie van de hoogste inkomensgroep recent iets is verslechterd.
- Naast sociaaleconomische status en gezondheid is het gebruik maken van internet een belangrijke hulpbron voor het welzijnsniveau. Ook het sociale netwerk en de ervaren sociale cohesie zijn van invloed.
- Vanaf de leeftijd van 55 jaar is de leefsituatie minder goed. De positie van 75-plussers is het minst gunstig maar sinds 2004 het sterkst verbeterd. De gunstige positie van jongvolwassenen (18-24 jaar) ging niet mee met de algemene vooruitgang voor Amsterdammers.
- De leefsituatie is voor paren, met of zonder kinderen, gunstiger dan voor alleenwonenden en volwassenen in eenoudergezinnen. Paren met kinderen zijn er ten opzichte van 2004 het meest op vooruitgegaan.
- Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een minder goede leefsituatie dan anderen en hun positie is ten opzichte van 2004 minder hard vooruitgegaan.
- De ruimtelijke driedeling in de stad blijft duidelijk zichtbaar: de leefsituatie in Noord, Zuidoost en Nieuw-West is relatief ongunstig, in Oost en West gemiddeld en in Centrum en Zuid relatief gunstig. Wel is er recent meer groei naar elkaar toe doordat er vooruitgang is in een aantal laag scorende stadsdelen.
- De objectieve leefsituatie hangt samen met subjectieve welzijnsfactoren als tevredenheid met het eigen leven, ervaren geluk en vertrouwen in de toekomst. Deze gevoelens zijn de afgelopen jaren niet veranderd.

Het welzijnsniveau van (groepen) Amsterdammers van 18 jaar en ouder, uitgedrukt in de Leefsituatie-index, staat centraal in dit hoofdstuk. De Leefsituatie-index is ontwikkeld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en wordt gebruikt om samenvattend inzicht te geven in het niveau van welvaart en welzijn van de Nederlandse bevolking.¹ De index beschrijft de kwaliteit van leven op acht verschillende belangrijke levensdomeinen in één samenvattend getal ten opzichte van het indexjaar. Het gaat om domeinen van leefomstandigheden en participatie en elk domein telt daarbij even zwaar mee (zie kader). De subjectieve kant van kwaliteit van leven, zoals ervaren geluk en de tevredenheid met het leven, komt eveneens in dit hoofdstuk aan de orde.

Leefsituatie voor Amsterdam als geheel stabiel

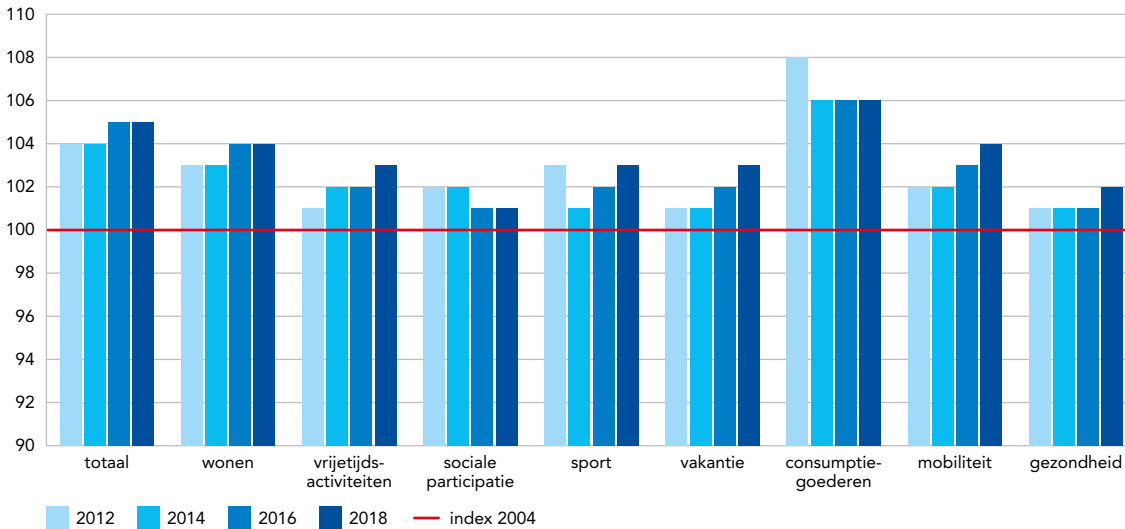
Het welzijnsniveau in Amsterdam, in de vorm van de gemiddelde Leefsituatie-index, is de afgelopen jaren toegenomen. De gemiddelde Leefsituatie-index ging van 100 in 2004 naar 104 in 2012² en 2014 en 105 in 2016 en 2018. Na een lichte toename van 2014 op 2016 is de index nu dus gelijk gebleven.³ De verbetering van de leefsituatie op lange termijn zien we terug op alle acht afzonderlijke domeinen van de Leefsituatie-index (zie afb. 1.1, de rode lijn geeft de index van 100 in 2004 weer). De sterkste stijging trad op voor het domein 'bezit van consumptiegoederen' en is sinds 2014 stabiel. Voor de domeinen sport, vakantie en mobiliteit zien we ten opzichte

Berekening van de Leefsituatie-index

De Leefsituatie-index wordt berekend op basis van een enquête (De Staat van de Stad enquête) waarin vragen worden gesteld over acht domeinen, te weten: woonsituatie (o.a. woningtype en -grootte), sociaal-culturele vrijetijdsactiviteiten (o.a. cultuurparticipatie en hobby's), sociale participatie (o.a. vrijwilligerswerk, sociaal isolement), sportbeoefening, vakantiegedrag, bezit van consumptiegoederen, mobiliteit (auto en openbaar vervoer) en gezondheid (zie bijlage III). De scores op deze acht domeinen tellen elk even zwaar mee voor de berekening van de totale index. In de index zijn geen gegevens opgenomen over werk, inkomen en opleiding, deze worden beschouwd als hulpbronnen voor de leefsituatie. Deze hulpbronnen en de domeinen komen ook als thema's in afzonderlijke hoofdstukken van deze rapportage aan de orde.

Om de ontwikkelingen in het welzijnsniveau en in de afzonderlijke domeinen te kunnen weergeven, wordt gewerkt met een indexjaar, namelijk 2004. In 2004 werd de index op gemiddeld 100 gesteld en voor elke respondent is vervolgens een persoonlijke Leefsituatie-indexscore berekend die is afgezet tegen het gemiddelde. Een score van bijvoorbeeld 105 betekent gunstiger dan gemiddeld in 2004, een score van 95 ongunstiger dan gemiddeld in dat jaar.

Afb. 1.1 Leefsituatie op domeinen, tweejaarlijkse cijfers 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 2004, afgeronde cijfers)

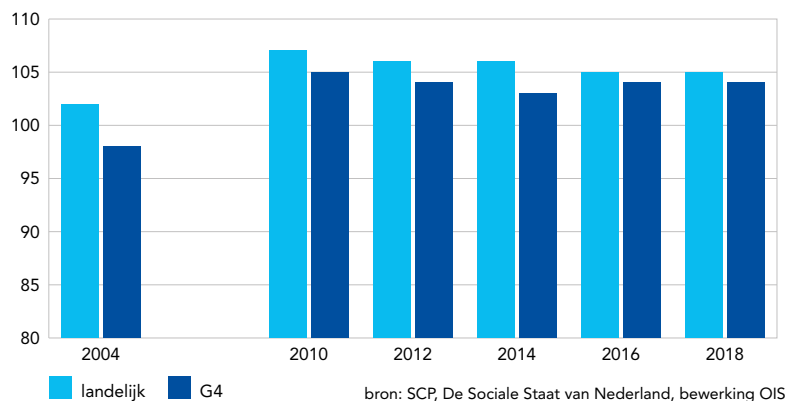
van 2014 een licht stijgende trend. Het domein sport ligt nu na een daling in 2014 weer op het hogere niveau van 2012. De verschillen tussen de gemiddelde scores op de domeinen zijn op korte termijn klein, en lijken soms groter doordat we werken met afgeronde cijfers, maar dergelijke veranderingen in leefomstandigheden en participatie gaan in werkelijkheid ook langzaam.

Leefsituatie in G4 minder gunstig dan landelijk, maar verschil wordt kleiner

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) berekent sinds 1997 de Leefsituatie-index voor de Nederlandse bevolking. De landelijke index is gestegen en nu stabiel: van 102 in 2004 naar 105 in 2016 en 2018. Tussentijds schommelde de landelijke index en er was als gevolg van de economische crisis sprake van een lichte verslechtering (van 2010-2012 van 107 naar 106, zie afb. 1.2).

Het SCP heeft de door hen berekende Leefsituatie-index ook uitgesplitst voor de vier grootste gemeenten samen (G4: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht). In grote steden wonen relatief veel mensen met achterstanden in sociaaleconomische status (zoals inkomen en opleiding) en de leefsituatie in de G4 is dan ook minder gunstig dan elders in Nederland. Maar de verschillen tussen de G4 en Nederland gemiddeld worden kleiner (98 versus 102 in 2004 en 104 versus 105 in 2018, zie afb. 1.2). Dit komt doordat de gemiddelde Leefsituatie-index meer gestegen is in de G4 dan landelijk. Het SCP noemt als verklaring voor het kleiner worden van de verschillen tussen zeer sterk verstedelijkte gebieden en de rest van het land, dat het opleidingsniveau in die gebieden sterker dan gemiddeld gestegen is wat een gunstigere leefsituatie oplevert.⁴ Dat geldt zeker voor Amsterdam, daar zien we een sterke toename van het aantal hoogopgeleiden (dat wil zeggen een afgeronde HBO- of WO-opleiding). Zo was in 2004 36% van de 15-74 jarige Amsterdammers hoogopgeleid en nam dat toe tot 49% in 2018 (versus 23% en 31% landelijk).⁵ Deze hoogopgeleiden hebben een

Afb. 1.2 Leefsituatie landelijk en in de G4, 2004 en 2010 t/m 2018 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 1997 voor de gehele bevolking)

betere leefsituatie dan lageropgeleiden en trekken daarmee de gemiddelde Leefsituatie-index omhoog.

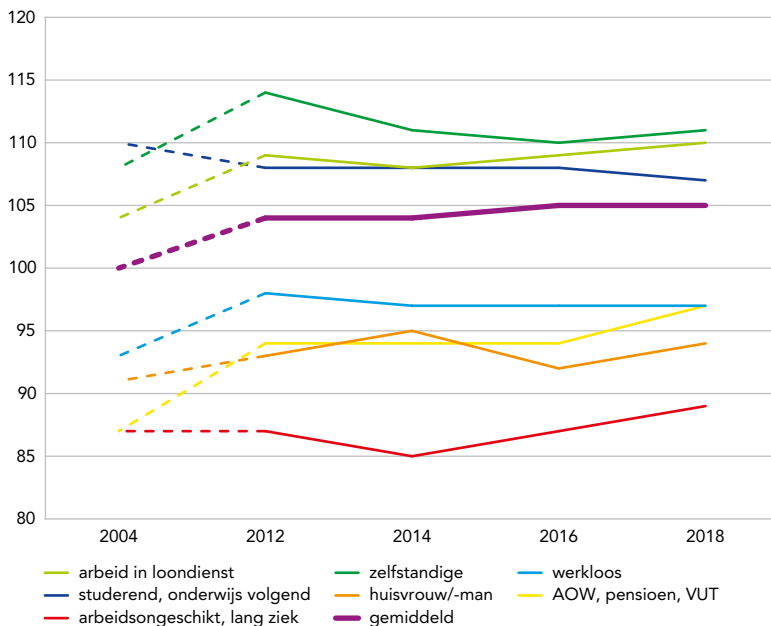
De invloed van hulpbronnen

Mensen hebben zelf verschillende mogelijkheden om de kwaliteit van hun leven te verbeteren. Het SCP onderscheidt daarbij sociaaleconomische hulpbronnen zoals arbeidsmarktpositie (betaald werk), opleiding en inkomen. Daarnaast is een goede gezondheid van belang en het beschikken over een sociaal netwerk. In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre deze factoren van invloed zijn op de leefsituatie van verschillende groepen Amsterdammers.

Beste positie voor werkenden en daarna studenten, maar positie studenten verslechterd

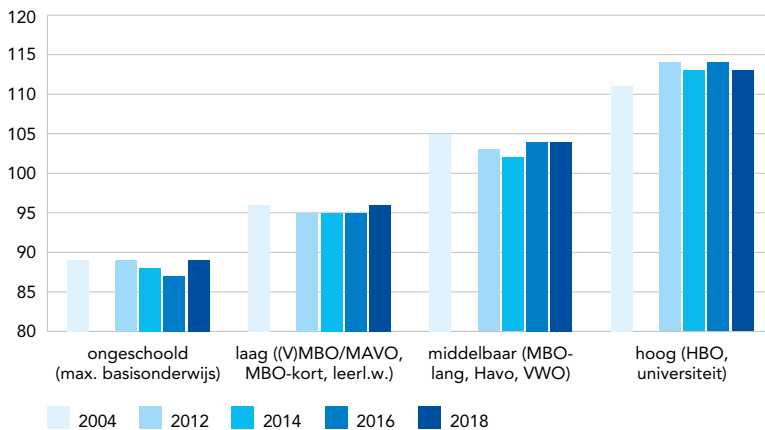
Het al dan niet hebben van betaald werk is sterk van invloed op de leefsituatie van Amsterdammers. Diegenen die betaald werk als hoofdbezigheid hebben, verkeren in een veel betere welzijnspositie dan andere Amsterdammers (score 110 versus 98). Dat

Afb. 1.3 Leefsituatie naar voornaamste bezigheid, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)*

*Amsterdammers die als voornaamste bezigheid 'werken in familiebedrijf' of 'vrijwilligerswerk' hebben, zijn niet apart als categorie opgenomen in deze afbeelding omdat de aantallen respondenten te klein zijn om betrouwbare uitspraken over te kunnen doen.

Afb. 1.4 Leefsituatie naar vier opleidingsniveaus, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

verschil tussen werkenden en niet-werkenden zien we terug op alle domeinen van de Leefsituatie-index. Amsterdammers die geen betaald werk hebben vanwege arbeidsongeschiktheid of een langdurige ziekte verkeren in veruit de meest ongunstige leefsituatie (89) en hun positie verbetert ook nauwelijks over tijd (zie afb. 1.3). Zelfstandigen en daarna werkenden in loondienst hebben de meest gunstige leefsituatie (resp. 111 en 110) en de positie van zelfstandigen is na achteruitgang vanaf 2012 nu weer stabiel. Ook 18-plussers die onderwijs volgen of studeren hebben een bovengemiddelde score op de Leefsituatie-index, maar hun positie is in vergelijking met 2004 achteruitgegaan (van 110 naar 107). Dat is opvallend omdat voor de overige groepen over de lange termijn vooruitgang is te zien.

Sterke samenhang met opleiding en inkomen

De leefsituatie varieert sterk met de hoogte van de genoten opleiding. Ongeschoolde Amsterdammers (met maximaal basisonderwijs) hebben een lage indexscore van 89 en deze score loopt op naarmate het opleidingsniveau hoger is tot 113 onder hoogopgeleiden (d.w.z. hbo of universiteit afgerond). Hoewel de gemiddelde leefsituatie in vergelijking met 2004 de afgelopen jaren is verbeterd, zien we dat alleen terug bij hoogopgeleide Amsterdammers (zie afb. 1.4). Voor de lagere opleidingsniveaus zien we wel recent lichte verbetering in de welzijnspositie. Zoals we al constateerden komt de verbetering in de gemiddelde Leefsituatie-index over lange termijn vooral doordat de samenstelling van de bevolking qua opleidingsniveau is veranderd; het aandeel hoogopgeleiden in Amsterdam is sterk gestegen.

Het inkomen is ook een belangrijke hulpbron voor de leefsituatie; de verschillen in leefsituatie tussen inkomensklassen zijn blijvend groot. Zo heeft de laagste inkomensgroep (tot 1.000 euro netto per maand) een leefsituatiescore van 95 en de hoogste inkomensgroep (boven de 4.500 netto) een van €117. De laagste inkomensgroep, netto 1.000 euro per maand of minder, is er het meest op vooruitgegaan ten opzichte van 2004 (+3, zie afb. 1.5). Kijken we naar recentere ontwikkelingen dan is opvallend dat de gunstige positie van de hoogste inkomenscategorie (van 3.201 euro netto en hoger) er ten opzichte van 2016 op achteruitgegaan is (van 116 naar 114), terwijl daar bij de overige inkomensgroepen geen sprake van is.

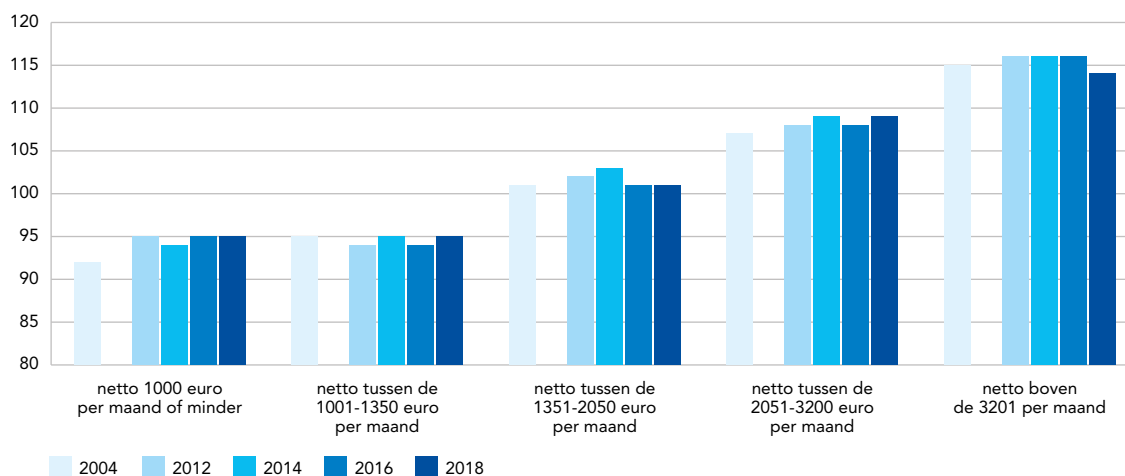
Gezondheid is ook een belangrijke hulpbron

Gezondheid, gemeten als de ervaren gezondheid en het ervaren van belemmeringen in het dagelijks leven als gevolg van ziekten/aandoeningen/handicaps, vormt een domein van de Leefsituatie-index (zie ook afb. 1.1). Het SCP ziet gezondheid echter niet alleen als een onderdeel van de leefsituatie, maar ook als een hulpbron voor de leefsituatie.⁶ Daarbij gaat het om verschillende invullingen van het begrip gezondheid. Gezondheid in de zin van geen last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap wordt gezien als een hulpbron voor de leefsituatie. Deze hulpbron blijkt een sterke invloed op de leefsituatie te hebben: Amsterdammers die last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap hebben een aanzienlijk minder gunstige leefsituatie dan anderen (96 versus 109).

Sterke samenhang met internetgebruik

In landelijk onderzoek van het SCP komt naar voren dat verschillen in de leefsituatie niet alleen te verklaren zijn door verschillen in hulpbronnen als inkomen en opleiding maar ook dat andere hulpbronnen samenhangen met een gunstige leefsituatie, waaronder het beschikken over digitale vaardigheden.⁷ Het beschikken over digitale vaardigheden geeft immers mogelijkheden tot (nieuwe vormen van) contacten en participatie en is haast onontbeerlijk om goed te kunnen meedraaien in de moderne maatschappij. In De Staat van de Stad enquête zien we dat de kleine

Afb. 1.5 Leefsituatie naar vijf inkomsgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

groep Amsterdammers die aangeeft geen internet te gebruiken (3%) een veel ongunstigere leefsituatie heeft dan anderen (81 versus 106). Het gaat hier voornamelijk om laaggeschoolde 55-plussers. Kijken we onder alle laaggeschoolden, dan hebben diegenen zonder internet een lagere leefsituatiescore dan anderen (80 versus 94) en hetzelfde geldt onder alle 55-plussers (81 versus 100).⁸

Sociaal netwerk en sociale cohesie hangen samen met leefsituatie

De leefsituatie wordt niet alleen beïnvloed door individuele hulpbronnen als inkomen en opleiding maar ook de omgeving van mensen speelt een rol.⁹ Het gaat daarbij om de beschikbaarheid over een sociaal netwerk in de omgeving, als vorm van sociaal kapitaal. De mate waarin men contact heeft met anderen is van invloed op het welzijnsniveau. Amsterdammers die vaak contacten met hun vrienden/goede kennissen hebben, hebben namelijk een veel betere leefsituatie dan diegenen die minder vaak deze contacten hebben. Dat varieert van een score 107 onder hen die minstens wekelijks contact hebben tot een slechte score van 85 onder hen die zelden of nooit contact hebben. Ook de mate waarin men contact heeft met familieleden (buiten het huishouden om) is van invloed maar wat minder sterk (lopend van 106 'wekelijks contact' tot 91 'zelden of nooit contact'). Verder hebben mensen die zelden of nooit contact hebben met burens gemiddeld een minder gunstig welzijnsniveau dan anderen (100 versus 106). De mate waarin Amsterdammers contacten hebben met hun familie, vrienden/goede kennissen en burens komt aan de orde in hoofdstuk 10 van deze rapportage over maatschappelijke participatie.

Ook de ervaren sociale cohesie in de buurt speelt een rol bij het welzijnsniveau. Sociale cohesie heeft betrekking op de saamhorigheid in de buurt, zoals het zich thuis voelen, elkaar kennen en op een prettige manier met elkaar omgaan (zie ook het onderdeel 'leefbaarheid' in het hoofdstuk 'Leefbaarheid en veiligheid' in deze rapportage). Het blijkt dat de

Afb. 1.6 De invloed van hulpbronnen op de leefsituatie, 2018 (in Bèta-coëfficiënten bij een regressieanalyse, hoe hoger het getal, des te meer van belang)

opleiding	0,36
inkomen	0,24
gezondheid*	0,18
internetgebruik	0,09
arbeidsmarktpositie (betaald werk)	0,06
contacten vrienden	0,16
contacten familie	0,07
ervaren sociale cohesie	0,06
contacten burens	n.s.
verklaarde variantie	52%

* = geen last van langdurige ziekte, aandoening of handicap

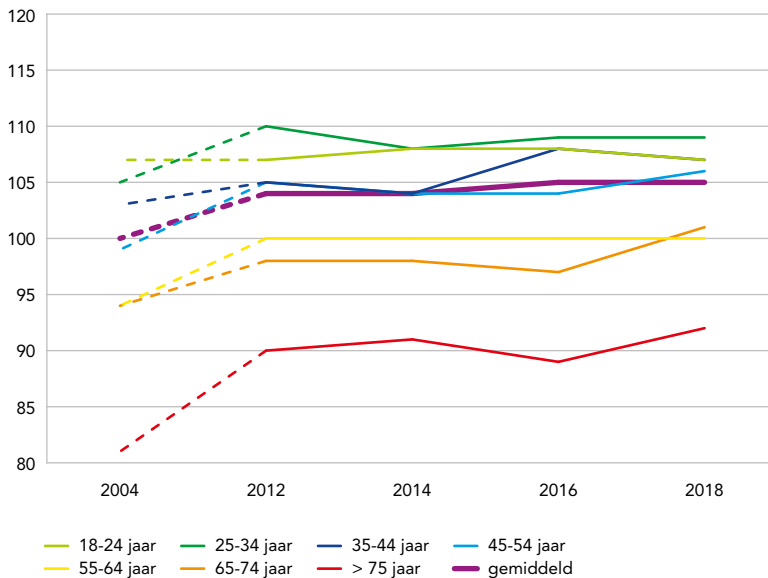
n.s. = niet significant

leefsituatie beter is wanneer men veel sociale cohesie in de buurt ervaart. Zo hebben Amsterdammers die weinig sociale cohesie in hun buurt ervaren een gemiddelde leefsituatie-index van 102 en zij die veel sociale cohesie ervaren een gemiddelde score op de index van 108.

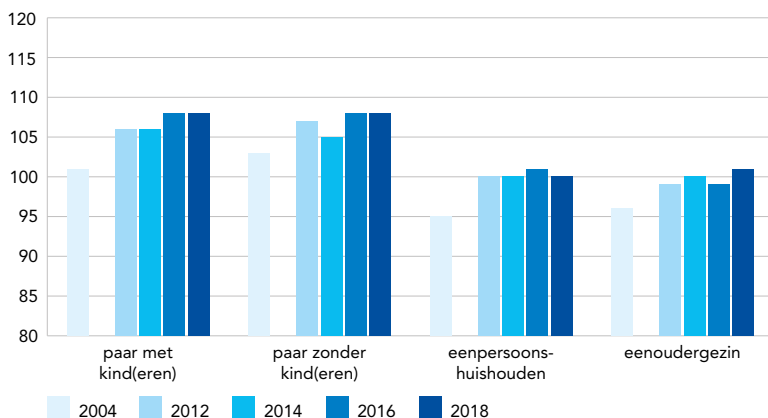
Opleiding, inkomen, gezondheid en contacten met vrienden meest bepalende factoren

Met behulp van multivariate analyse is bekeken welke hulpbronnen nu het meest van invloed zijn op de leefsituatie (zie afb. 1.6). De sociaaleconomische hulpbronnen opleiding en inkomen blijken het sterkst van invloed op de leefsituatie. Maar daarnaast heeft het hebben van een ernstige ziekte of aandoening een zelfstandige invloed op de leefsituatie en is deze factor zelfs belangrijker dan het wel of niet hebben van een betaalde baan. Dit werd eerder ook gevonden in landelijk onderzoek van het SCP.¹⁰ Daarnaast hebben factoren die samenhangen met iemands netwerk, namelijk de mate van contacten met vrienden en (in mindere mate) met familie en de ervaren

Afb. 1.7 Leefsituatie naar leeftijdsgroepen, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, gemiddeld 100 in 2004, afgeronde cijfers)

Afb. 1.8 Leefsituatie naar huishoudtype, tweejaarlijkse cijfers 2004 en 2012 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = gemiddeld 100, afgeronde cijfers)

sociale cohesie in de buurt, een op zichzelf staande invloed. En ook het gebruik maken van internet werkt gunstig voor de leefsituatie, naast de andere hulpbronnen.

Verschillen naar achtergrondkenmerken

Niet iedereen beschikt in dezelfde mate over hulpbronnen om de leefsituatie te verbeteren en de leefsituatie verschilt dan ook voor verschillende groepen mensen en gebieden in de stad. Om een beeld daarvan te krijgen is gekeken naar demografische achtergrondkenmerken die te maken hebben met iemands levensfase en culturele achtergrond. Het gaat om leeftijd, huishoudsamenstelling, herkomstgroepen (al dan niet migratieachtergrond en generatie) en geslacht. Daarnaast is gekeken naar verschillen in de gemiddelde leefsituatie tussen stadsdelen en de 22 gebieden van het gebiedsgericht werken in de stad.

Vanaf 55 jaar wordt het welzijnsniveau minder, maar sterke vooruitgang voor 75-plussers

Het welzijnsniveau uitgedrukt in de Leefsituatie-index hangt sterk samen met iemands leeftijd en levensfase. Amsterdammers van 55 jaar en ouder hebben een ongunstigere leefsituatie dan jongere Amsterdammers. Binnen deze groep hebben 75-plussers de minst gunstige leefsituatie maar hun positie is sinds 2004 het sterkst van alle leeftijdsgroepen verbeterd (van 81 in 2004 naar 92 in 2018, zie afb. 1.7). Deze ontwikkeling is ook landelijk te zien (van 83 in 2008 naar 92 in 2018).¹¹ Voor Amsterdammers vanaf 65 jaar is ook recent, vanaf 2016, een toename in de Leefsituatiescore te zien, terwijl de 55-64 jarigen al jarenlang op eenzelfde niveau zitten. De verbeterde leefsituatie voor 65-plussers komt ook in landelijk onderzoek van het SCP naar voren, maar wel minder sterk.

Positie jongeren gaat niet vooruit

De leeftijdsgroep van 25- tot en met 34-jarigen heeft de meest gunstige positie (109) en die score is vanaf 2014 stabiel. De jongste leeftijdsgroep (18-24 jaar) heeft ook een gunstig welzijnsniveau (107), die even hoog ligt als die van de 35-44 jarigen (zie afb. 1.7). Maar de jongste leeftijdsgroep is de enige leeftijdsgroep die er de afgelopen jaren niet op vooruit is gegaan; in 2004 was die score al op het niveau van nu. Landelijk is na 2012 een lichte daling voor de groep 18-24 jaar te zien.¹² Dat jongeren er niet op vooruit gaan of zelfs achteruit gaan, zou te maken kunnen hebben met de door het CBS geconstateerde levensloopveranderingen onder jongeren. Jongeren bereiken steeds later hun mijlpalen in hun levensloop, zoals een eigen (huur)huis, een partner/gezin, een afgeronde studie en een vast werkcontract. Deze factoren hangen samen met het welzijnsniveau en veranderingen daarin zullen effect hebben op de Leefsituatie-index van deze groep.¹³

Gunstige leefsituatie voor paren

De leefsituatie is voor (echt)paren, met of zonder kinderen, gunstiger dan voor alleenwonenden en volwassenen in eenoudergezinnen (afb. 1.8). Dat geldt voor alle afzonderlijke levensdomeinen van de index, met uitzondering van het domein vrijetijdsactiviteiten. Paren met kinderen hebben minder vrijetijdsactiviteiten dan paren zonder kinderen en alleenstaanden.

Alle huishoudtypes zijn er ten opzichte van 2004 op vooruitgegaan, paren met kinderen het meest (+7). De positie van volwassenen in eenoudergezinnen fluctueert over de jaren en is recent, van 2016 op 2018, wat verbeterd.

Grote blijvende verschillen tussen herkomstgroepen en generaties

Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben, evenals in vorige jaren, een minder goede leefsituatie dan overige Amsterdammers en de verschillen blijven groot (zie afb. 1.9). Dat komt doordat hun leefsituatie ten opzichte van 2004 minder hard vooruit is gegaan dan die van Amsterdammers die geen migratieachtergrond hebben.

Mensen met een Marokkaanse migratieachtergrond hebben onveranderd de minst gunstige welzijnspositie maar zijn er recent wel op vooruitgegaan (van 94 in 2016 naar 96 in 2018). De positie van Amsterdammers met een Surinaamse of Turkse achtergrond is ten opzichte van 2016 niet verder vooruitgegaan (resp. 98 en 97 in 2018). Mensen met een overige niet-westerse migratieachtergrond zijn er wel recent op vooruitgegaan (van 98 naar 100). Voor Amsterdammers zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond is de gemiddelde leefsituatie-index recent niet veranderd en blijft met een score van 108 hoog. Wat opvalt is dat de positie van mensen met een westerse migratieachtergrond sinds 2014 niet meer gunstiger is dan die van mensen zonder migratieachtergrond.

De lagere scores voor Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond komen naar voren op alle domeinen van de Leefsituatie-index, het sterkst op het domein vrije tijd (o.a. cultuurparticipatie en hobby's), daarna vakantie, sport en mobiliteit.

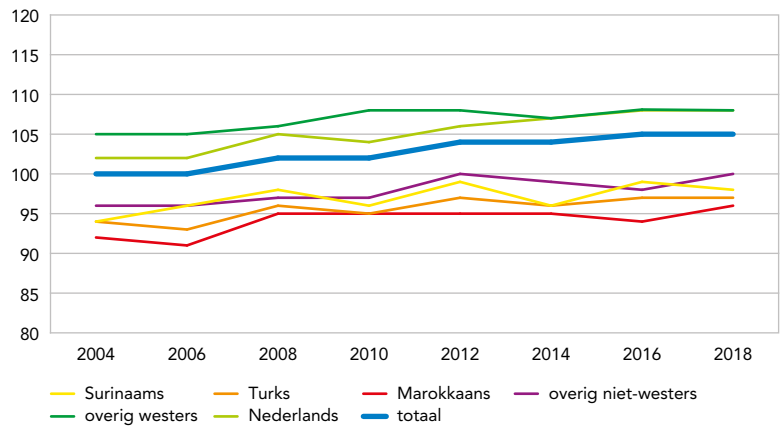
Amsterdammers met een migratieachtergrond die hier geboren zijn (de tweede generatie) doen het duidelijk beter dan die van de eerste generatie die buiten Nederland geboren zijn (107 versus 99). Dat zien we vooral bij de tweede generatie met een niet-westerse migratieachtergrond (104 versus 95, zie afb. 1.6). De gunstige positie van de tweede generatie migranten heeft te maken met de gemiddeld jongere leeftijd van deze groep. Vergelijken we de posities van jongvolwassenen, 18 t/m 34 jaar, dan blijft er een generatieverschil tussen de tweede en eerste generatie met een niet-westerse migratieachtergrond (104 versus 98). Ook is de leefsituatie van jongvolwassenen met een niet-westerse migratieachtergrond veel minder gunstig dan onder leeftijdsgenoten met een westerse migratieachtergrond of zonder een migratieachtergrond (101 versus 111 en 112). Kijken we naar de positie van 55-plussers, dan hebben Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond eveneens een veel ongunstigere leefsituatie dan hun leeftijdsgenoten (91 versus 102 onder westerse migranten en 101 onder hen zonder migratieachtergrond). Voor 65-plussers zien we soortgelijke verschillen (resp. 90 versus 98 en 99).

Verschillen tussen mannen en vrouwen naar leeftijd en migratieachtergrond

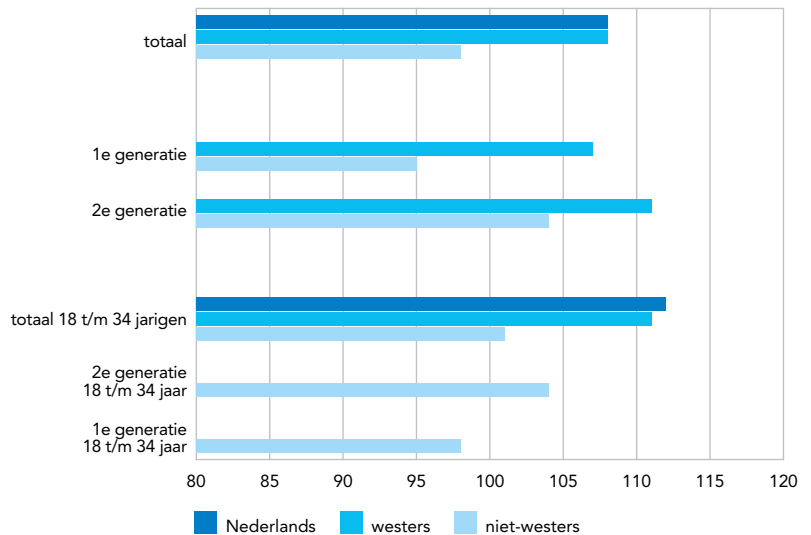
De gemiddelde leefsituatie van Amsterdamse vrouwen verschilt niet van die van mannen (beide 105). Vrouwen hebben hun achterstand in de leefsituatiescore op mannen ingehaald, want in 2004 was de leefsituatie van vrouwen nog ongunstiger dan die van mannen (99 versus 101).

Wel vinden we verschillen tussen mannen en vrouwen wanneer we kijken naar leeftijdsgroepen. De leefsituatie van jonge vrouwen, van 18 t/m 24 jaar, (108) is gunstiger dan die voor jonge mannen (105). Dat verschil zien we terug op alle domeinen van de Leefsituatie-index met uitzondering van de domeinen mobiliteit, sport en consumptiegoederen. Bij de oud-

Afb. 1.9 Leefsituatie naar migratieachtergrond, tweejaarlijkse cijfers 2004 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers)

Afb. 1.10 Leefsituatie naar migratieachtergrond en generaties, 2018 (in indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers)

ste leeftijdsgroep van 75 jaar en ouder is het juist andersom, daar hebben vrouwen een minder gunstige leefsituatie dan mannen (90 versus 93), vooral op het domein gezondheid (87 versus 92). Dat zal te maken hebben met de gemiddeld hogere leeftijd van vrouwen in die leeftijdsgroep. Hoogbejaarde vrouwen hebben wel meer vrijetijdsactiviteiten dan mannen van die leeftijd (score 94 versus 91 op dit domein).

Kijken we naar migratieachtergrond dan zien we de volgende verschillen tussen mannen en vrouwen: vrouwen van Turkse afkomst hebben gemiddeld een lagere score op de Leefsituatie-index dan mannen van Turkse afkomst (96 versus 99) en vrouwen van 'overige niet-westerse' afkomst hebben een hogere score dan mannen uit die groep (101 versus 99). Voor de overige groepen zien we geen significante verschillen.

Migratieachtergrond meest bepalend naast hulpbronnen

Bekijken we de invloed van achtergrondkenmerken naast de invloed van hulpbronnen dan zien we dat

het effect van sommige achtergrondkenmerken wegvalt (zie afb. 1.11). Zo hebben iemands leeftijd en huishoudsamenstelling (paar versus alleenwonend/eenoudergezin) geen significant effect meer op de hoogte van de Leefsituatie-index wanneer we de invloed van de hulpbronnen meenemen. Wel blijft iemands migratieachtergrond van invloed: Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond,

Afb. 1.11 De invloed van hulpbronnen en achtergrondkenmerken op de leefsituatie, 2018 (in bèta-coëfficiënten bij een regressieanalyse, hoe hoger het getal, des te meer van belang)

opleiding	0,30
inkomen	0,23
gezondheid*	0,18
internetgebruik	0,10
arbeidsmarktpositie (betaald werk)	0,06
contacten vrienden	0,15
contacten familie	0,08
ervaren sociale cohesie	0,07
contacten burens	n.s.
niet-westerse migratieachtergrond	-0,15
generatie**	0,03
huishoudtype***	n.s.
leeftijd	n.s. ¹
verklaarde variantie	55%

* = heeft wel of geen last van een langdurige ziekte, aandoening of handicap

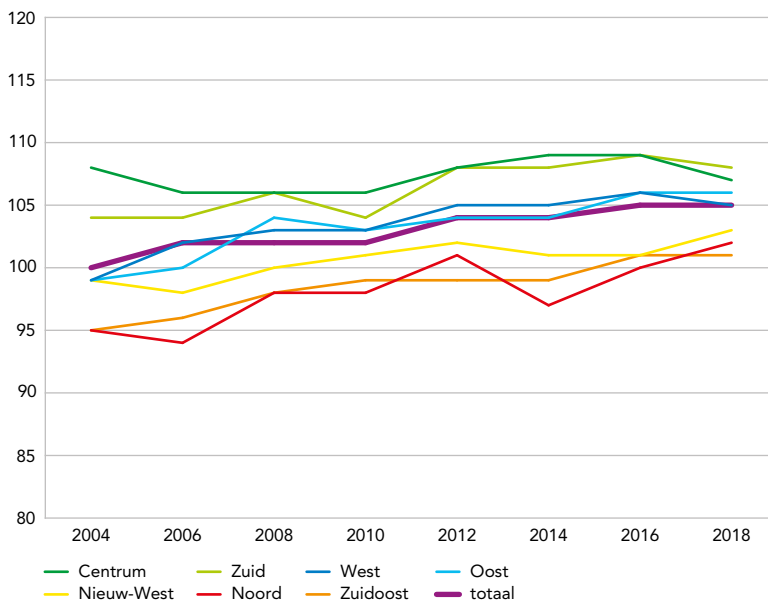
** = 1e generatie (geboren buiten Nederland), 2e generatie (ouder(s) geboren buiten Nederland), geen migratieachtergrond, waarbij de 1e generatie de laagste SLI-score heeft

*** = als (echt)paar wonend of niet

¹ zowel lineair als in klassen (jonger dan 55 jaar versus 55 jaar of ouder) geen significant effect

n.s. = niet significant

Afb. 1.12 Leefsituatie naar stadsdelen, tweejaarlijkse cijfers 2004 t/m 2018 (in indexcijfers, 2004 = 100 gemiddeld, afgeronde cijfers)

vooral diegenen die in het buitenland geboren zijn (de eerste generatie), blijven ongeacht de onderzochte hulpbronnen, een achterstand op de Leefsituatie-index hebben.

Woongebied

Verschillen tussen groepen Amsterdammers in de beschikking over hulpbronnen en in hun leefsituatie zien we weerspiegeld in de verschillende gebieden in de stad.

Driedeling van stadsdelen met recente verkleining van verschillen

Er is sprake van een duidelijke driedeling voor de stadsdelen in Amsterdam: de leefsituatie in Noord, Zuidoost en Nieuw-West is relatief ongunstig en die in Centrum en Zuid relatief gunstig. De overige stadsdelen, Oost en West, zitten rond het stadsge-middelde.

Over een lange termijn gezien, ten opzichte van 2004, zijn alle stadsdelen er in de loop der jaren op vooruitgegaan. De stadsdelen Oost en Noord zijn het hardst vooruitgegaan en daarna West en Zuidoost. De leefsituatie in stadsdeel Centrum is het minst veranderd, die is al vanaf 2004 veel beter dan gemiddeld in de stad, en is recent achteruitgegaan.

De verschillen tussen stadsdelen blijven over de jaren heen groot, maar recent, vanaf 2014-2016 zien we meer groei naar elkaar toe. Dat komt doordat het welzijnsniveau in bovengemiddeld scorende stadsdelen gelijk blijft of licht daalt en in stadsdelen met een relatief ongunstige welzijnspositie groeit of stabiel blijft (zie afb. 1.12). Dat laatste is het geval in Zuidoost, terwijl de stadsdelen Nieuw-West en Noord vooruit gaan ten opzichte van 2016 (elk 2 punten).

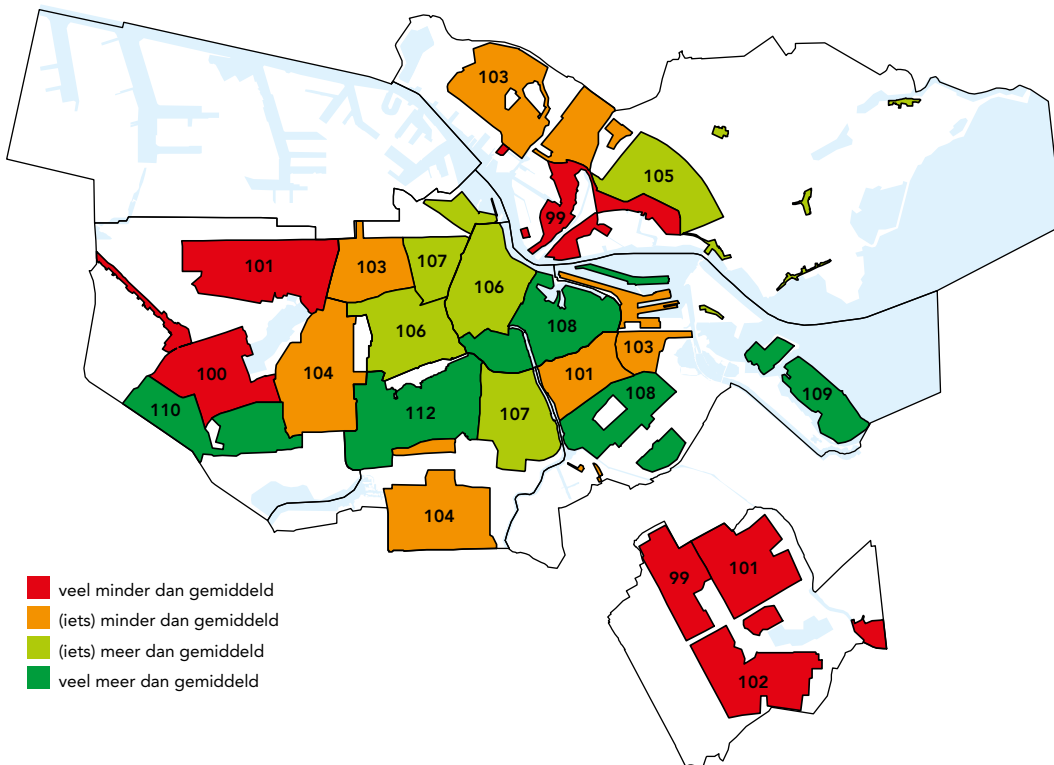
Verschillen tussen gebieden binnen de stadsdelen

Zoomen we in op deelgebieden binnen de stadsdelen, dan zien we soms grote verschillen in relatieve posities (zie afb. 1.13) en ontwikkelingen. Hieronder staan deze verschillen tussen de 22 gebieden van het gebiedsgericht werken per stadsdeel samengevat.

- **Centrum:** De eerder genoemde recente achteruitgang van de leefsituatie in dit stadsdeel treedt alleen op in het deelgebied Centrum-West en de leefsituatie is daar nu niet meer zo sterk bovengemiddeld.
- **West:** Hier valt de blijvende relatief ongunstige positie van Bos en Lommer op, terwijl de overige gebieden positief scoren.
- **Nieuw-West:** De bovengemiddelde score van het gebied De Aker, Sloten en Nieuw Sloten valt hier op, terwijl de overige gebieden juist een ongunstige positie hebben. De recente vooruitgang die optreedt voor Nieuw-West gemiddeld zien we niet terug in dit al goed scorende gebied en wel in de andere achtergebleven gebieden in dat stadsdeel.
- **Oost:** In dit stadsdeel zijn zowel gebieden met een gunstige positie (Watergraafsmeer en IJburg/

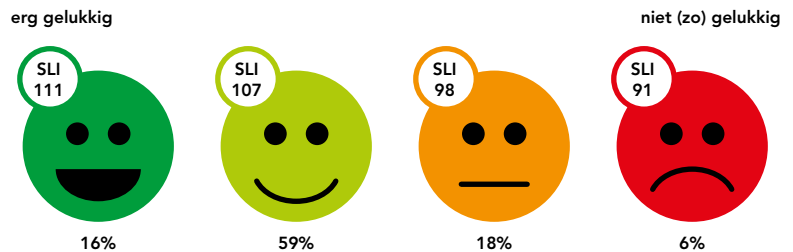
Afb. 1.13 Leefsituatie naar gebieden, 2018 (in indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers)

Zeeburgerdijk) als met een relatief ongunstige positie (Oud-Oost en Indische buurt/Oostelijk Havengebied).

- Noord: Dit stadsdeel scoort lager dan gemiddeld, maar de verschillen tussen de gebieden zijn groot. Het stadsdeel is er recent op vooruitgegaan en het gebied Noord-Oost wijk nu niet meer af van het stadsgemiddelde.
- Zuid: De leefsituatie is hier bovengemiddeld, met uitzondering van Buitenveldert/Zuidas.
- Zuidoost: In alle gebieden zien we gemiddeld een ongunstige leefsituatie en op korte termijn bezien weinig veranderingen.

Afb. 1.14 Mate van zich gelukkig voelen en de gemiddelde leefsituatiescore (SLI), 2018 (indexcijfers, 2004 = 100, afgeronde cijfers*)

*2% gaf geen antwoord op deze vraag, de SLI is voor hen gemiddeld 96

Geluk, tevredenheid en vertrouwen in de toekomst

De Leefsituatie-index geeft een beeld van hoe het objectief gezien met mensen gaat, het welzijnsniveau wordt gemeten aan de hand van hun positie op verschillende (participatie- en leef-)domeinen. Maar wat vinden mensen zelf van hun leefsituatie, wat is hun subjectieve oordeel daarover? Vinden ze zichzelf een gelukkig mens, zijn ze tevreden met verschillende aspecten van hun leven en de maatschappij? Hebben ze vertrouwen in de toekomst? Deze subjectieve factoren en hun samenhang met de Leefsituatie-index komt in deze paragraaf aan de orde.

Gezondheid en geld meest bepalend voor geluk

De mate van ervaren geluk hangt sterk samen met de leefsituatie-index: mensen die zich gelukkig voelen hebben een betere leefsituatie dan anderen (zie

afb. 1.14). Driekwart van de Amsterdammers vindt zichzelf een (erg) gelukkig mens. Zes procent voelt zich niet zo gelukkig of ongelukkig en 18% voelt zich 'niet gelukkig en niet ongelukkig'. Deze resultaten komen vrijwel overeen met eerdere jaren. Amsterdammers zijn minder vaak gelukkig dan Nederlanders gemiddeld: 88% van de volwassen Nederlanders gaf in 2018 aan gelukkig te zijn en 3% ongelukkig.¹⁴

Mensen die hoger opgeleid zijn, vinden zichzelf vaker een gelukkig mens dan lageropgeleiden (84% versus 69% onder laagopgeleiden¹⁵) en het verschil tussen mensen met een hoog en een laag inkomen is nog groter (88% versus 57%). Een op de acht mensen met een laag huishoudinkomen (tot 1.350 euro netto per maand) voelt zich niet (zo) gelukkig (12% versus 6% gemiddeld). Ook alleenwonenden en volwassenen in een eenoudergezin voelen zich minder vaak gelukkig (beide 68%). Verder voelen Amsterdammers boven

Afb. 1.15 Gemiddeld rapportcijfer voor aspecten van tevredenheid en gemiddelde Leefsituatie-index (SLI) naar mate van tevredenheid, 2018

	gemiddeld rapportcijfer	SLI bij ontevreden (rapportcijfer 1-5)	SLI bij tevreden (rapportcijfer 6-10)
Het leven dat u op dit moment leidt	7,4	93	107
Uw vrienden en kennissenkring	7,8	92	107
De opleiding die u heeft gevolgd	7,5	95	107
Uw woonsituatie	7,4	96	107
Uw maatschappelijke positie	7,2	94	107
De Nederlandse samenleving	7,0	99	106
De Amsterdamse samenleving	6,9	99	106
De financiële middelen van uw huishouden	6,9	95	108
Hoe de zorg geregeld is in de stad	6,3	102	107
Het Amsterdamse bestuur	6,2	101	107
De regering	5,8	102	106

Afb. 1.16 Mate van vertrouwen in de toekomst (procenten*) en de gemiddelde leefsituatiescore (SLI), 2018

*4% gaf geen antwoord op deze vraag en heeft een SLI van 95

de 45 jaar zich minder vaak gelukkig dan jongere volwassenen, waarvan 75-plussers het minst vaak gelukkig zijn (64%). Gezondheid blijkt dan ook veel verschil uit te maken: de helft van diegenen die zich niet gezond voelen is gelukkig (51%) en 17% is niet (zo) gelukkig versus respectievelijk 85% en 2% onder gezonde mensen.

Uit een regressieanalyse komt naar voren dat gezondheid en inkomen het meest bepalend zijn voor het zich gelukkig voelen. Bij gezondheid gaat het om het zich gezond voelen en om het geen last hebben van langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps. Het opleidingsniveau en het al dan niet hebben van betaald werk maakt daarnaast geen verschil meer uit voor het zich gelukkig voelen. De mate waarin men sociale cohesie in de buurt ervaart en contacten heeft met vrienden/kennissen zijn wel medebepalend voor het geluk. Ook het samen met een partner wonen bevordert het zich gelukkig voelen. Uit de analyse blijkt dat verdere achtergrondkenmerken als leeftijd, migratieachtergrond, generatie en geslacht er daarnaast niet toe doen.

Waar wonen nu de meeste gelukkige mensen? In de gebieden Slotervaart en Oud-Zuid (beide 82%) en daarna Westerpark en het gebied de Aker, Sloten en Nieuw Sloten (beide 81%) zegt men het vaakst gelukkig te zijn. Het minst vaak gelukkig zijn bewoners van het gebied Buitenveldert/Zuidas (63% gelukkig) en daarna die van Bijlmer-Centrum (67%) en Indische buurt/Oostelijk Havengebied (68% versus 75% gemiddeld). Wat verder opvalt is dat bewoners in het gebied Buitenveldert/Zuidas het vaakst zeggen

niet (zo) gelukkig te zijn (12%) en daarna bewoners in Noord-West (11% versus 6% gemiddeld). Deze verschillen zullen samenhangen met verschillen in inkomen en gezondheid van bewoners in die gebieden.

Meeste tevredenheid over eigen vriendenkring

De tevredenheid met het eigen leven hangt ook samen met de objectieve leefsituatie. Hoe tevredener men over het eigen leven is, des te gunstiger is de leefsituatie, variërend van gemiddeld 90 onder de mensen die ontevreden zijn tot 109 onder hen die zeer tevreden zijn.

Bijna acht van de tien Amsterdammers zijn (zeer) tevreden met hun eigen leven (77%), waarvan 22% zeer tevreden. Vijf procent is (zeer) ontevreden daarover en de rest neemt een middenpositie in ('niet tevreden, niet ontevreden') of gaf geen antwoord (4%). Gemiddeld geeft men een 7,4 als rapportcijfer voor het leven dat men leidt. Landelijk geeft men een 7,8 als rapportcijfer voor de tevredenheid met het leven (cijfer over 2016/'17).¹⁶ Amsterdammers die hun leven een rapportcijfer 6 of lager geven, zijn vaker laagopgeleid, hebben vaker een laag inkomen en voelen zich minder vaak gezond dan mensen die een hoger rapportcijfer geven. Dit zien we ook landelijk.¹⁷

Naast tevredenheid met het eigen leven is Amsterdammers ook gevraagd naar hun tevredenheid met andere aspecten, zoals de eigen maatschappelijke en financiële positie en de tevredenheid met de samenleving en de regering (afb. 1.15). Al deze aspecten hangen samen met de mate van tevredenheid met het eigen leven, waarbij de tevredenheid met de eigen maatschappelijke positie en daarna met de eigen vrienden en kennissenkring en met de woonsituatie het sterkst samenhangen met deze algehele tevredenheid.

De tevredenheid over verschillende aspecten in de eigen leefsituatie en in de samenleving varieert sterk en de gemiddelde rapportcijfers komen vrijwel overeen met die in 2016. Het meest tevreden is men over de eigen vrienden/kennissenkring, daarna de gevolgde opleiding, woonsituatie en maatschappelijke positie.

Wanneer men niet tevreden is over deze aspecten (rapportcijfer 1 t/m 5) dan heeft men ook een veel lagere score op de leefsituatie dan wanneer men dat niet is. Dat geldt ook voor de tevredenheid over de financiële middelen van het huishouden, waar men ook een vrij laag gemiddeld rapportcijfer voor geeft. Blijkbaar zijn dit belangrijke factoren van tevredenheid die in sterke mate met de leefsituatie samenhangen. Over aspecten die te maken hebben met de samenleving, het bestuur, het beleid (regeling zorg in de stad) en de regering is men minder tevreden, waarbij men het minst tevreden is over de regering. Bij deze aspecten maakt de tevredenheid minder uit voor de leefsituatie.

Vertrouwen in de toekomst stabiel en veelal laag bij ouderen

Het welzijnsniveau hangt samen met het al dan niet vertrouwen hebben in de toekomst. Amsterdammers

die veel vertrouwen hebben in de toekomst hebben een gunstige score op de Leefsituatie-index (111) en zij die daar geen vertrouwen in hebben een ongunstige score van (95). De verschillen hierin zijn minder groot geworden dan in 2016 en 2014, toen hadden Amsterdammers die geen vertrouwen hadden in de toekomst een lagere score op de index (resp. 90 en 88). Ruim drie kwart (77%) van de Amsterdammers heeft (veel) vertrouwen in de toekomst. Het vertrouwen in de toekomst nam tussen 2008 en 2012 af, vermoedelijk als gevolg van de crisis, maar is daarna niet verder gedaald en stabiel gebleven.

Ouderen hebben veel minder vaak vertrouwen in de toekomst dan jongeren. Vooral vanaf 55 jaar heeft men minder vaak vertrouwen hierin. Van de 75-plussers heeft nog maar de helft (52%) vertrouwen in de toekomst. Dit heeft veelal ook met de gezondheid te maken: mensen die een matige of slechte gezondheid ervaren, hebben veel minder vertrouwen in de toekomst dan anderen (62% versus 86%). Daarnaast hangt het vertrouwen positief samen met het opleidingsniveau en de hoogte van het inkomen. Zo hebben nog geen zeven van de tien laagopgeleiden (67%) vertrouwen in de toekomst tegenover bijna negen van de tien (88%) van de hoogopgeleide

Amsterdammers. Verder hebben stellen met kinderen het vaakst vertrouwen in de toekomst (81%) en eenoudergezinnen het minst vaak (71%). Wat opvalt is dat bewoners van stadsdeel Noord van alle stadsdelen het minst vaak vertrouwen in de toekomst hebben (68% versus 77% gemiddeld), bijna drie van de tien hebben weinig of geen vertrouwen hierin (28% versus 19% gemiddeld).

Naast bovengenoemde achtergrondkenmerken blijkt vertrouwen in de toekomst samen te hangen met de ervaren sociale cohesie in de buurt: mensen die veel sociale cohesie in de buurt ervaren, hebben ook veel vertrouwen in de toekomst. Vertrouwen in de toekomst blijkt sterk samen te hangen met hoe men zich voelt en in het leven staat: mensen die zichzelf zien als een gelukkig mens en diegenen die tevreden zijn met hun eigen leven, hebben meer vertrouwen in de toekomst en visa versa. We zagen dat bij deze subjectieve welzijnsindicatoren dezelfde achtergrondkenmerken een rol spelen (zoals inkomen, leeftijd, gezondheid). Maar bij het hebben van weinig of geen vertrouwen in de toekomst maakt leeftijd het grootste verschil (hoe ouder, des te minder vertrouwen) en bij het niet zo gelukkig zijn de gezondheid (mensen met matige/slechte gezondheid zijn het minst gelukkig).

Noten

- 1 Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). *De sociale staat van Nederland 2015*. Den Haag, december 2015.
- 2 Met de in 2015 gewijzigde berekening van de enquêteresultaten over 2012 is de gemiddelde score op de Leefsituatie-index 2012 gewijzigd (ten opzichte van de rapportage in 2013, de Staat van de Stad Amsterdam VII) van 102 naar 104. Daarmee is deze score gelijk aan die in 2014.
- 3 Er is een kleine toename in de gemiddelde Leefsituatie-index van 2016 op 2018 (van 104,5 naar 104,9), maar die is niet significant.
- 4 Zie: SCP. *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag, december 2017. SCP. De sociale staat van Nederland 2018. Den Haag, september 2018.
- 5 Bron: CBS, EBB (Enquête Beroepsbevolking).
- 6 Zie: Hoofdstuk 12 *Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk*. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag, 2018.
- 7 Bron: SCP. *Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk*. In: *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag, september 2018.
- 8 Het gaat hierbij om relatief kleine aantallen respondenten die geen internet gebruiken in de Staat van de Stad enquête (n=60 onder on-/laaggeschoolden en n=74 onder 55-plussers), dus de resultaten zijn indicatief.
- 9 Zie ook: Hoofdstuk 12 *Kwaliteit van leven: leefsituatie en geluk*. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag, 2018.
- 10 Idem.
- 11 Bron: SCP. *De sociale staat van Nederland 2019*. Den Haag, september 2019.
- 12 Idem.
- 13 Bron: CBS, 13 mei 2019, *Mijlpalen twintigers schuiven op*. Twintigers van 2018 bereiken mijlpalen in hun levensloop later dan de twintigers van 2008. Ze gaan later uit huis, volgen langer onderwijs en hebben minder snel een vaste arbeidsrelatie of een koophuis. Ook stijgt de leeftijd waarop zij gaan samenwonen of kinderen krijgen. Aldus het CBS.
- 14 Bron: CBS Statline, cijfers over 2018.
- 15 Bij de vermelde percentages naar achtergrondkenmerken zijn diegenen die geen antwoord gaven buiten beschouwing gelaten.
- 16 Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland 2017*. Den Haag, 2018.
- 17 Bron: SCP. *De sociale staat van Nederland 2019*. Den Haag, september 2019.

2

Bevolking en woningmarkt

De Amsterdamse bevolkingssamenstelling verandert door geboorte, sterfte, vestiging en vertrek. De bouw van nieuwe woningen kan de bevolkingsgroei versterken. Voor hoeveel huishoudens er plek is in de stad en wat voor huishoudens dat zijn, wordt tot op zekere hoogte beïnvloed door de keuzes die de politiek maakt. Een diverse woningvoorraad die evenwichtig verspreid is over de wijken, maakt van de stad een plek waarin bewoners met verschillende achtergronden en in verschillende levensfasen naast en met elkaar samenleven.

Auteurs: Annika Smits & Hester Booi

Kernpunten

Bevolking

- Amsterdam had op 1 januari 2019 bijna 863 duizend inwoners. Naar verwachting wordt in 2032 de grens van één miljoen inwoners behaald.
- Sinds 2008 zijn er gemiddeld ongeveer 10.000 inwoners per jaar bijgekomen. De groei zwakt recent wel iets af (+8.700 in 2018 versus +9.400 in 2017 en +10.200 in 2016).
- Het aantal inwoners in Amsterdam groeit sterker dan gemiddeld in Nederland en sterker dan in Rotterdam en Den Haag, maar minder sterk dan in Utrecht en Almere.
- Iets meer dan de helft (53%) van de Amsterdammers heeft een migratieachtergrond, onder alle Nederlanders is dit bijna een kwart (23%).
- Het aandeel Amsterdammers dat zich na hun 18^e vanuit het buitenland in de stad vestigde nam toe van 20% in 1999 tot 28% in 2019.

- In 2018 verruilde een record aantal Amsterdammers de stad voor een andere woonplaats binnen Nederland: bijna 47.000.
- Ook de buitenlandse migratie bereikte in 2018 nieuwe records: zowel vestiging (43.000), vertrek (27.000) en saldo (+16.000) waren hoger dan ooit.
- De meeste immigranten in Amsterdam komen vanuit het Verenigd Koninkrijk, India en de Verenigde Staten.

Woningmarkt

- De Amsterdamse woningvoorraad telt op 1 januari 2019 ruim 441 duizend woningen. Sinds 2014 groeit de woningvoorraad sterk, in 2018 met een recordaantal van 8.673 woningen, en gaat gelijk op met de groei van de bevolking.
- Het aandeel vrije sector huurwoningen neemt toe naar 15% van de voorraad in 2017.

- De huurprijzen van woningen die door particuliere verhuurders worden verhuurd stijgen sterk, en zijn gemiddeld €824 per maand in 2017.
- De huizenprijzen in Amsterdam zijn verder gestegen en ook de Amsterdamse regio is duur geworden ten opzichte van het landelijk gemiddelde.
- Corporatiewoningen worden in toenemende mate bewoond door de laagste inkomens.
- Eén op de vijf huishoudens in een sociale corporatiewoning heeft een inkomen hoger dan € 36.165. Dit zijn vaak stellen (met en zonder kinderen).
- Amsterdammers zijn gemiddeld tevreden met hun woning (rapportcijfer 7,8).
- Een kwart van de Amsterdamse huishoudens wil verhuizen, een groeiende groep wil een woning kopen.

Dit hoofdstuk beschrijft recente ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en de woningmarkt. Daarbij wordt Amsterdam in beeld gebracht aan de hand van het aantal inwoners en hun achtergrondkenmerken, waaronder migratieachtergrond en geboorteplaats. Daarnaast worden ook de ontwikkelingen rond de buitenlandse en binnenlandse migratie beschreven en kijken we naar verhuispatronen van verschillende typen gezinnen. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de woningvoorraad in de stad. Er wordt gekeken naar de samenstelling van de woningvoorraad en de huur- en

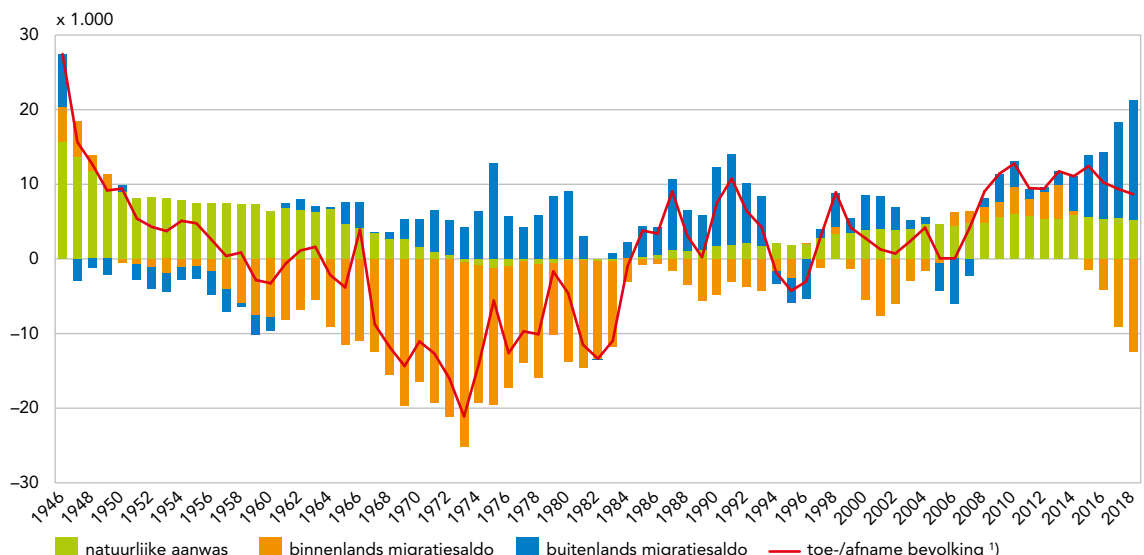
kooprijzen. Vervolgens wordt er dieper ingegaan op wie er in de corporatiesector wonen. Het hoofdstuk eindigt met de tevredenheid van Amsterdammers met hun woning en hun verhuiscensuren.

De Amsterdamse bevolking

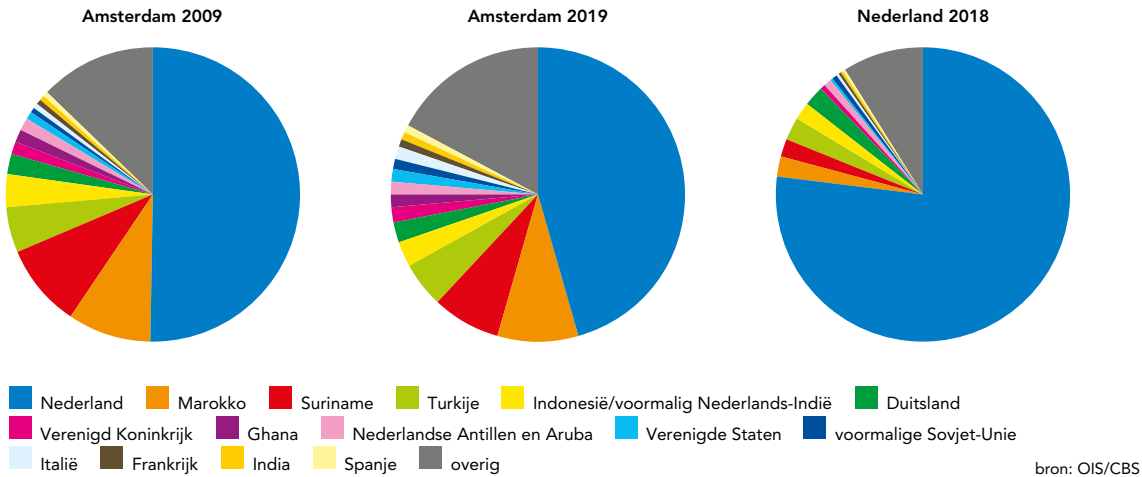
Bevolking neemt vooral toe door buitenlandse migratie, maar de groei zwakt af

Op 1 januari 2019 had Amsterdam 862.987 inwoners. Het inwonertal van Amsterdam neemt sinds

Afb. 2.1 Ontwikkeling Amsterdamse bevolking naar oorzaak, 1946-2018

Afb. 2.2 Amsterdammers naar meest voorkomende migratieachtergrond in 2009, vergeleken met 2019 en Nederland (2018)

1997 onafgebroken toe. Sinds 2008 zijn er gemiddeld ongeveer 10.000 inwoners per jaar bijgekomen (afb 2.1). De laatste jaren neemt de Amsterdamse bevolking vooral toe door buitenlandse migratie. In 2018 bedroeg het buitenlands migratiesaldo 16.000. Daarnaast zorgt ook de natuurlijke aanwas (geboorte min sterfte) voor groei. In 2018 bedroeg dit geboorteoverschot 5.200. De binnenlandse migratie zorgt juist voor krimp: sinds 2015 is het binnenlands vertrek groter dan de vestiging vanuit Nederland, en dit vertrekoverschot wordt elk jaar weer groter. In 2018 kwam het binnenlands migratiesaldo uit op ruim -12.000. In totaal kreeg de stad er in 2018 8.671 inwoners bij; minder dan in voorgaande jaren.

Het inwonertal van Amsterdam nam in 2018 sterker toe dan het Nederlands gemiddelde en dat van Rotterdam en Den Haag, maar minder sterk dan het inwonertal van Utrecht en Almere.

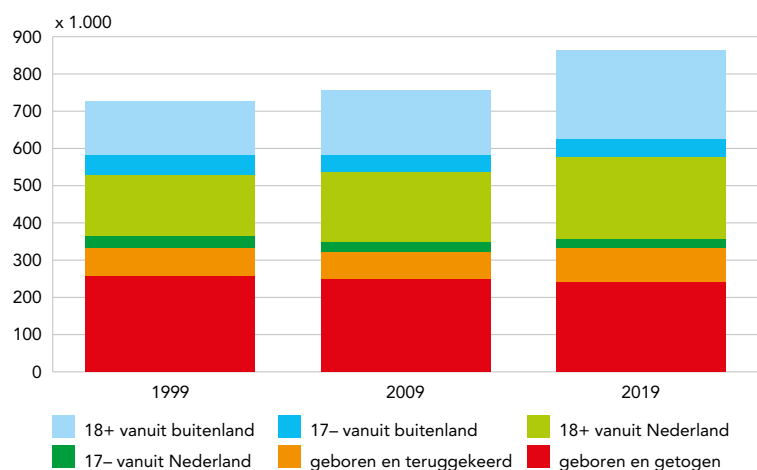
Steeds groter aandeel Amsterdammers met migratieachtergrond

Er zijn verschillende manieren om naar de samenstelling van de Amsterdamse bevolking te kijken. Zo kan er gekeken worden naar verschillende leeftijdsgroepen, migratieachtergrond, nationaliteiten of inkomensgroepen. In afbeelding 2.2 is de Amsterdamse bevolking ingedeeld naar migratieachtergrond op basis van het geboorteland van de ouders. In 2009 had 50,5% van de bevolking geen migratieachtergrond, oftewel beide ouders zijn in Nederland geboren. Tien jaar later is dat aandeel 45,6%. Het aandeel inwoners met een Surinaamse achtergrond daalde van 9,1 naar 7,5% en dat van Marokkaanse Amsterdammers bleef gelijk (9%). Dat de bevolkingssamenstelling van Amsterdam steeds diverser wordt wat betreft migratieachtergrond, blijkt vooral uit het toegenomen aandeel van inwoners met een minder traditionele migratieachtergrond. Zo nam de groep 'overig' toe van 12,6 naar 17%. Ook de toename van het aandeel inwoners met een Britse achtergrond (van 1,3 naar 1,7%) en dat van Italiaanse Amsterdammers (van 0,6 naar 1,2%) laat dit zien.

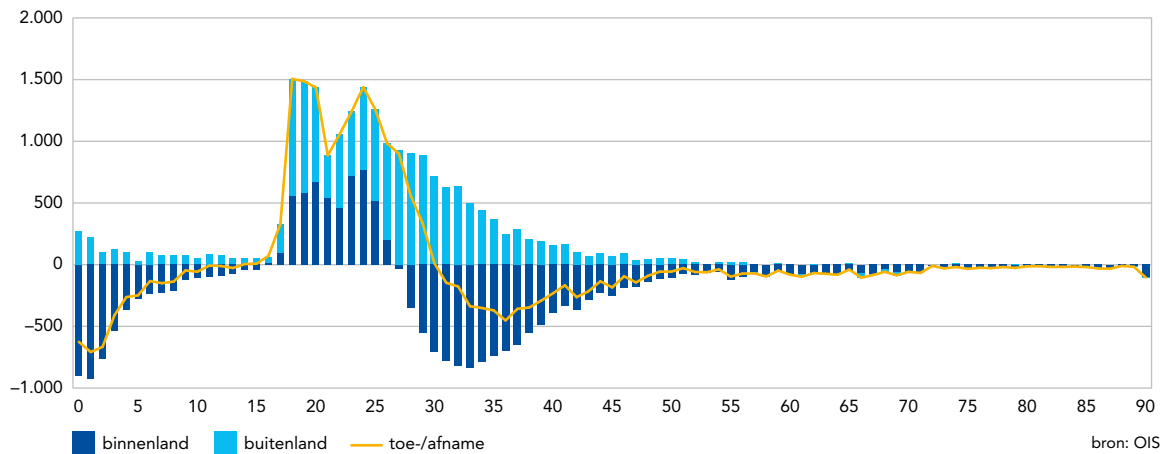
Vergeleken met heel Nederland valt de diversiteit van Amsterdam op. In heel Nederland had in 2018 ruim driekwart (77%) van de bevolking geen migratieachtergrond, tegenover 46% in Amsterdam. Het aandeel inwoners met een Marokkaanse, Surinaamse of Turkse migratieachtergrond is 6,7% in heel Nederland en in Amsterdam is dat 21,6%. De elf verschillende migratieachtergronden die vervolgens in afbeelding 2.2 worden onderscheiden (van Indonesië/voormalig Nederlands-Indië tot en met Spanje) representeren in Amsterdam samen 15,5% van de bevolking en in heel Nederland is dat aandeel 7,6%. Alle overige migratieachtergronden zijn gegroepeerd onder de noemer 'overig'. In Amsterdam maakt die groep ruim 16% van de inwoners uit; in heel Nederland is dat bijna 9%.

Een andere manier om de bevolkingssamenstelling van Amsterdam te bekijken, is door te letten op de combinatie van geboorteplaats en vestigingsduur in de stad. Ook uit dit beeld blijkt duidelijk de toegenomen diversiteit van de stad. In 1999 waren 256.000 inwoners (35% van de bevolking) geboren

Afb. 2.3 Amsterdammers naar geboorteplaats en vestigingsduur, 1999, 2009 en 2019

Afb. 2.4 Toe-/afname van de bevolking door migratie, per leeftijd, 2018

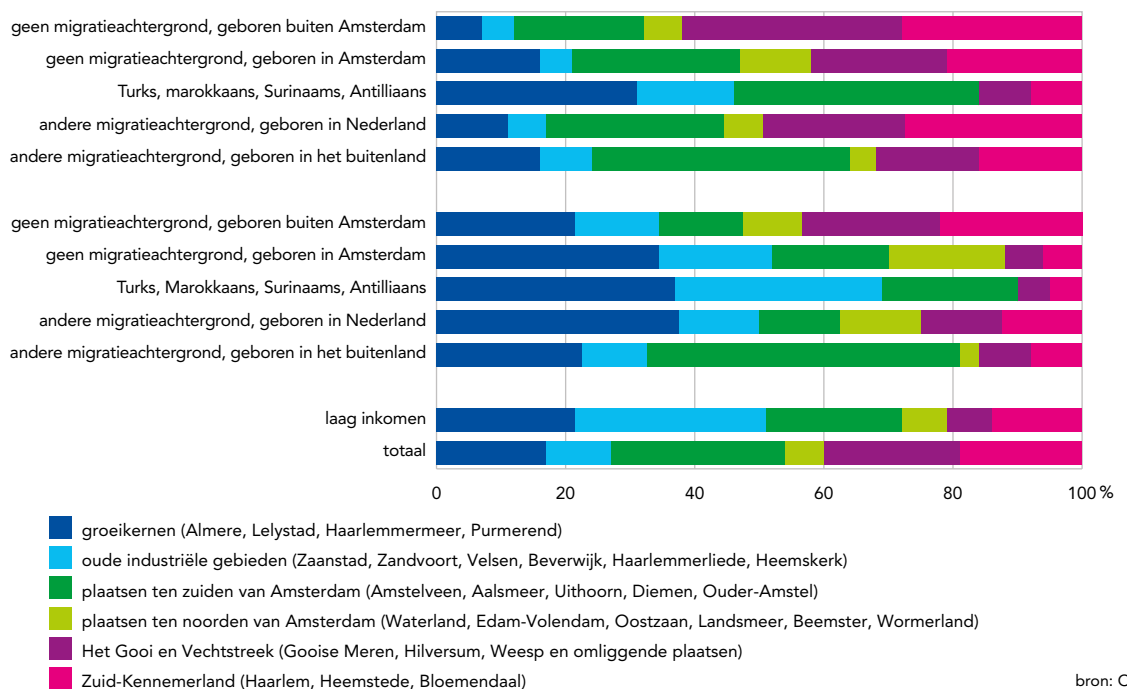
en getogen Amsterdamer. In 2019 zijn dat er nog 241.000 (28%). Daarna wordt de grootste groep gevormd door Amsterdammers die elders in Nederland geboren zijn en na hun 18^e naar de stad zijn gekomen. In 1999 waren dat er 166.000 (23%), in 2019 220.000 (26%). In afbeelding 2.3 is duidelijk te zien dat de verschillen tussen 1999 en 2009 nog niet zo groot zijn, maar dat de bevolkingssamenstelling de afgelopen tien jaar sterker veranderd is. Zo is de groep Amsterdammers die zich na hun 18^e vanuit het buitenland in de stad vestigde toegenomen van 147.000 in 1999 (20%) en 174.000 in 2009 (23%) tot 240.000 in 2019 (28%).

Record aantal inwoners verlaat de stad voor een plek elders in Nederland, vooral jonge gezinnen
Sinds 2014 neemt het vertrek uit de stad toe. In de periode 2000-2013 vervuilden jaarlijks gemiddeld

30.000 Amsterdammers de stad voor een gemeente elders in Nederland. In 2014 waren dat er ineens 35.000, in 2015 39.000 en in 2017 45.000. In 2018 bedroeg het binnenlands vertrek bijna 47.000; een nieuw record. In afbeelding 2.1 is te zien dat het binnenlands saldo (vestiging min vertrek) in 2018 -12.400 bedraagt. In 2017 was dat nog -9.000.

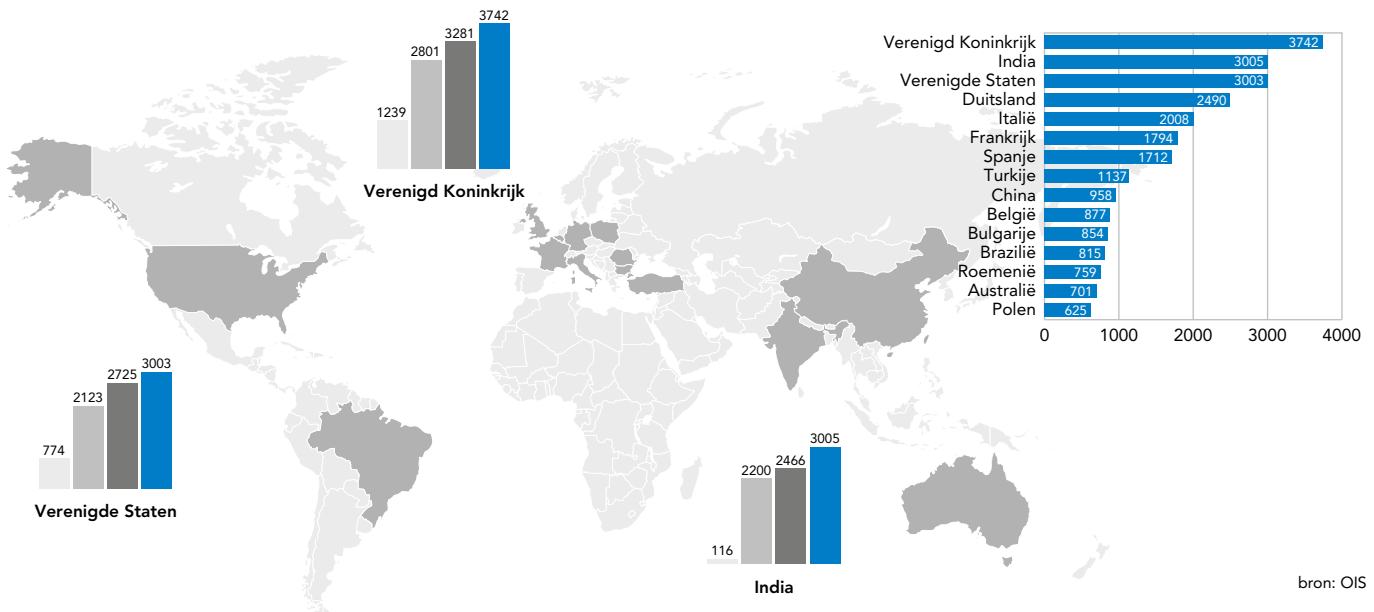
In afbeelding 2.4 is te zien hoe in 2018 de Amsterdamse bevolking per leeftijd toe- of afnam door zowel buitenlandse als binnenlandse migratie. In donkerblauw de som van vestiging en vertrek tussen Amsterdam en de rest van Nederland, in lichtblauw die tussen Amsterdam en het buitenland. De oranje lijn geeft aan of het aantal inwoners van elke leeftijd toe- of juist afnam als gevolg van de migratie. Voor nagenoeg alle leeftijden is het buitenlands saldo positief: meer vestiging dan vertrek. De toename van

Afb. 2.5 Bestemming van verschillende typen jonge gezinnen, verhuisd van Amsterdam naar de regio, 2015/2016 (procenten)

Afb. 2.6 Top 15 landen van waaruit Amsterdam in 2018 de meeste immigranten ontving

bron: OIS

de bevolking door buitenlandse migratie is vooral te zien onder 18- tot en met 32-jarigen. Het binnenlands migratiesaldo is voor de meeste leeftijden juist negatief: meer vertrek dan vestiging. Het zijn vooral jonge gezinnen (kinderen van 0 tot 4 en hun ouders) die de stad verliest door binnenlandse migratie. Voor 17- tot en met 26-jarigen (vaak studenten) is het binnenlands saldo wel positief. Samenvattend kreeg de stad er in 2018 als gevolg van de migratie 13.500 inwoners bij in de leeftijd van 14 tot en met 30 jaar, en verloor het 9.900 inwoners van de overige leeftijden.

Afgelopen jaar verliet een record aantal Amsterdammers de stad. Wie waar terecht komt, is sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van de gewenste woning. Door de verhuisbewegingen van Amsterdammers te volgen aan de hand van CBS microdata, kunnen we meer zeggen over het verhuisgedrag van verschillende typen gezinnen. De meest recente cijfers gaan over de verhuizingen tussen 2015 en 2016.

Afbeelding 2.5 laat achtergrondkenmerken en verhuisbestemming zien van 3.200 gezinnen met jonge kinderen (maximaal 5 jaar oud) die naar de regio verhuisden. De genoemde kenmerken hebben betrekking op het hoofd van het huishouden. Gezinnen met hoge inkomens verhuisden vaker naar Het Gooi en Vechtstreek en Zuid-Kennemerland dan gezinnen met middeninkomens. Dat geldt vooral voor gezinshoofden zonder migratieachtergrond die buiten de stad geboren zijn. Voor geboren Amsterdamse gezinshoofden zonder migratieachtergrond geldt dat ze vaker kozen voor groeikernen en plaatsten ten zuiden van Amsterdam. Gezinnen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond verhuisden vaker dan andere gezinnen naar groeikernen en oude industriële gebieden.

Grootste aantal immigranten én emigranten ooit
In 2018 vestigden zich meer immigranten vanuit het

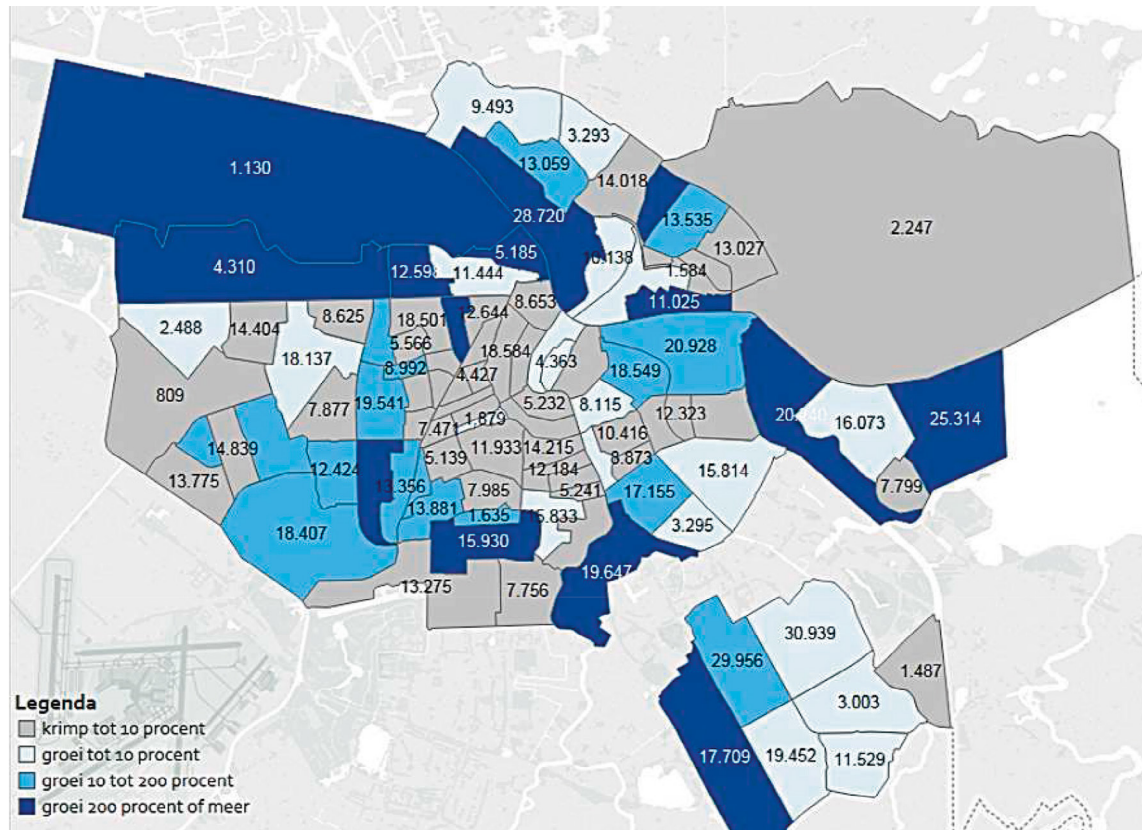
buitenland in Amsterdam dan ooit tevoren: ruim 43.000. Maar ook het vertrek naar het buitenland was hoger dan ooit: ruim 27.000. Daarmee kreeg de stad er in 2018 per saldo 16.000 inwoners bij vanuit het buitenland. Nooit eerder was de bevolkingsgroei door buitenlandse migratie zo hoog (zie ook afbeelding 2.1). Van de ruim 43.000 immigranten die zich in 2018 in Amsterdam vestigden, kwamen de meesten uit het Verenigd Koninkrijk (3.742). Daarna volgen India (3.005), de Verenigde Staten (3.003) en Duitsland (2.490). Voor de top drie migratielanden valt vooral de snelle groei van het aantal Indiase immigranten op. In 2000 ging het nog om 116 personen; in 2016 waren dat er 2200 en in 2018 3005.

Hoewel over de migratiemotieven niets bekend is in de bevolkingsstatistiek, komen de meeste buitenlandse migranten waarschijnlijk naar Amsterdam om er te werken of studeren. Dat geldt overigens ook voor de binnenlandse migranten. Het aantal asielmigranten dat in Amsterdam komt wonen is veel geringer dan het aantal arbeidsmigranten. Op 1 januari 2018 telde de stad 7.900 (voormalige) statushouders. In 2016 waren dat er 6.000. De vestiging van statushouders valt onder de binnenlandse instroom. Nadat ze een verblijfsstatus hebben verkregen, verhuizen ze vanuit een asielzoekerscentrum elders in Nederland naar de gemeente die aan hen is toegewezen.

Miljoenenstad in 2032

De stad groeit en zal voorlopig nog blijven groeien. Volgens de nieuwe prognose van de gemeente Amsterdam bereikt de stad in de loop van 2019 een recordaantal inwoners.¹ Het hoogste inwonertal dat de stad ooit gekend heeft (872.428 inwoners in 1959) wordt naar alle waarschijnlijkheid in dat jaar voorbij gestreefd. De verwachting is dat het inwonertal verder toeneemt en de grens van één miljoen inwoners in 2032 bereikt wordt. In 2040 staat de teller op 1.062.500 inwoners.

Afb. 2.7 Verwachte toe- of afname Amsterdamse bevolking per wijk, 2018-2040 (aantallen en procenten)

bron: OIS, prognose 2019

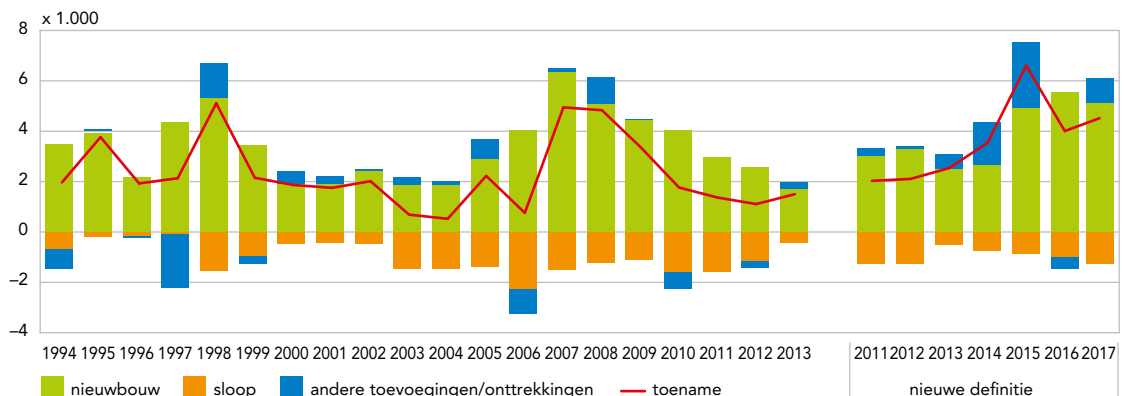
De verwachte bevolkingsgroei is op korte termijn vooral het gevolg van buitenlandse migratie. Daarna is het vooral de natuurlijke aanwas, ofwel geboorte min sterfte, die voor bevolkingsgroei zorgt. Woningbouw is een belangrijke motor achter de groei. Door de komst van extra woningen in de stad kunnen meer mensen de stad instromen en/of zullen minder mensen de stad uitstromen, afhankelijk van de hoeveelheid en het type woningen dat gebouwd wordt. Niet in alle wijken van Amsterdam is nog ruimte voor extra woningen, maar sommige delen van de stad zijn volop in ontwikkeling. De verwachte bevolkingsgroei komt vooral terecht in Oost en Noord, waar de meeste woningen worden gebouwd (zie afbeelding

2.7). In het nu volgende deel wordt ingegaan op ontwikkelingen op de Amsterdamse woningmarkt.

De Amsterdamse woningvoorraad

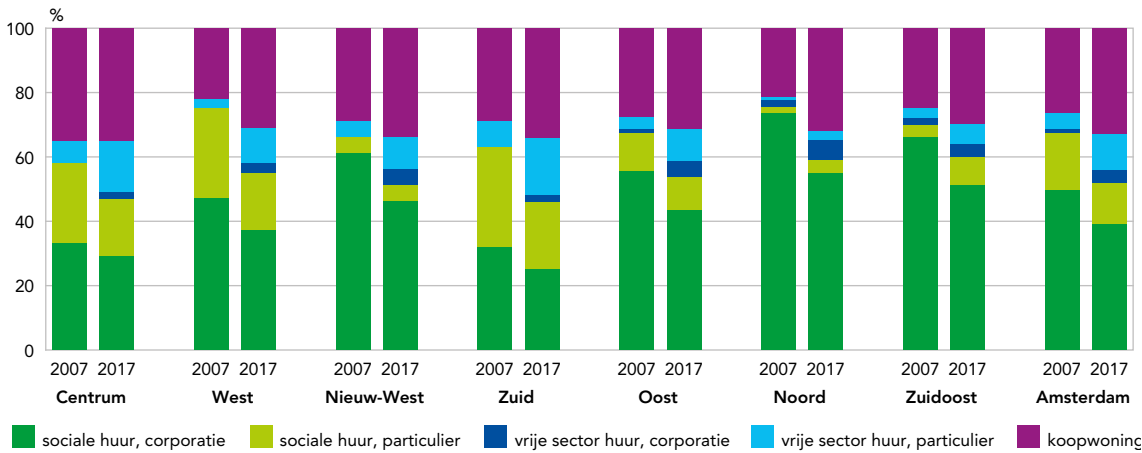
De bevolkingsgroei hangt sterk samen met de beschikbaarheid van woningen. Als de woningvoorraad groeit, neemt over het algemeen ook het aantal inwoners toe. Ook wordt er meer gebouwd als de vraag naar woningen groot is. Sinds de crisis is dit verband minder sterk aanwezig: in de periode 2010-2013 groeide de woningvoorraad weinig, maar nam de bevolking sterk toe. Sinds 2014 groeit de woning-

Afb. 2.8 Verandering van de Amsterdamse woningvoorraad, oude definitie 1994-2013, nieuwe definitie 2011-2017³

bron: OIS

Afb. 2.9 Woningvoorraad naar segment, 2007 en 2017 (procenten)

bron: Wonen in Amsterdam 2007-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

voorraad weer sterk, in 2018 met een recordaantal van 8673 woningen. De woningvoorraad is daarmee met een gelijk aantal gegroeid als de bevolking in de stad.

Nieuwbouwproductie weer op gang

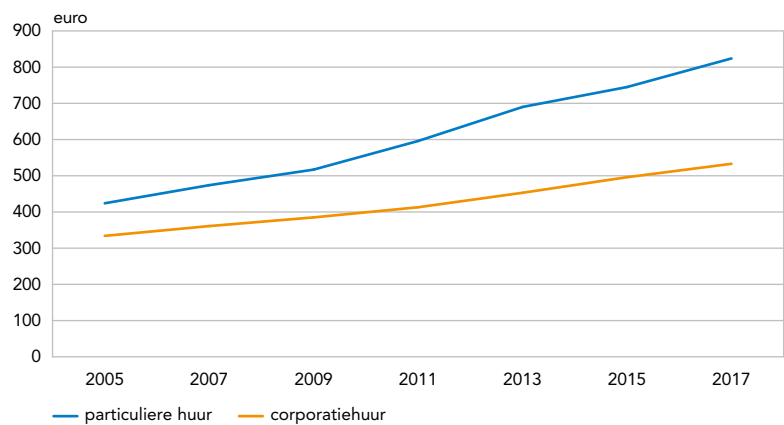
De Amsterdamse woningvoorraad telde op 1 januari 2019 441.305 woningen. De woningvoorraad groeit, sinds 2015 is de nieuwbouw weer op gang gekomen en is deze groei toegenomen. In de periode 2015-2017 werden er gemiddeld 5000 nieuwe woningen per jaar opgeleverd. In 2018 kwamen er in totaal 8673 woningen bij.²

Toename vrije sector huur

De samenstelling van de woningvoorraad in Amsterdam verandert, niet alleen door sloop en nieuwbouw, maar vooral door veranderingen in de bestaande voorraad. Een deel van de huurwoningen in de stad is verkocht aan eigenaar-bewoners, en particuliere huurwoningen worden in toenemende mate in de vrije sector verhuurd. Het koopwoningbezit is daardoor toegenomen, net als de vrije sector huur. Het aandeel sociale huurwoningen van een corporatie nam af van 50% in 2007 naar 39% in 2017 (zie afb. 2.9). Deze afname was er in alle stadsdelen, maar vooral in Noord, Zuidoost en Nieuw-West was de afname groot. De sociale huur van particuliere verhuurders nam af van 18% naar 13% van de woningvoorraad. Dit gebeurde vooral in West en Zuid. De vrije sector huur nam in alle stadsdelen toe. In 2007 werd 6% van de woningen in de vrije sector verhuurd, in 2017 is dit 15%. Met name in Centrum en Zuid is er een relatief grote vrije sector huurmarkt ontstaan (respectievelijk 18% en 20%). De meeste vrije sector huur wordt verhuurd door particulieren, maar ook de vrije sector huur van corporaties is toegenomen.⁴

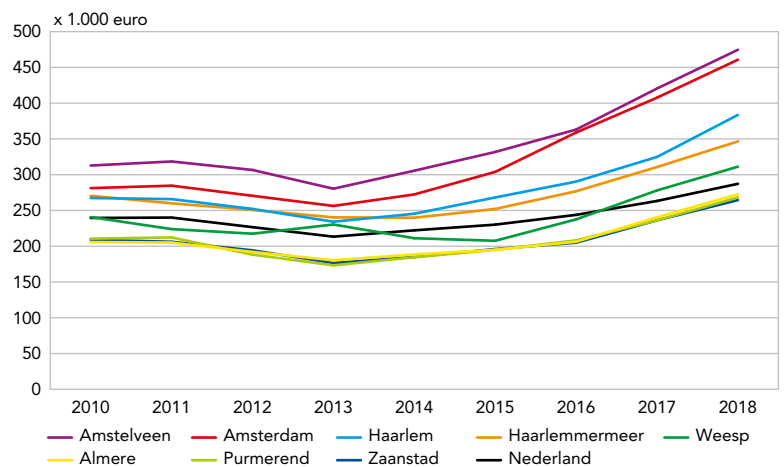
De afgelopen jaren lijkt er een nieuwe beweging gaande: woningen die worden gekocht voor de verhuur (buy-to-let). In Amsterdam is het verhuren van woningen door particulieren op zich geen nieuw fenomeen, maar er zijn tekenen dat dit vaker gebeurt dan voorheen.⁵ Op welke schaal dit vaker gebeurt dan

Afb. 2.10 Gemiddelde huurprijzen naar segment, 2005-2017 (euro)

bron: Wonen in Amsterdam 2005-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

Afb. 2.11 Gemiddelde verkoopprijs van bestaande koopwoningen in Amsterdam, enkele regiogemeenten en Nederland, 2010-2018 (euro's)

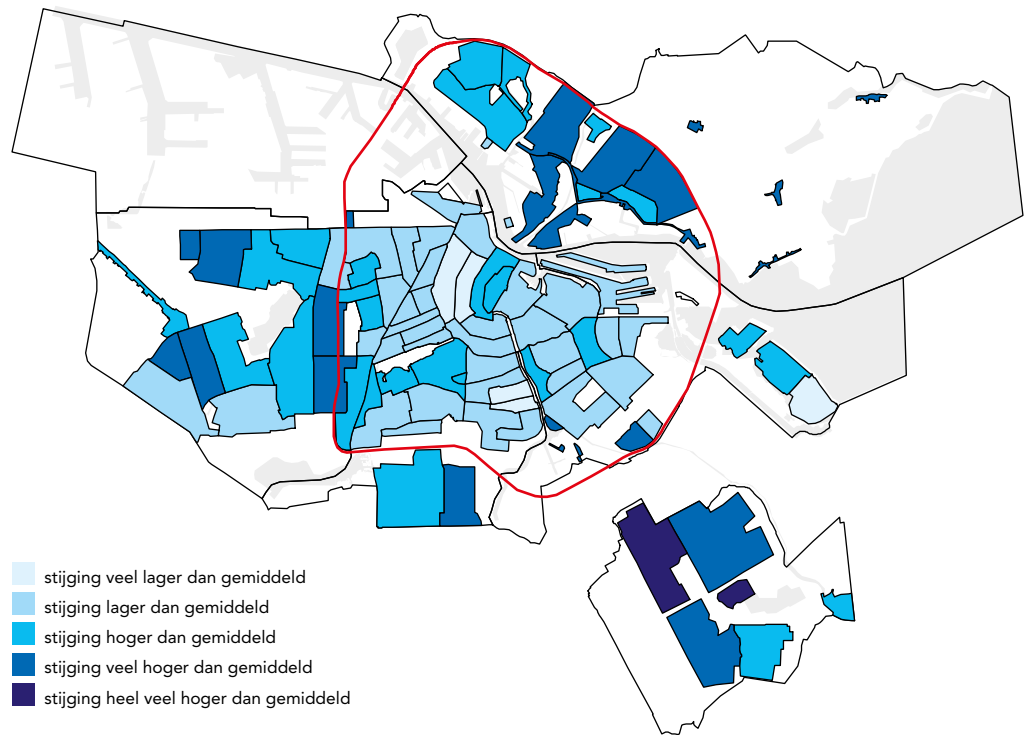

bron: Wonen in Amsterdam 2005-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

voorheen is echter (nog) onduidelijk. Vooralsnog laten de cijfers nog geen afname van de koopsector zien.

Gemiddeld betalen huurders in Amsterdam bij een corporatie €533 aan kale huur per maand (zie afb. 2.10). Dat komt redelijk overeen met het landelijk

Afb. 2.12 Ontwikkeling WOZ-waarde, 1 januari 2018 - 1 januari 2019 (gemiddeld Amsterdam: 11%)

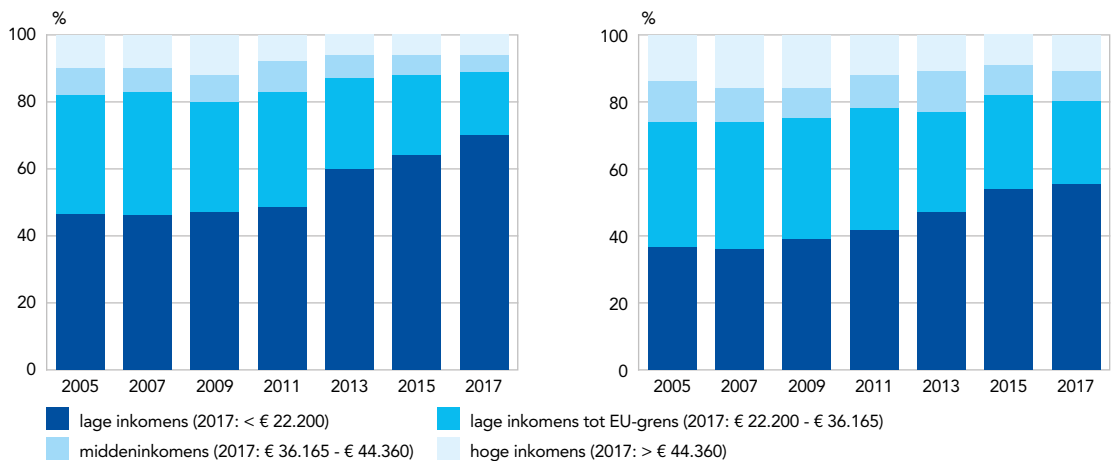
bron: Belastingen gemeente Amsterdam/OIS

gemiddelde (€550,- in 2018).⁶ Bij particuliere verhuurders liggen de huurprijzen hoger. Gemiddeld betalen Amsterdamse huurders bij een particulier €824 per maand, dit is meer dan gemiddeld in Nederland (€735). De huurprijzen in de particuliere huursector zijn ook sterk gestegen in de afgelopen jaren. Het verschil met de huren in de corporatiesector worden daarmee steeds groter (zie afb. 2.10). De stijging van de prijzen in de particuliere huursector hebben twee oorzaken: door veranderingen in de huurregels kan een groter deel van de particuliere huursector in de vrije sector verhuurd, en vanwege de marktdruk stijgen de prijzen in de vrije sector sterk.

Grote prijsstijging in Amsterdam zet door

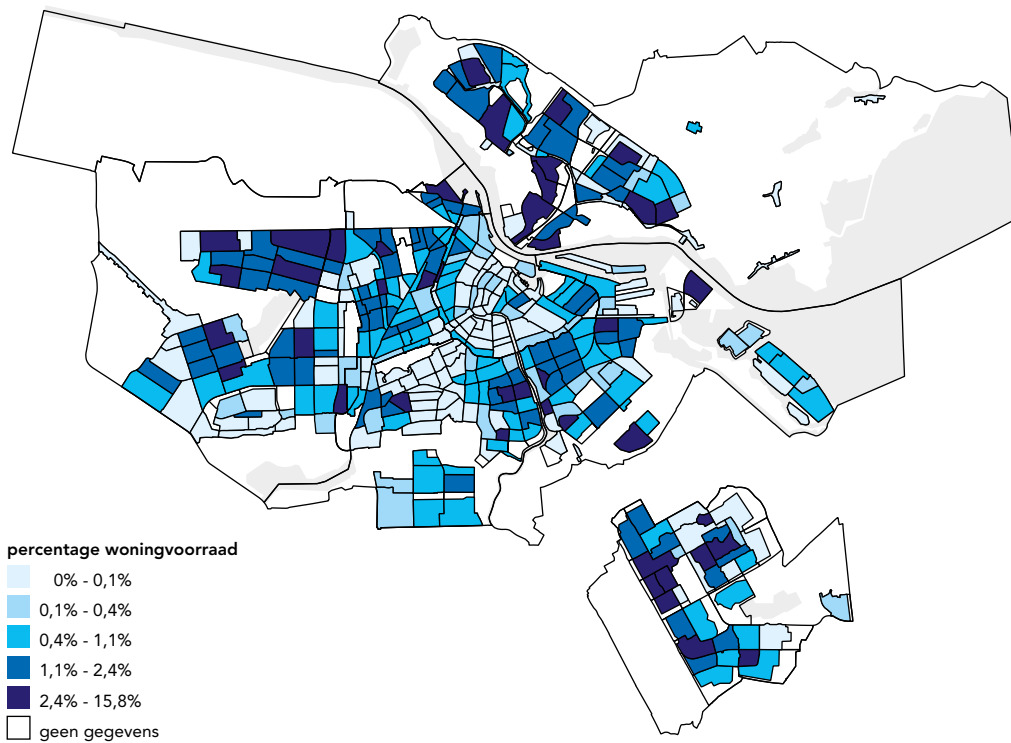
De gemiddelde koopprijs van een woning in Amsterdam was in 2018 €461.000. Dat is ruim €200.000 meer dan in 2013, toen de prijzen op het laagste punt waren in de crisis (zie afb. 2.11). De prijzen verschillen daarmee sterk van de landelijke ontwikkeling. Gemiddeld in Nederland kostte een huis in 2018 €287.000, €74.000 meer dan in 2013. Niet alleen in Amsterdam stijgen de prijzen hard, ook in omliggende gemeenten als Amstelveen en Haarlem is dit sterk het geval. In Haarlemmermeer, Weesp, Almere, Purmerend en Zaanstad zette de stijging van de prijzen later in (vanaf 2015 of 2016), maar ook hier

Afb. 2.13 Inkomensverdeling in de sociale huur van corporaties, 2005-2017 (procenten)

bron: Wonen in Amsterdam 2005-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

Afb. 2.14 Toewijzingen kwetsbare doelgroepen op de totale woningvoorraad, 2016-2018 (procenten)

bron: Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen/AFWC/bewerking OIS

was de toename groter dan gemiddeld in Nederland. De Amsterdamse regio is daarmee als geheel in korte tijd veel duurder geworden. Wel lijkt de stijging van de prijzen in Amsterdam begin 2019 wat af te zakken.⁷

Een deel van de Amsterdamse woningbezitters kan profiteren van deze prijsstijging: hun woning is in korte tijd meer waard geworden, bij verhuizing hebben zij meer te besteden aan een volgende woning. Zeker wanneer zij verhuizen naar delen van Nederland waar de prijzen lager liggen, geeft dit financieel voordeel. Maar voor de mensen zonder eigen woning of kapitaal en voor mensen die binnen Amsterdam een volgende koopwoning zoeken, zijn de hoge prijzen eerder een barrière om te verhuizen. Het is aannemelijk dat recente ontwikkelingen als de verhuur via platforms als AirBnB, de opkomst van buy-to-let en de toegenomen instroom van expats een prijsopdrijvend effect hebben op de woningmarkt.⁸ Maar empirisch bewijs hiervoor is schaars. Wel laten de stijgende prijzen duidelijk zien dat de vraag naar woningen het aanbod ver overtreft, en dat men bereid is veel te betalen voor een woning in Amsterdam.

WOZ-waarde van woningen neemt toe

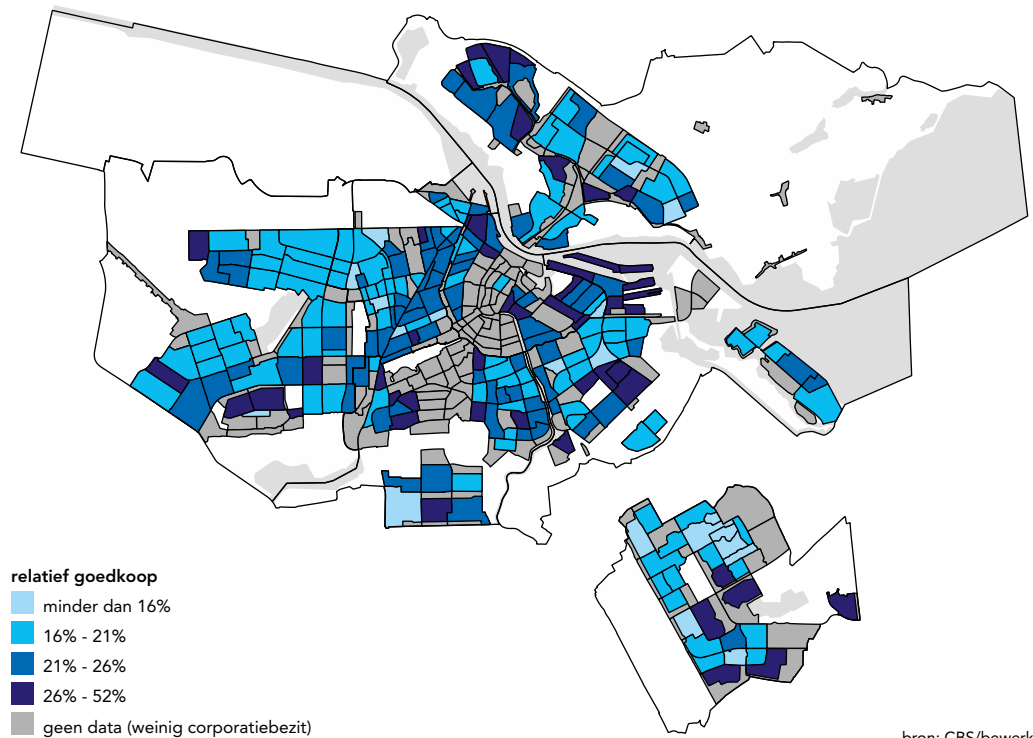
De verkoopprijzen geven alleen een beeld van de waarde van de woningen die verkocht zijn. De WOZ-waarde is beschikbaar voor alle woningen. In Amsterdam is tussen de aanslag onroerendezaakbelasting van 1 januari 2018 en de aanslag van 1 januari 2019 de WOZ-waarde van de woningen met gemiddeld 11% gestegen. Dat is aanzienlijk, maar minder dan in

de voorgaande twee jaar waarin de stijging gemiddeld 16% was. Bovendien steeg de WOZ-waarde toen vooral binnen de ring A10, terwijl afgelopen jaar de woningwaarde juist buiten de ring A10 sterk toenam (zie afb. 2.12). In tegenstelling tot voorgaande jaren is in het afgelopen jaar de WOZ-waarde vooral in de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord gestegen. In Bijlmer-Centrum en Nellestein steeg de WOZ-waarde zeer sterk (20%) maar ook elders in stadsdeel Zuidoost steeg de WOZ-waarde veel meer dan het Amsterdams gemiddelde. Hetzelfde geldt voor Oud-Noord, Banne Buiksloot, Buikslotermeer en de Waterlandpleinbuurt in stadsdeel Noord en voor Osdorp Midden- en Oost, Overtoomse Veld, Westlandgracht en Geuzenveld in stadsdeel Nieuw West.

Meer lagere inkomens in de corporatiesector

De corporatiesector in Nederland verandert van een woningsegment voor een brede doelgroep, naar een segment voor lage inkomens. De sector wordt kleiner, corporaties hebben een deel van hun bezit in de afgelopen jaren verkocht. Tussen 2004 en 2015 ging het om ongeveer 2000 woningen per jaar. In de jaren erna neemt het aantal verkopen wel af, in 2017 waren het er minder dan 1000. De instroom in de corporatiesector bestaat hoofdzakelijk uit lage inkomens. Sinds 2011 gelden er striktere inkomenseisen voor de toegang tot de sociale huur van corporaties.⁹ De extramuralisering van de zorg (voor ouderen, maar ook voor mensen in de maatschappelijke opvang of met psychische problematiek) leidt tot een toename aan de vraag naar sociale huurwoningen. Dit leidt ertoe dat de corporatiesector in toenemende mate

Afb. 2.15 Spreiding van goedkoop wonen per buurt, 2017

bron: CBS/bewerking OIS

wordt bewoond door huishoudens met de laagste inkomens.

In 2017 had 70% van de nieuwe huurders in de sociale corporatiesector een zeer laag inkomen (minder dan €22.200 bruto per jaar). Tien jaar terug lag dit aandeel nog onder de 50% (zie afb. 2.13). Het zijn vooral de inkomens daar net boven (€ 22.200 - € 36.165) die in minder mate instromen. Hun aandeel ging van 35% naar 19%. Met hun inkomen hebben zij wel toegang tot de sociale huur, maar het zou kunnen dat zij daar in de afgelopen jaren minder goed in slagen. Er is minder aanbod, en een deel van het aanbod wordt gereserveerd voor urgenten (speciale doelgroepen, vaak met een zeer laag inkomen). Het aandeel inkomens hoger dan € 36.165, onder huurders nam af van 18% in 2005 naar 11% in 2017.

Deze verandering in de instroom werkt ook door in de inkomensverdeling van alle huurders in de sociale corporatiesector. Hier neemt het aandeel lage inkomens tot €22.200 toe van 37% in 2005 naar 56% in 2017.

Vanaf 2016 wordt circa dertig procent van de verhuuringen van sociale corporatiewoningen met voorrang toegewezen aan doelgroepen van het Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen. Dit zijn mensen die urgent een woning nodig hebben op basis van sociale of medische gronden, of omdat zij doorstromen vanuit de maatschappelijke opvang of te maken hebben met andere problematiek (multiprobleemgezinnen, voormalige sekswerkers, ex-gedetineerden, slachtoffers van huiselijk geweld). Daarnaast zijn statushouders een belangrijke groep in dit pro-

gramma. Deels gaat het om groepen die voor 2016 ook urgentie kregen, maar het gaat ook om nieuwe groepen. Mensen die in de maatschappelijke opvang wonen, moeten nu sneller zelfstandig gaan wonen dan voorheen (extramuralisering). Ook de taakstelling van het Rijk om statushouders te huisvesten vergroot de vraag naar sociale huurwoningen. Huishoudens die via het Programma Huisvesting Kwetsbare Groepen gehuisvest worden komen relatief vaak in wijken te wonen die al enige kwetsbaarheid hebben (zie afb. 2.14). In buurten met veel corporatiebezit, en zeker waar relatief veel corporatiewoningen vrijkomen voor nieuwe verhuur, worden relatief veel kwetsbare groepen gehuisvest. Kwetsbare huishoudens worden daarmee relatief vaak gehuisvest in Noord, Nieuw-West en Zuidoost. Wanneer de huisvesting van deze groepen wordt vergeleken met het aantal verhuurde sociale corporatiewoningen, dan valt op dat er relatief veel kwetsbare huishoudens in West terecht komen en in delen van Buitenveldert.

Een vijfde van huurders heeft een inkomen boven modaal

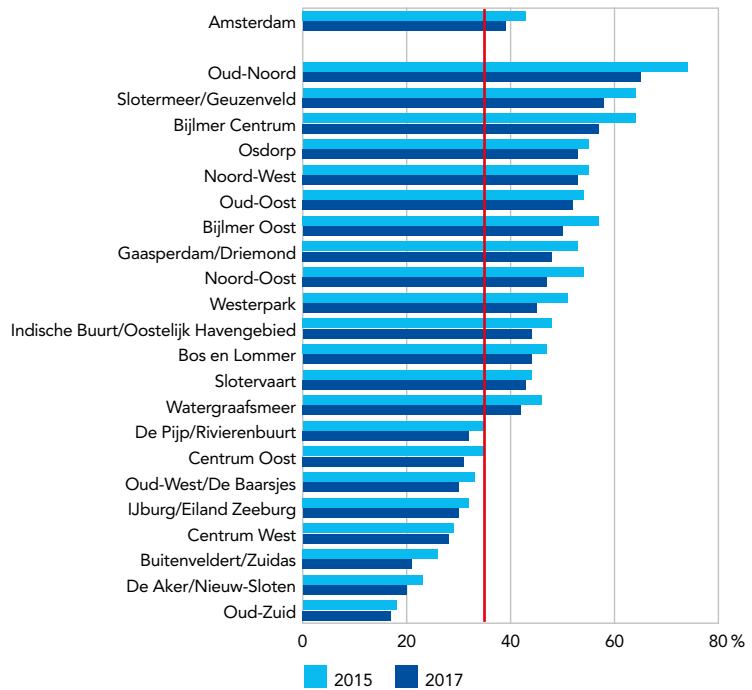
Hoewel de instroom in de corporatiesector voornamelijk uit lagere inkomens bestaat, woont er nog een aanzienlijke groep huishoudens met een inkomen boven modaal (€36.165) in de corporatiesector. Een deel van de huishoudens gaat door de tijd heen meer verdienen waarmee zij boven modaal uitkomen en ook mag een klein deel van de voorraad toegewezen worden aan huishoudens met een inkomen boven modaal. Op basis van CBS-data is een nadere analyse gedaan van de bewoning van corporatiewoningen. Hiervoor is een koppeling gemaakt tussen de huurgegevens van de corporaties en de inkomensgegevens

zoals bekend bij het CBS op basis van de belastingaangiftes. Hieruit blijkt dat 21% van de huurders van corporatiewoningen met een sociaal contract een inkomen heeft boven de €36.165. Zij wonen relatief goedkoop. Deze groep heeft wel vaak te maken met inkomensafhankelijke huurverhogingen en een kleine groep onder hen betaalt inmiddels een huur boven de liberalisatiegrens. Huishoudens met een inkomen boven de €36.165 in de sociale huursector zijn vaak stellen, zowel met als zonder kinderen. Voor een deel gaat het om tweeverdieners. Huishoudens met een inkomen boven modaal wonen wat vaker in grotere woningen (meer dan 60 vierkante meter) en nieuwere woningen (bouwjaar na 1990). Voor grotere woningen gold voorheen geen maximale inkomensgrens. Huishoudens met een bovenmodaal inkomen konden deze woningen ook betrekken.

Afbeelding 2.15 laat de spreiding van hogere inkomens in sociale corporatiewoningen over de stad zien op buurtniveau. In de meeste buurten ligt het aandeel hogere inkomens in corporatiebezit tussen de 16% en 26%. Buurten waar nauwelijks hogere inkomens in corporatiebezit wonen, zijn schaars. Alleen een deel van Zuidoost valt hierin op, met name Bijlmer-Oost.

Buurten waar relatief veel hoge inkomens in corporatiebezit wonen (meer dan 26%), zijn meer verspreid over de stad te vinden. Hierin zijn een aantal patronen waar te nemen. Het gaat relatief vaak om buurten die vanaf de jaren '90 gebouwd (delen van De Aker, Nieuw-Sloten, De Eendracht in Noord-West; Oostzanerwerf en De Bongerd in Noord, Gein en Nellestein in Zuidoost; Oostelijk Havengebied in Oost; de Ecowijk in West). Daarnaast vallen er een

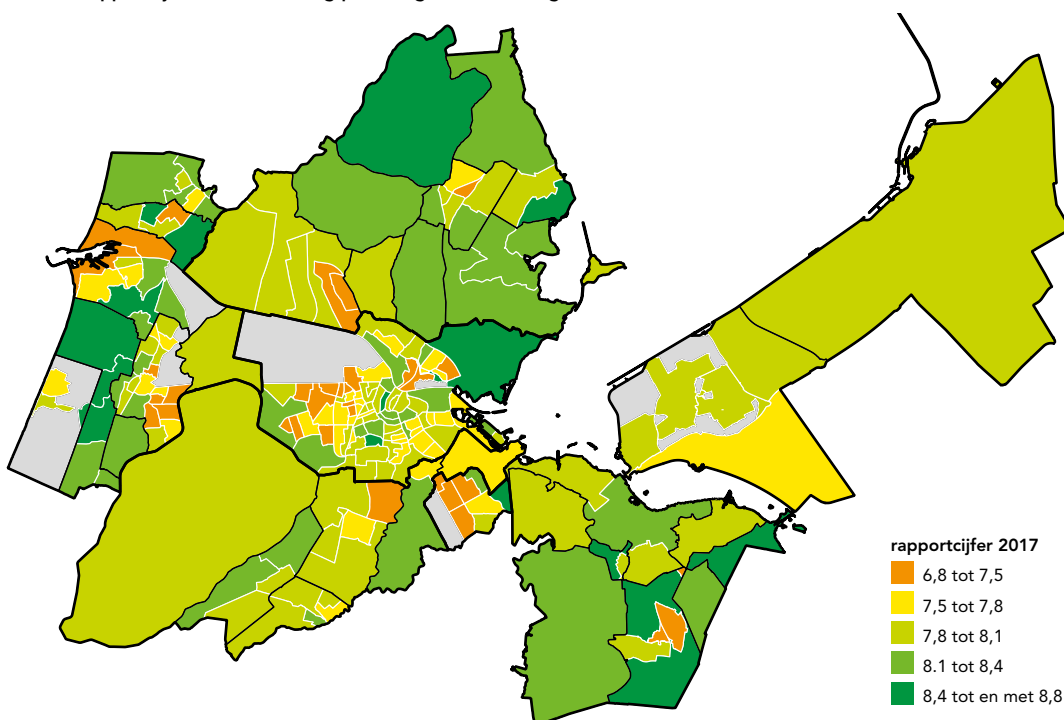
Afb. 2.16 Sociale huur van corporaties per gebied, 2015-2017 (procenten) en grens 35% (rode lijn)

bron: Wonen in Amsterdam 2015-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

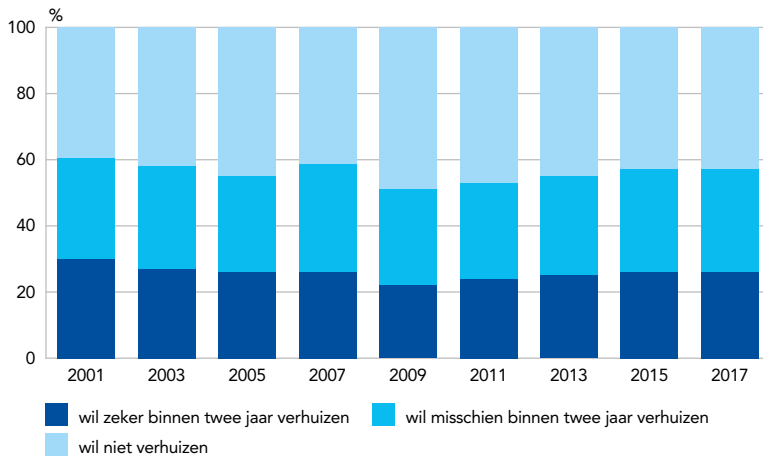
aantal (tuin)dorpen op: Tuindorp Nieuwendam, Tuindorp Buiksloot en de Bloemenbuurt Noord (Floradorp) in Noord, Driemond in Zuidoost. Een derde categorie vormen buurten in meer gewilde delen van de stad (delen van de Rivierenbuurt, Stadionbuurt, De Pijp, Watergraafsmeer, rond de Nieuwmarkt).

Afb. 2.17 Rapportcijfer voor de woning per deelgebied in de regio, 2017

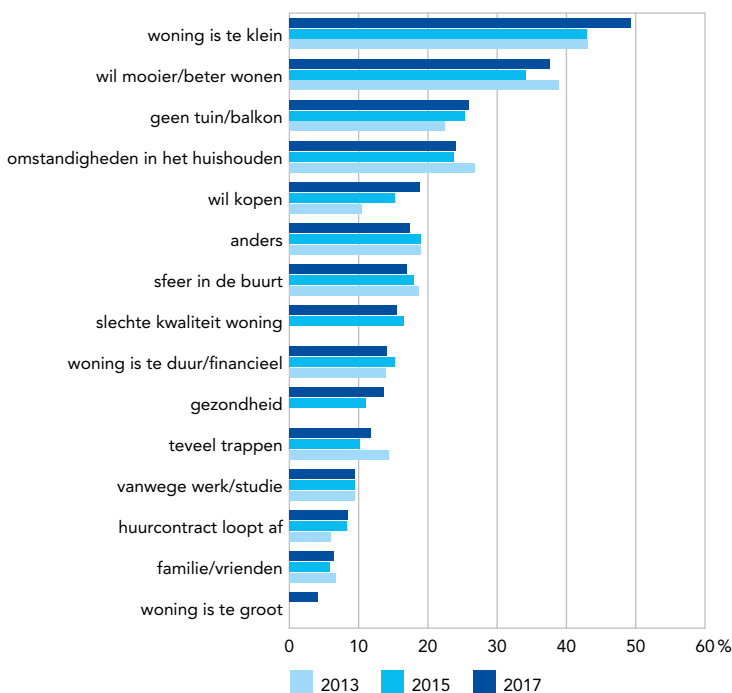
bron: Wonen in de Metropoolregio Amsterdam/bewerking OIS

Afb. 2.18 Verhuiscapaciteit, 2001-2017 (procenten)

bron: Wonen in Amsterdam 2001-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

Afb. 2.19 Verhuisredenen van mensen die aangeven te willen verhuizen, 2013-2017 (procenten)

bron: Wonen in Amsterdam 2013-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

Aandeel corporatiewoning met sociale huur per gebied

De gemeente maakt afspraken met de corporaties over het verkopen en liberaliseren van corporatiewoningen zodat er voldoende aanbod in het sociale segment (huur tot €711) beschikbaar blijft. Ook is er de wens de stad qua bevolkingssamenstelling gemengd te houden. Er is daarom afgesproken in alle gebieden van de stad minimaal 35% corporatiewoningen met een sociale huur te houden of na te streven. Gemiddeld is 39% van de woningvoorraad een corporatiewoning met een sociale huur. In 14 van de 22 gebieden is dit (veel) meer, in 8 gebieden ligt dit aandeel lager. Met name in Oud-Zuid, De Aker/Nieuw-Sloten en Buitenveldert/Zuidas is het aandeel

laag (afb. 2.16). Dit zijn gebieden waar corporaties van oudsher al weinig bezit hadden. Het aandeel corporatiebezit dat wordt verhuurd met een sociale huur is afgenomen, in 2015 was het 42%. In nagenoeg alle gebieden was er sprake van een (kleine) afname. In Oud-Noord, het gebied met het hoogste aandeel sociaal corporatiebezit, was de afname het grootst: van 74% in 2015 naar 65% in 2017. Deze relatieve afname komt niet zozeer door een absolute afname aan corporatiebezit, maar vooral door nieuwbouw met veel particulier bezit. Ook in gebied Noord-Oost is een relatief grote afname aan sociale huur van corporaties. Andere gebieden met een redelijke afname aan sociaal verhuurde corporatiewoningen zijn Bijlmer-Centrum en -Oost, Westerpark en Geuzenveld/Slotermeer (allen 5 tot 7 procentpunt).

Meeste Amsterdammers tevreden met hun woning

Gemiddeld geven Amsterdammers hun woning een 7,8 als rapportcijfer. Dat is een ruime voldoende, maar in vergelijking met de regio is dat laag (afb. 2.17). In veel regiogemeenten ligt de tevredenheid rond of boven de 8.¹⁰ Dit komt doordat er in de regio veel meer koopwoningen zijn, deze worden door hun bewoners hoger gewaardeerd. De tevredenheid over de woning is toegenomen in 2017. Deze trend van toenemende tevredenheid over de eigen woning is er al vanaf de eerste meting in 2001 (7,1). In de crisisjaren was dit patroon even stabiel (7,5 in 2009 en 2011 en 7,6 in 2013 en 2015), waarna het in 2017 weer een duidelijke toename laat zien naar een 7,8. Het zijn vooral huurders die door de jaren meer tevreden zijn over hun woning. Huurders van een corporatie gaven in 2001 nog een 6,7 en in 2017 is dit een 7,3. Huurders van een particulier gaven ook 6,7 in 2001 en dit is toegenomen tot een 7,5. Bewoners van koopwoningen zijn zeer tevreden met hun woning (8,2 in 2001; 8,4 in 2017). Ook nieuwere woningen en woningen op gewilde locaties worden in het algemeen meer gewaardeerd.

Verhuiscapaciteit; kwart wil zeker verhuizen, toenemende vraag naar koopwoningen

Een kwart van de Amsterdamse huishoudens (26%) geeft in 2017 aan binnen twee jaar zeker te willen verhuizen. In 2009 was het aandeel verhuiscapaciteit afgenomen van 26% naar 22% (afb. 2.18). De economische crisis, en de gevolgen daarvan op de woningmarkt, leidde ertoe dat huishoudens hun verhuiscapaciteit uitstelden. In de jaren erna herstelde het vertrouwen in de woningmarkt zich weer en nam de verhuiscapaciteit langzaam weer toe. In 2015 is het weer op een zelfde niveau als voor de crisis.

Ongeveer 70% van de verhuiscapaciteit wil in Amsterdam blijven. Zes procent geeft de voorkeur aan de regio. Dit is redelijk stabiel door de jaren. De grootste groep wil, wanneer zij in Amsterdam verhuizen, in de eigen buurt blijven (39%). Vooral in Oud-Zuid en Oud-Oost is de wens groot om in de eigen buurt te verhuizen (respectievelijk 60% en 56%). In Bijlmer-Centrum en Oud-Noord geven juist relatief weinig verhuiscapaciteit aan binnen de eigen buurt te willen verhuizen (beide 25%).

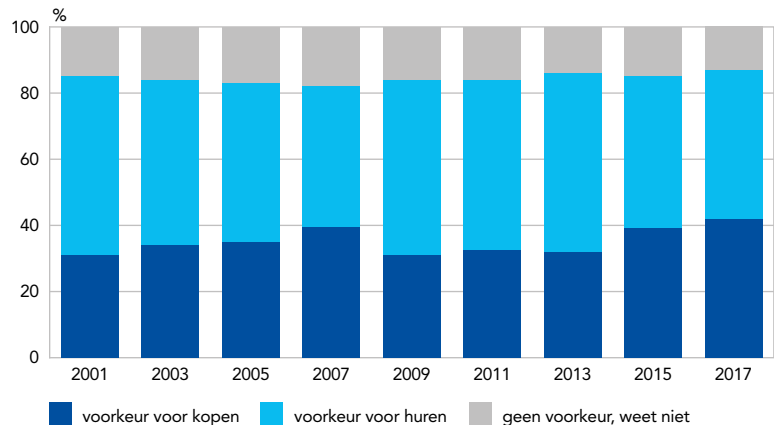

De meeste Amsterdammers willen verhuizen omdat hun huidige woning te klein is (afb. 2.19). Ook hebben velen de wens om beter of mooier te wonen. Vervolgens zijn de wens om een tuin of balkon te hebben belangrijke redenen, net als veranderende omstandigheden in het huishouden.

De redenen die Amsterdammers noemen zijn redelijk stabiel door de jaren heen. Wel hebben zich twee opvallende verschuivingen voorgedaan: in 2017 geven meer huishoudens aan op zoek te zijn naar een grotere woning (van 43% naar 49%) en een groeiende aandeel geeft als reden om te willen verhuizen aan te willen kopen (van 10% naar 19%).

In totaal geeft 42% van de verhuisgeneigden aan een koopwoning te zoeken. Dit is ongeveer gelijk aan de situatie van voor de crisis (2007: 40%). In 2009 nam de vraag naar koopwoningen sterk af (31%) waarna het vervolgens tot en met 2013 laag bleef (zie afb. 2.20).

Afb. 2.20 Voorkeur voor kopen of huren van verhuisgeneigden, 2001-2017 (procenten)

bron: Wonen in Amsterdam 2001-2017/afd. Wonen/bewerking OIS

Noten

- Bron: OIS Amsterdam. *Fact sheet Bevolkingsprognose 2019-2040*. Amsterdam, maart 2019. Zie: https://assets.amsterdam.nl/publish/pages/902419/fact_sheet_bevolkingsprognose_2019-2040_def.pdf
- De verdeling van de toename van de woningvoorraad naar sloop, nieuwbouw en andere toevoegingen is over 2018 nog niet bekend.
- Vanaf 2011 is de definitie van de woningvoorraad gewijzigd. Er zijn de jaren erna wooneenheden en/of studentenwoningen opgeleverd. Deze vielen buiten de oude woningdefinitie, maar tellen in de nieuwe definitie wel mee. De toevoegingen door nieuwbouw liggen daarmee aanmerkelijk hoger dan in de oude systematiek.
- Dit is deels het gevolg van de verruimde mogelijkheden om woningen te liberaliseren, en deels door huurverhogingen bij zittende huurders.
- Bron: Aalbers, M., J. Bosma, R. Fernandez, C. Hochstenbach (2018). *Buy-to-let gewikt en gewogen*, in opdracht van de SP.
- Bron: Woononderzoek Nederland 2018, www.woononderzoek.nl/jive
- Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/17/prijsstijging-koopwoningen-flevoland-opnieuw-het-hoogst>
- Bron: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/nieuwe-regel-verkleint-airbnb-prijseffect-op-amsterdamse-woningmarkt-flink.html>; <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/goedverdienende-arbeidsmigranten-en-buitenlandse-studenten-stuwen-amsterdamse-huizenprijzen-op.html>
- De inkomensgrens voor een sociale huurwoning is in 2017 €36.165. Dit is de inkomensgrens die sinds 2011 door de Europese Unie en de rijksoverheid gehanteerd wordt (EU-grens). Van de vrijkomende gereguleerde huurwoningen van corporaties moet 90% worden toegewezen aan de huishoudens tot de EU-grens. De overige 10% mogen corporaties vrij toewijzen. Tot 2020 geldt echter dat niet 90% maar 80% van de vrijkomende gereguleerde woningen moet worden toegewezen aan huishoudens tot de EU-grens. Er is in 2015 een extra inkomensgrens ingevoerd voor huishoudens die 10% van de vrijkomende gereguleerde huurwoningen toegewezen mogen krijgen. Deze maatregel geldt tot 2020. Deze extra inkomensgrens ligt in 2017 op €40.349. Dat is ook de grens waarvoor de overheid een bovrendmatige maximale huurverhoging heeft vastgesteld van 4,3% in plaats van 2,8%.
- Bron: OIS. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2017*. Amsterdam, mei 2018.

3

Gezondheid

Gezondheid speelt een belangrijke rol in participatie. Fysieke en psychische beperkingen kunnen immers participatie belemmeren. Omgekeerd kan participatie, zoals het actief zijn in de maatschappij, de gezondheid bevorderen. Hoe staat het ervoor met de fysieke en psychische gezondheid van Amsterdammers, en welke verschillen zien we daarin tussen groepen? En hoe vaak ontvangen zij informele hulp en gemeentelijke zorgvoorzieningen? Deze vragen staan in dit hoofdstuk centraal.

Auteurs: Francien Meester, Daan Schmitz & Idske de Jong

Kernpunten

- Amsterdammers worden gemiddeld een jaar minder oud dan Nederlanders gemiddeld.
- De gezonde levensverwachting is hoger voor mannen dan voor vrouwen. Vrouwen worden gemiddeld gezien ouder dan mannen, maar zijn minder lang gezond.
- Driekwart van de volwassen Amsterdammers ervaart een goede gezondheid.
- Een kwart van de volwassen Amsterdammers heeft last van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps.
- Amsterdammers met een lage sociaal-economische status, migratieachtergrond en vrouwen ervaren minder psychisch welbevinden.
- Eén op de zes (16%) Amsterdammers tussen 19 en 64 jaar voelt zich ernstig eenzaam.
- Ruim een kwart van de Amsterdammers tussen 19 en 64 jaar rookt, 14% wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol en 8% drinkt overmatig. Volwassen Amsterdammers roken en drinken vaker dan landelijk gezien.
- Vier van de tien volwassen Amsterdammers kampen met overgewicht en landelijk vijf van de tien volwassenen.
- Driekwart van de volwassenen beweegt minimaal vijf van de zeven dagen minimaal een half uur matig intensief. Amsterdammers met een migratieachtergrond voldoen minder vaak aan deze beweegnorm.
- Eén op de acht Amsterdamse 18-plussers heeft vanwege hun gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging.
- Ruim de helft van de volwassen Amsterdammers meent wel toegang te hebben tot informele hulp wanneer zij dat nodig zouden hebben. Dat geldt minder vaak voor ouderen (75-plussers: 34%) en mensen met een laag inkomen en/of een laag opleidingsniveau.
- Eén op de acht huishoudens (12%) heeft één of meer gemeentelijke zorgvoorzieningen, vaak een woon- of vervoersvoorziening of ambulante ondersteuning. Bij huishoudens in Nieuw-West, Noord en Zuidoost is dat vaker.
- Ongeveer 104.000 Amsterdamse huishoudens hebben een gemeentelijke zorg-, jeugd en/of inkomensvoorziening (21% van alle huishoudens). Eén op de vijf van de huishoudens met een dergelijke voorziening heeft voorzieningen in meerdere domeinen. Eenoudergezinnen hebben vaker voorzieningen én stapelen relatief vaak voorzieningen.

In dit hoofdstuk gaan we in op de (gezonde) levensverwachting van Amsterdammers, de ervaren gezondheid, last hebben van langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps en de ervaren geestelijke gesteldheid. Daarna gaan we in op leefstijlfactoren en op de formele en informele hulp die Amsterdammers (kunnen) ontvangen vanwege de gezondheid. Tot slot komt het gebruik van gemeentelijke (zorg) voorzieningen aan bod vanuit het project 'Zicht en Grip op Sociaal'. Het geven van informele hulp en mantelzorg komt aan de orde in hoofdstuk 10 'Maatschappelijke participatie'. De resultaten zijn, tenzij anders wordt vermeld, gebaseerd op De Staat van de Stad enquête 2018 van OIS onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

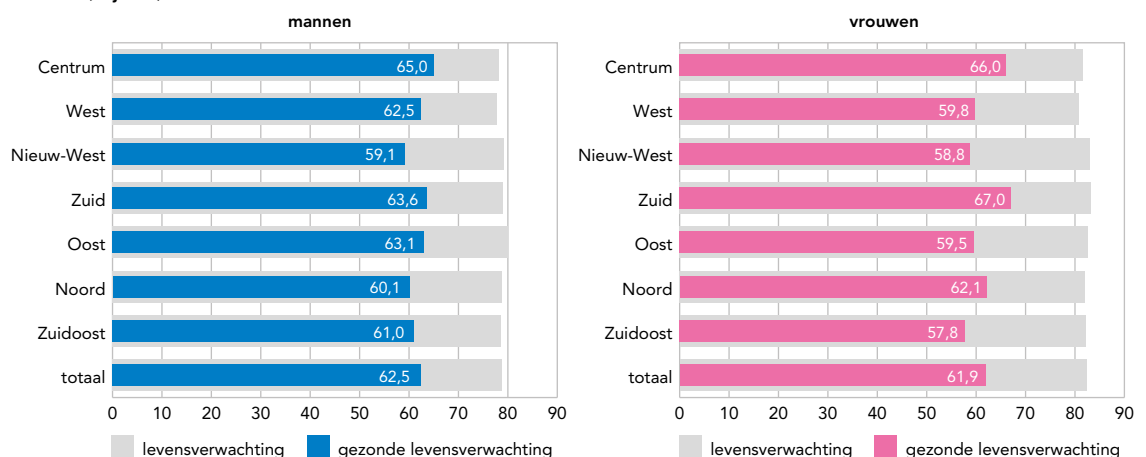
Levensverwachting en sterfte

Gezonde levensverwachting hoger voor mannen dan vrouwen

Een jongen die in 2017 in Amsterdam is geboren, heeft een levensverwachting van 78,9 jaar en een meisje van 82,3 jaar (bron: GGD). Dit is ongeveer een jaar korter dan gemiddeld in Nederland. In 2017 was de levensverwachting voor pasgeborenen jongens in Nederland 80,1 jaar en voor meisjes 83,3 jaar (bron: CBS). Op de lange termijn neemt het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen af.

De gezonde levensverwachting in Amsterdam¹, dat wil zeggen het gemiddeld aantal jaren dat personen

Afb. 3.1 Levensverwachting (2017) en gezonde levensverwachting (periode 2015-2017) voor mannen en vrouwen per stadsdeel (in jaren)

te leven hebben in als goed ervaren gezondheid, ligt voor pasgeboren jongens in de periode 2015-2017 op 62,5 jaar en voor meisjes op 61,9. Vrouwen worden gemiddeld gezien dus ouder dan mannen, maar zijn minder lang gezond. De gezonde levensverwachting is voor vrouwen het laagst in stadsdeel Zuidoost en voor mannen in Nieuw-West en daarna Noord. Voor zowel mannen als vrouwen ligt de gezonde levensverwachting het hoogst in Zuid en Centrum. De gemiddelde levensverwachting verschilt nauwelijks tussen stadsdelen.

Ervaren gezondheid en fysieke beperkingen

Driekwart van de Amsterdammers ervaart een goede gezondheid

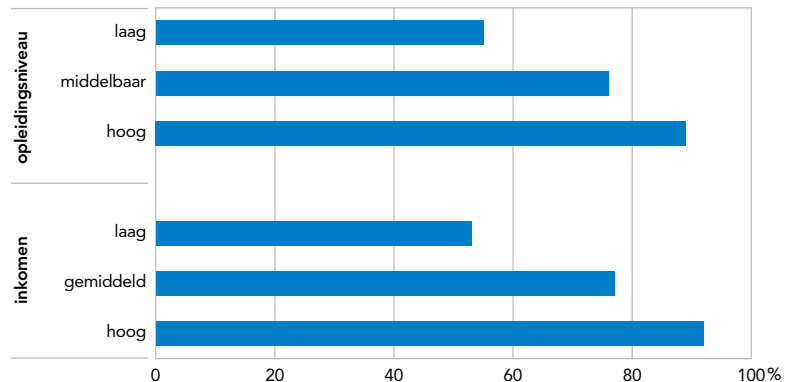
In 2018 beoordeelt bijna driekwart (74%) van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (in De Staat van de Stad enquête) zijn of haar gezondheid als (zeer) goed. Vier procent noemt de gezondheid (zeer) slecht en 20% als gaat wel/matig. Twee procent heeft geen antwoord gegeven en zij zijn bij verdere analyse naar verschillen tussen groepen buiten beschouwing gelaten. Dit komt vrijwel overeen met de cijfers uit 2016. Volgens de gezondheidsmonitor geeft in Nederland gemiddeld 76% van de volwassenen van 19 jaar en ouder in 2016 aan dat zij hun eigen gezondheid als (zeer) goed ervaren, in Rotterdam en Den Haag 69% en in Utrecht 77% (cijfers 2016, Amsterdam: 76%).²

Net als in voorgaande jaren beoordelen mannen hun gezondheid iets vaker als goed tot zeer goed dan vrouwen: respectievelijk 78% en 74%. Het aantal mensen dat zich (heel) gezond voelt daalt naarmate de leeftijd stijgt: negen van de tien (91%) 18-24 jarigen en 25-34 jarigen (88%) voelen zich (heel) gezond en onder 75-plussers voelt minder dan de helft (45%) zich (heel) gezond. Acht van de tien Amsterdammers (81%) met een Nederlandse achtergrond beoordelen hun gezondheid als (zeer) goed. Onder Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond is dit tweederde (66%).

Ook groepen met verschillende opleidings- en inkomensniveaus laten verschillen zien. Naarmate het opleidingsniveau stijgt, stijgt het aantal mensen dat aangeeft zich (heel) gezond te voelen. Namelijk 55% van de laaggeschoolden, driekwart (76%) van de middelbaar geschoolden en negen van tien (89%) van de hooggeschoolden. Tussen de inkomensniveaus zijn de verschillen eveneens groot: terwijl 92% van de mensen met een hoog inkomen (boven €3.200 netto per maand) zich (heel) gezond voelt, is dit 77% bij mensen met een gemiddeld inkomen (€1.351-3.200 netto per maand) en 53% bij mensen met een laag inkomen (tot €1.350 netto per maand).

Verder zijn er kleine verschillen tussen stadsdelen. Het stadsdeel met het hoogste aantal mensen dat hun gezondheid (zeer) goed noemt, is Zuid (79%). Het stadsdeel met het kleinste aantal mensen dat hun gezondheid (zeer) goed noemt, is Zuidoost (70%). In

Afb. 3.2 Goed ervaren gezondheid naar inkomen en opleidingsniveau, 2018 (procenten)

het gebied Bijlmer-Oost ligt dit percentage het laagst van de 22 gebieden; zes van de tien inwoners (58%) noemen hun gezondheid (zeer) goed.

Kwart van Amsterdammers heeft last van langdurige ziekte, aandoening of handicap

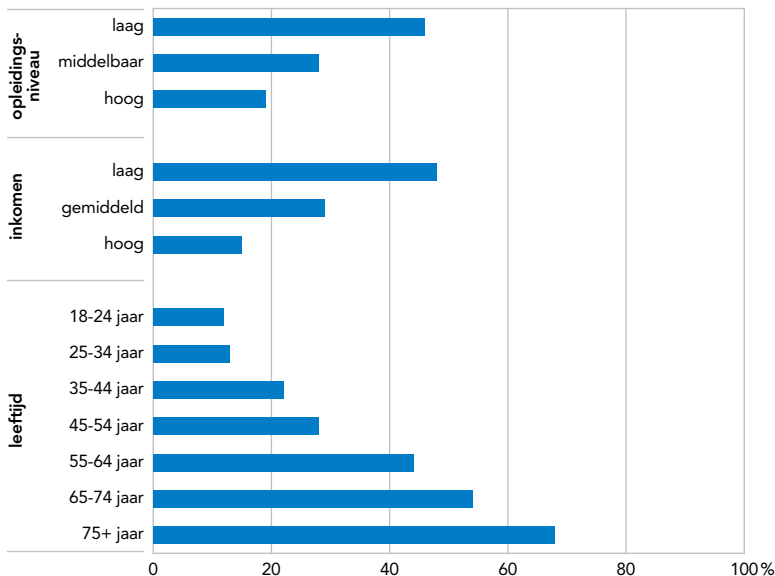
In 2018 geeft 26% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder aan last te hebben van één of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps.³ Het kan daarbij ook gaan om ouderdomsklachten of specifieke ouderdomsziekten. Dit aandeel is ongeveer gelijk aan 2016.⁴

Als gevolg van deze langdurige ziekten, aandoeningen en handicaps kunnen mensen zich belemmerd voelen in hun dagelijkse activiteiten. Bijna driekwart van de Amsterdammers met een langdurige ziekte, aandoening of handicap (72%) voelt zich (licht tot sterk) belemmerd bij het uitvoeren van dagelijkse werkzaamheden thuis. Acht van de tien (80%) geven aan zich belemmerd te voelen in de vrijetijdsbesteding (zoals sporten en reizen). Van werkenden en studerende met een langdurige ziekte, aandoening of handicap geeft 62% aan zich bij deze activiteiten (werk/studie) belemmerd te voelen. Mensen die hier last van hebben geven logischerwijs ook minder vaak aan zich (zeer) gezond te voelen: 14% tegenover 86% van de mensen zonder deze klachten.⁵

Net als ervaren gezondheid, varieert het percentage inwoners met een langdurige ziekte of aandoening/handicap tussen groepen met verschillende achtergrondkenmerken. Het aantal mensen dat daar last van heeft stijgt sterk naarmate mensen ouder worden: van één van acht (12%) onder de 18 tot 24 jarigen tegenover bijna zeven van de tien (68%) 75-plussers. En mensen met een westerse migratieachtergrond geven iets minder vaak aan een langdurige ziekte, aandoening of handicap te hebben dan mensen met een niet-westerse migratieachtergrond of zonder migratieachtergrond.

De sterkste verschillen zien we naar opleiding en inkomen. Zo heeft bijna de helft (46%) van de laaggeschoolden last van een langdurige ziekte, aandoening of handicap, tegenover twee van de tien (19%) hooggeschoolden. Het komt minder vaak voor

Afb. 3.3 Last hebben van een langdurige ziekte, aandoening of handicap naar opleidingsniveau, inkomen en leeftijd, 2018 (procenten)

naarmate het inkomen toeneemt. De helft (48%) van de mensen met een laag inkomen tot €1.350 netto per maand heeft een langdurige ziekte, aandoening of handicap, terwijl dit onder mensen met een hoog inkomen (boven €3.200 netto per maand) 15% is. Er zijn geen duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. In stadsdeel Noord heeft het hoogste aantal mensen te maken met een langdurige ziekte, aandoening of handicap (36%). Het laagste aantal mensen dat hier last van heeft woont in stadsdeel West en Centrum (beide 25%).

Psychische gezondheid

Minder psychisch welbevinden bij Amsterdammers met een lage sociaaleconomische status

De helft (52%) van de Amsterdammers voelde zich in de maand voor het invullen van de enquête zelden tot nooit neerslachtig of somber. Zes op tien (58%) voelden zich voortdurend of meestal energiek. Zeven op tien (69%) voelde zich voortdurend of meestal kalm of rustig.⁶ Dit is vergelijkbaar met 2016.

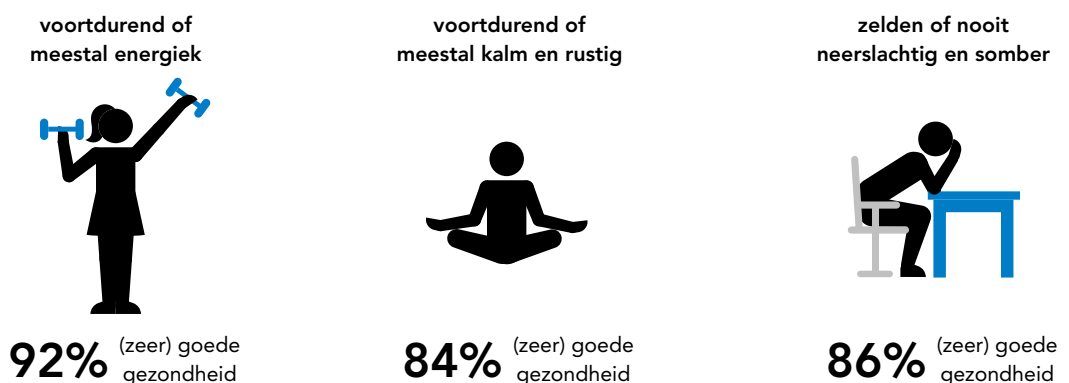
Mensen die zich psychisch goed voelen, ervaren hun gezondheid ook vaak als goed. Van de mensen die aangeven zich voortdurend of meestal energiek te voelen, geeft bijna iedereen aan (92%) een (zeer) goede gezondheid te hebben. Van de mensen die zich voortdurend of meestal kalm en rustig voelen is dit 84% en van de mensen die zich zelden of nooit neerslachtig voelen 86%.

Mannen zijn positiever over hun psychische gezondheid dan vrouwen; zij geven iets vaker aan zich zelden tot nooit neerslachtig of somber te voelen dan vrouwen (57% versus 52%) en daarnaast voelen meer mannen zich voortdurend of meestal kalm of rustig (74% tegenover 69%) en energiek (63% tegenover 59%) dan vrouwen. Deze laatste verschillen tussen de seksen zijn iets kleiner dan in 2016. Leeftijd laat geen direct verband zien.

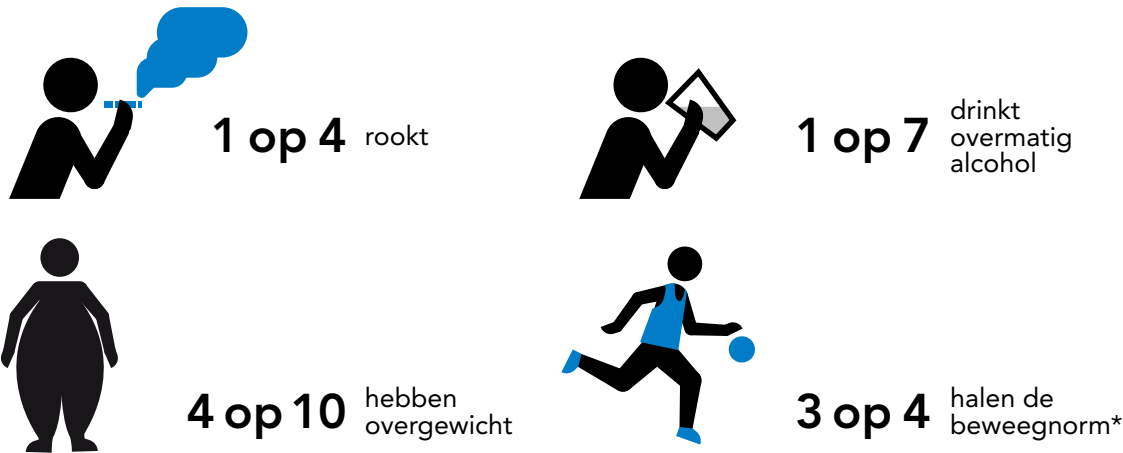
Amsterdammers met een migratieachtergrond ervaren minder psychisch welbevinden dan hun stadgenoten met een Nederlandse achtergrond. 55% van de mensen met een niet-westerse achtergrond geeft aan zich voortdurend of meestal energiek te voelen en 60% van de mensen met een westerse achtergrond, tegenover 66% van de mensen met een Nederlandse achtergrond. Onder Turkse Amsterdammers ligt dit percentage met 44% het laagst. Amsterdammers met een migratieachtergrond voelen zich ook minder vaak kalm en rustig. Tweederde (67%) van de Amsterdammers met een niet-westerse of een westerse migratieachtergrond voelt zich voortdurend kalm en rustig, tegenover 77% van de mensen zonder migratieachtergrond. Van de verschillende migrantengroepen geven Turkse Amsterdammers het minst vaak aan zich voortdurend kalm en rustig te voelen (62%). Verder voelt 14% van de niet-westerse Amsterdammers zich voortdurend/meestal neerslachtig en somber, en is dat onder westerse migranten 9% en voor Amsterdammers zonder migratieachtergrond 6%. Onder Turkse Amsterdammers ligt dit percentage het hoogst (17%).

Psychisch welbevinden hangt sterk samen met sociaaleconomische status. Naarmate Amsterdammers hoger opgeleid zijn, voelt een groter aandeel zich kalm of rustig en energiek en voelt een kleiner

Afb. 3.4 Psychisch welbevinden en ervaren gezondheid, Amsterdammer 18 jaar en ouder, 2018 (procenten)

Afb. 3.5 Samenvatting leefstijlfactoren, onder Amsterdammers 19 t/m 64 jaar*, 2018

bron: GGD/verkorte AGM 2018, *OIS/Staat van de Stad enquête onder 18 jaar en ouder

deel zich neerslachtig of somber. Bijna de helft (47%) van de laaggeschoolden voelde zich bijvoorbeeld voortdurend of meestal energiek, tegenover zeven van de tien (70%) hooggeschoolden. Hetzelfde geldt voor Amsterdammers met een laag inkomen. Zo geeft 41% van de mensen met een laag inkomen aan zich voortdurend of meestal energiek te voelen tegenover zeven van de tien (72%) mensen met een hoog inkomen.

Eén op zes voelt zich eenzaam

Eenzaamheid is een negatief, onplezierig gevoel dat zich kenmerkt door een gemis aan (kwaliteit van) sociale relaties. Chronische eenzaamheid kan leiden tot uiteenlopende lichamelijke en psychische klachten, zoals depressie, verslaving, slaapproblemen en cognitieve achteruitgang.⁷ In de vorige editie van De Staat van de Stad (over 2016) is dit onderwerp uitgebreid aan bod gekomen. In 2016 voelde 13% van de Amsterdammers van 19 jaar en ouder zich ernstig eenzaam, wat iets meer is dan landelijk (10%).⁸

Uit recent onderzoek van de GGD, de verkorte Amsterdamse Gezondheidsmonitor (AGM) 2018, blijkt dat één op zes (16%) Amsterdammers tussen 19 en 64 jaar zich ernstig eenzaam voelt. De mate waarin Amsterdammers sociale contacten hebben en de mate van sociaal isolement, komen aan de orde in hoofdstuk 10 'Maatschappelijke participatie'.

Leefstijlfactoren

In deze paragraaf wordt beschreven wat de leefstijl is van Amsterdammers op het gebied van roken en drinken, bewegen en het hebben van overgewicht. De gegevens in deze paragraaf komen, tenzij anders vermeld, uit de verkorte AGM 2018 van de GGD.⁹

Ruim kwart Amsterdammers rookt

Ruim een kwart van de Amsterdammers van 19 t/m 64 jaar rookt (27%). Veertien procent wordt gerekend tot de zware drinkers van alcohol. Daarbij gaat het om het drinken van zes of meer glazen alcohol voor

mannen en vier of meer glazen voor vrouwen op minimaal één dag per week. 8% van de Amsterdammers drinkt overmatig. Een overmatige drinker ben je wanneer je als man meer dan 21 of als vrouw meer dan 14 glazen alcohol per week drinkt. Uit de vorige Staat van de Stad kwam al naar voren dat het aantal rokers en zware drinkers in Amsterdam boven het landelijke gemiddelde en dat van veel andere steden ligt.

Vier van de tien Amsterdammers kampen met overgewicht

Vier van de tien Amsterdammers (39%) tussen 19 en 64 jaar hebben overgewicht (inclusief obesitas, d.w.z. ernstig overgewicht). Dat wil zeggen dat deze personen een BMI¹⁰ van 25 of hoger hebben. Eén op acht (12%) heeft obesitas, oftewel een BMI hoger of gelijk aan 30. Jongvolwassenen tussen 19-34 jaar hebben minder vaak overgewicht (30%) dan 35-plussers (46%). Ook hebben 35-plussers twee keer zo vaak (15%) obesitas dan jongvolwassenen (7%). Amsterdammers hebben minder vaak overgewicht dan landelijk gezien: van de Amsterdammers van 19 jaar en ouder heeft 40% overgewicht en landelijk geldt dat voor 49% (cijfers over 2016).¹¹

Driekwart Amsterdammers beweegt geregeld

In 2018 geeft 74% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder in De Staat van de Stad enquête aan minimaal vijf dagen per week een half uur matig intensief te bewegen. Daarmee voldoen zij aan de Nederlandse Norm Gezond Bewegen conform de richtlijn van 2016.¹² Dit aandeel is gelijk aan 2014 en 2016. De helft van de Amsterdammers (50%) beweegt zelfs iedere dag voldoende. Mannen en vrouwen verschillen niet van elkaar op dit punt. Ouderen boven de 75 halen minder vaak deze beweegnorm (63%) dan gemiddeld (74%). Mensen met een niet-westerse of westerse migratieachtergrond voldoen minder vaak aan de beweegnorm dan mensen zonder migratieachtergrond (respectievelijk 69%, 71% en 79%).

Afb. 3.6 Type ontvangen hulp, onder Amsterdammers van 18 jaar en ouder die hulp vanwege gezondheid ontvangen (13%), 2018

Ook bestaan er verschillen tussen opleidings- en inkomensniveaus: van de hooggeschoolden voldoet ruim driekwart (78%) aan de beweegnorm tegenover 68% van de laaggeschoolden. Amsterdammers met een hoog inkomen (vanaf €3.201 per maand) halen vaker de beweegnorm (78%) dan mensen met een laag inkomen tot €1.350 netto per maand (67%). Er zijn geen duidelijke verschillen tussen stadsdelen, want de variatie binnen sommige stadsdelen is groot. In het gebied Oud-Zuid haalt bijvoorbeeld 81% de beweegnorm en in Buitenveldert/Zuidas maar 62%.

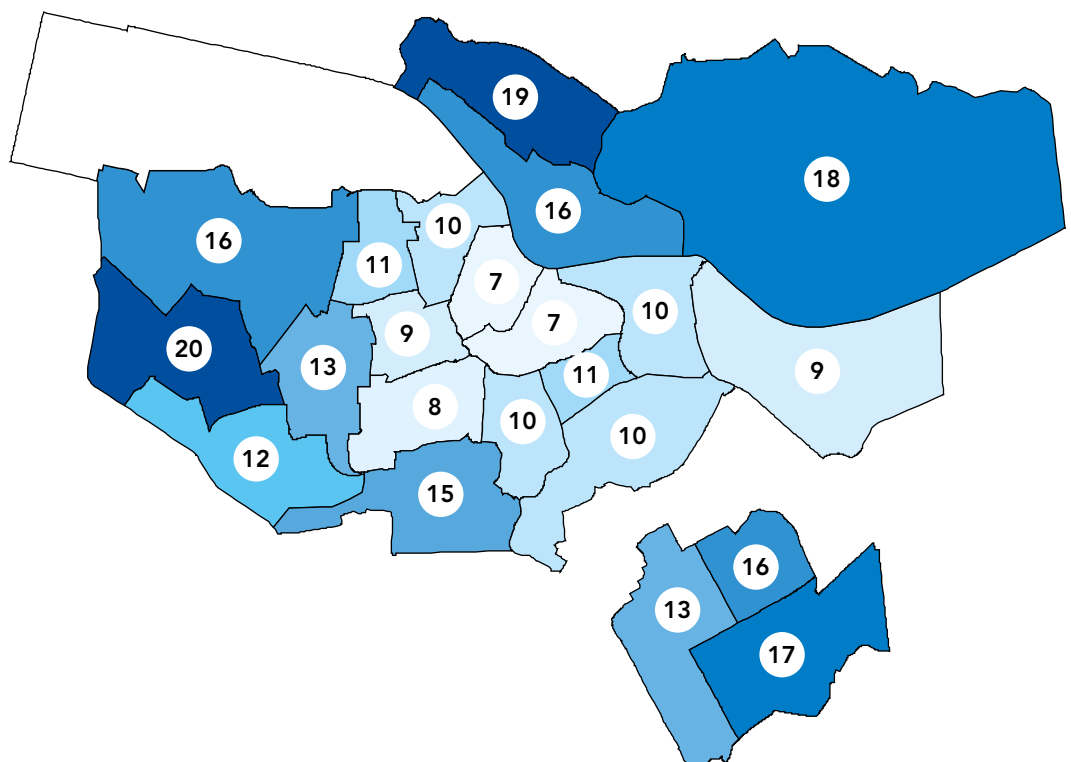
voldoet ruim driekwart (78%) aan de beweegnorm, tegenover zes van tien mensen (61%) van de mensen die zich niet (heel) gezond voelt. Ook psychisch welbevinden hangt positief samen met bewegen. Mensen die aangeven zich energiek, kalm of rustig en niet neerslachtig of somber te hebben gevoeld, halen vaker de beweegnorm.

Formele en informele zorg ontvangen

Naast deze sociaaleconomische verschillen zien we ook verschillen naar de ervaren gezondheid. Van de mensen die aangeven zich (heel) gezond te voelen,

Door de decentralisatie van de zorg zijn gemeenten per 1 januari 2015 verantwoordelijk voor ondersteuning en begeleiding van hun inwoners. In deze paragraaf wordt nagegaan welke hulp Amsterdammers

Afb. 3.7 Huishoudens met ten minste één zorgvoorziening per gebied, 2017 (procenten, gemiddeld is 12%)

bron: OIS/ Zicht en Grip op Sociaal

vanwege hun gezondheid ontvangen en wat hun eventuele mogelijkheden tot hulp vanuit hun sociale netwerk zijn. Het gaat daarbij om zelfrapportages in de Staat van de Stad enquête, terwijl het in de volgende paragraaf gaat om registratiegegevens van door de gemeente verstrekte voorzieningen. In dit hoofdstuk over gezondheid wordt ingegaan op het ontvangen van hulp en zorg in verband met de gezondheid en het ontvangen van mantelzorg.¹³ In een ander hoofdstuk van deze rapportage, het hoofdstuk 'Maatschappelijke participatie', komen het (bereid zijn tot) geven van informele hulp, het geven van mantelzorg en andere vormen van maatschappelijke burgerparticipatie aan de orde.

Eén op acht ontving hulp vanwege gezondheid

Eén op acht Amsterdamse 18-plussers (13%) heeft vanwege hun gezondheid in de afgelopen twaalf maanden hulp gehad bij huishoudelijke activiteiten, persoonlijke verzorging en/of verpleging.¹⁴ Het gaat daarbij zowel om hulp vanuit het eigen netwerk (informele hulp) als om professionele hulp (vanuit gemeente of overheid) en particuliere hulp (zelf geregeld en betaalde hulp). Bij een kwart van diegenen die hulp ontvingen (23%) ging het om particuliere hulp zoals een werkster. Tweederde van de hulpontvangers (64%) ontving de hulp van gezinsleden, familieleden, vrienden, kennissen of burens. Bijna een derde van de hulpontvangers (31%) ontving professionele hulp zoals thuiszorg (niet-particulier). Dat is minder dan in 2016 (37%) en 2014 (47%).

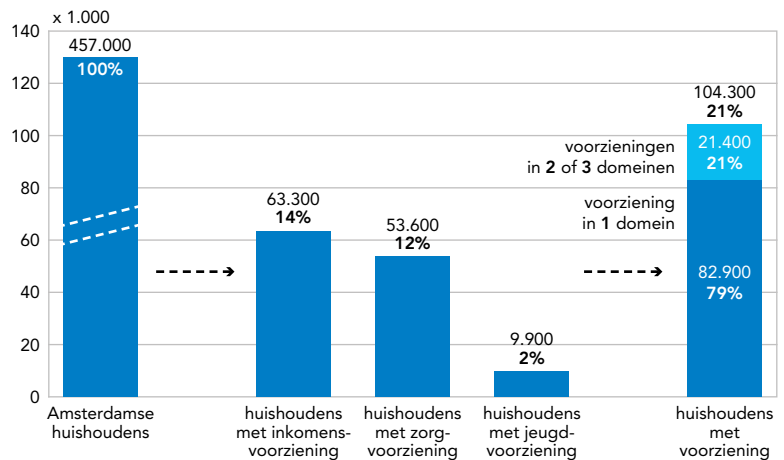
Uit de AGM 2016 van de GGD kwam naar voren dat 11% van de Amsterdamse 65-plussers mantelzorg¹⁵ ontvangt. Recentere cijfers zijn niet beschikbaar. Het geven van mantelzorg en informele hulp komt in hoofdstuk 10 (Maatschappelijke participatie) aan de orde.

Ruim de helft van de Amsterdammers heeft toegang tot informele hulp indien nodig

Amsterdammers is in De Staat van de Stad enquête gevraagd of zij terecht zouden kunnen bij hun naaste omgeving als zij dit soort hulp vanwege hun gezondheid nodig zouden hebben. De helft (52%) geeft aan van wel, 28% zegt misschien, één van tien denkt zeker van niet en 10% weet het niet. Dit verschilt niet met de cijfers van 2016.

De mate waarin men meent terecht te kunnen bij naasten neemt af naarmate men ouder wordt: driekwart (76%) van de 18-24 jarigen meent zeker van wel tegenover een derde (34%) van de 75-plussers. Ook huishoudensamenstelling maakt verschil: van de Amsterdamse stellen met kinderen geeft een groter deel aan zeker bij naasten terecht te kunnen (58%) dan van de alleenstaanden (46%), stellen zonder kinderen (48%) en eenoudergezinnen (52%). Zowel voor opleiding als inkomen geldt dat het aantal mensen dat zeker een beroep verwacht te kunnen doen op naasten stijgt naarmate de opleiding of het inkomen stijgt. Voor inkomen varieert dit van 43% (laag inkomen) tot 59% (hoog inkomen). Stadsdeel West kent het hoogste percentage mensen dat zeker een be-

Afb. 3.8 Aantal huishoudens met voorziening(en) naar domein, 2017 (procenten)

bron: OIS/ Zicht en Grip op Sociaal

Zicht en Grip op Sociaal; interpretatie van de gegevens

Voorzieningen worden binnen 'Zicht en Grip op Sociaal' onderverdeeld in de domeinen zorg, jeugd en inkomen. Binnen deze domeinen worden de voorzieningen ingedeeld in hoofdcategorieën. Zo is zorg onderverdeeld in drie hoofdcategorieën (1) ambulante; (2) verblijf; en (3) wonen en vervoer. De overlap in toekenning van voorzieningen wordt over de domeinen zorg, jeugd en inkomen in beeld gebracht op huishoudniveau, ongeacht of deze huishoudens daadwerkelijk van de voorziening gebruik hebben gemaakt.

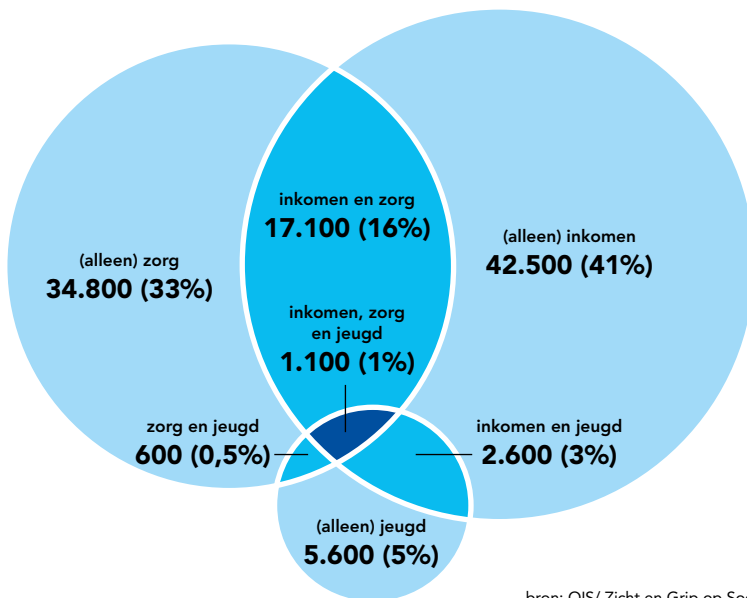
Voor het domein zorg zijn hoofdcategorieën maatschappelijke opvang en beschermd wonen niet opgenomen. Voor het domein Jeugd zijn alleen de regionaal ingekochte specialistische jeugdhulpvoorzieningen betrokken. Voor het inkomensdomein zijn bijzondere bijstand, levensonderhoud en minimaalvoorzieningen (met uitzondering van Stadspas) in beeld. Op dit moment wordt eraan gewerkt om toekenningen van andere gemeentelijke voorzieningen in het sociaal domein, zoals schuldhulpverlening, aan de stapelingsgegevens toe te voegen.

roep verwacht te kunnen doen op naasten, stadsdeel Centrum het laagste (54% tegenover 48%).

Overlap gemeentelijke voorzieningen

Deze paragraaf beschrijft de overlap van gemeentelijke sociale voorzieningen waaronder zorgvoorzieningen. De gegevens hierover zijn afkomstig van het project Zicht en Grip op Sociaal (zie kader). Voorheen kon de toekenning van gemeentelijke sociale voorzieningen alleen apart worden bekeken voor de domeinen zorg, jeugd en inkomen. Het doel van het project Zicht en Grip op Sociaal is om óók de overlap in de toekenning van deze voorzieningen in kaart te brengen. Hierbij wordt gekeken of een Amsterdamer een beschikking heeft voor deze voorziening en wat de kosten van de dienstverlening zijn.

Afb. 3.9 Aantal huishoudens met voorziening(en) en overlap in domeinen, 2017
(in aantallen en in percentages van huishoudens met voorzieningen)

bron: OIS/ Zicht en Grip op Sociaal

Eén op de acht huishoudens heeft een zorgvoorziening

In 2017 is aan ongeveer 54.000 Amsterdamse huishoudens minimaal één zorgvoorziening toegekend; 11,8% van alle Amsterdamse huishoudens. Daarbij gaat het vaak om woon- en vervoersvoorzieningen en ambulante ondersteuning. Alleenstaanden (14,2%) maken relatief vaak gebruik van zorgvoorzieningen en paren met kinderen juist relatief weinig (6,2%). Plaatsen we de huishoudens die minimaal één zorgvoorziening toegewezen hebben gekregen op een kaart van de Amsterdamse gebieden, dan zien we dat huishoudens van gebieden in Nieuw-West, Noord en Zuidoost relatief vaak een zorgvoorziening toegewe-

zen hebben gekregen (zie afb. 3.7). Daarnaast hebben ook huishoudens in Buitenveldert/Zuidas relatief vaak ten minste één zorgvoorziening toegewezen gekregen. In de gebieden van stadsdeel Centrum zijn juist relatief weinig huishoudens die ten minste een zorgvoorziening toegewezen hebben gekregen.

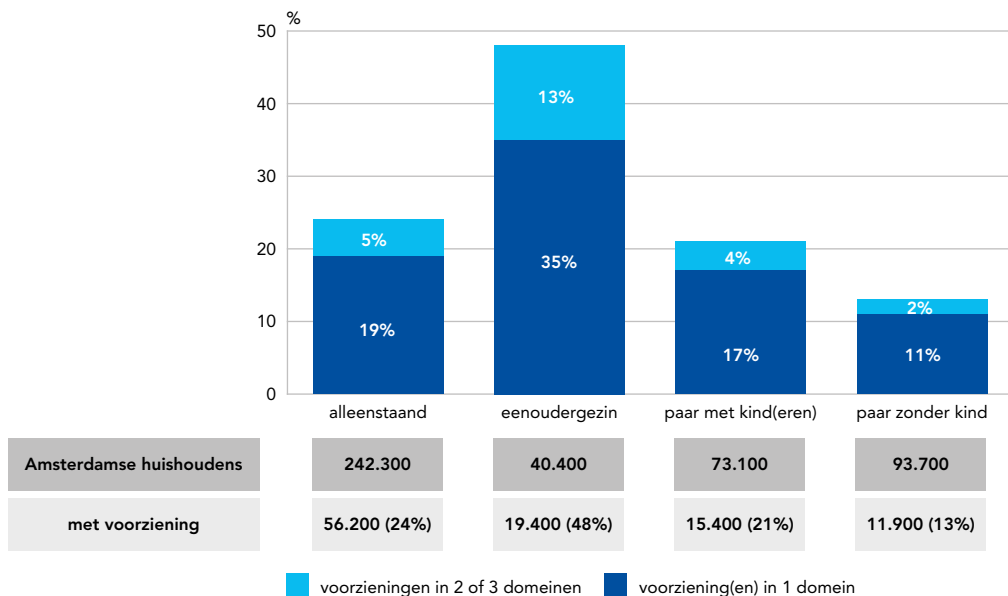
Eén op de vijf huishoudens met een voorziening heeft voorzieningen in meerdere domeinen

Naast gemeentelijke zorgvoorzieningen zijn er ook gemeentelijke inkomensvoorzieningen en jeugdvoorzieningen (zie kader). Voorbeelden van inkomensvoorzieningen zijn levensonderhoud en bijstand. Er zijn ongeveer 104.000 Amsterdamse huishoudens die een gemeentelijke zorg-, jeugd en/of inkomensvoorziening toegekend kregen; dit komt neer op 21% van alle huishoudens. Van alle huishoudens heeft 14% een inkomensvoorziening, 12% een zorgvoorziening en 2% een jeugdvoorziening (zie afb. 3.8). In totaal heeft 21% van de huishoudens met een voorziening een voorziening in meerdere domeinen (zie rechterkolom in afb. 3.8).

Van alle huishoudens met één of meer voorzieningen maakt 16% gebruik van een inkomens- én zorgvoorziening, 3% van een inkomens- én jeugdvoorziening en 0,5% van zorg- én jeugdvoorziening. 1,0% van de huishoudens maakt gebruik van een voorziening in alle drie de domeinen (zie afb. 3.9).

Als gekeken wordt naar de toekenning van voorzieningen naar huishoudtype dan vallen de eenoudergezinnen op: 35% van de eenouderhuishoudens kreeg (een)voorziening(en) in één domein en 13% van (een)voorziening(en) in meerdere domeinen. Bij andere huishoudtypes krijgt maximaal 5% van de huishoudens (een)voorziening(en) in meerdere domeinen en maximaal 19% een voorziening in één domein (zie afb. 3.10).

Afb. 3.10 Percentage huishoudens met voorziening(en) naar huishoudtype en stapeling in domeinen, 2017

bron: OIS/ Zicht en Grip op Sociaal

Noten

- 1 De gezonde levensverwachting gaat over het gemiddeld aantal jaren dat personen te leven hebben in als goed ervaren gezondheid, onder de aanname dat de huidige sterftecijfers en proporties gerapporteerde gezondheid constant blijven. Voor deze berekening is gebruikt gemaakt van gegevens uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor van de GGD, de Staat van de Stad-enquête van OIS en gegevens over de bevolkingsopbouw en sterfte van Amsterdam. De gegevens zijn met elkaar gecombineerd om op die manier de gezonde levensverwachting voor Amsterdam te berekenen. De gegevens die gebruikt zijn voor de berekening van de gezonde levensverwachting komen uit verschillende jaren: de levensverwachting gaat over 2017, de 'levensverwachting in goed ervaren gezondheid' over de periode 2015-2017, en de beschrijving van de ervaren gezondheid over 2014 en 2016.
- 2 Bron: Gezondheidsmonitoren Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM. Zie: www.volksgezondheidenzorg.info.
- 3 5,5% weet het niet of heeft geen antwoord gegeven. Zij zijn bij verdere analyse naar verschillen tussen groepen buiten beschouwing gelaten.
- 4 Landelijk is de vraagstelling in de gezondheidsmonitor iets anders en heeft 34% van de bevolking van 19 jaar en ouder één of meer langdurige ziekten of aandoeningen van zes maanden of langer. In Amsterdam is dat iets minder, namelijk 31%, en ook minder dan in Den Haag (38%) en Rotterdam (37%) en iets meer dan in Utrecht (29%, cijfers 2016). Bron: Gezondheidsmonitoren Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM. Zie: www.volksgezondheidenzorg.info.
- 5 Zie: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/ervaren-gezondheid/cijfers-context/oorzaken-gevolgen#node-relatie-tussen-ziekten-en-ervaren-gezondheid>
- 6 Percentages exclusief het aantal mensen dat geen antwoord heeft gegeven.
- 7 Zie bijvoorbeeld: Movisie, *Wat werkt bij de aanpak van eenzaamheid*. Den Haag, september 2016.
- 8 Bron: De Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016 van de GGD. Zie ook: *factsheet Eenzaamheid in Beeld*. GGD Amsterdam, mei 2017.
- 9 In de AGM 2018 is een beperkt aantal Amsterdammers van 19 t/m 64 jaar bevraagd (n=635).
- 10 BMI staat voor Body Mass Index. Daarbij wordt iemands gewicht in kilogrammen gedeeld door het kwadraat van iemands lengte in meters. Uit deze berekening komt een getal waaraan te zien is of iemand een gezond gewicht heeft of niet. Een BMI tussen de 20 en 25 wordt als gezond beschouwd. Bij een BMI onder de 18,5 wordt gesproken van ondergewicht. Een BMI van 25 of hoger wordt als overgewicht beschouwd. Bij een BMI van 30 of hoger is sprake van ernstig overgewicht of obesitas.
- 11 Bron: Gezondheidsmonitoren Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM. Zie: www.volksgezondheidenzorg.info.
- 12 Sinds 2017 is er een nieuwe beweegrichtlijn, waarbij aan de oorspronkelijke Nederlandse Norm Gezond Bewegen (NNGB) van vijf van de zeven dagen minimaal een half uur matig intensief bewegen, is toegevoegd dat met minstens tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten moet doen. Zie: www.gezondheidsraad.nl/documenten/adviezen/2017/08/22/beweegrichtlijnen-2017. In De Staat van de Stad enquête is echter alleen gevraagd naar het aantal dagen waarop men matig intensief beweegt. Vergelijking met landelijke cijfers is daardoor niet mogelijk.
- 13 Als het gaat om hulp aan familie en bekenden worden in de literatuur verschillende termen door elkaar heen gebruikt zoals informele hulp, informele zorg maar ook mantelzorg (Zantinge et al., 2011; De Boer & de Klerk, 2013). Hoewel deze termen deels overlappen zijn er ook verschillen. Mantelzorg richt zich op familie en bekenden die een hulpbehoefte hebben die voortvloeit uit een ziekte of aandoening. De doelgroep van informele hulp is vaak breder en omvat ook individuen met een hulpbehoefte los van ziekte of aandoening en los van de aanwezigheid van een persoonlijke relatie. Onder informele zorg wordt soms ook vrijwilligerswerk in de zorg geschaard. Bron: [volksgezondheidenzorg.info](http://www.volksgezondheidenzorg.info)
- 14 2% heeft geen antwoord gegeven.
- 15 Om mantelzorg te definiëren, is door de GGD de volgende definitie gehanteerd: mantelzorg is zorg die iemand krijgt van een bekende uit zijn of haar omgeving, zoals een partner, ouder, kind, burens of vrienden, als iemand voor langere tijd ziek, hulpbehoevend of gehandicapt is. De mantelzorg kan bestaan uit het huishouden doen, wassen en aankleden, gezelschap houden, vervoer, geldzaken regelen enzovoort. Mantelzorg wordt niet betaald. Een vrijwilliger vanuit een vrijwilligerscentrale is geen mantelzorger. Iemand is mantelzorger als de zorg al minimaal 3 maanden duurt en/of zorg biedt voor minimaal 8 uur per week.

4

Participatie in onderwijs

Onderwijs is een belangrijke vorm van participatie. Ongeveer 190.000 Amsterdammers volgen onderwijs: van voorschool tot universiteit en van speciaal onderwijs tot taalcursussen voor volwassenen. Dit is ruim een vijfde van alle Amsterdammers. De ontwikkelingen in onderwijsdeelname en -prestaties van de Amsterdamse jeugd en jongeren staan centraal in dit hoofdstuk.

**Auteurs: Merel van der Wouden, Joeke Kuyvenhoven,
Frederique van Spijker & Soufyan Ahamiane**

Kernpunten

Op een aantal vlakken gaat het goed met onderwijsvolgende Amsterdammers. Zo worden basisschooladviezen vaker bijgesteld als leerlingen hier recht op hebben, halen meer niet-westerse meisjes een havo of vwo diploma en behalen meer jongeren een startkwalificatie. Op veel vlakken is er echter sprake van ongelijkheid tussen groepen:

- Het bereik van de voorschool onder doelgroepeuters is de afgelopen twee jaar gedaald, van 88% in 2016 naar 73% in 2018. Deze daling geldt vooral sinds de wetswijziging begin 2018.
- Op basisscholen met het grootste aandeel potentiële achterstandsleerlingen is het percentage leerlingen dat het streefniveau lezen haalt fors lager dan op scholen met weinig potentiële achterstandsleerlingen.
- Het aandeel vwo adviezen is gestegen in de loop van de tijd, en het aandeel havo diploma's stijgt.
- Havo/vwo leerlingen met hoogopgeleide ouders behalen vaker een succesvolle schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs dan leerlingen met laagopgeleide ouders.
- De mogelijkheid tot afstroom op een school speelt geen rol in het schoolsucces van havo/vwo leerlingen. Toch zien we hen steeds meer naar categorale vwo scholen en havo/vwo scholen gaan. En ook op havo/vwo scholen zitten de vwo leerlingen steeds meer in aparte vwo-klassen.
- Op vmbo-t en havo blijven veel leerlingen zitten vergeleken met andere delen van het land; voor jongens geldt dit nog sterker dan voor meisjes. Tegelijk ligt ook het slagingspercentage op vmbo-t en havo relatief laag in Amsterdam.
- Er wordt in Amsterdam relatief veel gestapeld binnen het voortgezet onderwijs. Dit geldt vooral voor leerlingen zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond.
- Het aandeel Amsterdamse studenten dat binnen het mbo doorstudeert na het behalen van een diploma voor de entreeopleiding is toegenomen. Het aandeel studenten dat doorstudeert na het behalen van een mbo-2 of mbo-3 diploma blijft stabiel rond 50%.
- Het aantal Amsterdamse studenten dat een lerarenopleiding volgt is tussen 2013 en 2017 afgenomen. Deze daling is het sterkst voor opleidingen tot docent in het primair en speciaal onderwijs (-25%).

In dit hoofdstuk beschrijven we de ontwikkeling van leerlingen en studenten in de voor- en vroegschoolse educatie, het basis- en voortgezet onderwijs en het mbo, hbo en wo. Daarbij is er aandacht voor schooladviezen, eindexamenresultaten, verzuim en voortijdig schoolverlaten en de kwaliteit van het onderwijs. Indien relevant worden verschillen tussen leerlingen met een verschillende sociaaleconomische achtergrond en leerlingen van verschillende migratiegroepen genoemd. We kijken nu voor het eerst naar docenten die in Amsterdam voor de klas staan en ook hierbij worden verschillen tussen migratiegroepen genoemd.

Voor- en vroegschoolse educatie

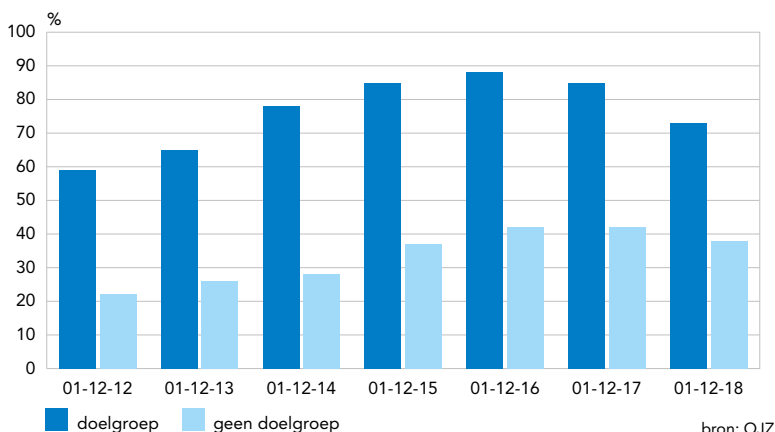
Eind 2018 is besloten om de leeftijd dat kinderen naar de voorschool kunnen met een half jaar te vervroegen naar twee jaar. Voorschoolse educatie is bedoeld voor alle Amsterdamse kinderen van twee tot vier jaar en vindt plaats in de kinderopvang. Met name kinderen met een doelgroepindicatie¹ vanwege een (risico op) taalachterstand hebben baat bij de voorschool. Zij krijgen door educatieve programma's die gericht zijn op het aanpakken van achterstanden een goede voorbereiding op de basisschool. Voorscholen werken samen met basisscholen waar vroegschoolse educatie wordt gegeven. Vroegschoolse educatie is bedoeld voor kleuters van vier tot zes jaar en vindt plaats op de basisschool.

Deelname voorschool sinds wetswijziging gedaald

Per 1 januari 2018 is de Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk ingegaan. Het gratis aanbod op de voorschool is verdwenen, alle ouders betalen een inkomensafhankelijke bijdrage. Voor de ouders die niet in aanmerking komen voor kinderopvangtoeslag van het Rijk, vergoedt de gemeente een tegemoetkoming ter hoogte van de kinderopvangtoeslag.² Peuterspeelzalen zijn omgevormd tot kinderdagverblijven, met of zonder voorschoolse educatie. Hierdoor is er één opvangvoorziening gekomen voor alle peuters. Ongeveer de helft van alle kinderdagverblijven in de stad zijn ook een voorschool.

Op 1 december 2018 hebben ongeveer 3.300 van de 13.000 Amsterdamse peuters een doelgroepindicatie. Het bereik van de voorschool onder doelgroepeuters is de afgelopen twee jaar gedaald (afb. 4.1).

Afb. 4.1 Deelname voorschool naar peuters met of zonder doelgroepindicatie, 2012-2018 (procenten)

In 2016 ging 88% van de peuters met een doelgroepindicatie naar een voorschool, in 2018 nog maar 73%. De sterkste daling heeft plaatsgevonden sinds de wetwijziging begin 2018. Het bereik verschilt per stadsdeel: in Oost ligt dit met 79% het hoogst en in Zuid met 63% het laagst. Ook niet-doelgroeppeuters kunnen naar de voorschool. Het bereik is de afgelopen twee jaar ook onder deze groep gedaald, maar minder sterk dan onder doelgroeppeuters. In 2016 ging 42% van de niet-doelgroep peuters naar een voorschool, in 2018 38%.

Speciaal onderwijs

Voor kinderen in de basisschoolleeftijd die moeilijk leren, gedrags- of opvoedkundige problemen hebben, is er het speciaal basisonderwijs (sbo).³ Zij worden hier in principe voorbereid op het reguliere voortgezet onderwijs. Daarnaast is er voor kinderen in de leerplichtige leeftijd (voortgezet) speciaal onderwijs dat verdeeld is in vier clusters: cluster 1 voor kinderen met een visuele handicap, cluster 2 voor dove of slechthorende kinderen, cluster 3 voor kinderen met een verstandelijke beperking en langdurig zieke kinderen en cluster 4 voor kinderen met ernstige stoornissen of ernstige gedragsproblemen. De regionale samenwerking tussen Amsterdam en Diemen betreft, naast het passend onderwijs in de reguliere scholen, vooral de clusters 3 en 4.

Aantal leerlingen speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs stijgt weer

In schooljaar 2018/'19 volgen 1.121 leerlingen onderwijs op één van de twaalf scholen voor speciaal basisonderwijs in Amsterdam. Het aantal leerlingen daalde sinds 2003/'04, maar is sinds 2017/'18 weer gestegen. Landelijk stijgt het leerlingenaantal ook de laatste jaren, en op Rotterdam na stijgt het aantal leerlingen ook in de andere G4 gemeenten (afb. 4.3).

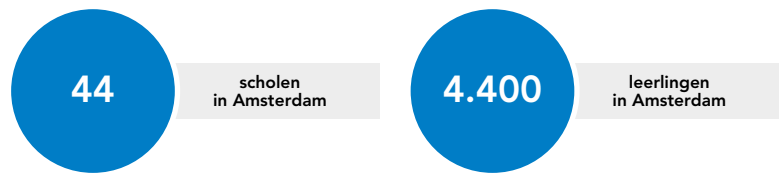
Afgezet tegen het totale aantal leerlingen in het basisonderwijs zit in Amsterdam een relatief klein deel op een school voor speciaal basisonderwijs: 1,8% (heel Nederland 2,5%). In Den Haag (2,8%) ligt het aandeel hoger dan in Amsterdam, in Rotterdam en Utrecht is dit vrijwel gelijk (respectievelijk 1,8% en 2%).

Ook het aantal leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs is na een periode van daling weer aan het stijgen in Amsterdam. In de afgelopen twee jaar is het leerlingenaantal gestegen met bijna 8%; van 3.000 leerlingen in 2016/'17 naar bijna 3.300 leerlingen in 2018/'19. Deze stijging is sterker dan de landelijke stijging van 2%. In Den Haag (11%) en Rotterdam (4%) steeg het leerlingenaantal ook, terwijl het in Utrecht de afgelopen twee jaar juist is afgenomen met 3,5%.

Ruim kwart (v)so scholen excellent

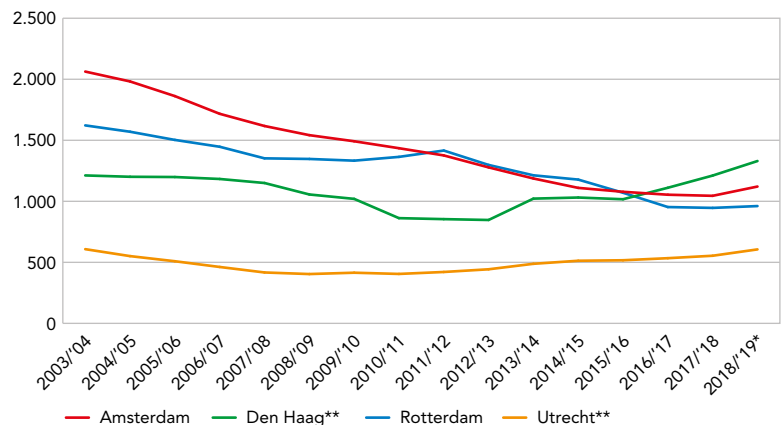
Op 1 augustus 2017 heeft de Inspectie van het Onderwijs het toezicht op besturen en scholen/opleidingen vernieuwd.⁴ In het schooljaar 2018/'19 staan alle Amsterdamse scholen voor speciaal onderwijs

Afb. 4.2 Scholen en leerlingen speciaal (basis)onderwijs, 2018/'19

bron: OCW/DUO

Afb. 4.3 Leerlingen op speciaal basisonderwijs, naar schoolregio, 2003/'04-2018/'19 (aantallen)

*voorlopige cijfers

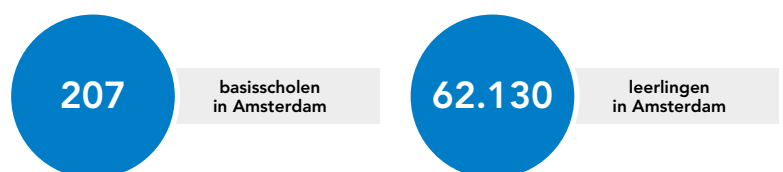
**scholen in de gemeente, niet enkel in de stad bron 2003/'04-2015/'16: CBS, 2016/'17-2018/'19: DUO

en speciaal basisonderwijs onder het basistoezicht van de Inspectie van het Onderwijs, dit betekent dat de kwaliteit van het onderwijs op deze scholen voldoende is. Negen van de 32 (v)so scholen zijn als excellent⁵ beoordeeld (28%). Dit is relatief hoog in vergelijking met het aantal scholen dat in de andere G4 gemeenten als excellent wordt beoordeeld (tussen de geen en 9%).

Basisonderwijs

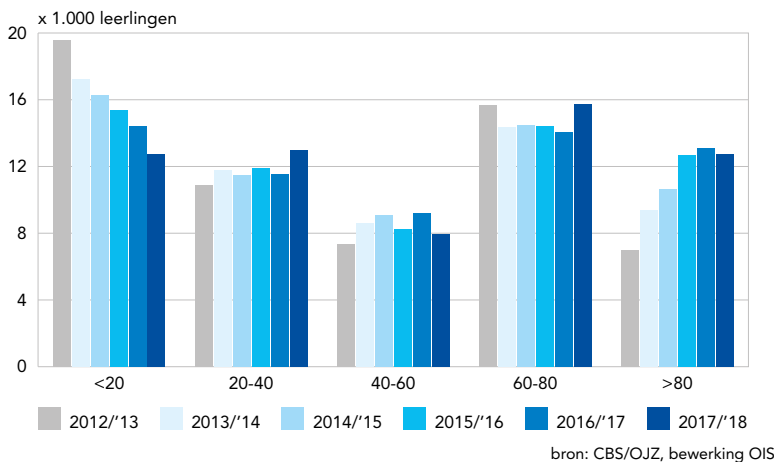
In het schooljaar 2018/'19 tellen de 207 basisscholen in Amsterdam ruim 62.000 leerlingen. Dit aantal is de afgelopen twee jaar licht gedaald (-0,6%). Deze daling is het gevolg van het toegenomen vertrek uit de stad van gezinnen met jonge kinderen (zie hoofdstuk 2). Landelijk neemt het leerlingenaantal ook af, maar in andere grote steden blijft dit groeien. De verwachting is dat het aantal basisschoolleerlingen in Amsterdam de komende jaren verder zal dalen, met als verwacht laagste punt 60.150 leerlingen in 2024/'25 (- 3,3%). Hierna wordt verwacht dat het leerlingenaantal weer zal stijgen.⁶

Afb. 4.4 Scholen en leerlingen basisonderwijs, 2018/'19

bron: OCW/DUO

Afb. 4.5 Leerlingen op basisscholen met een bepaald aandeel kinderen met hoogopgeleide ouders, 2012/'13-2017/'18 (aantallen)

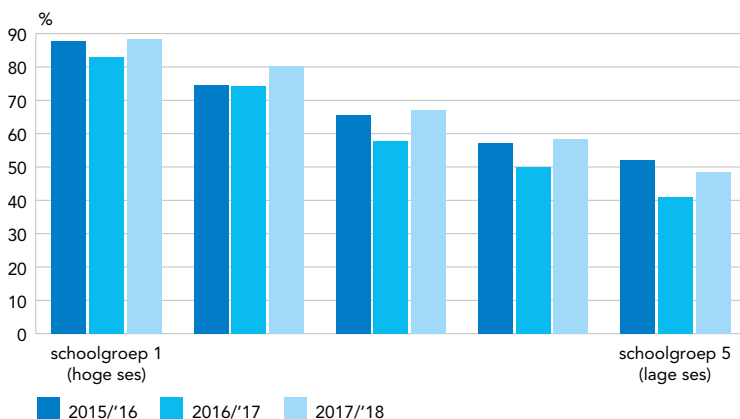
Scholen worden iets gemengder naar opleidingsniveau ouders

In hoofdstuk acht zien we dat het opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking stijgt. Deze stijging zien we ook terug bij de ouders van Amsterdamse basisschoolkinderen. In 2012/'13 had 44% van de kinderen minimaal één ouder met een afgeronde hbo of wo opleiding, in 2017/'18 was dit gestegen naar 51%. De laatste jaren zijn de Amsterdamse basisscholen iets gemengder geworden. Het aantal leerlingen op scholen met weinig kinderen met hoogopgeleide ouders neemt steeds verder af. Deze komen vaker terecht op een school waar het aandeel kinderen met hoogopgeleide ouders hoger is. De toename in scholen met veel kinderen met hoogopgeleide ouders lijkt sinds 2015/'16 af te vlakken en is in het schooljaar 2017/'18 zelfs iets afgenomen.

Zes zeer zwakke/onvoldoende basisscholen

Per april 2019 zijn volgens de Onderwijsinspectie drie Amsterdamse basisscholen onvoldoende en drie scholen zijn zeer zwak. Het aantal zwakke scholen is de afgelopen tien jaar flink afgenomen: in 2009 waren dit er veertig.

Afb. 4.6 Percentage leerlingen dat het streefniveau lezen haalt naar schoolgroep, 2015/'16-2017/'18

Grote verschillen leesvaardigheid tussen scholen

Het aandeel leerlingen dat het streefniveau lezen⁷ haalt was in schooljaar 2016/'17 gedaald, maar is in 2017/'18 weer toegenomen (afb. 4.6). Op scholen met het grootste aandeel potentiële achterstandsleerlingen⁸ is het percentage leerlingen dat het streefniveau lezen behaalt het laagst. Het gemiddelde percentage in het schooljaar 2017/'18 was 89% in de hoogste schoolgroep⁹, terwijl dit in de laagste schoolgroep maar 48% is. Dit komt overeen met de bevinding van de Inspectie van het Onderwijs: zij concludeerden dat de leesvaardigheid van leerlingen sterk verschilt op basis van de leerlingenpopulatie op een school.¹⁰ Daarnaast werd er geconcludeerd dat de verschillen in leesprestaties tussen scholen groot is. Dit zien we ook terug in Amsterdam. Er zijn bijvoorbeeld scholen in schoolgroep 5 waarvan ongeveer 80% van de leerlingen het streefniveau haalt. Dit percentage is gelijk aan het gemiddelde van scholen in schoolgroep 2. Dit betekent dat er scholen zijn die ondanks een groot aandeel potentiële achterstandsleerlingen goede leesprestaties halen, vergelijkbaar met scholen met een veel kleiner aandeel potentiële achterstandsleerlingen. In het rapport "Succesvolle basisscholen aan het woord" wordt aandacht besteed aan hoe bepaalde scholen met een groot aandeel potentiële achterstandsleerlingen toch goede resultaten halen.¹¹

Meer dan de helft van Amsterdamse basisschoolleerlingen krijgt havo/vwo-advies

Na de basisschool gaan kinderen rond twaalfjarige leeftijd naar het voortgezet onderwijs. Zij krijgen in groep 8 een basisschooladvies voor het te volgen niveau op de middelbare school. Iets meer dan de helft van de Amsterdamse basisschoolleerlingen (52%) krijgt een havo- en/of vwo-advies, wat minder is dan in Utrecht (59%) maar meer dan in Den Haag (48%) en Rotterdam (45%). Gemiddeld krijgt 48% van de leerlingen in Nederland een havo/vwo-advies. Het aandeel havo/vwo-adviezen verschilt sterk per stadsdeel: in Centrum krijgen kinderen het vaakst een havo/ vwo-advies (75%) en in Zuidoost het minst vaak (30%). In de afgelopen zes jaar is met name het aandeel leerlingen met een vwo-advies gestegen, van ongeveer één vijfde in 2011/'12 naar bijna een kwart in 2017/'18. Deze ontwikkeling hangt samen met het toenemende aandeel hoogopgeleide ouders in de stad, hun kinderen krijgen vaker een vwo-advies. De groei in het aandeel vwo-adviezen lijkt sinds het schooljaar van 2016/'17 te stagneren.

Aandeel heroverwogen en bijgestelde adviezen is toegenomen

Sinds schooljaar 2014/'15 wordt de eindtoets¹³ in groep 8 afgenomen nadat het basisschooladvies door de leerkracht is gegeven.¹⁴ Als de uitslag van de eindtoets hoger is dan het schooladvies moet het schooladvies worden heroverwogen en eventueel herzien. In de afgelopen vier jaar is het aandeel leerlingen dat recht had op een heroverweging toegenomen, van 14% in schooljaar 2014/'15 naar 19% in schooljaar 2017/'18 (zie afb. 4.9). Het aantal adviezen dat hierna is bijgesteld is in 2017/'18 fors

toegenomen, van ongeveer vier op de tien (39%) naar ruim zes op de tien (63%). Daarmee worden van de G4-steden in Amsterdam relatief de meeste adviezen bijgesteld, gevolgd door Den Haag (48%), Rotterdam (42%) en Utrecht (20%). Landelijk wordt gemiddeld een kwart van de adviezen na heroverweging bijgesteld. Wat opvalt is dat de sterke stijging in het aandeel bijgestelde adviezen in het meest recente schooljaar niet heeft geleid tot een toename in het aandeel hogere adviezen in Amsterdam.

Het aandeel leerlingen dat recht heeft op een heroverweging verschilt per stadsdeel van de school: in Nieuw-West (26%), Noord (26%) en Zuidoost (22%) ligt dit het hoogst. Ongeveer zes op de tien van deze leerlingen krijgt hierna een bijgesteld advies tegenover respectievelijk 73% en 77% van de leerlingen in Zuid en Oost, waar het aandeel bijgestelde adviezen het hoogst ligt.

Voortgezet onderwijs

Steeds meer middelbare scholieren

Jaarlijks kiezen ongeveer 7.500 leerlingen¹⁶ in Amsterdam een geschikte middelbare school die aansluit bij het basisschooladvies. Sinds schooljaar 2015/'16 geldt in Amsterdam een systeem van aanmelding via centrale loting en matching.¹⁷ In 2018/'19 tellen de 72 middelbare scholen in Amsterdam ruim 42.000 leerlingen. Het leerlingenaantal in Amsterdam stijgt al jaren, en ligt nu bijna een kwart hoger dan tien jaar geleden. De stijging is vergelijkbaar met Den Haag, terwijl dit in Utrecht sterker is (39%) en in Rotterdam minder sterk (9%). Uit de nieuwste prognose van OIS blijkt dat verwacht wordt dat in Amsterdam de stijging zal doorzetten maar minder sterk zal zijn, en uiteindelijk zal leiden tot ruim 43.700 leerlingen in 2023/'24 (+3,7%). De verwachting is dat daarna het leerlingenaantal weer iets zal afnemen.¹⁸

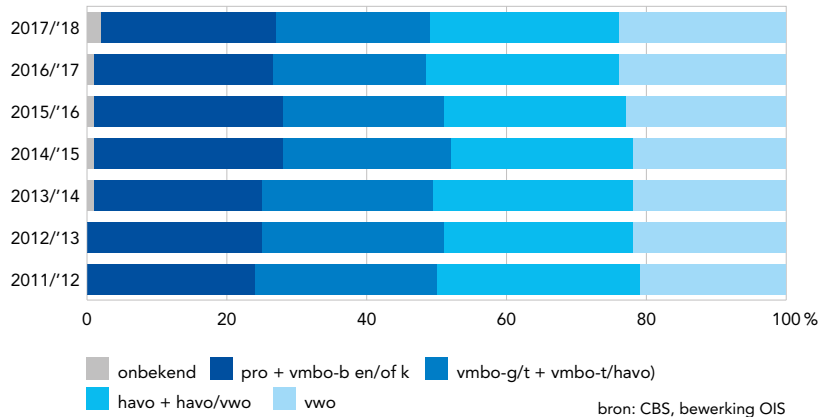
Stijging aantal havo/vwo leerlingen en daling vmbo-b/k leerlingen

Het aantal leerlingen op havo en vwo op Amsterdamse middelbare scholen is de afgelopen tien jaar fors gestegen: het aantal havo leerlingen (leerjaar 3-5) is tussen 2009/'10 en 2018/'19 met 56% toegenomen en het aantal vwo leerlingen (leerjaar 3-6) steeg in dezelfde periode met 38% (zie afb. 4.10). Als het gaat om leerlingen op de niveaus vmbo-b en vmbo-k (leerjaar 3-4) zien we in tien jaar tijd een daling van bijna 20%. We kijken vanaf leerjaar 3 omdat leerlingen hiervoor nog in een gemengde klas kunnen zitten.

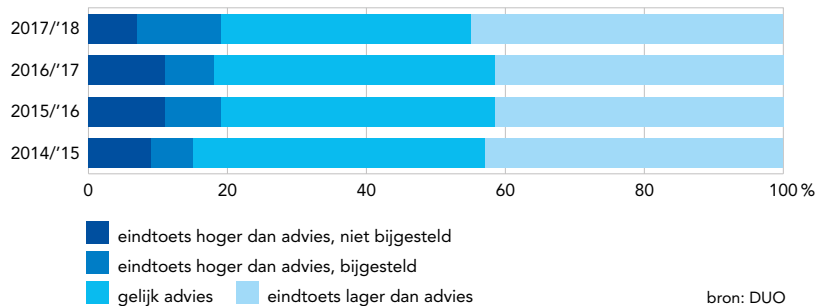
Sterke groei havo/vwo scholen en categorale vwo/gymnasium scholen

De toename van Amsterdamse leerlingen met havo en/of vwo advies zien we bij de instroom in het voortgezet onderwijs met name terug op havo/vwo scholen en categorale vwo/gymnasium scholen. Tussen 2007/'08 en 2016/'17 zagen we het aantal leerlingen met basisschooladvies havo en/of vwo op een havo/vwo school ruim verdubbelen, van ongeveer 650 leerlingen tot 1.550 leerlingen (zie afb. 4.11). Het

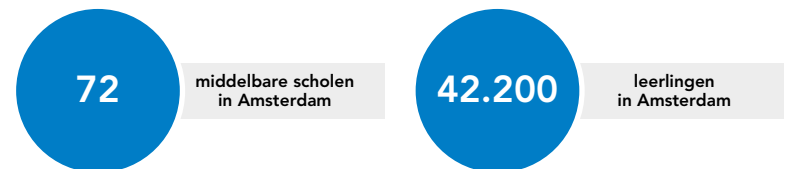
Afb. 4.7 Schooladviezen Amsterdamse basisschoolleerlingen¹² (inclusief sbo), 2011/'12-2017/'18 (procenten)

Afb. 4.8 Heroverwegingen en bijstellingen op Amsterdamse basisscholen¹⁵ (exclusief sbo), 2014/'15-2017/'18 (procenten)

Afb. 4.9 Scholen en leerlingen voortgezet onderwijs, 2018/'19

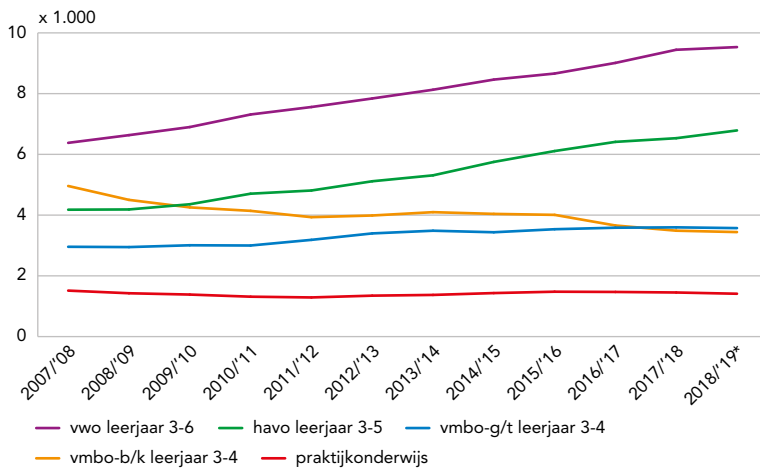
aantal vwo leerlingen dat naar een categoriaal vwo ging verdubbelde, van 550 leerlingen in 2007/'08 tot 1.000 leerlingen in 2016/'17. Dit had onder andere te maken met nieuw opgerichte scholen.

Leerlingen met basisschooladvies vwo op havo/vwo scholen zitten steeds vaker vanaf leerjaar 1 in een aparte vwo klas. In schooljaar 2007/'08 zat ongeveer 40% van de leerlingen met basisschooladvies vwo in de eerste klas van havo/vwo scholen in een aparte vwo klas, in 2016/'17 was dit ruim 80%.

Mogelijkheid tot afstroom geen invloed op schoolsucces havo/vwo

Bij het kiezen van een middelbare school is het voor Amsterdamse leerlingen van belang of er op de betreffende school opgestroomd kan worden naar een hoger niveau, en liever niet dat er afgestroomd kan worden naar een lager niveau.¹⁹ Uit een verdiepende analyse naar schoolsucces blijkt dat het voor het

Afb. 4.10 Leerlingen per niveau op Amsterdamse middelbare scholen, 2007/'08-2018/'19 (aantallen)

* voorlopige cijfers

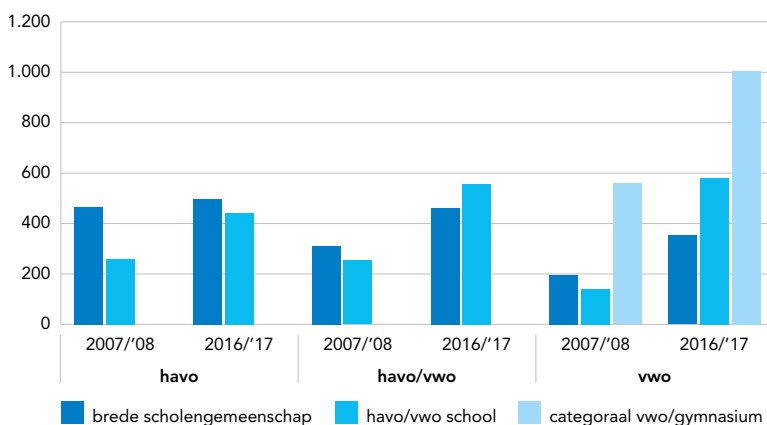
bron: DUO

schoolsucces van leerlingen met basisschooladvies havo/vwo niet uitmaakt of zij op een school terecht komen waar zij zouden kunnen afstromen.²⁰ Voor leerlingen met een vmbo-t of vmbo-t/havo advies speelt dit wel een rol: zij hebben minder kans op een succesvolle schoolloopbaan als zij naar een school gaan met mogelijkheid tot afstroom en geen mogelijkheid tot opstroom. Voor havo/vwo leerlingen speelt het opleidingsniveau van de ouders een grote rol: leerlingen met hoogopgeleide ouders behalen vaker een succesvolle schoolloopbaan dan andere leerlingen.

Veel doubleurs op vmbo-gt en havo niveau

In Amsterdam zijn er vergeleken met landelijk en de andere grote steden veel doubleurs op vmbo-gt en havo niveau. In de klas voor het eindexamenjaar is het aandeel zittenblijvers op vmbo-gt en havo niveau het hoogst. In de derde klas van vmbo-gt blijft 13% zitten, ten opzichte van 6% landelijk. In de vierde klas van havo ligt het aandeel doubleurs op 17%, landelijk is dit 13%. Jongens op de havo blijven vaker zitten dan meisjes: 19% van de jongens in havo 4 blijft zitten ten opzichte van 14% van de meisjes.

Afb. 4.11 Leerlingen per type school in de eerste klas naar basisschooladvies, 2007/'08 en 2016/'17 (aantallen)

bron: Schoolloopbanenbestand

Meer havo-diploma's

Het stijgend aandeel havo/vwo leerlingen uit zich vooral in een toename van het aandeel diploma's op het havo in Amsterdam: van 21% van alle diploma's in 2010/'11 naar 24% in 2016/'17 (afb. 4.12). Landelijk bleef het aandeel havo diploma's stabiel. Het aandeel vwo-diploma's in Amsterdam is sinds 2010/'11 relatief gelijk gebleven (ongeveer 26 á 27%).

Vooral onder meisjes met een niet-westerse migratieachtergrond zien we een toename van het aandeel geslaagden op havo en vwo, van 30% met een havo- of vwo-diploma in 2010/'11 naar 35% in 2016/'17. In alle groepen meisjes met een niet-westerse migratieachtergrond zien we deze toename, maar het sterkst bij de groep 'overig niet-westers', in dezelfde periode van 39% tot 48%.

Terwijl we een stijging zien van het aandeel geslaagden in het havo in Amsterdam, ligt het slagingspercentage voor havo nog steeds lager dan in Nederland: 83% van de havoleerlingen op Amsterdamse scholen slaagt voor het examen ten opzichte van 87% landelijk. Ook als het gaat om vmbo-gt leerlingen ligt het slagingspercentage relatief laag in Amsterdam, namelijk 89% ten opzichte van 93% landelijk.

Stapelen: relatief vaak in Amsterdam, maar minder vaak door leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond

In het Amsterdam voortgezet onderwijs stapelen leerlingen relatief vaak verschillende niveaus; deze leerlingen stromen na het behalen van een diploma door naar een volgend niveau in plaats van te kiezen voor een overstap naar vervolgonderwijs. Het stapelen van diploma's in het vo gebeurt voornamelijk van vmbo-t naar havo en van havo naar vwo, en nauwelijks tussen de vmbo niveaus. Vooral van vmbo-t naar havo is een populaire stapelroute: 23% van de leerlingen die in schooljaar 2016/'17 een vmbo-t diploma hebben behaald op een Amsterdamse middelbare school zat in 2017/'18 op de havo, landelijk was dit 18%. Amsterdamse gediplomeerde havisten maken steeds vaker de overstap naar het vwo, van 2012/'13 naar 2013/'14 ging het om 4% en van 2016/'17 naar 2017/'18 was dit gegroeid tot 9%. Ook dit is hoger dan landelijk (3% in 2013/'14 en 5% in 2017/'18).

Leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond stapelen in het vo in Amsterdam minder vaak dan andere leerlingen: in schooljaar 2017/'18 stroomde 19% van de gediplomeerde vmbo-t leerlingen in Amsterdam met een niet-westerse migratieachtergrond in op de havo, ten opzichte van 27% zonder migratieachtergrond. Opvallend is dat landelijk het tegenovergestelde gebeurt: leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond stapelen meer dan leerlingen zonder migratieachtergrond (afb. 4.13).

Zes onvoldoende vo afdelingen in Amsterdam

Amsterdam kent zes vo afdelingen op vier middelbare scholen die door de Inspectie van het Onderwijs als eindoordeel onvoldoende hebben gekregen.²¹ Twee jaar geleden waren vijf afdelingen in Amster-

dam zwak en twee zeer zwak. Er zijn twee scholen voor praktijkonderwijs en één categoriaal gymnasium met het predicaat Excellente School.

Middelbaar Beroepsonderwijs

Amsterdam telt in 2018/'19 in totaal vier mbo-instellingen²² met bij elkaar ruim 39.000 studenten.²³ Op het mbo kunnen studenten kiezen voor de beroepsopleidende leerweg (BOL) of de beroepsbegeleide leerweg (BBL). In de BOL worden studie en stage gecombineerd, BBL is een combinatie van werk en studie waarbij de student vier dagen per week werkt en een dag per week naar school gaat. Het merendeel van de studenten op de drie grootste Amsterdamse mbo-instellingen volgt een BOL-opleiding (79%).²⁴ Het aantal studenten op deze instellingen dat een BBL-opleiding volgt is het afgelopen jaar toegenomen van 4.935 studenten in 2017/'18 naar 6.476 studenten in 2018/'19. Waar het aandeel BBL-studenten in voorgaande jaren rond de 17% lag, is dit nu 21%.

Op Amsterdamse instellingen volgen studenten onderwijs die zowel binnen als buiten Amsterdam wonen. In schooljaar 2018/'19 zijn er ongeveer 17.000 Amsterdamse jongeren die een mbo-opleiding volgen (binnen of buiten Amsterdam). Sinds 2014/'15 is dit aantal redelijk stabiel gebleven. De helft van de Amsterdamse mbo-studenten volgt een mbo-opleiding op niveau 4²⁵ en de meeste studenten volgen een opleiding in de sector economie (43%) of zorg en welzijn (32%).

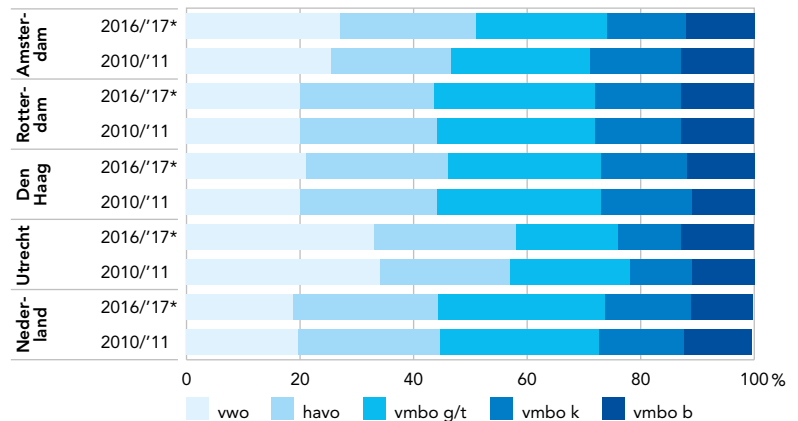
Onder Amsterdamse mbo-studenten is de verdeling man/vrouw ongeveer gelijk, dit verschilt echter wel per niveau en sector. Van de vrouwelijke Amsterdamse mbo-studenten volgt 55% een niveau 4 opleiding, onder mannen is dit 44% (afb. 4.15). Mannen volgen vaker een opleiding op niveau 2 (27%) dan vrouwen (19%). De helft van de mannelijke Amsterdamse mbo-studenten volgt een opleiding in de richting van economie en een kwart in de richting van techniek. Vrouwen kiezen vaker voor een opleiding in de richting van zorg en welzijn (50%).

Doorstroom na entreeopleiding neemt toe

Van de 458 Amsterdamse mbo-studenten die in 2016/'17 een diploma van een entreeopleiding hebben behaald, is 63% in 2017/'18 verder gaan studeren in het mbo (afb. 4.16). Dit aandeel neemt toe, net als landelijk. Onder studenten zonder migratieachtergrond ligt dit aandeel in 2017/'18 iets hoger (76%) dan onder studenten met een migratieachtergrond (61%). In voorgaande jaren lag het aandeel echter hoger onder studenten met een migratieachtergrond. Vrouwen stromen vaker door na het behalen van een diploma van een entreeopleiding (72%) dan mannen (57%).

Het aandeel studenten dat doorstudeert na het behalen van een mbo-2 (50%) of mbo-3 (46%) diploma, is redelijk stabiel. Van de studenten die een mbo-4 diploma hebben behaald, stroomt 39% door naar het hbo. Dit is ongeveer gelijk aan de doorstroom in de

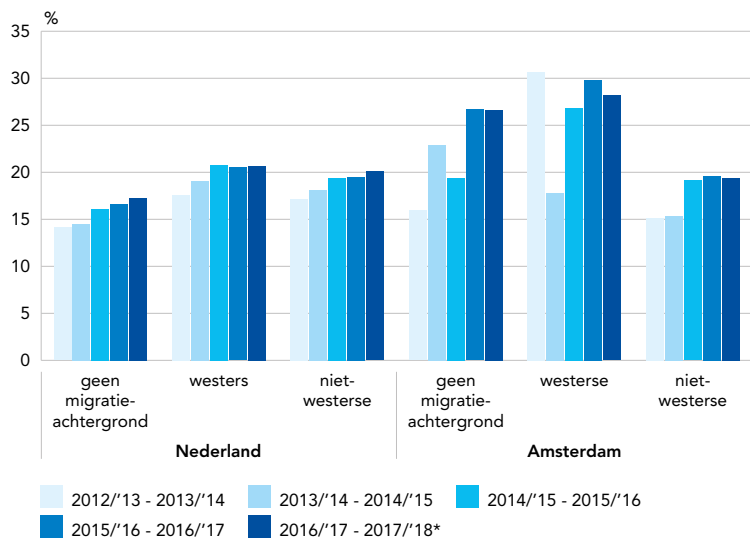
Afb. 4.12 Diploma's naar niveau en schoolregio, 2010/'11 en 2016/'17 (procenten)

* voorlopige cijfers

bron: CBS

Afb. 4.13 Overstap van vmbo-t naar havo naar migratieachtergrond, scholen in Amsterdam en totaal Nederland, 2012/'13-2016/'17 (procenten)

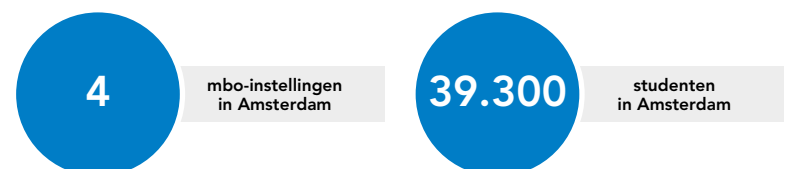

* voorlopige cijfers

bron: CBS

De overstap van havo naar vwo geeft het zelfde beeld wat betreft verschillen tussen groepen.

Afb. 4.14 Instellingen en studenten Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo), 2018/'19

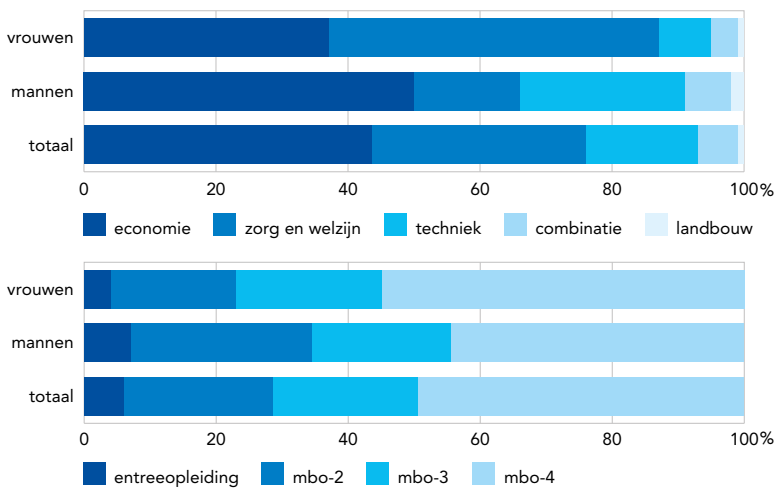
bron: DUO

overige drie grote steden. Onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond ligt het aandeel dat doorstroomt naar het hbo na het behalen van een mbo-4 diploma hoger (45%) dan onder studenten zonder migratieachtergrond (28%).

Amsterdamse mbo'ers minder vaak aan het werk dan landelijk

Amsterdamse studenten die een mbo-diploma hebben behaald, hebben zowel op de korte termijn (1 jaar) als op de lange termijn (7 jaar) minder vaak

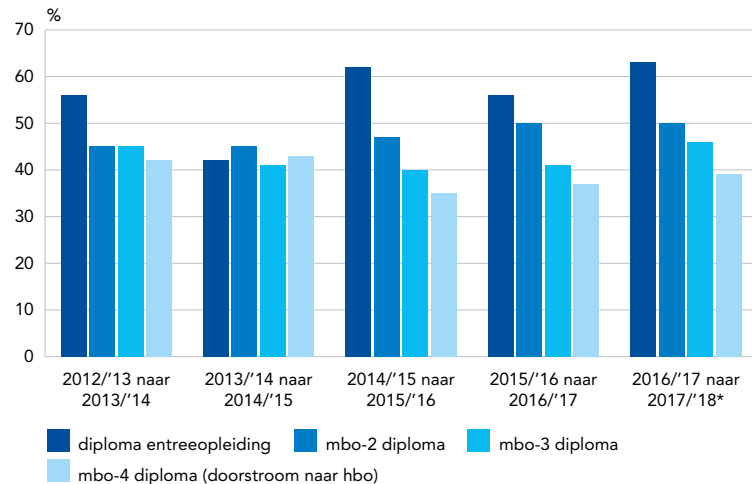
Afb. 4.15 Sectoren en niveau Amsterdamse studenten mbo, naar geslacht, 2018/'19* (procenten)

* voorlopige cijfers

bron: CBS

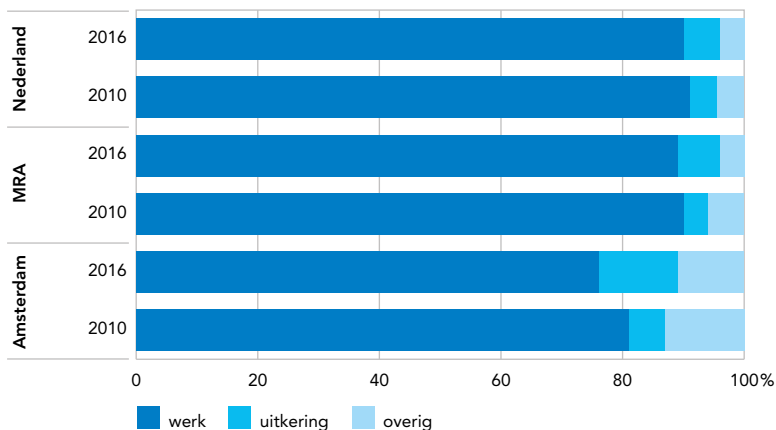
Afb. 4.16 Doorstroom Amsterdamse studenten binnen mbo en naar het hbo na het behalen van een mbo diploma 2012/'13-2016/'17, (procenten)

* voorlopige cijfers

bron: CBS

Afb. 4.17 Aandeel 2008/'09 mbo-uitstromers met werk, uitkering en overig in 2010 en 2016 (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

werk dan in de rest van de MRA en in de rest van Nederland (afb. 4.17).²⁶ Een mogelijke verklaring hiervoor is de achtergrond van Amsterdamse mbo-studenten: een groter aandeel heeft een niet-westerse migratieachtergrond met een lagere vooropleiding en laagopgeleide ouders. Juist deze groep heeft minder vaak werk. Daarnaast halen Amsterdamse mbo-studenten vaker een bol diploma op niveau 2 en kiezen vaker voor opleidingsrichtingen waarvan de arbeidsperspectieven minder gunstig zijn.

Kans op leerbaan en stage

De kans op het vinden van een leerbaan (voor BBL opleidingen) is in januari 2019 in Groot Amsterdam²⁷ bij 47% van de opleidingen ruim voldoende of goed. Dit is ongeveer gelijk aan Nederland als geheel (48%) en de drie andere grote steden (46%-48%). De kans op een stageplek is in Groot Amsterdam iets groter dan in de rest van Nederland: bij 20% van de opleidingen is dit ruim voldoende of goed, tegenover 17% in Nederland als geheel.²⁸

Jaarresultaat mbo's lager dan landelijk

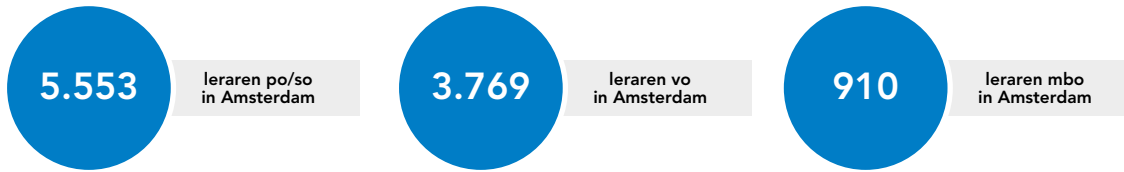
Het jaarresultaat van de opleiding is een belangrijke indicator die in het mbo wordt gebruikt. Dit is ontwikkeld door de MBO-raad en wordt uitgedrukt als het totaal aantal gediplomeerden als percentage van alle schoolverlaters dat schooljaar (met en zonder diploma). Het jaarresultaat voor het Mediacollege is gestegen van 68% in 2013/'14 naar 71% in 2016/'17. Het jaarresultaat van ROC Top is in deze periode gedaald van 69% naar 62%, dit geldt ook voor het Hout- en Meubileringscollege (van 76% naar 70%) hoewel het jaarresultaat hier de afgelopen jaren redelijk stabiel is gebleven rond de 70%. Het jaarresultaat van het ROC van Amsterdam is stabiel gebleven in deze periode rond de 69%. Voor alle instellingen blijft het jaarresultaat lager dan het Nederlands gemiddelde van soortgelijke opleidingen, dit ligt voor roc's op 73% en voor vakinstellingen op 74%.

Leraren

Amsterdam heeft te maken met een tekort aan leraren. Dit tekort is groter dan elders in het land en loopt naar verwachting de komende jaren op.²⁹ Voor het primair onderwijs wordt voorspeld dat het totaal aantal onvervulde vacatures zal groeien van ongeveer 175 in 2019 naar meer dan 500 in 2024. Afgezet tegen de verwachte totale werkgelegenheid voor leraren in het primair onderwijs van Amsterdam komt dit neer op een vraag van 11% over vijf jaar. In het voortgezet onderwijs is het tekort minder omvangrijk en wordt verwacht dat het totaal aantal onvervulde vacatures zal oplopen van 20 naar 62 (ongeveer 2% van de totale werkgelegenheid leraren vo).

In totaal waren er in oktober 2016 ongeveer 5.500 leraren in het primair- en speciaal onderwijs en bijna 3.800 leraren in het voortgezet onderwijs van Amsterdam werkzaam. Daarnaast kon van ruim 900 leraren worden vastgesteld dat zij in oktober 2017 in het mbo van Amsterdam werkten.³⁰ Dit is exclusief

Afb. 4.18 Aantal leraren primair-, speciaal-, en voortgezet onderwijs in 2016 en middelbaar beroepsonderwijs in 2017

bron: DUO

leraren die vanuit het bedrijfsleven in het mbo voor de klas zijn gaan staan en leraren die voor 1986 hun docentenbevoegdheid hebben behaald.

Weinig diversiteit naar migratieachtergrond onder leraren in het Amsterdamse primair, speciaal en voortgezet onderwijs

Er is weinig diversiteit naar migratieachtergrond onder leraren in het Amsterdamse primair, speciaal en voortgezet onderwijs (afb. 4.19). In het primair en speciaal onderwijs heeft ruim driekwart geen migratieachtergrond en in het voortgezet onderwijs geldt dit voor zeven op de tien leraren. Op het mbo is er sprake van meer diversiteit: drie op de tien leraren heeft een niet-westerse migratieachtergrond en ongeveer één op de tien een westerse migratieachtergrond.

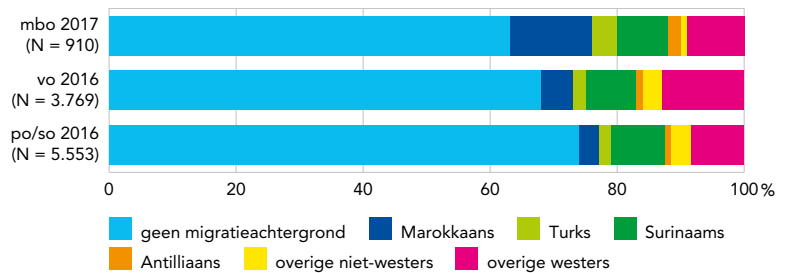
Aantal Amsterdamse studenten aan lerarenopleidingen daalde tussen 2013 en 2017

Tussen 2013 en 2017 is het aantal Amsterdamse studenten dat een lerarenopleiding volgt met 9% afgenomen, van 8.400 studenten in 2013 naar 7.650 studenten in 2017. Deze daling is het sterkst voor opleidingen tot docent in het primair en speciaal onderwijs (-25%), en is vooral te zien onder vrouwen. Landelijk is eveneens het aantal studenten aan lerarenopleidingen in het primair en speciaal onderwijs gedaald. Van de G4-steden is deze afname in Rotterdam het minst sterk (-10%), gevolgd door Utrecht (-19%). In Den Haag is het aantal net als in Amsterdam met een kwart afgenomen (afb. 4.20). De laatste jaren is de instroom op de pabo weer toegenomen.³¹

Het aantal Amsterdamse studenten dat een opleiding volgt tot leraar in het voortgezet onderwijs en beroepsgerichte vakken is tussen 2013 en 2017 licht gedaald (-3,6%) en is vooral te zien onder mannelijke studenten. Op landelijk niveau is dit aantal redelijk stabiel gebleven. In Den Haag is het aantal licht toegenomen (+1,3%) en in Utrecht en Rotterdam heeft zelfs een stijging van ruim een achtste en een kwart plaatsgevonden.³²

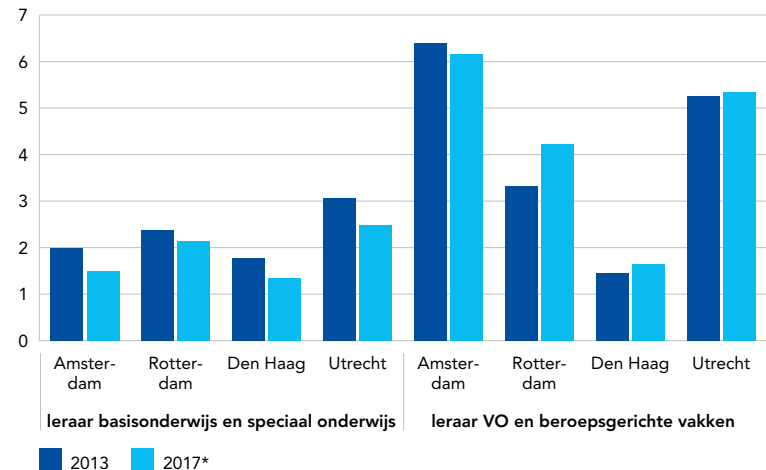
De gemiddelde leeftijd ligt onder Amsterdamse studenten aan lerarenopleidingen hoger dan elders. Zij volgen ook vaker een deeltijdopleiding. In 2017 had ongeveer een derde van de Amsterdamse studenten aan de lerarenopleidingen voor het voortgezet onderwijs en beroepsgerichte vakken een westerse- of niet-westerse migratieachtergrond. De opleidingen tot leraar in het primair- en speciaal onderwijs zijn minder divers; ongeveer een kwart van deze studenten heeft een migratieachtergrond.

Afb. 4.19 Migratieachtergrond van leraren in het po/so, vo en mbo van Amsterdam (procenten)

bron: CBS/DUO, bewerking OIS

Afb. 4.20 Studenten in de G4 naar richting onderwijs, 2013 en 2017 (aantallen)

* voorlopige cijfers

bron: CBS, bewerking OIS

Op Rotterdam na is de diversiteit in vergelijking met de andere G4-steden het grootst in Amsterdam.

Twee derde van de Amsterdamse afgestudeerde docenten voor het primair- en speciaal onderwijs werkt na één jaar in Amsterdam

Van de in Amsterdam afgestudeerde leraren in de richting primair- of speciaal onderwijs werkt ongeveer twee derde een jaar later in het Amsterdamse onderwijs (afb. 4.21). Ongeveer één op de tien afgestudeerden is in het onderwijs buiten Amsterdam gaan werken en twee tot drie op de tien afgestudeerden werken in een andere sector, zijn niet in loondienst of zijn weer gaan studeren. Onder de afgestudeerden in de richting voortgezet onderwijs en beroepsgerichte vakken is het aandeel dat na één jaar in het onderwijs in Amsterdam werkt met ongeveer een derde een stuk lager. Ongeveer een kwart is in het onderwijs buiten Amsterdam gaan werken. Het merendeel werkt niet in het onderwijs.³³

Verzuim, startkwalificatie en voortijdig schoolverlaters

Verzuimpercentage daalt in het po, vo en (v)so

Van de 112.000 leerplichtigen en bovenleerplichtige leerlingen in het basis-, voortgezet-, speciaal en middelbaar beroepsonderwijs die in Amsterdam wonen, die gedurende het schooljaar 2017/'18 op school hebben gezeten heeft 5% verzuimd (BLP, gemeente Amsterdam). Tussen 2011/'12 en 2014/'15 lag dit percentage nog op ongeveer 8%. Met name in het primair- en voortgezet onderwijs is het verzuimpercentage de afgelopen vijf jaar gedaald. Er zijn grote

verschillen tussen de verschillende schoolsoorten te zien. Het aandeel verzuimmeldingen is in het primair onderwijs het kleinst met 0,1%, terwijl dit het grootst is in het speciaal onderwijs (cluster 4 vanaf 12 jaar) met ruim 40%. Het verzuim onder leerplichtigen op het mbo is ook hoog (38%) en redelijk stabiel gebleven de afgelopen vijf jaar.

Bij de ontwikkeling van het gemeld verzuim moet in gedachten worden gehouden dat dit niet het daadwerkelijke verzuim weergeeft, maar het aantal meldingen. De controle op het melden van verzuim heeft invloed op het aantal meldingen. Zo is er in speciaal onderwijs (cluster 4 vanaf 12 jaar) een toename te zien sinds 2011/'12. Dit heeft te maken met een verscherping van het toezicht op deze scholen sinds schooljaar 2012/'13. Hierdoor zijn de scholen verzuim beter gaan melden, waardoor het aantal meldingen stijgt.

Minder voortijdige schoolverlaters

Verzuimen kan een signaal zijn voor voortijdig schooluitval. Voortijdig schooluitval heeft betrekking op jongeren van 12 tot 23 jaar die het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie.³⁴ Een startkwalificatie is een diploma op minimaal havo-, vwo- of mbo2-niveau.³⁵ Voortijdig schoolverlaten wordt als een groot maatschappelijk probleem gezien omdat het de arbeidsparticipatie belemmert en daarmee sociale aansluiting.³⁶ Nieuwe voortijdig schoolverlaters zijn 12-23 jarigen die als nieuwe vsv'er worden geregistreerd. In 2017/'18 betrof het totale aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters onder 18- tot 25-jarigen in Nederland ongeveer 25.600.

Het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters in Amsterdam is de afgelopen tien jaar flink afgenomen; in 2008/'09 was dit 5,1% en de laatste vier jaar schommelt het rond de 3% (afb. 4.23). Het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters is hoger in het mbo (8,8%) dan in het vo (0,9%). Zowel landelijk (1,9%)³⁷, als in Utrecht (2,3%) is het aandeel lager dan in Amsterdam. In Rotterdam en Den Haag is het aandeel ongeveer even groot als in Amsterdam.

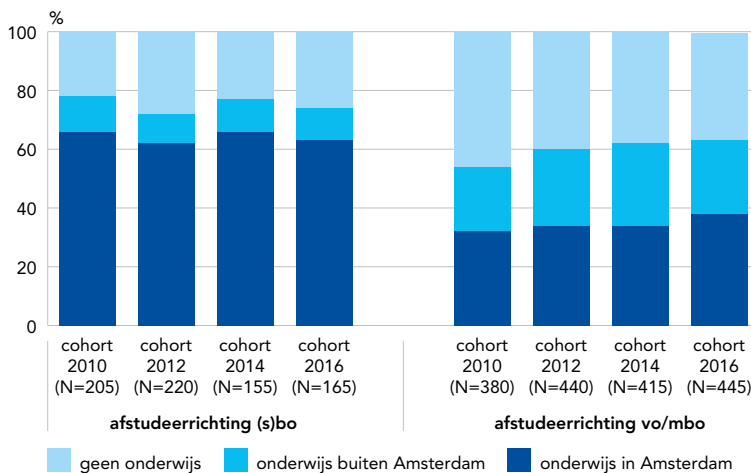
Aandeel jongeren met een startkwalificatie stijgt

In de afgelopen vijf jaar is het aandeel jongeren (van 18 t/m 23 jaar) dat een startkwalificatie in Amsterdam behaalde in het voortgezet onderwijs of middelbaar beroepsonderwijs gestegen; van 65% in 2014 naar 67% in 2018. Deze stijging is te zien bij elke leeftijd. Wel zien we dat de stijging minder sterk is voor 22- en 23-jarigen (+1%).

Hoger onderwijs

Amsterdam heeft vier hogescholen en twee universiteiten.³⁸ In het studiejaar 2018/'19 telt de stad bijna 108.500 hbo- en universitaire studenten. Dit aantal is de afgelopen twee jaar gestegen met bijna 5% door een flinke toename in het aantal universitaire studenten, van ongeveer 53.500 in het studiejaar

Afb. 4.21 Arbeidsmarktpositie Amsterdamse afgestudeerden één jaar na afstuderen (afstudeercohort 2010 t/m 2016)*

* aantallen zijn afgerond op vijftallen.

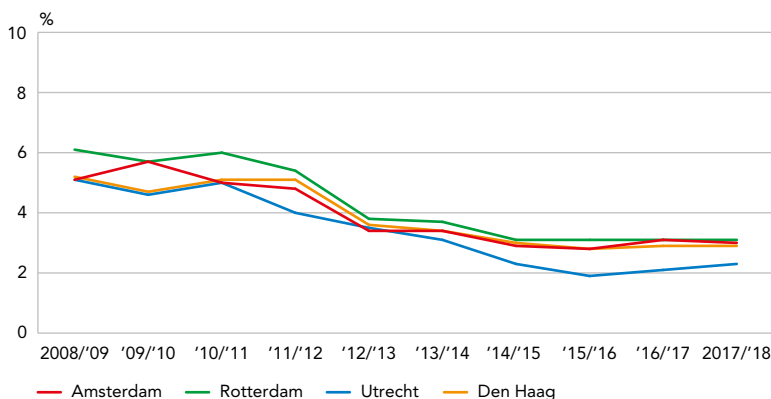
bron: CBS, bewerking OIS

Afb. 4.22 Totaal aantal leerlingen en verzuimmeldingen po, (v)so, vo en mbo 2017/'18

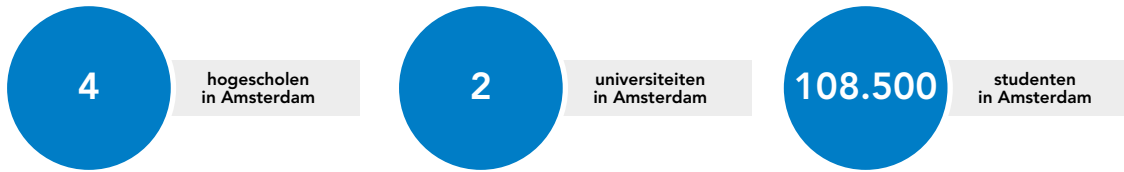
bron: BLP, gemeente Amsterdam

Afb. 4.23 Ontwikkeling nieuwe vsv'ers G4, 2008/'09-2017/'18 (procenten)

bron: Ministerie van OCW

Afb. 4.24 Aantal instellingen en studenten hbo en wo, 2018/'19

bron: DUO

2016/'17 naar ruim 59.000 studenten in het schooljaar 2018/'19. Het aantal hbo studenten is redelijk stabiel gebleven (zie afb. 4.25).

In Den Haag en Rotterdam is het studentenaantal in het hoger onderwijs de afgelopen twee jaar ook gestegen. De toename in Rotterdam is vooral te zien bij de universitaire studenten. In Utrecht is het studentenaantal relatief stabiel.

Niet alle studenten die studeren in Amsterdam wonen er ook: in 2018/'19 woont nog niet de helft van alle studenten in de stad. Dit aantal is de afgelopen vijf jaar redelijk stabiel gebleven, wat betekent dat het aantal studenten dat buiten Amsterdam woont vooral toeneemt.

Meer studenten met een migratieachtergrond

Het aandeel studenten met een migratieachtergrond in het hoger onderwijs is in de afgelopen tien jaar in Amsterdam licht gestegen; 43% van de studenten in 2017/'18 heeft een westerse of niet-westerse migratieachtergrond ten opzichte van 39% van de studenten in 2007/'08. Deze stijging is sterker voor het wo (+5,2%) dan voor het hbo (+2,5%). Het aandeel studenten met een migratieachtergrond is in Den Haag en Rotterdam hoger dan in Amsterdam (respectievelijk 59% en 51%).

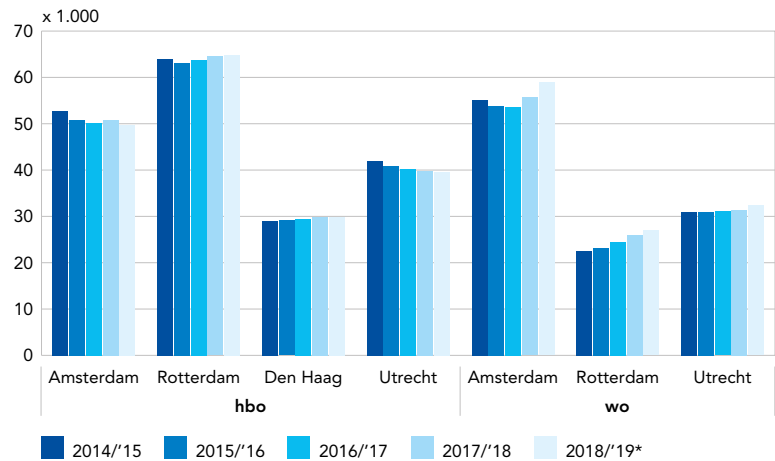
Stijging instroom internationale studenten aan de universiteiten

Het aantal internationale studenten op de twee Amsterdamse universiteiten instroomt, is de afgelopen jaren sterk gestegen (afb. 4.26).³⁹ In het huidige studiejaar tellen zij gezamenlijk ongeveer 5.600 internationale studenten, een kwart van het totaal aantal studenten. Dit is een verdubbeling van het aantal internationale studenten ten opzichte van het studiejaar 2015/'16. Vooral het aantal internationale studenten dat een bachelor opleiding volgt is flink toegenomen; van ongeveer 650 studenten in 2015/'16 naar ruim 2.700 studenten in het huidige studiejaar. Deze stijging is vooral te zien in de sectoren 'economie' en 'gedrag en maatschappij'.

Verschillen in studiesucces in het hbo naar vooropleiding en migratieachtergrond

Van de studenten die zijn gestart in studiejaar 2012/'13 heeft ongeveer 46% van de nieuw gestarte studenten die in Amsterdam een hbo-opleiding volgden een diploma gehaald binnen vijf jaar. Er zijn echter grote verschillen te zien naar vooropleiding en achtergrondkenmerken.⁴⁰ Zo halen studenten met een vwo vooropleiding vaker een diploma binnen vijf jaar dan studenten met een havo vooropleiding

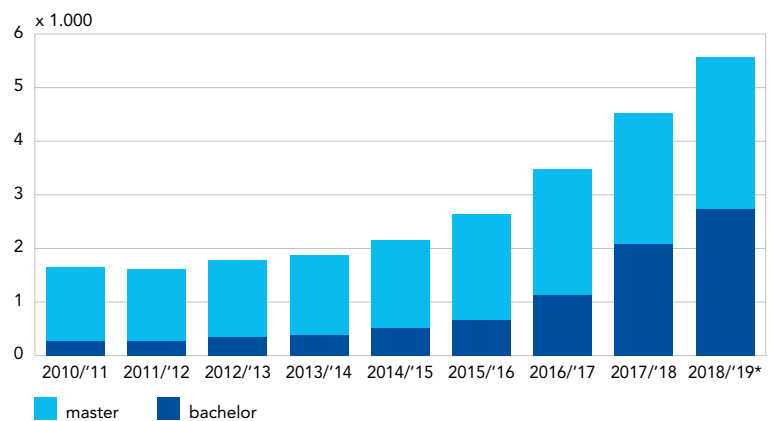
Afb. 4.25 Hbo'ers en wo'ers naar regio (G4), 2014/'15-2018/'19 (aantallen)

* voorlopige cijfers

bron: DUO

Afb. 4.26 Internationale studenten op de twee Amsterdamse universiteiten, 2010/'11-2018/'19 (aantallen)

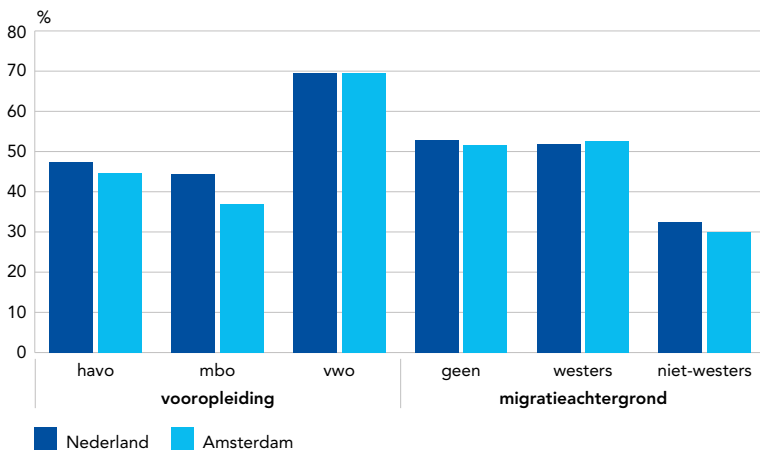

* voorlopige cijfers

bron: Vereniging van Universiteiten

(respectievelijk 69% en 45%), en studenten met een mbo vooropleiding (37%). Het verschil tussen deze groepen zien we ook terug in het landelijk gemiddelde. Vergeleken met Amsterdam wordt er landelijk wel vaker een diploma binnen vijf jaar gehaald met een mbo en havo vooropleiding (afb. 4.27). Daarnaast zijn er ook grote verschillen op basis van de migratieachtergrond van de studenten. Ongeveer evenveel studenten zonder migratieachtergrond als met een westerse migratieachtergrond halen een diploma binnen vijf jaar (52%), maar van de studenten met een niet-westerse migratieachtergrond haalt drie op de tien een diploma binnen dezelfde periode. Landelijk haalt deze laatste groep gemiddeld vaker een diploma (33%).

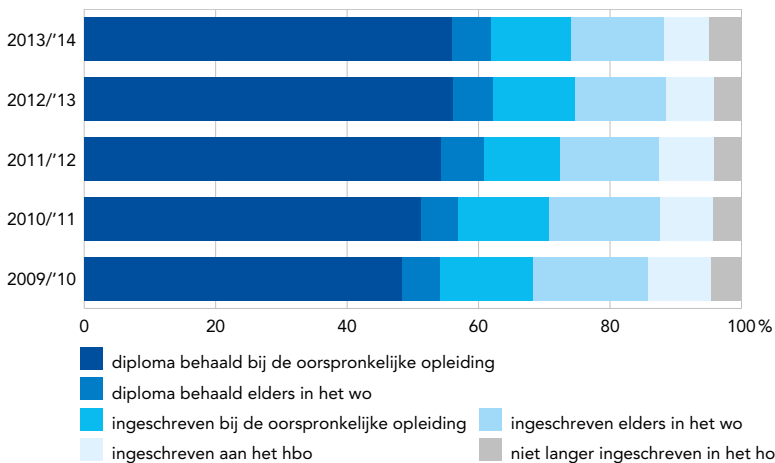
Afb. 4.27 Diploma behaald in het hbo binnen 5 jaar (cohort 2012/'13) naar vooropleiding en migratieachtergrond in Amsterdam en Nederland (procenten)

* alleen hbo-instellingen met de hoofdvestiging in Amsterdam.

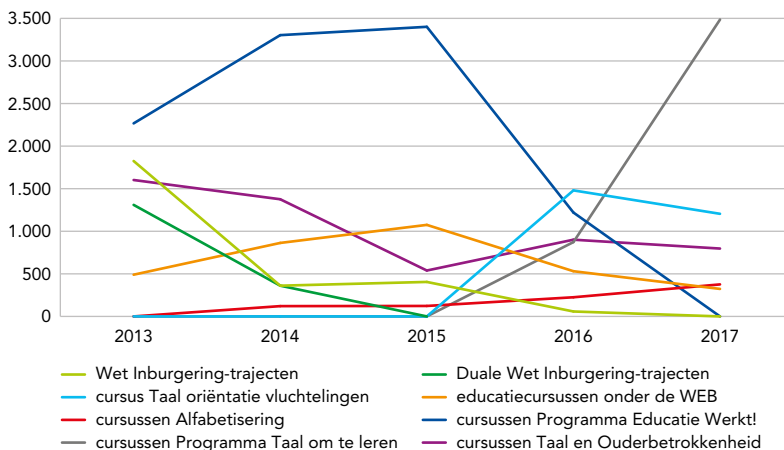
bron: Vereniging Hogescholen

Afb. 4.28 Diploma behaald in het wo binnen 4 jaar aan Amsterdamse instellingen, cohort 2009/'10-2013/'14 (procenten)

bron: Vereniging van Universiteiten

Afb. 4.29 Trajecten taalonderwijs van de gemeente Amsterdam, 2013-2017 (aantallen)

bron: afd. Participatie, gemeente Amsterdam

Studiesucces in het wo neemt toe

Het aantal Amsterdamse studenten dat binnen vier jaar een bachelordiploma haalt op een universiteit is de afgelopen vijf jaar gestegen; van de studenten die gestart zijn in het studiejaar 2013/'14 haalde 62% een diploma binnen vier jaar ten opzichte van 54% van de studenten die in het studiejaar 2009/'10 zijn gestart (afb. 4.28).⁴¹ Daarnaast staan de studenten die nog geen diploma hebben gehaald na vier jaar minder vaak ingeschreven bij de oorspronkelijke opleiding of elders aan het hbo.

Volwasseneneducatie

Het niet (goed) beheersen van de Nederlandse taal kan een belemmering vormen voor participatie. Deze belemmering kan zich uiten in een onderwijsachterstand, achterstand in maatschappelijke participatie, in de mate van zelfredzaamheid in het algemeen en in moeite met het vinden van werk. Jaarlijks biedt de gemeente Amsterdam verschillende educatie trajecten aan haar volwassen inwoners zodat zij een betere plek in de Amsterdamse samenleving krijgen. In 2017 startten er in totaal bijna 6.200 Amsterdammers met een dergelijk taaltraject, 17% meer dan een jaar ervoor. Het taaltraject met de meeste deelnemers in 2017 waren de cursussen van het programma Taal om te leren (afb. 4.29).

Noten

- 1 Het proces van indicatiestelling en toeleiding wordt uitgevoerd door medewerkers van het Ouder- en Kindteam op het Ouder- en Kindercentrum. Een jeugdarts of jeugdverpleegkundige 0-4 van de GGD of van de Stichting Amsterdamse Gezondheidscentra (SAG) stelt op basis van criteria (opleidingsniveau van de ouders en aanwezigheid van een taalrijke omgeving of schuldenproblematiek) vast of een kind een risico op een taalachterstand heeft. Kinderen met een (risico op) taalachterstand krijgen een vve-indicatie. De jeugdverpleegkundige verzorgt ook de toeleiding naar de voorschool, zij geeft informatie over het aanbod van voorscholen in de buurt en helpt met de aanmelding.
- 2 Met de ingang van de Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk is het gratis aanbod op de voorschool verdwenen, alle ouders betalen een inkomensafhankelijke bijdrage. Werkende ouders met recht op kinderopvangtoeslag krijgen een tegemoetkoming van het Rijk. Niet-werkende ouders krijgen een tegemoetkoming van de gemeente voor maximaal 16 uur per week.
- 3 De overheid wil dat alle kinderen een passende plek krijgen in het reguliere onderwijs. Om deze reden wordt het gefaciliteerd om kinderen die moeilijk leren of een handicap hebben ondersteuning op maat of – zoals het officieel heet – passend onderwijs te bieden. Amsterdamse scholen werken hiertoe in regionaal verband samen met scholen in Diemen. Mocht het niet lukken om passend onderwijs te bieden, dan kunnen leerlingen alsnog naar het speciaal onderwijs
- 4 De Inspectie van het Onderwijs heeft binnen dit vernieuwde toezicht twee duidelijk onderscheiden functies: een waarborgfunctie en een stimulerende functie. Enerzijds bewaken zij de basiskwaliteit van het onderwijs op scholen/instellingen. Anderzijds worden scholen en schoolbesturen gestimuleerd om verbeteringen door te voeren ten behoeve van goed onderwijs
- 5 'Excellente school' is een predicaat voor scholen met bijzondere kwaliteiten en voor scholen die uitblinken in een specifiek excellentieprofiel. Scholen melden zich hiervoor zelf aan bij de Inspectie van het Onderwijs, waarna een jury beslist of de aanmelding terecht is.
- 6 Bron: OIS 'Leerlingenprognose BO, 2018/'19, Amsterdam maart 2019.
- 7 Het referentiekader lezen bestaat uit fundamentele niveaus en streefniveaus. Het fundamentele niveau is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau is voor leerlingen die meer aankunnen.
- 8 De scholen zijn ingedeeld op basis van hun leerlingenpopulatie (opleidingsniveau ouders, huishoudeninkomen, het al dan niet zijn van een vve-doelgroeperleerling en de migratieachtergrond van een leerling). Vervolgens zijn de scholen in vijf groepen verdeeld, in de vijfde groep zitten 43 scholen met het grootste aandeel potentiële achterstandsleerlingen.
- 9 Zie eindnoot 8.
- 10 Bron: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/04/11/rapport-de-staat-van-het-onderwijs>
- 11 Bron: <https://www.ois.amsterdam.nl/nieuws/succesvolle-basisscholen-aan-het-woord>
- 12 Het betreft hier alle in Amsterdam wonende basisschoolleerlingen op 31 december van het betreffende schooljaar.
- 13 Dit is in de meeste gevallen de Centrale Eindtoets (voormalige Cito-toets), maar scholen kunnen ook kiezen voor een andere toets.
- 14 In voorgaande jaren was de eindtoets leidend in de advisering.
- 15 Het betreft hier alle schoolgaande kinderen op Amsterdamse basisscholen in het reguliere onderwijs.
- 16 Dit zijn leerlingen die in Amsterdam naar een middelbare school gaan, dus ook leerlingen die niet in Amsterdam wonen.
- 17 Dit houdt in dat de leerlingen allereerst een voorkeurslijst maken van maximaal twaalf scholen. Vervolgens krijgt elke leerling een lotnummer en hierna worden alle leerlingen op volgorde van hun lotnummer één voor één geplaatst. Bij elke leerling wordt eerst gekeken naar de school die bovenaan zijn/haar lijst staat, en als deze school al vol is wordt er gekeken naar de tweede voorkeur en dan naar de derde voorkeur en zo door. Voor het plaatsen van de leerlingen wordt een wiskundig algoritme gebruikt (<https://www.verenigosvo.nl/thema/overstap-po-vo/>).
- 18 Bron: OIS 'Leerlingenprognose VO, 2018/'19', Amsterdam maart 2019.
- 19 Bron: OIS 'Schoolkeuze VO. Hoe kiezen Amsterdamse leerlingen een middelbare school?', Amsterdam januari 2018.
- 20 Bron: OIS 'Succes in het voortgezet onderwijs: Welke leerlingen behalen een succesvolle schoolloopbaan?', Amsterdam mei 2019.
- 21 Bron: <https://www.zoekscholen.onderwijsinspectie.nl/zoek-en-vergelijk>, bekeken op 5 april 2019.
- 22 Een vijfde mbo instelling in Amsterdam is het Wellantcollege. Deze studenten worden echter niet op een locatie in Amsterdam geregistreerd, dus zij zijn niet meegenomen in de aantallen.
- 23 Het hout en meubileringscollege heeft vestigingen in Amsterdam en Rotterdam, de helft van de studenten zijn hier toegekend aan de Amsterdamse locatie.
- 24 Omdat studenten van het hout- en meubileringscollege staan ingeschreven in Rotterdam, kan deze instelling niet meegenomen worden bij uitsplitsingen naar BOL en BBL.
- 25 Op het mbo is niveau 1 entreeopleiding (1 jaar), niveau 2 de basisberoepsopleiding (1-2 jaar), niveau 3 de vakopleiding (2-3 jaar) en niveau 4 de middenkaderopleiding (3-4 jaar). Zie ook: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/middelbaar-beroepsonderwijs/opleidingen-niveaus-en-leerwegen-in-het-mbo>
- 26 Bron: https://www.ois.amsterdam.nl/downloads/pdf/2018_mbo%20uitstromers.pdf
- 27 Groot Amsterdam bestaat uit: Aalsmeer, Amstelveen, Amsterdam, De Ronde Venen, Diemen, Haarlemmermeer, Ouder-Amstel, Uithoorn.
- 28 Bron: <https://www.s-bb.nl/feiten-en-cijfers/kans-op-stage-leerbaan-en-werk>
- 29 Bron: Centerdata *De arbeidsmarkt voor leraren primair onderwijs 2019-2024*, Tilburg november 2018.
Centerdata *De arbeidsmarkt voor leraren voortgezet onderwijs 2019-2024*, Tilburg november 2018.
- 30 Bron: OIS. *Wie staan er in Amsterdam voor de klas*, Amsterdam januari 2019.
De cijfers over docenten in het Amsterdamse po/so en vo zijn gebaseerd op het onderwijspersoneelsbestand van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) van oktober 2016. Het aantal mbo-docenten is benaderd via de Polisadministratie van CBS in oktober 2017. Mbo-docenten die vóór 1986 hun diploma hebben gehaald en mbo-docenten die vanuit het bedrijfsleven voor de klas zijn gaan staan ontbreken hierin.
- 31 Bron: [vereniginghogescholen.nl](https://www.vereniginghogescholen.nl)
- 32 Bron: OIS *Studenten aan lerarenopleidingen*, Amsterdam januari 2019.
- 33 Bron: OIS *Startende leraren in Amsterdam*, Amsterdam mei 2019.
- 34 Bron: ROA 2014/5. *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2013*.
- 35 Bron: Ministerie van OCW. *Nieuwe voortijdig schoolverlaters, Convenantjaar 2012-2013, Voorlopige cijfers*. maart 2014
- 36 Bron: ROA 2014/5. *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2013*.
- 37 Bron: <https://www.onderwijscijfers.nl/kengetallen/onderwijs-algemeen/leerlingen-en-studenten/prestaties-voortijdig-schoolverlaten>
- 38 Het betreft reguliere hogescholen met hun hoofdvestiging in Amsterdam, namelijk de Hogeschool van Amsterdam, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Interconfessionele Pabo Amsterdam/Alkmaar en Gerrit Rietveld Academie Amsterdam.
- 39 Bron: vsnu.nl
- 40 Bron: [vereniginghogescholen.nl](https://www.vereniginghogescholen.nl)
- 41 Bron: vsnu.nl

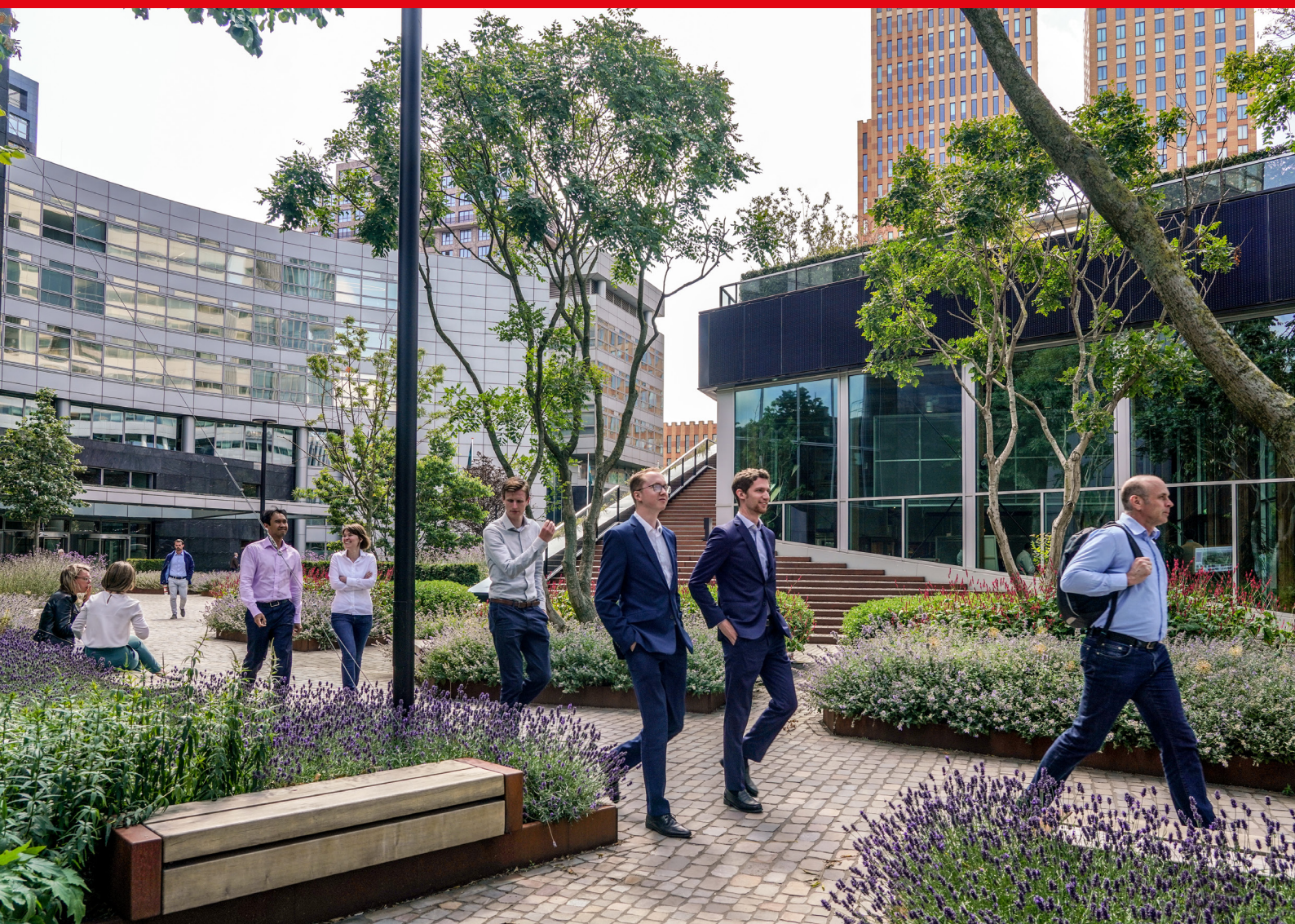

5

Economie

De kansen op de arbeidsmarkt en de welvaart van Amsterdammers hangen nauw samen met de economische situatie en ontwikkelingen in de stad en de regio. Amsterdam is sterk uit de recessie gekomen en kent een sterkere economische groei dan landelijk. Het aantal bedrijfsvestigingen, de werkgelegenheid, het toerisme en de consumptie in de stad zijn sterk toegenomen. Toch stellen recente conjunctuurontwikkelingen en de toegenomen populariteit van Amsterdam de stad voor uitdagingen.

Auteurs: Bart Sleutjes & Tanja Fedorova

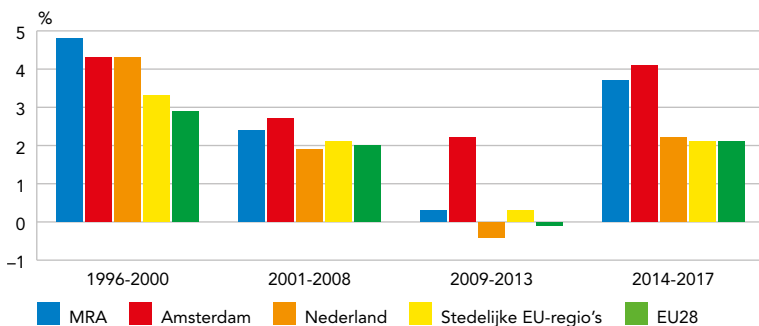
Kernpunten

- De economie van Amsterdam groeit sterker dan in de MRA en Nederland.
- Uitdagingen zijn er in de vorm van schaarste op de arbeids- en woningmarkt, hoge vastgoedprijzen en een recente dalende trend in het consumentenvertrouwen van Amsterdammers.
- Amsterdam kent een gunstig ondernemingsklimaat voor specialistische zakelijke diensten en cultuur. De meeste vestigingen en banen zijn in de sector 'Advies en onderzoek'. Het aantal banen en vestigingen in 'Cultuur, sport en recreatie' groeit het snelst.
- Amsterdam kent een toenemend aantal kleine ondernemingen: het aantal ZZP-ers is sinds 2008 verdrievoudigd. Van alle starters is 72% ZZP-er.
- Het aantal kleine banen (minder dan 12 uur per week) groeit harder dan de totale werkgelegenheid. Kleine banen zijn vooral te vinden in de horeca en detailhandel.
- Doordat het aantal banen sterker groeit dan de beroepsbevolking kent Amsterdam een sterke inkomende pendel van werknemers, zowel vanuit de rest van de MRA als van buiten de MRA. Daar staat een relatief sterke uitgaande pendel vanuit Amsterdam naar de regio Schiphol tegenover.
- Amsterdam kent een sterkere toeristische groei dan andere Europese steden en telt relatief veel banen in de toeristische sector: 11% van de totale werkgelegenheid.
- Een derde van alle landelijke hotelovernachtingen vindt in Amsterdam plaats. Het aantal overnachtingen neemt bovendien sterk toe, ook buiten het hoogseizoen.
- Circa 2,5 miljoen overnachtingen vinden plaats via vakantieverhuur van woningen. Het aantal advertenties op Airbnb is tussen 2017 en 2018 gegroeid.
- Het aantal winkelvestigingen is tussen 2008 en 2018 gedaald met 10% tot bijna 5.500 vestigingen, maar winkels zijn wel groter geworden.
- Amsterdammers winkelen vooral in hun eigen stadsdeel. Voor niet-dagelijkse goederen shopt men steeds vaker online of in de regio.

In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij de macro-economische ontwikkelingen (vraagkant) van zowel de stad als de Metropoolregio Amsterdam (MRA) en komen recente conjuncturele trends aan bod.

Daarnaast wordt aandacht besteed aan ontwikkelingen per sector op het gebied van bedrijvigheid en werkgelegenheid. Verder komen ontwikkelingen op het gebied van toerisme uitgebreid aan bod en wordt het consumptiegedrag van Amsterdammers beschreven. Ook de ontwikkelingen van de aanbodkant (beroepsbevolking, opleidingsniveau, arbeidsparticipatie) en de toegang tot de woningmarkt spelen een belangrijke rol voor het economisch groeipotentieel van Amsterdam, maar deze onderwerpen komen in andere hoofdstukken aan bod.

Afb. 5.1 Economische groei in Amsterdam, vergeleken met MRA, Nederland, stedelijke EU-regio's en EU28 (procenten)

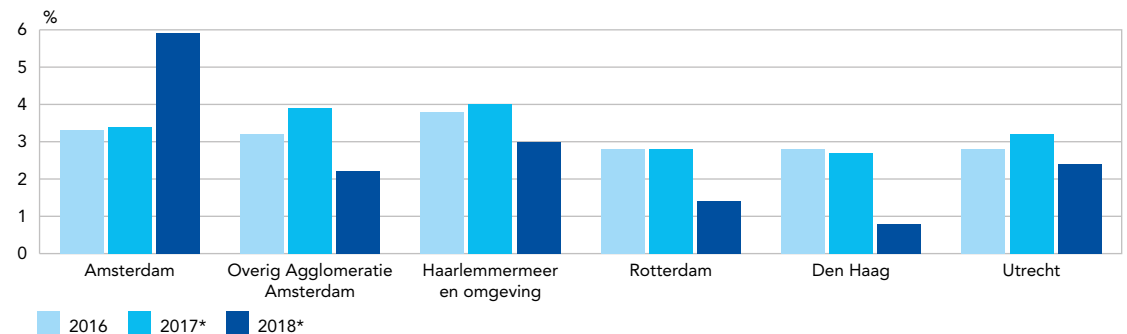
bron: EVMRA 2018³ (CBS, Bewerking NEO Observatory)

Amsterdam als economische motor van Nederland en de MRA

Sterkere economische groei in Amsterdam dan regionaal en landelijk

De economie van Amsterdam en de MRA groeit sneller dan Nederland. Volgens de Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2019 (EVMRA)¹

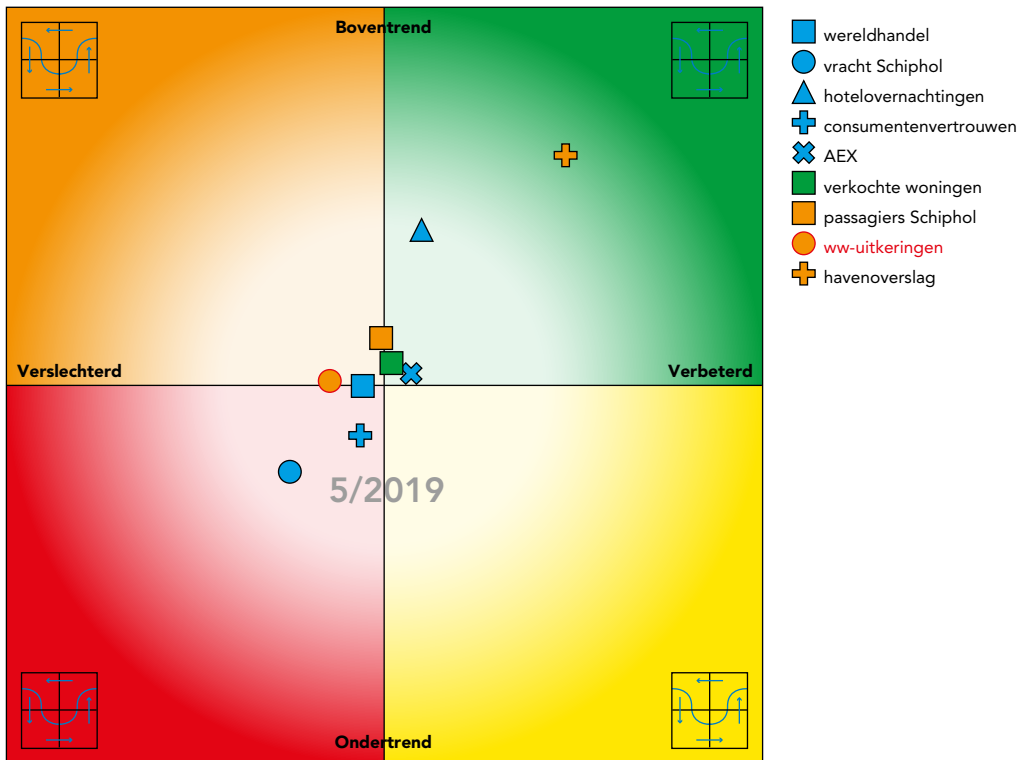
Afb. 5.2 BRP volumegroei 2016-2018, Amsterdam vergeleken met de andere deelregio's en de G4 (procenten)

* 2017 en 2018 zijn voorlopige cijfers. 'Amsterdam' is de benaming voor het COROP-plusgebied Amsterdam. 'Utrecht' staat voor het COROP-plusgebied Stadsgewest Utrecht. 'Den Haag' betreft het COROP-plusgebied Agglomeratie 's-Gravenhage exclusief Zoetermeer en 'Rotterdam' staat voor het COROP-plusgebied Rijnmond.

bron: CBS Statline⁴

Afb. 5.3 De conjunctuurklok van Amsterdam, mei 2019

bron: OIS⁵

groeit de regionale economie onafgebroken sinds 2014, maar de groei zwakt na de hoge groei tussen 2014 en 2017 (+3,7%) wel af: 3,4% in 2018 en naar schatting 2,8% in 2019 en 2,3% in 2020. De MRA-regio behoort binnen de EU tot de drie snelst groeiende grootstedelijke regio's van de afgelopen vijf jaar, na Praag en Warschau. Binnen de MRA is de economische ontwikkeling sterk geconcentreerd in twee 'kernregio's': Amsterdam en Amstelland-Meerlanden (vooral rond Schiphol).

De groei in Amsterdam en de MRA komt voort uit aantrekkelijke investeringen in ICT-dienstverlening, de bouw, toenemende consumptie (mede door toerisme) en een sterke internationale concurrentiepositie. De economie is bovendien divers en daardoor in staat om herstructureringen in specifieke sectoren (zoals de financiële dienstverlening) goed op te kunnen vangen.

Opvallend is dat sinds 2001 de groei van Amsterdam hoger ligt dan de gemiddelde groei van de MRA (zie afb. 5.1). Tijdens de recessie van 2009 tot 2013 bleef de economie van Amsterdam met ruim 2% groeien, terwijl er landelijk sprake was van economische krimp. Tussen 2014 en 2017, de jaren na de crisis, is de Amsterdamse economie twee keer zo hard gegroeid als in de voorgaande periode: met ruim 4%. Daarmee groeit Amsterdam iets harder dan de MRA als geheel en bijna twee keer zo hard als de economische groei van Nederland, de twintig belangrijkste grootstedelijke regio's binnen de EU² en de 28 EU-lidstaten. Ook in 2018 groeide de Amsterdamse economie met 3,3% sterker dan de regionale economie.

Definities

Bruto binnenlands product (BBP): het totaal van alle toegevoegde waarde in een economie.

Bruto regionaal product (BRP): het totaal van alle toegevoegde waarde in een regio.

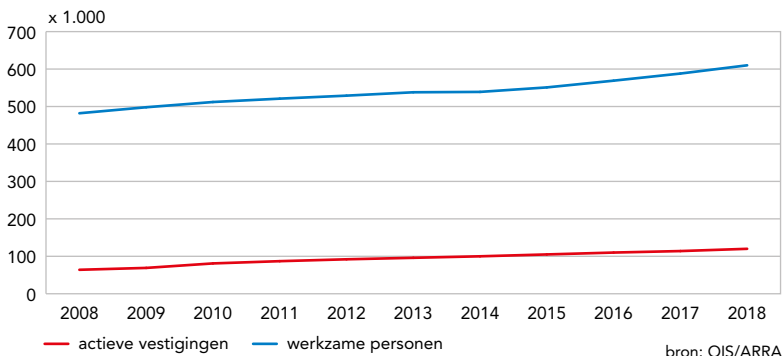
Toegevoegde waarde: marktwaarde van een sector minus de daarvoor ingekochte grondstoffen en productiemiddelen.

Economische groei: jaarlijkse verandering in het BBP of BRP

Vooral de sectoren Bouw, Detailhandel en Horeca hebben vanaf 2014 een versnelde groei in toegevoegde waarde doorgemaakt, zowel in Amsterdam als de MRA. Dit zijn sectoren die sterk profiteren van het toegenomen consumentenvertrouwen. Daarnaast zien we in zowel stad als regio een duidelijke groei-versnelling in de toegevoegde waarde van Informatie en communicatie, Groothandel, overige zakelijke diensten en Specialistische zakelijke diensten. Deze sectoren hebben veel baat bij agglomeratievoordelen die voortkomen uit de nabijheid en dichtheid van steden, zoals de concentratie van klanten, gekwalificeerd personeel en de mogelijkheden voor kennisuitwisseling, en gedijen daardoor relatief goed in Amsterdam en de MRA.

Wanneer we de groeicijfers van Amsterdam over 2016, 2017 en 2018 vergelijken met die van andere deelregio's³ binnen de MRA en de G4 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) valt op dat de economische groei van Amsterdam in 2018 minder sterk is (3,3%) dan die van de regio Haarlemmermeer (inclusief Schiphol, 3,8%). In 2016 lag de BRP-volume-

Afb. 5.4 De ontwikkeling van het aantal actieve vestigingen en werkzame personen, 2008-2018, aantallen x 1.000

groei in Amsterdam juist veel hoger dan de rest van de regio. De economie van Amsterdam groeit harder dan de economie van Rotterdam, Den Haag en Utrecht (allen 2,8%) (zie afb. 5.2).

Uitdagingen

Ondanks de sterke economische groei van de laatste jaren zijn er voldoende uitdagingen voor de stedelijke en regionale economie. In de EVMRA 2018 en 2019 worden er enkele uitgelicht:

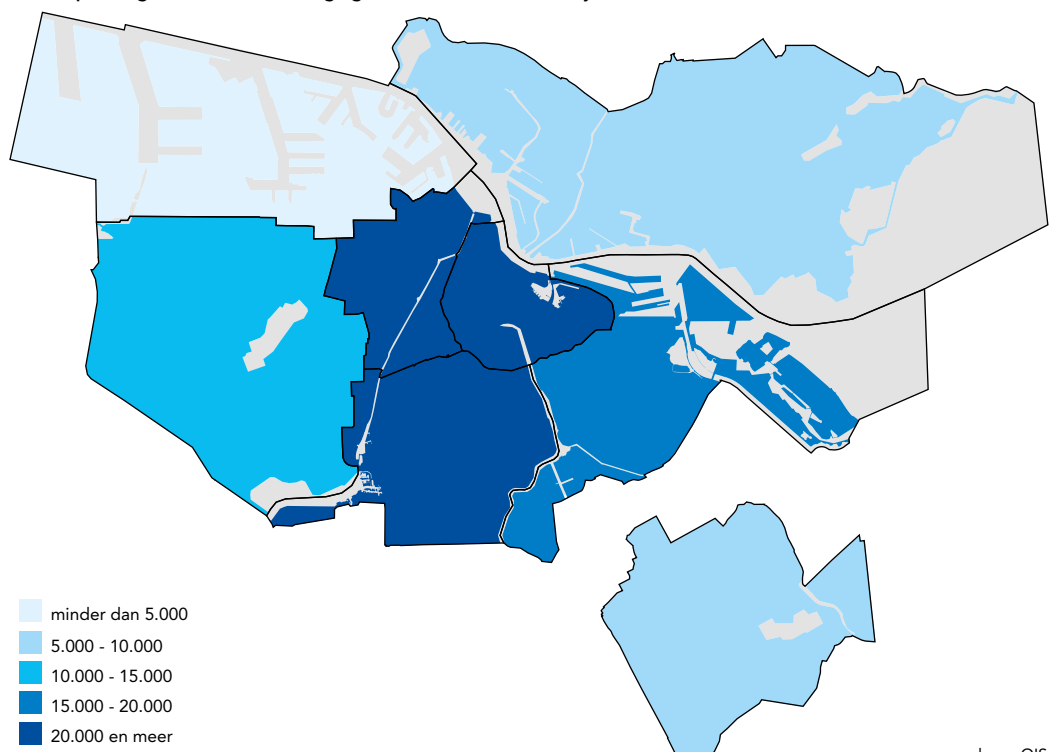
- Een schaarste aan arbeidskracht in steeds meer sectoren, vooral Zorg en welzijn en Onderwijs, vormt een bedreiging voor de gunstige economische ontwikkeling.
- De groei van de wereldhandel staat onder druk door protectionistisch beleid elders in de wereld. Dit heeft gevolgen voor de exporterende industrie in de stad en de regio.

- Schaarste aan woningen en daarmee gepaard gaande prijsstijgingen in Amsterdam spreiden zich uit over de hele regio en belemmeren de toegankelijkheid van de MRA.
- Ongelijke verdeling van welvaart binnen de regio; niet iedereen profiteert van de economische groei.
- De transitie naar een circulaire economie gaat een steeds grotere rol spelen de komende periode.

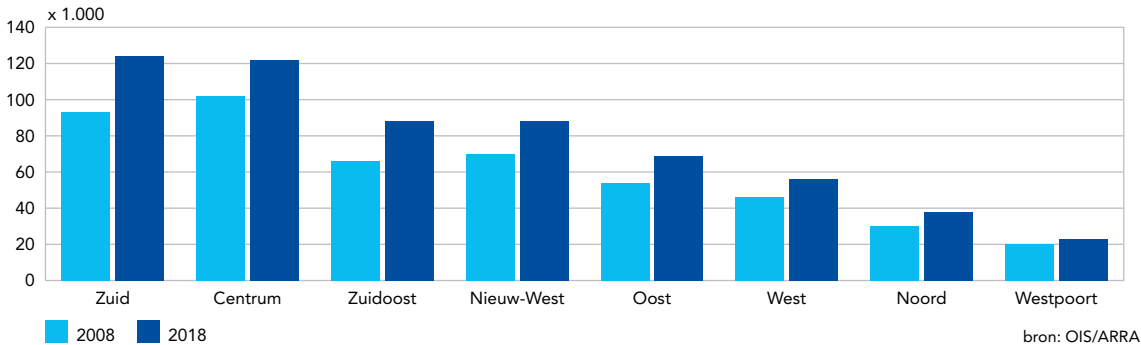
De conjunctuurklok van Amsterdam

In de conjunctuurklok van Amsterdam wordt een aantal nationale en Amsterdamse indicatoren gepresenteerd die sterk samenhangen met de economische groei van de stad. Als deze indicatoren een gunstig beeld laten zien, zijn de vooruitzichten voor de economie goed. Als deze indicatoren een ongunstig beeld laten zien, kan dit duiden op economisch slechtere tijden. De meest recente conjunctuurklok tot en met mei 2019 (afb. 5.3) laat een wisselend beeld zien. De meeste indicatoren presteren weliswaar boven of in lijn met het langjarige gemiddelde, maar laten niet allemaal een positieve ontwikkeling zien. Zowel het aantal hotelovernachtingen als het aantal passagiers dat via Schiphol reist is toegenomen (groene vlak), wat duidt op een groei van het toerisme in de stad. Het aantal verkochte woningen blijft ongeveer gelijk, terwijl de havenoverslag toeneemt. Ook de AEX laat een positieve ontwikkeling zien. Daar staat een negatieve ontwikkeling in het vertrouwen in de economie tegenover. Het consumentenvertrouwen is verslechterd en zit beneden de langjarige trend (rode vlak). Ook zien we een negatieve trend op het gebied van wereldhandel, welke nog wel in lijn is met de langjarige trend. Daarnaast is sprake van een verslechtering in termen van het aantal WW uitkeringen en de vracht die via Schiphol binnenkomt.

Afb. 5.5 De spreiding van het aantal vestigingen over de stadsdelen, 1 januari 2018

Afb. 5.6 Het aantal banen per stadsdeel, 2008 en 2018, aantallen x 1.000

Ontwikkelingen bedrijvigheid en werkgelegenheid

Verdubbeling aantal bedrijfsvestigingen, werkgelegenheid met kwart gestegen

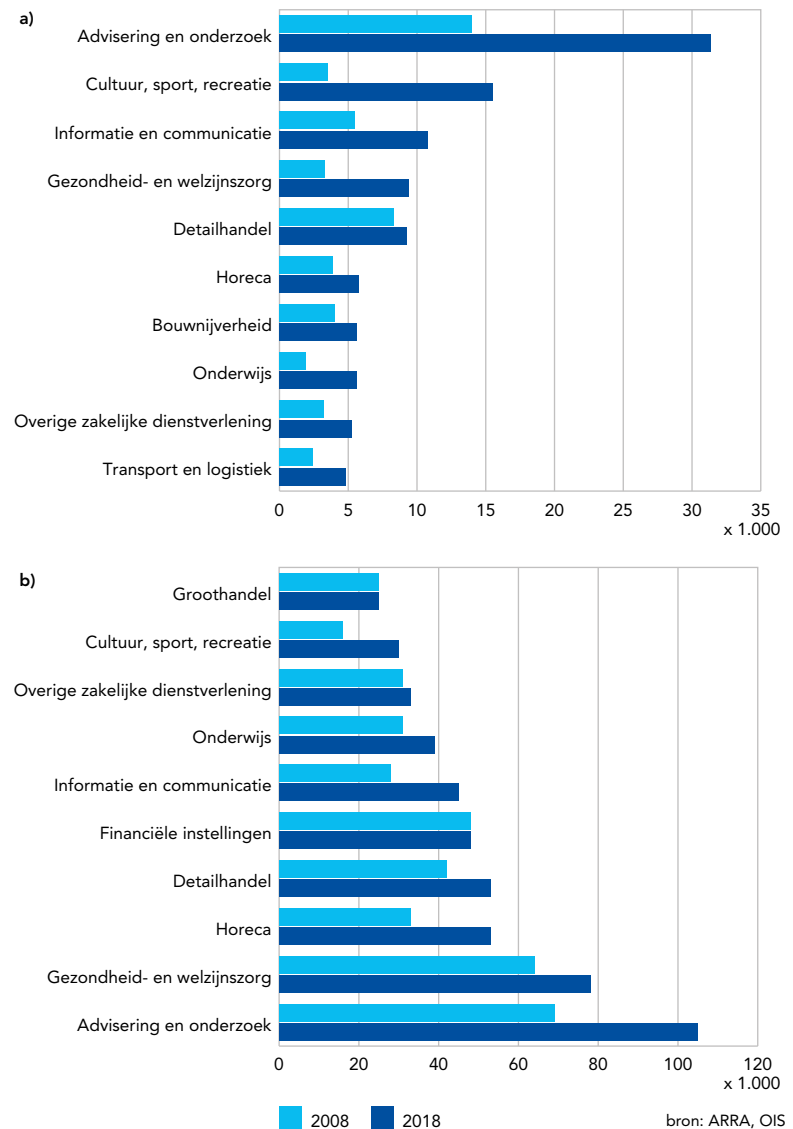
De economische groei is terug te zien aan de toename van het aantal bedrijfsvestigingen in de stad gedurende de laatste tien jaar. Het totaal aantal actieve vestigingen met werkzame personen in Amsterdam is tussen 2008 en 2018 bijna verdubbeld: van 64 duizend naar ruim 120 duizend (+88%) (afb. 5.4). Daarmee groeit het aantal bedrijven in Amsterdam ongeveer twee keer zo hard als het Nederlandse gemiddelde (+43%). Wanneer we de groeicijfers voor de laatste twee jaar bekijken, dan is het aantal bedrijfsvestigingen in Amsterdam met 5% iets sterker gestegen dan het Nederlands gemiddelde (4%).⁶ De meeste vestigingen zijn te vinden in de stadsdelen Zuid (24 duizend), Centrum (23 duizend) en West (20 duizend). Buiten de ring zien we relatief minder vestigingen: Noord en Zuidoost tellen minder dan 10.000 vestigingen (afb. 5.5).

Ook het aantal werkzame personen in Amsterdam is in de afgelopen tien jaar sterk gestegen, met 27% tot ruim 609 duizend. Wederom presteert Amsterdam ver boven het landelijk gemiddelde: het aantal werkzame personen in Nederland steeg gedurende dezelfde periode met 5%. Met 124 duizend banen is 20% van de Amsterdamse werkgelegenheid te vinden in stadsdeel Zuid, gevolgd door Centrum (122 duizend banen, 20%) (afb. 5.6). Ook Zuidoost en Nieuw-West zijn met beiden 14% van de werkgelegenheid belangrijke concentraties van werkgelegenheid. Gedurende het afgelopen jaar is het aantal arbeidsplaatsen ook het sterkst toegenomen in Zuid (+6%), gevolgd door Nieuw-West (+5%). Alleen Oost kende een afname van het aantal arbeidsplaatsen (-2%).

'Advisering en onderzoek' grootste sector, 'cultuur, sport en recreatie' groeit het snelst

De grootste sector qua aantal vestigingen is 'adviesing en onderzoek'. Dit is de hoofdactiviteit van ruim een kwart (31 duizend) van het totaal aantal actieve bedrijven in Amsterdam (afb. 5.7a). 'Cultuur, sport en recreatie' en 'informatie en communicatie' zijn, op ruimte afstand, de tweede en derde sector. Het aantal vestigingen in de sector 'cultuur, sport

Afb. 5.7 De ontwikkeling van het totaal aantal actieve vestigingen a) en werkzame personen b) naar sector tussen 2008 en 2018, aantallen x 1.000

en recreatie' is het sterkst gegroeid tussen 2008 en 2018. Van de tien grootste sectoren hebben ook 'gezondheid en welzijnszorg', 'onderwijs', 'adviesing en onderzoek' en 'transport en logistiek' een sterke groei doorgemaakt: het aantal vestigingen is in tien jaar tijd meer dan verdubbeld.

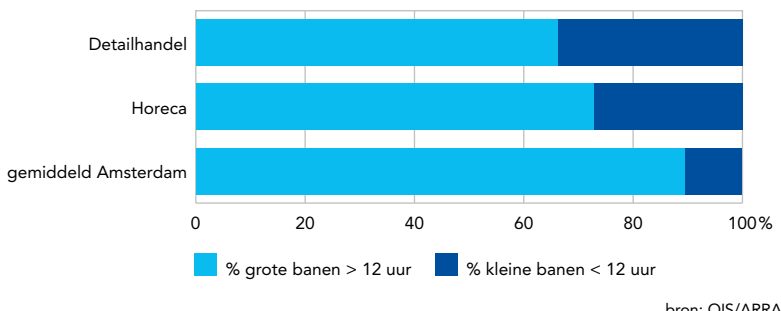
In termen van werkgelegenheid is eveneens 'advies- en onderzoek' de grootste sector (17%), gevolgd door 'gezondheid- en welzijnszorg' (13%), 'horeca' en 'detailhandel' (beiden 9%) en 'financiële instellingen' (8%) (afb. 5.7b). Van de top 10 grootste sectoren kent alleen de financiële sector een (lichte) afname van het

totaal aantal banen sinds 2008. De sector 'Cultuur, sport en recreatie' kent naast de sterkste groei in het aantal vestigingen ook de sterkste banengroei (+87%).

In de detailhandel (34%) en de horeca (27%) ligt het aandeel kleine banen (minder dan twaalf uur) aanzienlijk hoger dan gemiddeld in Amsterdam (11%) (afb. 5.8). In de detailhandel is de groei van het aantal kleine banen (+68%) veel sterker dan de groei van het aantal grote banen (+12%). Ook in de horeca groeit het aantal kleine banen verhoudingsgewijs erg sterk (+66%).

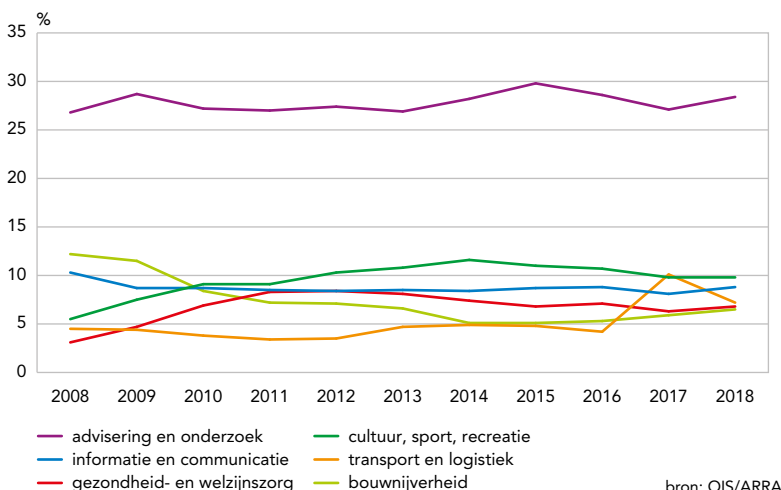
De sector 'financiële instellingen' is sterk geclusterd in Zuidoost (45% van de banen) en in Zuid (25%). Vier op de tien banen in de sector 'horeca' zijn juist te vinden in stadsdeel Centrum, terwijl de horecasector in Nieuw-West juist ondervertegenwoordigd is (5%). In Nieuw-West zijn relatief veel banen te vinden in 'gezondheids- en welzijnszorg' (22%). Banen in de snel groeiende sector 'cultuur, sport en recreatie' vinden we vooral veel in Centrum (29%) en West (16%) en relatief weinig buiten de ring.

Afb. 5.8 Verdeling grote en kleine banen per sector op 1 januari 2018, relatief (procenten)

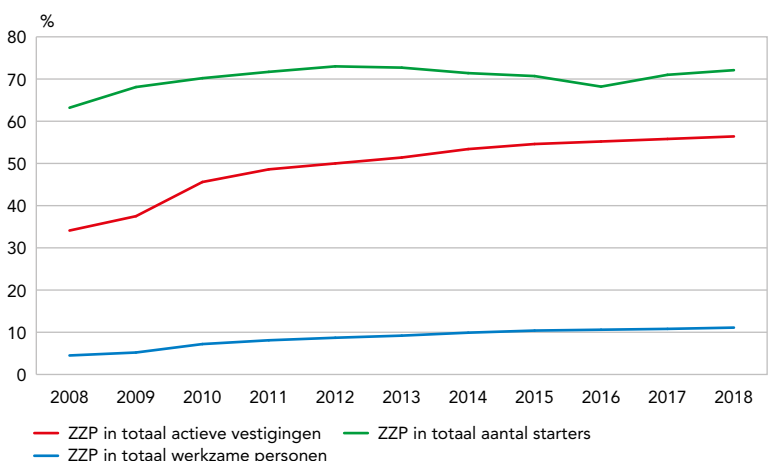
bron: OIS/ARRA

Afb. 5.9 Startende ondernemingen naar grootste sectoren tussen 2008 en 2018, relatief (procenten)

bron: OIS/ARRA

Afb. 5.10 De ontwikkeling van het aandeel ZZP-ers binnen het totaal aantal actieve bedrijven, het totaal aantal startende bedrijven en het totaal aantal werkzame personen (in %) tussen 2006 en 2018

bron: OIS/ARRA

Startende vestigingen vooral in 'adviesing en Onderzoek', minder bouwbedrijven sinds crisis

In 2018 waren er ruim 12.000 startende bedrijven, ruim twee keer zo veel als in 2008 (5.800). Starters zijn vooral actief in de sector 'adviesing en onderzoek' (28% in 2018), en hierin zijn weinig verschillen door de tijd (afb. 5.9). Op ruime afstand volgen 'cultuur, sport en recreatie' (10%) en 'Informatie en communicatie' (9%). Het aandeel starters in de sector 'cultuur, sport en recreatie' neemt wel sterk toe: van 6% naar 10% tussen 2008 en 2018. In diezelfde periode zijn er juist relatief minder bouwbedrijven gestart: in 2008 betrof dit 12% van alle startende ondernemingen, in 2018 nog maar 6%.

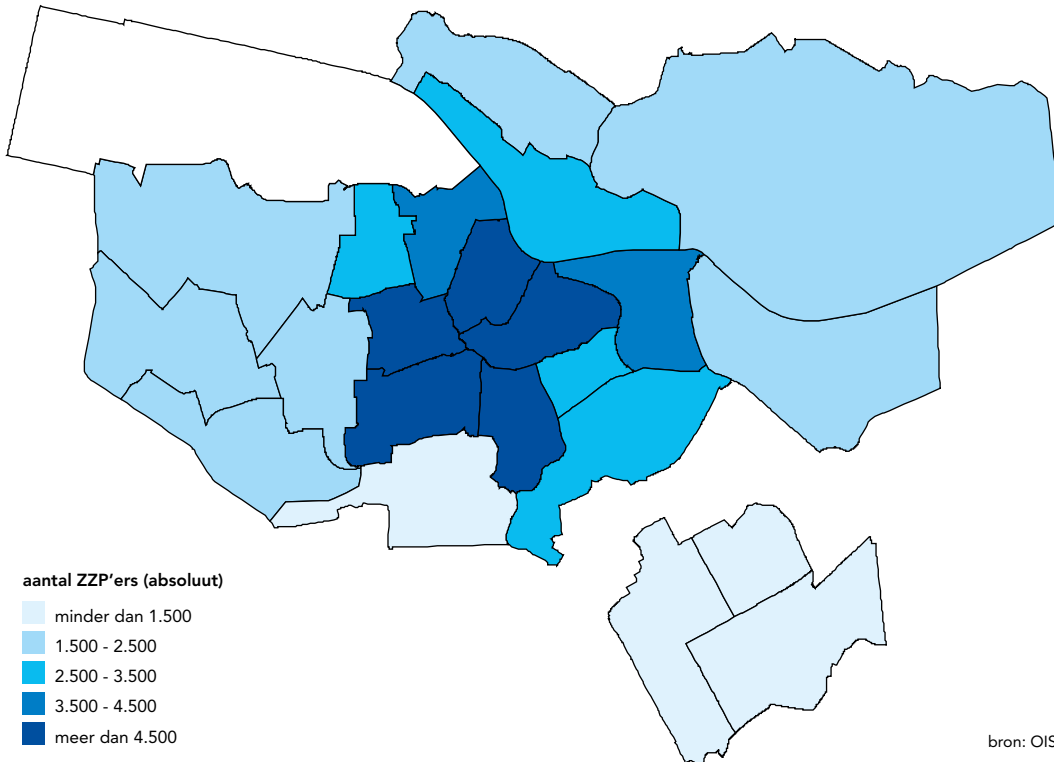
Opmars aantal ZZP-ers sinds crisis

De sterke groei van het aantal bedrijven komt voor een groot deel voor de rekening van ZZP-ers, ofwel zelfstandige ondernemers zonder personeel. Hun aantal in de stad is in tien jaar tijd verdrievoudigd: van ruim 22 duizend in 2008 tot bijna 68 duizend in 2018 (zie ook het hoofdstuk Arbeid). Daarmee groeit het aantal ZZP-ers veel sterker dan het totaal aantal vestigingen: hun aandeel binnen het totaal aantal bedrijven is tussen 2008 en 2018 toegenomen van 34% tot 56% (afb. 5.10). Van alle startende bedrijven is in 2018 zelfs 72% ZZP-er; in 2008 was dit nog 63%. Tussen 2017 en 2018 was er een toename van 4.000 ZZP-ers. Vooral aan het begin van de economische crisis steeg het aantal ZZP-ers sterk: tussen 2009 en 2010 nam hun aantal met 11.000 toe. Sindsdien is er sprake van een minder sterke, maar wel stabiele groei.

ZZP-ers zijn relatief veel te vinden in stadsdeel West: dit stadsdeel herbergt 9% van de totale werkgelegenheid, maar 21% van de ZZP-ers. Ook Oost herbergt relatief veel ZZP-ers: 17% is gevestigd in dit stadsdeel, tegenover 11% van de totale werk-

Afb. 5.11 De spreiding van ZZP-ers over de 22 gebieden, 1 januari 2018

gelegenheid. Vooral Zuidoost loopt achter: hoewel 14% van de werkgelegenheid hier te vinden is, geldt dit voor 6% van de ZZP-ers. In absolute zin zijn de meeste ZZP-ers te vinden in de gebieden Oud-West/De Baarsjes (7.532), terwijl ook Oud-Zuid, De Pijp/Rivierenbuurt en het Centrum een sterke concentratie kennen (afb. 5.11).

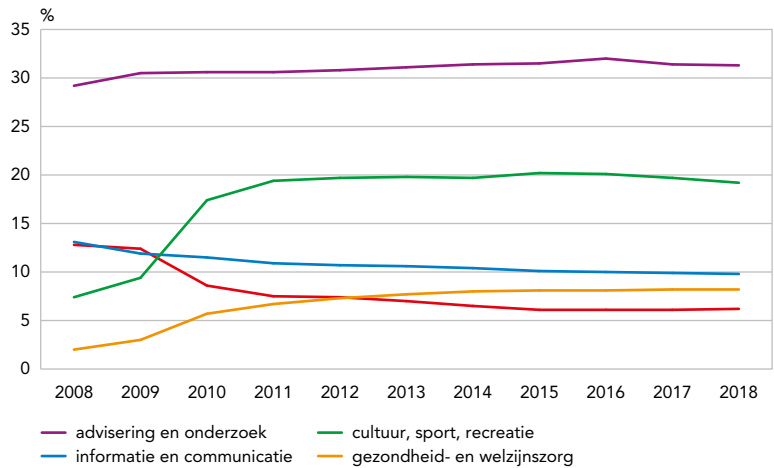
ZZP-ers zijn vooral actief binnen 'adviesing en onderzoek' (31%) en 'cultuur, sport en recreatie' (19%) (afb. 5.12). In deze sectoren zijn ZZP-ers oververtegenwoordigd ten opzichte van het totaal aantal vestigingen. Opvallend is dat het aandeel ZZP-ers binnen 'cultuur, sport en recreatie' sterk gegroeid is tijdens de eerste jaren van de crisis en recent weer licht afneemt. Het aandeel ZZP-ers in de sector 'bouw-nijverheid' nam tijdens de crisisjaren juist sterk af. Het hoofdstuk Arbeid gaat verder in op Amsterdammers die als zelfstandige werken en hun belangrijkste motieven.

Onder 'snelle groeiers' wordt verstaan: bedrijven met meer dan tien werknemers die in de afgelopen drie jaar met meer dan 60% gegroeid zijn in omzet of in banen. Dit betreft vaak startups of scale-ups, bedrijven die met flinke kapitaalinjecties in staat zijn om een innovatief product af te zetten in een groot gebied. Deze bedrijven worden gezien als aanjagers van stedelijke economische groei. In 2017 behoorden 1.800 bedrijfsvestigingen tot de groep snelle groeiers. Bij deze bedrijven zijn 140.000 banen te vinden.

Amsterdam als woon- en werkstad

De totale inkomende pendel in de MRA bedroeg in 2018 naar schatting 457 duizend personen (afb. 5.13).

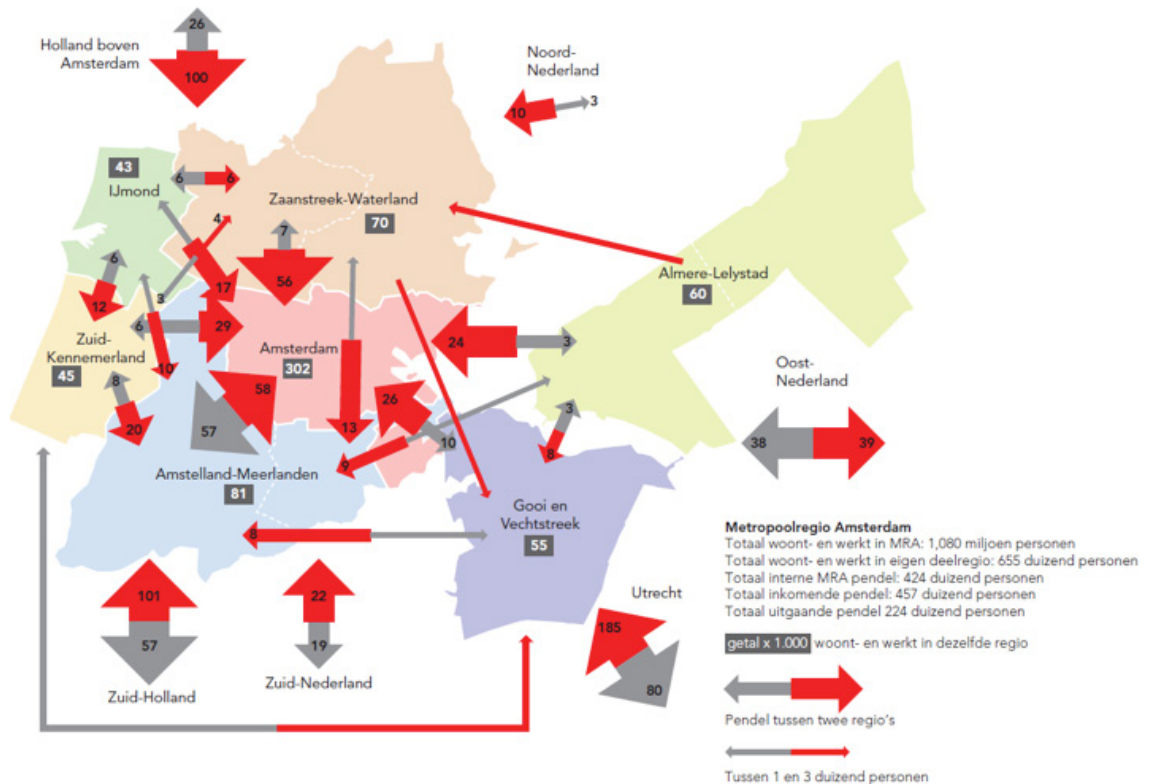
Afb. 5.12 ZZP-ers naar grootste sectoren tussen 2008 en 2018, relatief (procenten)

Dit is het verschil tussen het aantal arbeidsplaatsen in de MRA (1,5 miljoen) en het deel van het aantal personen dat in de MRA woont en werkt (1,1 miljoen). De totale uitgaande pendel betreft de mensen die in de MRA wonen, maar daarbuiten werken. Dat waren in 2018 naar schatting 224 duizend personen.

De omvang van de pendelstroom wordt in eerste instantie bepaald door de omvang van de regio en de afstand en bereikbaarheid. Utrecht en Zuid-Holland liggen dichtbij en zijn omvangrijk en creëren dus voor de MRA grote inkomende pendelstromen (respectievelijk 185 duizend en 101 duizend personen per dag). Verreweg de meeste pendel binnen de MRA gaat richting Amsterdam. De enige deelregio waarbij de in-

Afb. 5.13 Inkomende en uitgaande pendel Amsterdam, x 1.000 personen, 2018

bron: EVMRA 2019, CBS (bewerking TNO/NEO Observatory)

komende pendel vanuit Amsterdam (57 duizend) bijna even groot is als de uitgaande pendel naar Amsterdam (58 duizend) is Amstelland-Meerlanden: dit wordt verklaard door de werkgelegenheid op Schiphol.

Toerisme

De ontwikkelingen in de toeristische sector in Amsterdam en de MRA worden door OIS jaarlijks gemonitord.⁷ The United Nations World Tourism Organization (UNWTO) volgt toeristische trends op basis van het aantal buitenlandse verblijfsbezoekers

in verschillende werelddelen. De mondiale toeristische groei volgens deze definitie bedroeg 7% in 2017, het hoogste groeitempo sinds 2010. De groei in Europa was 8%. Het aantal buitenlandse hotelgasten in Amsterdam is in dezelfde periode met 14% toegenomen. Daarmee ligt het groeitempo in Amsterdam hoger dan gemiddeld in Europa en is vergelijkbaar met de groei in Brussel, Lissabon en Parijs.⁸ Vergeleken met andere Europese hoofdsteden heeft Amsterdam relatief veel banen in toeristische branches. De Amsterdamse toeristische sectoren tellen gezamenlijk 69.195 banen in 2018. Dit is 11% van alle banen in de stad en 5% meer dan in 2017. De helft van de banen in de toeristische sector is bij restaurants, cafés en snackbars. Restaurants (+8%) en snackbars (+10%) laten de grootste stijging van het aantal banen in 2018 zien. Voor deze eetgelegenheden wordt een omzetgroei van 2,5% verwacht in 2019.⁹ Het aantal banen in hotels stijgt minder snel (+3%), onder andere door het schaalvoordeel van grote hotels. Tegelijkertijd kunnen hotels in 2018 op een omzetstijging van 7% rekenen dankzij volumegroei, hogere prijzen en hoge bezettingsgraden.

Sinds 2016 groeit bij het Amsterdamse stadsbestuur het besef dat toerisme naast economische voordelen ook een keerzijde heeft. De toenemende drukte in bepaalde delen van de stad geeft overlast en kan de leefbaarheidsbeleving van bewoners aantasten (zie hoofdstuk Leefbaarheid en veiligheid). Het programma Stad in Balans¹⁰ (zie kader) is gestart om de balans tussen bezoekers en recreanten enerzijds en bewoners anderzijds, en tussen leefbaarheid en gastvrijheid te herstellen.

Programma Stad in Balans

Het programma Stad in Balans is een uitwerking van de bestuurlijke ambities, dat alle acties en maatregelen rond het thema drukte en overlast uit het coalitieakkoord voor de periode 2018-2022 coördineert. Er wordt gewerkt aan een nieuw evenwicht tussen leefbaarheid en gastvrijheid. Het uitgangspunt daarbij is: "de bewoner staat centraal, de bezoeker blijft welkom".

Stad in Balans kent twee pijlers:

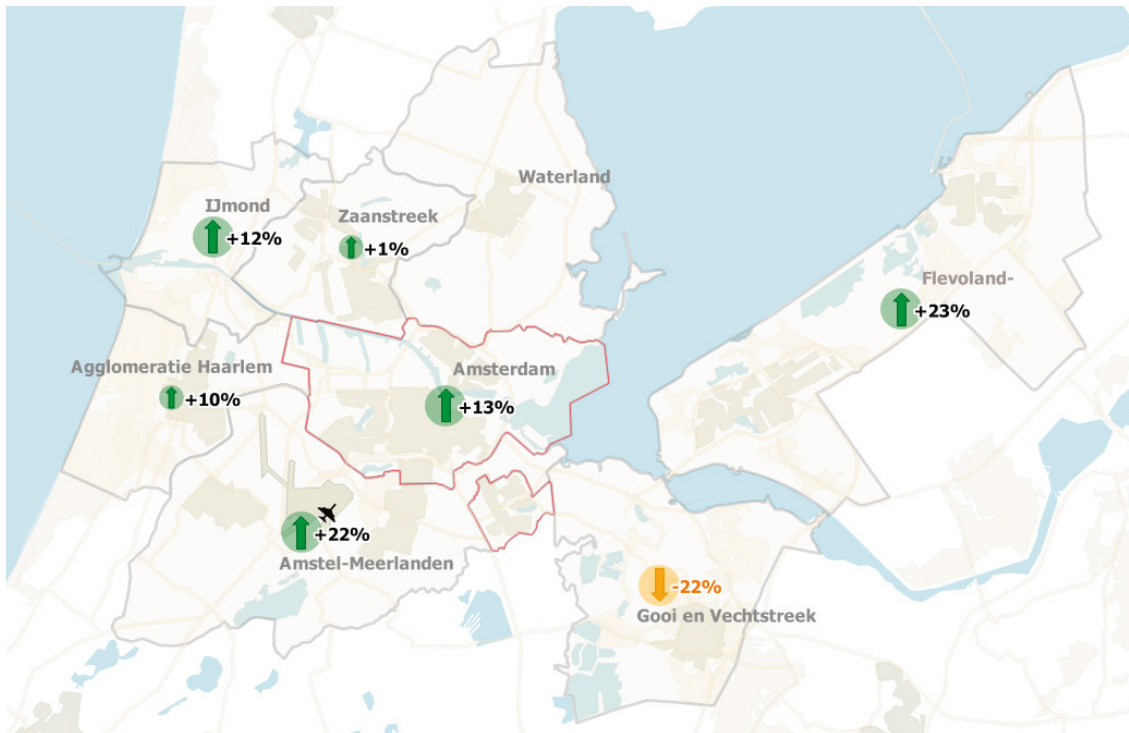
■ Grenzen stellen:

- Minder overlast voor bewoners.
- Meer ruimte op straat en op het water.
- Spreiden van bezoekers.

■ Verantwoord omgaan met bezoekers:

- Betere balans van kosten en baten bezoekerseconomie.
- Aantrekkelijke functiemenging voor bewoners.
- Duurzame overnachtings- en vrijetijdsvoorzieningen.

Afb. 5.14 Mutatie aantal hotelovernachtingen in 2017 t.o.v. 2016 in MRA-gebieden

bron: CBS

Een derde van alle landelijke overnachtingen in Amsterdam

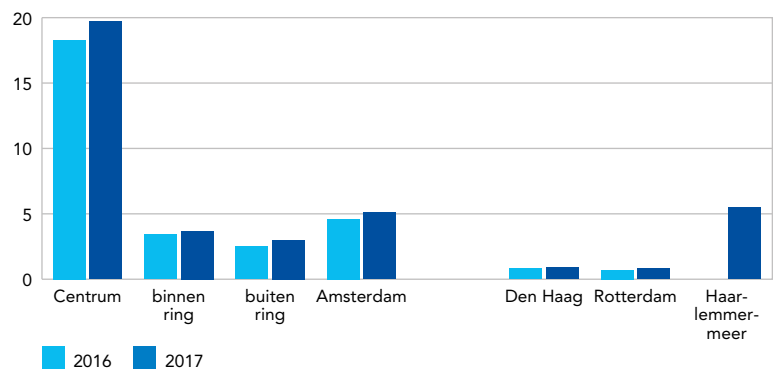
De Metropoolregio Amsterdam neemt 44% van alle landelijke overnachtingen voor haar rekening: 33% in Amsterdam en 11% in de rest van de regio. Het totaal aantal overnachtingen in geregistreerde accommodaties bedraagt in 2017 bijna 17 miljoen. Daarvan nemen Amsterdamse hotels, hostels en appartementenhotels 15,9 miljoen overnachtingen voor hun rekening, verspreid over 72.000 slaapplekken. Dit aantal is tussen 2016 en 2017 met 13% toegenomen; het hoogste groeitempo in Amsterdam sinds 2010. Dat is een sterkere groei dan het landelijke gemiddelde (+10%), maar iets minder sterk dan de groei van de MRA als geheel (+14%). Hotelovernachtingen zijn in Amsterdam steeds gelijkmatiger over het jaar gespreid, waardoor er steeds minder sprake is van een laagseizoen. Daarnaast tellen campings 10.000 slaapplekken, goed voor 440.000 overnachtingen in 2017. De overige verblijfsrecreatieve logiesvormen zijn samen goed voor circa 40.000 overnachtingen op jaarbasis. Iets minder dan 80 duizend overnachtingen vinden plaats in jachthavens en jaarlijks komen circa 800 duizend bezoekers naar Amsterdam met een cruise.¹¹

Waar landelijk vooral het aantal buitenlandse toeristen toeneemt, is er in Amsterdam ook sprake van een stijging van het aantal Nederlandse hotelgasten. Daarnaast komen toeristen het vaakst en in toeneemende mate uit Groot-Brittannië, Verenigde Staten, Duitsland en Italië.

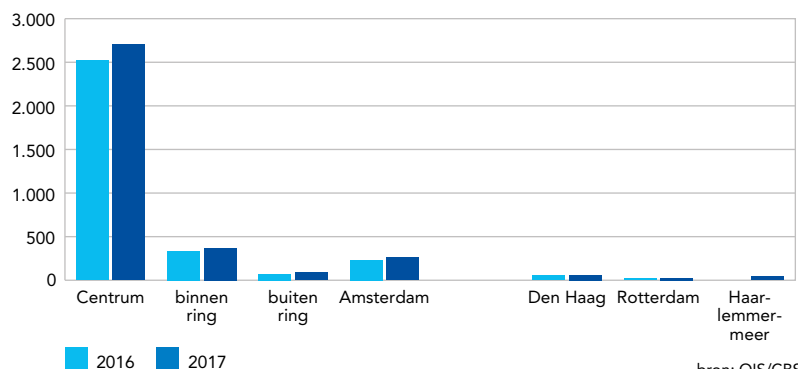
Ook als we kijken naar het aantal hotelbedden heeft Amsterdam (27%) en de MRA (37%) een groot aan-

Afb. 5.15

a) Hotelgasten per 100 inwoners per dag

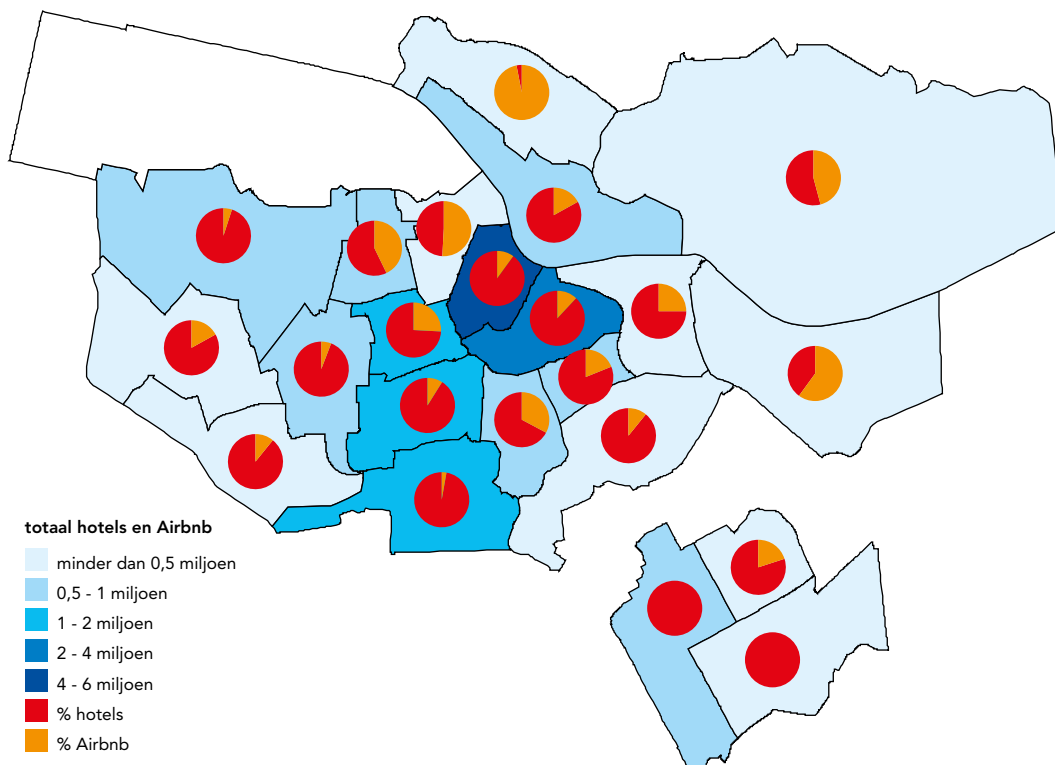
b) Hotelgasten per km² land per dag

bron: OIS/CBS

deel (38%) in de landelijke capaciteit. De stijging van kamerbezetting en prijs is een landelijke trend, maar Amsterdamse hotels hebben met afstand de hoogste

Afb. 5.16 Overnachtingen van bezoekers naar gebied en logiesvorm, Amsterdam 2017

bron: CBS/Handhaving en Toezicht/bewerking OIS

bezettingsgraad (sinds 2015 hoger dan 80%) en prijs. Dit duidt op een grotere vraag naar overnachtingen in Amsterdam dan naar overnachtingen in de rest van Nederland. Ook de hotelgroei in Nederland is geconcentreerd in Amsterdam en Amstel-Meerlanden (afb. 5.14). Dankzij een toename van het aantal grootschalige hotels ligt het groeitempo in deze gebieden hoger dan vroeger en hoger dan in andere gebieden. Buiten de MRA neemt de hotelcapaciteit in Rotterdam en Maastricht relatief snel toe, maar in absolute zin gaat het om kleinere aantallen dan in Amsterdam en Amstel-Meerlanden.

Grootste impact van toerisme in Centrum

Met de hoogste kamerbezetting en prijs blijft stadsdeel Centrum de meest gewilde overnachtingslocatie in Nederland. Het stadsdeel Centrum heeft veruit de hoogste toeristische intensiteit (het aantal hotelgasten per 100 inwoners per dag) en de hoogste toeristische dichtheid (hotelgasten per km² land per dag) in Nederland (afb. 5.15). Per 100 inwoners verblijven er in het Centrum 20 hotelgasten. Dat is vier keer zo veel als het stedelijke gemiddelde (5 per 100 inwoners) en ook veel meer dan Den Haag en Rotterdam (1 per 100 inwoners). Per km² land per dag verblijven er in Centrum 2.702 toeristen; veel meer dan in de stad als geheel (263), Den Haag (58) en Rotterdam (23). Toeristische intensiteit en dichtheid nemen bovendien elk jaar toe, zowel in Centrum als daarbuiten. In onderzoek van McKinsey naar toeristische impact wereldwijd hoort Amsterdam tot de top 5 van steden met de hoogste toeristische intensiteit en dichtheid.¹²

2,5 miljoen overnachtingen via vakantieverhuur

De toegestane opties van woningenverhuur zijn vakantieverhuur, B&B en shortstay. Airbnb is de grootste online aanbieder van woonruimte aan toeristen met gemiddeld 18.000 advertenties per maand en een geschat marktaandeel van 80% van alle online platforms.¹³ Airbnb telt in januari 2018 meer advertenties dan in januari 2017, maar niet elke advertentie leidt tot verhuur. Naar schatting waren er 2,5 miljoen overnachtingen via Airbnb in 2017. Dat is naar schatting 13% van alle overnachtingen in Amsterdam. De meeste advertenties zijn te vinden in de stadsdelen West, Centrum en Zuid. Sinds 1 januari 2019 is de regelgeving omtrent vakantieverhuur van woningen verscherpt en mag er nog maar 30 in plaats van 60 nachten per jaar een woning worden verhuurd. De mogelijke gevolgen van dit beleid zijn met de huidige cijfers echter nog niet zichtbaar.

Het grootste aantal overnachtingen, zowel in hotels als (volgens schatting) via Airbnb, vindt plaats in het gebied Centrum-West, maar verhoudingsgewijs hebben hotelovernachtingen hier de overhand (afb. 5.16). Hetzelfde geldt voor Centrum-Oost en Oud-Zuid, gebieden met een relatief grote hotelcapaciteit. Airbnb speelt een grotere rol voor centraal gelegen gebieden met relatief kleine hotelcapaciteit, zoals Oud-West, Westerpark, Bos en Lommer en De Pijp. In de gebieden met grote hotelcapaciteit aan de rand van de stad wordt vooral overnacht in hotels.

Consumptie en koopkrachtbinding

Naast de toeristische sector is 'detailhandel' één van de aanjagers van de economie in de MRA, mede door het toegenomen consumentenvertrouwen sinds de crisisjaren. De recent verschenen Monitor Detailhandel¹⁴ beschrijft de ontwikkelingen in de sectoren detailhandel en horeca binnen Amsterdam. De bijdrage van beide sectoren aan de Amsterdamse economie is volgens de EVMRA 2018 2,8% en 3,1% in 2018. De omzet stijgt de laatste jaren sneller in deze sectoren dan in de totale economie van Amsterdam en ook sneller dan landelijk. De detailhandel in het zogenaamde Centrum XL-gebied¹⁵ boekt een snellere omzetstijging dan winkeliers in andere delen van de stad. Deze laatst genoemde trend geldt echter niet voor de horecasector. Het is de vraag wat de recente daling van het consumentenvertrouwen (zie conjunctuurklok) voor effect gaat hebben op de consumptie van Amsterdammers.

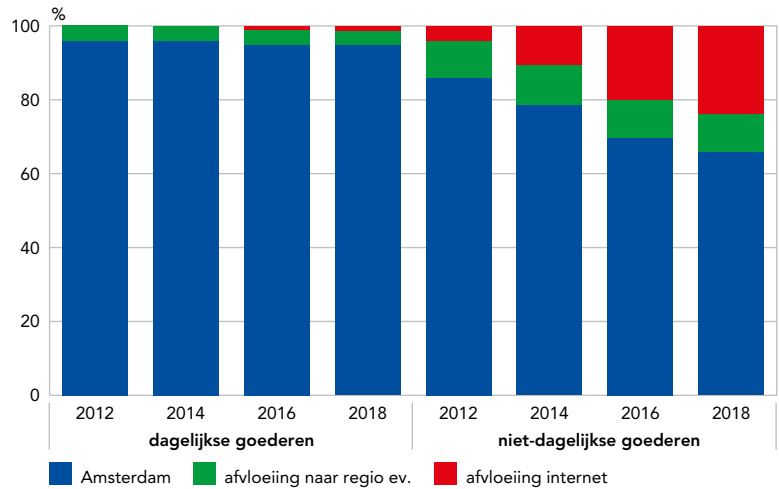
Minder, maar wel grotere winkels

In tien jaar tijd, tussen 2008 en 2018, is het aantal winkelvestigingen in Amsterdam gedaald met 10% tot bijna 5.500 vestigingen, terwijl de winkelvloeroppervlakte met 10% is gestegen tot bijna 1,1 miljoen vierkante meter. Het aantal inwoners nam in deze periode sneller toe en dus is het aantal vierkante meter winkelvloeroppervlakte per 1.000 inwoners iets afgenomen. In 2018 is er voor elke 1.000 inwoners 1.274 vierkante meter winkelvloeroppervlakte. De afname van winkels is het meest zichtbaar in het niet-dagelijkse boodschappensegment. Het aantal winkels in het dagelijkse boodschappensegment is wel gestegen, dankzij de toename van het aantal supermarkten. De winkelleegstand in Amsterdam is 3,4% in 2018. Dit is iets minder dan in 2017 (3,6%). Binnen Amsterdam is de winkelleegstand het laagst in Centrum (2%) en het hoogst in Zuidoost (8%).

Koopkrachtbinding Amsterdam voor dagelijkse goederen stabiel

De Monitor Detailhandel laat zien dat Amsterdammers het liefst boodschappen kopen in hun eigen

Afb. 5.17 Koopkrachtbinding Amsterdammers met Amsterdam, 2012-2018 (procenten)

Bron: OIS

stadsdeel. De koopkrachtbinding met de stad voor dagelijkse goederen is net als in voorgaande jaren 95% (afb. 5.17, linker kolommen). De verkoop van dagelijkse boodschappen via internet bedraagt enkele procenten. De koopkrachtbinding met de stad voor niet-dagelijkse boodschappen is gedaald van 70% naar 66% in 2018 (zie rechterkolommen in afb. 5.17). Bijna een kwart van de Amsterdammers koopt online artikelen (24%), en dit aandeel neemt ook toe. De mate waarin men koopt in de regio en verder is gelijk gebleven.

In Osdorp, Noord-Oost, Centrum-West en Bijlmer-Centrum wordt veel gewinkeld door bewoners uit naburige gebieden met weinig winkelvoorzieningen. Bijlmer-Centrum trekt daarnaast ook veel bewoners aan uit andere delen van de stad, vanwege de vestiging van een grote Ikea en doe-het-zelf-zaken rondom het Arenagebied. Centrum-West trekt ook veel Amsterdammers aan vanwege de aanwezigheid van grote kledingwinkelketens in en rondom de Kalverstraat.

Noten

- 1 Bron: Gemeente Amsterdam (2019). *Economische verkenningen Metropoolregio Amsterdam*. De Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2019 (EVMRA) is een uitgave van de Gemeente Amsterdam, Economische Zaken in opdracht van Platform Economie Metropoolregio Amsterdam. De EVMRA wordt gemaakt door een consortium van TNO, NEO observatory, Vrije Universiteit Amsterdam en Ecorys.
- 2 Parijs, Londen, München, Wenen, Berlijn, Warschau, Praag, Kopenhagen, Hamburg, Manchester, Milaan, Roergebied, Vlaamse Ruit, Frankfurt, Randstad, Stockholm, Rome, Madrid, Helsinki en Barcelona. Bron: Randstad Monitor 2016; De Top 20 van Europese grootstedelijke regio's 1995-2016. NEO Observatory: Rotterdam.
- 3 Bron: Gemeente Amsterdam (2018). *Economische verkenningen Metropoolregio Amsterdam*.
- 4 Bron: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84361NED/table?dl=21E66>
- 5 Bron: http://www.amsterdamconjunctuur.nl/Conjunctuur/Conjunctuur_Amsterdam
- 6 Voor de Nederlandse cijfers is gebruik gemaakt van cijfers van het CBS. De Amsterdamse cijfers zijn afkomstig uit ARRA. Er kan hierdoor sprake zijn van afwijkende definities van wat onder een vestiging wordt verstaan.
- 7 Bron: OIS (2019). *Toerisme MRA 2017-2018*.
- 8 Bij internationale vergelijkingen wordt gekeken naar de groei van het aantal buitenlandse hotelgasten. Volgens deze definitie was de groei in Amsterdam en Brussel 14%, in Parijs 15% en in Lissabon 13% (UNWTO/TourMIS).
- 9 Bron: ING.
- 10 Bron: Gemeente Amsterdam (2019) *Stad in Balans: Naar een nieuw evenwicht tussen leefbaarheid en gastvrijheid*.
- 11 Het aantal overnachtingen van cruisepassagiers is niet bekend. Ze kunnen overnachten op hun cruiseschip, in een hotel of ze kunnen doorreizen naar een andere bestemming.
- 12 Bron: McKinsey & Company and World Travel & Tourism Council, *Coping with success Managing overcrowding in tourism destinations*, December 2017.
- 13 De cijfers over de periode 2017-2018 zijn verkregen door middel van 'webscraping technology', waarbij wordt gekeken naar het aantal unieke advertenties op online platforms in Amsterdam.
- 14 Bron: OIS (2019). *Monitor Detailhandel 2018*.
- 15 Burgwallen-Nieuwe Zijde, Burgwallen-Oude Zijde, Da Costabuurt, De Weteringschans, Grachtengordel-West, Grachtengordel-Zuid, Haarlemmerbuurt, Helmersbuurt, Jordaan, Kinkerbuurt, Museumkwartier, Nieuwe Pijp, Nieuwmarkt/Lastage, Oude Pijp, Overtoomse Sluis, Van Lennepbuurt en Vondelbuurt.

6

Mobiliteit

Het groeiend aantal Amsterdammers, bezoekers en toeristen dat zich verplaatst in Amsterdam, zet de schaarse openbare ruimte in de stad onder druk. Om de stad bereikbaar en veilig te houden en de openbare ruimte toegankelijk en aantrekkelijk, worden door de gemeente Amsterdam keuzes gemaakt en maatregelen getroffen. Dit hoofdstuk beschrijft de huidige stand van zaken en ontwikkelingen rond de mobiliteit in Amsterdam.

Auteur: Merijn Heijnen

Kernpunten

- Amsterdammers verplaatsten zich in 2017 gemiddeld 2,4 keer per werkdag en ze legden samen gemiddeld 11,1 miljoen kilometer per werkdag af. Het aantal verplaatsingen daalt sinds het begin van de eeuw.
- Men reist in Amsterdam bijna even vaak met auto, fiets en openbaar vervoer. Het aandeel van de auto is de afgelopen decennia gedaald en het fietsgebruik sterk gegroeid. Inwoners fietsen het vaakst en bezoekers komen het vaakst met de auto.
- In de stadsdelen Centrum, Oost, West en Zuid is de fiets het populairste vervoersmiddel, in Noord en Nieuw-West de auto en in Zuidoost het openbaar vervoer.
- Het aantal ritten met bus, tram, metro en veerponten in Amsterdam is tussen 2013 en 2017 met 14% gestegen.
- Autobezit onder Amsterdammers is gedaald, vooral onder jongeren. Maar door de bevolkingsgroei neemt het totaal aantal personenauto's in de stad nog toe.
- Het aantal deelauto's in Amsterdam is gegroeid tot ruim 7.000 en maakt 3% van alle auto's in de stad uit.
- Het aantal ernstig gewonden in het verkeer is de afgelopen jaren toegenomen. Fietsers zijn het minst tevreden over de verkeersveiligheid.

Modal split; verhoudingen tussen vervoermiddelen

Aantal verplaatsingen van bewoners en bezoekers neemt af

Het aantal inwoners en aantal werkenden in Amsterdam neemt al jaren toe, maar het totaal aantal verplaatsingen in Amsterdam neemt opvallend genoeg iets af, net als het totaal aantal afgelegde kilometers binnen de stad door inwoners en werkenden. In 2017 maakten Amsterdammers gemiddeld nog 2,4 verplaatsingen per dag, terwijl dit er in 2005 nog gemiddeld 3,1 per dag waren. De totale afgelegde afstand binnen Amsterdam door inwoners en werkenden daalt van 11,7 miljoen kilometer per werkdag in 2015 en 2016 naar 11,1 miljoen kilometer in 2017. In 2017 maakten Amsterdammers (van 12 jaar en ouder) op een gemiddelde werkdag in totaal 1,8 miljoen verschillende verplaatsingen en bezoekers maakten er ongeveer 720.000.¹ Voor toeristen wordt geschat dat het totaal aantal verplaatsingen rond de 145.000 ligt.² De inwoners van Amsterdam zijn zodoende het

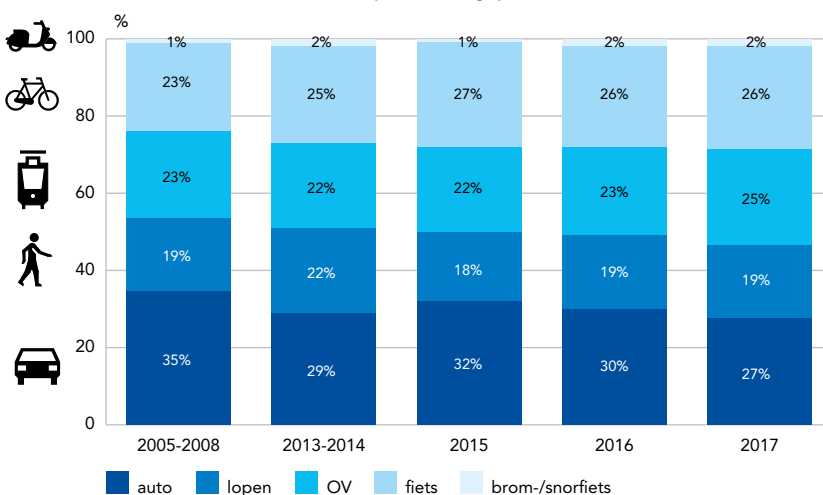
meest aanwezig in het stedelijke verkeer, maar voor bepaalde tijdstippen of locaties kan dit afwijken (zoals toeristen op plekken in de binnenstad of forenzen nabij stations).

De modal split is de verhouding tussen de verschillende vervoermiddelen die worden gebruikt voor verplaatsingen in een jaar, uitgedrukt in een percentage. Wanneer we kijken naar alle verplaatsingen die van, naar en binnen Amsterdam gemaakt worden dan was er in 2017 een bijna evenredige verdeling tussen verplaatsingen met de auto (27%), de fiets (26%) en met het openbaar vervoer (25%, zie afb. 6.1). Dit betekent onder meer dat het aandeel verplaatsingen met de auto sinds de jaren '90 sterk afgenomen is. Het fietsgebruik is sindsdien sterk gegroeid, maar is de laatste jaren redelijk constant. Het aantal OV-verplaatsingen (trein en lokaal openbaar vervoer) is tussen 2016 en 2017 iets gestegen. Verder gebeurt 19% van de verplaatsingen te voet en vindt 2% plaats per brom- of snorfiets.

Amsterdammers gaan het vaakst op de fiets en autoverplaatsingen nemen af

Wanneer we kijken naar het verplaatsingsgedrag van Amsterdammers dan is de fiets veruit het meest gebruikte vervoersmiddel: op werkdagen vindt gemiddeld 35% van alle verplaatsingen door bewoners plaats per fiets (zie afb. 6.2). De toename van fietsgebruik is ten koste gegaan van autoverplaatsingen: in de periode 2005-2008 waren dit er nog ruim 520.000 per werkdag, in 2017 was dit gedaald tot 324.000. Daarmee was de auto in 2017 goed voor 19% van alle verplaatsingen van Amsterdammers. Het is voor het eerst in de afgelopen decennia dat de auto gebruikt wordt bij minder dan een vijfde van de verplaatsingen. Ook het OV is goed voor 19% van de verplaatsingen van Amsterdammers. De overige type verplaatsingen die de modal split completeren zijn verplaatsingen te voet (24%) en het gebruik van brom- of snorfiets (2%). Het aantal verplaatsingen dat Amsterdammers maken verschilt per uur van de dag. De meeste verplaatsingen worden gemaakt tussen 17.00 uur en 18.00 uur. De meeste fietsverplaatsingen zijn echter 's ochtends tussen 8.00 en 9.00.

Afb. 6.1 Modal split verplaatsingen van/naar/binnen Amsterdam door bewoners en bezoekers (excl. toeristen) per werkdag (procenten)

bron: tot 2015 OVIN (Onderzoek Verplaatsingen in Nederland) en OVIA (Onderzoek Verplaatsingen in Amsterdam), vanaf 2015 OVIN

In de stadsdelen Centrum, Oost, West en Zuid is de fiets het populairste vervoersmiddel. De bewoners van deze stadsdelen gebruiken voor een meerderheid van hun verplaatsingen de fiets (wandelingen niet meegerekend). In Noord en Nieuw-West is de auto het meest gebruikte vervoersmiddel en in Zuidoost is dit het openbaar vervoer. Daarmee is Zuidoost het enige stadsdeel waar bewoners meer verplaatsingen maken met het openbaar vervoer dan met de fiets. Niet alleen verschilt het favoriete vervoersmiddel per stadsdeel, ook per leeftijdscategorie en opleidingsniveau zijn er verschillen. Onder ouderen is het aandeel autoverplaatsingen hoger dan het aandeel van de fiets. Daarnaast maken jongeren (met name scholieren en studenten) vaker gebruik van het OV dan Amsterdammers van middelbare leeftijd. Hoogopgeleide Amsterdammers pakken verhoudingsgewijs vaker de fiets.

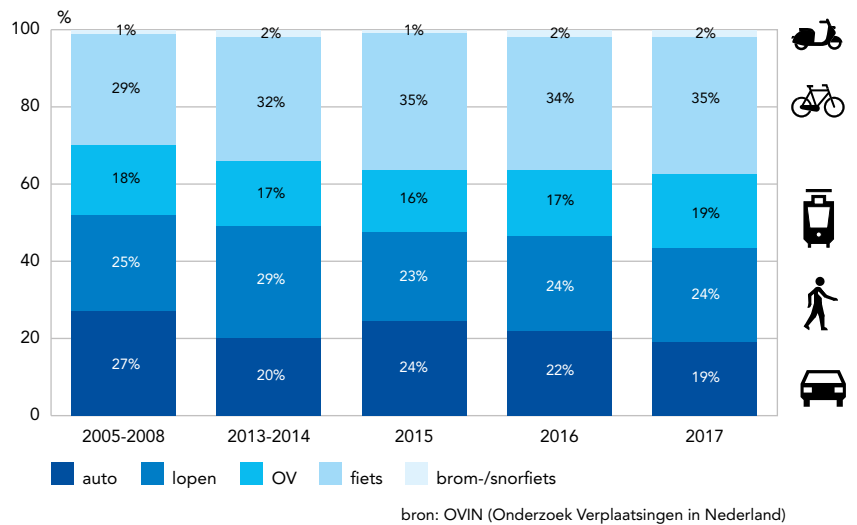
Bijna helft Nederlandse bezoekers komt met de auto

Nederlandse bezoekers die van, naar en binnen Amsterdam reizen, gebruiken wel nog het vaakst de auto: 46% van de verplaatsingen op werkdagen gebeurde in 2017 op deze wijze. Wel is het relatieve gebruik van auto al een aantal jaren aan het dalen: 2016 was het eerste jaar in deze eeuw dat het aandeel onder de 50% kwam. Het openbaar vervoer laat een omgekeerde ontwikkeling zien, daar steeg het aandeel met enkele procentpunten naar 40%. De overige vervoersmiddelen spelen een veel minder grote rol bij het reisgedrag van de bezoekers: 6% van de verplaatsingen vindt te voet plaats, 5% per fiets en 2% per brom- of snorfiets.

Meer dan de helft van de bezoekers (zowel dagjesmensen als forensen) komt uit Noord-Holland. De overige bezoekers komen voor een groot gedeelte uit Zuid-Holland, Utrecht of Flevoland. Forensen komen vooral uit Zaanstad (22.000 per werkdag), Almere (19.000), Utrecht (18.000), Amstelveen en Haarlem (beide 17.000). In totaal kende Amsterdam in 2016 dagelijks 327.000 forensen, een toename van 33% ten opzichte van tien jaar eerder. Ook het aantal Amsterdammers dat buiten de gemeente Amsterdam werkt is de afgelopen jaren gestegen. Haarlemmermeer (waarin Schiphol ligt) is de gemeente waar de meeste Amsterdamse forensen werken: 22.000. Ook wordt er steeds meer gependeld tussen de andere grote steden. In totaal werken 132.000 Amsterdammers buiten Amsterdam, een toename van 41% tussen 2006 en 2016. In totaal groeide het bezoekersverkeer naar Amsterdam tussen 1990 en 2017 met 18%. De grootste groei vond plaats in de ochtendspits (+32%). Ook op weekenddagen groeide het bezoekersverkeer (+18%).

Van de manier waarop toeristen en buitenlandse bezoekers zich tijdens hun verblijf in Amsterdam door de stad verplaatsten zijn minder gegevens beschikbaar. Wel is bekend dat 60% van de toeristen en buitenlandse bezoekers per vliegtuig naar Nederland komt. Van deze groep reist een meerderheid van 56% per trein door richting eindbestemming, 15% gebruikt hiervoor de taxi en 14% een lijnbus.³

Afb. 6.2 Modal split verplaatsingen van/naar/binnen Amsterdam door bewoners per werkdag (procenten)

Auto's in Amsterdam

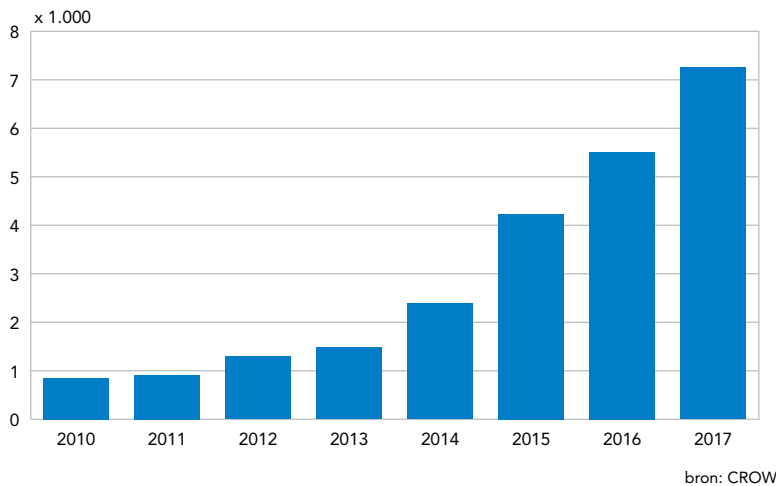
Aantal auto's neemt licht toe, aandeel bezit daalt

Hoewel de auto minder populair is onder Amsterdammers dan in het verleden neemt het totaal aantal personenauto's in de stad nog altijd licht toe. Dit komt door de toename van de bevolking. Het percentage Amsterdammers dat een auto bezit daarentegen dalende. Van alle volwassen Amsterdammers heeft iets minder dan een kwart (24%) een auto, wat in 2003 nog 31% was. Met name jongeren tot 30 jaar hebben minder vaak een auto dan voorheen (van 19% in 2013 naar 11% in 2017).⁴

In 2018 waren er ruim 234.000 personenauto's geregistreerd in Amsterdam, ongeveer 500 meer dan een jaar eerder.

De gemeente zet in op een autoluwe stad, zie kader op volgende bladzijde. Er heeft onderzoek plaatsgevonden onder Amsterdammers met betrekking tot de kennis over de maatregelen en het draagvlak voor maatregelen die moeten zorgen voor een autoluwe stad. Zo gaven acht van de tien bewoners (79%) desgevraagd aan bekend te zijn met het streven van de om het aantal parkeerplaatsen op straat terug te dringen. Bewoners van de stadsdelen Centrum en West zijn hiervan vaker op de hoogte dan gemiddeld (85% in deze twee stadsdelen). De Amsterdammers is gevraagd waarom men denkt dat de gemeente deze doelstelling heeft. Een op de tien gaf aan het niet te weten of gaf daar geen antwoord op. De rest noemde het vaakst dat het is om auto's en autoverkeer in de stad terug te dringen (voor een schonere lucht, voor de leefbaarheid) en meer ruimte te geven aan fietsers en voetgangers. Ruim de helft van de ondervraagde Amsterdammers (53%) stemt in met het streven naar minder parkeerplaatsen op straat, ruim een derde doet dit niet (35%) en 12% heeft geen mening hierover. Bewoners van stadsdeel Zuidoost zijn het er het minst vaak mee eens (40%).⁵

Afb. 6.3 Aantal deelauto's in Amsterdam, 2010-2018

Autodelen wordt populairder

Autodelen wordt steeds populairder: waar deelauto's tien jaar geleden nog werden gezien als een vervoersmiddel voor zeer incidentele autogebruikers, blijkt dat een toenemende groep kiest voor autodelen omdat het goedkoper en praktischer is dan het bezitten van een eigen auto. Uit een landelijke studie van het Kennisinstituut voor Mobiliteit (2015) blijkt dat autodelen een drietal positieve effecten heeft, gezien vanuit het streven naar een autoluwe stad:

Beleid voor een autoluwe stad

Het is de ambitie van de Gemeente Amsterdam om meer ruimte te maken voor voetgangers, fietsers en openbaar vervoer. Er wordt bijvoorbeeld ingezet op een toename van autovrije woonstraten. Zo zijn bijvoorbeeld in de Frans Halsbuurt, na de komst van de Albert Cuypgarage, alle 600 fiscale parkeerplekken op straat verdwenen. Daarnaast wordt het stadshart zoveel mogelijk autoluw, mede omdat uit onderzoek is gebleken dat veel verkeer in en rond de binnenstad geen bestemming heeft in dat gebied. Er worden daarom veranderingen doorgevoerd om het doorgaande verkeer uit de binnenstad te weren en de binnenstad tegelijkertijd bereikbaar te houden voor bewoners, hun bezoek en de noodzakelijke bevoorrading. In dit kader zijn de afgelopen twee jaar gedeelten van de Prins Hendrikkade, Paleisstraat en Munt autovrij gemaakt. Het beleid voor een autoluwe stad is gebaseerd op vier pijlers: het ondersteunen van schoon en gedeeld vervoer, het bieden van ruimte aan andere verkeersdeelnemers dan de auto, herinrichting van specifieke gebieden en vernieuwende handhaving (bijvoorbeeld sensoren en camera's om verkeersovertredingen beter op te sporen). Ook de verhoging van de parkeertarieven per 14 april 2019 heeft als insteek bij te dragen aan een autoluwe binnenstad.

In februari 2019 heeft de Amsterdamse gemeenteraad ingestemd met de Agenda Autodelen. Het streven is om vanaf 2020 in totaal 2.500 elektrische deelauto's in de stad te hebben. Verder is het doel om te zorgen dat alle klassieke deelauto's uiterlijk 2025 uitstootvrij zijn. Daarnaast wordt een stadsbrede parkeervergunning geïntroduceerd voor elektrische deelauto's (ten koste van het aantal reguliere bewonersparkeervergunningen) en wordt het makkelijker gemaakt voor nieuwe partijen om de Amsterdamse autodeelmarkt te betreden.

autodelers rijden gemiddeld 15-20% minder autokilometers dan voordat ze met autodelen begonnen, autodelers bezitten ruim 30% minder auto's dan voordat ze met autodelen begonnen en autodelen heeft een positief effect op het milieu.⁶

In Nederland zijn in 2018 ongeveer 41.000 deelauto's beschikbaar, die door zo'n 400.000 mensen gebruikt worden. Dat zijn 10.000 auto's meer dan in 2017. De meeste deelauto's (ruim 7.000) staan in Amsterdam. Ook is Amsterdam van alle gemeentes de snelste groeier: tussen 2017 en 2018 steeg het aantal deelauto's met ruim 1.700.⁷ Dit komt vooral door het verder doorgroeiende aanbod van peer-to-peer-auto's die via websites van deelinitiatieven wordt aangeboden. Het aantal 'klassieke' deelauto's in de stad (de circa 1.000 deelauto's met een eigen standplaats zoals Greenwheels en ConnectCar) en het aantal elektrische deelauto's zonder standplaats (ongeveer 450) is slechts beperkt toegenomen. Utrecht is binnen Nederland de gemeente met de meeste deelauto's per inwoner: ruim 950 stuks per 100.000 inwoners. Amsterdam volgt op de tweede plek met 849 deelauto's per 100.000 inwoners.

Van de Amsterdammers geeft 4% aan vaak een deelauto te gebruiken. Daarnaast gebruikt 8% soms een deelauto en 7% doet dit zelden. De overige Amsterdammers maken geen gebruik van een deelauto of hebben geen rijbewijs.⁸ Hoewel Amsterdam in absolute zin de meeste deelauto's heeft van alle Nederlandse gemeentes is het aandeel op het totaal aantal personenauto's nog beperkt: 3% van alle personenauto's in Amsterdam is een deelauto.

P+R-gebruikers tevreden

Amsterdam heeft op dit moment acht P+R-locaties, met in totaal bijna 5.000 parkeerplekken, meer dan 525.000 parkeerders per jaar en een wisselende bezetting. Tussen 2005 en 2013 was er sprake van een toename van het gebruik van P+R. In 2014 was er sprake van een wijziging in het beleid, waarna alleen nog van het voordelige tarief gebruik gemaakt kon worden wanneer er na de ochtendspits wordt geparkeerd en de laatste OV-halte waar in ingestapt in het centrum ligt. Dat jaar daalde het gebruik, maar daarna was er weer een stijgende lijn en in 2017 lag het totale gebruik weer gelijk aan het gebruik in 2012. In 2017 parkeerde circa 5% van de autobezouers aan het centrumgebied bij een P+R.⁹ In de zomer van 2018 is, tegelijkertijd met de opening van de Noord/Zuidlijn, een nieuwe P+R-locatie geopend bij metrostation Noord. Door het toegenomen aanbod is de verwachting dat het gebruik van P+R de komende jaren verder zal toenemen. Jaarlijks wordt onderzoek gedaan naar de tevredenheid van gebruikers van de P+R-locaties. In 2018 gaven zij de locatie waar ze parkeerden gemiddeld een 7,7 als rapportcijfer, een kleine stijging ten opzichte van de 7,4 uit 2017. De toename van het rapportcijfer komt mede door de goede beoordeling van de pas geopende P+R Noord, deze locatie kreeg met een 8,1 de hoogste gemiddelde beoordeling.¹⁰

Fietsen in Amsterdam

Fietsen onverminderd populair, parkeerplekken knelpunt

Zoals eerder vermeld is de fiets het populairste vervoersmiddel onder Amsterdammers. Meer dan de helft van de Amsterdammers geeft aan vaak te fietsen (54%, tegen 16% die soms fietst, 6% die zelden fietst en 22% die nooit fietst of waarvoor fietsen geen optie is).¹¹

Fietsen is de afgelopen jaren steeds populairder geworden: het fietsbezit onder Amsterdammers van 12 jaar en ouder nam toe van 75% in 2011 tot 80% in 2017. Daarmee waren er in laatstgenoemd jaar in totaal ruim 900.000 fietsen in Amsterdam. Opvallend is de opmars van de elektrische fiets. In 2013 gaf 2% van de Amsterdammers aan een elektrische fiets te hebben, in 2017 is dat toegenomen tot 8%.¹²

Van alle toeristen die Amsterdam bezoeken fietst 10% tijdens het verblijf.¹³

Doordat er steeds meer gefietst wordt in Amsterdam neemt de druk op de parkeervoorzieningen toe. Het aanbod van parkeervoorzieningen voor fietsen in de buurt wordt in 2017 door de Amsterdammers gemiddeld beoordeeld met een 5,5. Dit is een lager cijfer dan in 2015, toen gemiddeld nog een 5,8 gegeven werd. Het laagste cijfer is voor stadsdeel Centrum, dat een 5,1 krijgt (twee jaar geleden een 5,3). In Zuidoost (5,7) is men naar verhouding het meest tevreden over de parkeervoorzieningen voor fietsen in de eigen buurt. Dit betekent dat voor het eerst in geen van de stadsdelen een hoger dan een 6 gehaald wordt.¹⁴

Vooraf bij NS-stations, in het centrum en in de aangrenzende woonbuurten met smalle stoepen en veel functies is het lastig voor fietsers om een goede parkeerplek te vinden. Meer dan de helft (57%) van de Amsterdammers ervaart (te) weinig ruimte voor fietsparkeren.

Toename gebruik OV-fiets

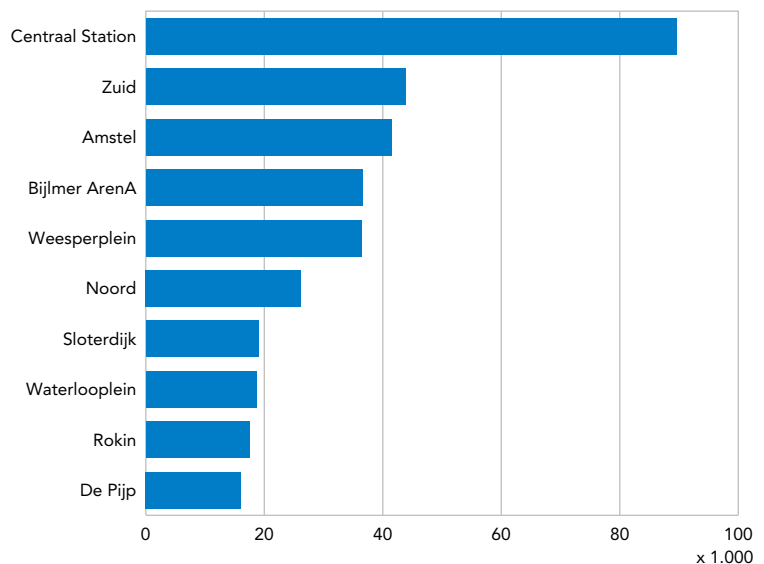
Het gebruik van OV-fiets is de afgelopen jaren sterk gegroeid. Voor het eerst zijn er in 2018 landelijk in een jaar ruim 4 miljoen ritjes gemaakt. Ook in Amsterdam is de populariteit fors gegroeid, met name op station Amsterdam Centraal. In 2017 werden er ongeveer 404.000 ritjes gemaakt vanaf Amsterdam Centraal, in 2018 waren dit er meer dan 483.000 (een stijging van 20 procent). Dat betekent dat nergens in Nederland zoveel mensen op de OV-fiets stappen als op Amsterdam Centraal. Volgens de NS beperken de fietsers zich vervolgens niet slechts tot het gebied binnen de grachtengordel, maar zoeken ze ook bestemmingen op die iets verder liggen, zoals De Hallen in West of de Albert Cuypmarkt in Zuid. In 2018 stonden er in totaal 2.500 OV-fietsen verspreid over verschillende locaties in Amsterdam. Dit zijn naast Amsterdam Centraal de stations Amsterdam Amstel, Bijlmer Arena, Lelylaan, Muiderpoort, RAI, Sloterdijk en Zuid. Ook bij poppodium Paradiso is een huurlocatie. De NS en Gemeente Amsterdam willen in de toekomst het aanbod van OV-fietsen uitbreiden.

Afb. 6.4 Klantenoordeel openbaar vervoer Amsterdamse regio naar vervoermiddel en Nederland, 2017 (rapportcijfers)

	bus	tram	metro	landelijk
informatie en veiligheid	8,0	7,8	7,5	7,9
rijcomfort	7,8	7,4	7,1	7,6
tijd en doorstroming	7,3	7,1	7,1	7,2
prijs	6,6	6,3	6,4	6,7
algemeen oordeel regio 2017	7,8	7,5	7,4	7,6
algemeen oordeel regio 2016	7,6	7,4	7,4	7,6
algemeen oordeel regio 2015	7,5	7,4	7,4	7,5
algemeen oordeel regio 2010	7,3	7,1	6,8	7,2

bron: OIS/OV-Klantenbarometer 2017

Afb. 6.5 Top 10 dagelijkse in- en uitstappers per metrostation 2018 (excl. overstappers)

bron: GVB

Meerjarenplan Fiets

In het Meerjarenplan Fiets 2017-2022 is het beleid opgenomen dat de gemeente voert met betrekking tot de fiets in Amsterdam. Het is een vervolg op het Meerjarenplan Fiets 2012-2016, op basis waarvan eerder al 16.000 nieuwe fietsparkeerplekken gerealiseerd zijn, waarvan 11.000 bij stations. Verdere aanpak van de zogenaamde 'hotspots' heeft prioriteit in het huidige beleid. Dit zijn plekken met relatief veel fietsen ten opzichte van de beschikbare parkeercapaciteit, zoals het Centraal Station en de omgeving van het Rembrandtplein.

Openbaar vervoer

Tevredenheid over aanbod en functioneren openbaar vervoer, toename aantal ritten

De toegenomen drukte in Amsterdam is ook af te lezen aan het gebruik van het openbaar vervoer. Het aantal ritten met bus, tram, metro en veerponten in

Amsterdam is tussen 2013 en 2017 met 14% gestegen, van 211 miljoen naar 241 miljoen ritten per jaar. Het totaal afgelegde reizigerskilometers, inclusief de kilometers gemaakt door toeristen, ging in dezelfde periode van 788 miljoen naar 931 miljoen (+18%).¹⁵

In 2017 gaven Amsterdammers het aanbod van het openbaar vervoer in de eigen buurt gemiddeld een 7,5 (zie afb. 6.4). Dit is iets lager dan in voorgaande jaren: in 2011 en 2015 gaven ze gemiddeld een 7,7 en in 2013 een 7,8. Net als in voorgaande metingen werd in Noord het laagste cijfer gegeven, maar dit is toch een ruime voldoende (een 7,2 gemiddeld in 2017). Centrum blijft het stadsdeel met de meeste tevredenheid over het aanbod van het openbaar vervoer, al daalt het gemiddelde rapportcijfer daar van een 8,0 in 2015 naar een 7,8 in 2017.¹⁶ De lichte daling van het stadsbrede gemiddelde houdt mogelijk verband met het beleid van het GVB haltes op te heffen ten behoeve van een snellere doorstroming van het openbaar vervoer. In de afgelopen vijf jaar is het totaal aantal haltes in de stad met meer dan vijftig gedaald. Aan het einde van 2018 kende Amsterdam in totaal ongeveer 850 haltes voor het openbaar vervoer. Hierin zijn de nieuwe haltes van de in juli 2018 geopende Noord-Zuidlijn ook opgenomen. Naar aanleiding van de ingebruikname van de Noord-Zuidlijn zijn er veranderingen doorgevoerd in het lijnennet van Amsterdam. Het effect van deze ontwikkelingen is nog niet terug te zien in de gegeven rapportcijfers over de tevredenheid over het aanbod van het openbaar vervoer in de eigen buurt, die uit 2017 komen.

Het oordeel over het functioneren van het openbaar vervoer wordt onderzocht in de OV-klantenbarometer (zie afb. 6.4). Amsterdammers en bewoners uit de regio geven daarin aan zowel tevreden te zijn over de bus (gemiddeld rapportcijfer 7,8 in 2017) als over de tram (7,5) en metro (7,4). De Amsterdammers en regiobewoners zijn, net als bij voorgaande metingen, het meest tevreden over de informatievoorziening en de veiligheid. Over de prijs is men het minst tevreden en op dit onderdeel liggen de gegeven rapportcijfers, net als in voorgaande jaren, iets onder het landelijk gemiddelde. Sinds 2010 is voor alle drie de vervoermiddelen een stijging te zien in de gegeven rapportcijfers.¹⁷

Centraal Station veruit drukste metro- en treinstation

Eind 2018 maakten gemiddeld ruim 26.000 mensen op doordeweekse dagen gebruik van het eerder dat jaar geopende metrostation Noord. Daarmee staat Noord op de zesde plek van de 39 metrostations in Amsterdam, na Centraal Station, Zuid, Amstel, Bijlmer Arena en Weesperplein (zie afb. 6.5). Rokin en De Pijp zijn de overige stations gelegen aan de Noord/Zuidlijn die terug te vinden zijn bij bovenste tien. De overige stations van de Noord/Zuidlijn zijn in aflopende volgorde van drukte Noorderpark (13^e plek), Vijzelgracht (15^e plek) en Europaplein (23^e plek). Het minst gebruikte metrostation van Amsterdam is Verrijn Stuartweg met 1.600 reizigers per doordeweekse dag.¹⁸ In bovengenoemde cijfers

is de Amstelveenlijn niet opgenomen: deze wordt de komende jaren omgebouwd naar een hoogwaardige tramverbinding, de Amsteltram. De gemeente Amsterdam doet in samenwerking met een aantal kennisinstellingen, de Vervoerregio Amsterdam en het GVB in 2019 verder onderzoek naar het gebruik van de Noord-Zuidlijn en de ervaringen van de reizigers.

Het Centraal Station is niet alleen het drukste metrostation, het kent van alle stations bij Amsterdam ook de meeste treinreizigers. In 2017 kende Amsterdam Centraal dagelijks 185.000 in- en uitstappers, gevolgd door Schiphol (86.000), Zuid (55.000) en Sloterdijk (54.000). Stations Bijlmer ArenA en Zuid maakten sinds 2007 de grootste groei door in reizigersaantallen. De stations in Duivendrecht en Diemen zijn de enige treinstations in de directe omgeving die in dezelfde periode het aantal in- en uitstappers hebben zien dalen.¹⁹

Verkeersveiligheid

De toenemende drukte in Amsterdam heeft ook gevolgen voor de (ervaren) verkeersveiligheid in de stad. Waar in de jaren 1970 tot 2000 het aantal verkeersdoden sterk is afgenomen en de laatste tien jaar redelijk stabiel is, nam het aantal ernstig gewonden in het verkeer de afgelopen jaren toe. De afgelopen jaren vielen er telkens tussen de tien en twintig doden in Amsterdamse verkeer en ongeveer 1.200 gewonden. In het eerste decennium van de eeuw waren er nog gemiddeld 850 ernstig gewonden per jaar in het Amsterdamse verkeer.²⁰

OIS ondervraagt tweejaarlijks fietsers, voetgangers en gebruikers van gemotoriseerde tweewielers over de ervaren verkeersveiligheid. In 2015 gaven de fietsers hun verkeersveiligheid gemiddeld een 6,1. In 2017 was dit een 6,0. De verkeersveiligheid voor fietsers jonger dan 15 jaar en van fietsers die ouder zijn dan 75 jaar wordt met een onvoldoende beoordeeld. Van de fietsers die hun veiligheid een onvoldoende geven worden als oorzaken veelal het gedrag van andere verkeersdeelnemers en de aanwezigheid van brom- en snorfietsen op het fietspad genoemd.²¹ Het aantal snorfietsen is de afgelopen jaren gestegen in de stad, van 19.000 in 2010 naar 37.000 in 2018.²² De veiligheid van fietsers is dan ook een belangrijk argument geweest in de beslissing om scooters per 8 april 2019 niet langer op het fietspad te laten rijden maar op de rijbaan (met helmplicht).²³ Voetgangers (gemiddeld cijfer 6,9), motorrijders en bestuurders van een brom- of snorfiets (telkens een 6,4) zijn iets positiever over hun verkeersveiligheid dan fietsers (6,0).

Een ontwikkeling in het verkeer is de toename van voertuigen die diensten leveren naar aanleiding van het gebruik van een app (zoals taxi's en bezorgdiensten).²⁴ Zo stijgt de omzet in de markt van het thuisbezorgen van eten en drinken al jarenlang met tientallen procenten per jaar.²⁵ De opkomst van

dit type dienstverlening heeft gevolgen voor de veiligheid in het verkeer. Uit landelijke cijfers van Veilig Verkeer Nederland (VVN) blijkt bijvoorbeeld dat maaltijdbezorgers zes keer vaker schade oplopen dan bestuurders van andere scooters.²⁶ Ook in Amsterdam zijn vergaande gevolgen merkbaar: in de eerste twee maanden van 2019 vonden in de regio Amsterdam acht ernstige ongelukken plaats met een taxivoertuig, in zes gevallen was daar een chauffeur van taxi-app Uber bij betrokken. Vier van deze ongelukken hadden een dodelijke afloop. De

gemeente en Uber hebben naar aanleiding van deze ongelukken een taskforce opgericht die gaat werken aan maatregelen om de verkeersveiligheid in de stad te verbeteren. In deze taskforce zitten experts van de gemeente, Uber en het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.²⁷ Het algemene beleid met betrekking tot verkeersveiligheid is beschreven in het Meerjarenplan Verkeersveiligheid 2016-2021. Het verbeteren van de verkeersveiligheid dient onder andere te gebeuren door het verder aanpakken van gevaarlijke kruispunten, zogenaamde blackspots.²⁸

Noten

- 1 Bron: CBS. *Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN)*, 2017.
- 2 Bron: Amsterdam Marketing, 2016.
- 3 Bron: Amsterdam Marketing, 2017.
- 4 Bron: CBS. *Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN)*, 2017.
- 5 Bron: OIS. *Wat Amsterdammers bezighoudt V, vijfde rapportage Cockpit*. Amsterdam, 2019.
- 6 Bron: Gemeente Amsterdam. *Agenda Autodelen*. Amsterdam, 2019.
- 7 Bron: CROW, 2018.
- 8 Bron: OIS. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2018*.
- 9 Bron: Afdeling Parkeren, Gemeente Amsterdam.
- 10 Bron: OIS. *Klanttevredenheid P+R 2018*. Amsterdam, 2018.
- 11 Bron: OIS. *Enquête Staat van de Stad Amsterdam 2018*.
- 12 Bron: Gemeente Amsterdam, *Amsterdams Thermometer van de Bereikbaarheid 2019*. Amsterdam, 2019.
- 13 Bron: Meerjarenplan Fiets 2017-2022, Gemeente Amsterdam, 2017.
- 14 Bron: Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. *Wonen in Amsterdam 2017*. Amsterdam, 2018.
- 15 Bron: GVB.
- 16 Bron: Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. *Wonen in Amsterdam 2017*. Amsterdam, 2018.
- 17 Bron: Kennisplatform Verkeer en Vervoer. *OV-Klantenbarometer 2017*. Ede, 2017.
- 18 Bron: Vervoerregio Amsterdam.
- 19 Bron: NS.
- 20 Bron: Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid
- 21 Bron: OIS. *Monitor ervaren verkeersveiligheid 2017*. Amsterdam, 2017.
- 22 Bron: CBS, 2018.
- 23 Zie: <https://www.amsterdam.nl/snorfietsrijbaan/>
- 24 Zie: <https://www.volkskrant.nl/economie/opzij-daar-komt-de-maaltijdbezorger~bb6761a4/>
- 25 Zie: <https://www.missethoreca.nl/horeca/nieuws/2018/11/groei-maaltijdbezorging-zet-zich-onverminderd-voort-101312847>
- 26 Zie: <https://www.at5.nl/artikelen/190434/maaltijdbezorgers-veel-gevaarlijker-dan-andere-scooterrijders>
- 27 Zie: <https://www.parool.nl/amsterdam/amsterdam-en-uber-gaan-samenwerken-in-taskforce~a4623685/>
- 28 Zie: Gemeente Amsterdam. *Meerjarenplan Verkeersveiligheid 2016-2021*. Amsterdam, 2016.

7

Duurzaamheid

Amsterdam is voor veel bewoners, bezoekers en bedrijven een aantrekkelijke stad. Door de sterke concentratie van mensen, bedrijven en activiteiten in de stad neemt de druk op de omgeving en het milieu ook toe. Amsterdammers kunnen op verschillende manieren zelf bijdragen aan een leefbare en duurzame stad. Bijvoorbeeld door zuinig om te gaan met energie, te kiezen voor duurzaam vervoer en door afval te scheiden. In dit hoofdstuk wordt nagegaan hoe het op deze gebieden gesteld is met de duurzaamheid van de stad.

Auteur: Mersiha Tepic

Kernpunten

- De CO₂-uitstoot moet met 70% verminderen ten opzichte van 2016 om de 2030-doelstelling te behalen (55% reductie ten opzichte van 1990). Circa de helft van alle CO₂-uitstoot wordt door elektriciteitsverbruik veroorzaakt, vooral door zakelijk elektriciteitsverbruik.
  - Het totale gasverbruik in Amsterdam van particulieren is in 2017 7% lager dan in 2008, per woning is het 17% lager.
  - Het totale elektriciteitsverbruik in Amsterdam van particulieren is in 2017 met 7% toegenomen ten opzichte van 2008, maar het elektriciteitsverbruik per woning is wel gedaald met 4%.
  - In 2017 heeft bijna driekwart van de Amsterdamse woningen dubbelglas.
- Er zijn hierin grote verschillen tussen stadsdelen, bijvoorbeeld 85% in Nieuw-West en 50% in Centrum.
- In 2018 heeft 62% van de woningen in Amsterdam een geldig energielabel, waarvan 47% een label C of D en 25% een label E, F of G.
  - In 2017 werd nog altijd maar 6,1% van het totale energiegebruik duurzaam opgewekt.
  - De hoeveelheid duurzaam opgewekte energie neemt wel toe; in 2017 was het opgesteld vermogen aan zonnepanelen ongeveer zestien maal zo groot als in 2009.
  - Ondanks de verdubbeling in het aantal duurzame voertuigen in 2018 ten opzichte van 2008, is het aandeel duurzame auto's in 2018 nog relatief klein (4,7% is elektrisch of hybride).
- De afvalproductie per Amsterdammer is in 2018 gedaald ten opzichte van 2016.
  - Vooral door het na-scheiden van plastic verpakkingen, drankenkartons en metalen uit het ingezamelde restafval wordt in Amsterdam een scheidingspercentage van 30,6% bereikt (17,4% bij bron gescheiden en 13,2% na-gescheiden); de doelstelling is 65% in 2020.
  - Amsterdammers zelf scheiden relatief weinig afval: 91% van het plastic, 78% textiel-, 60% papier- en 42% van het glasafval en 99% van het GFE/T komt in restafval terecht.

Duurzaamheid staat internationaal en nationaal al langere tijd op de agenda, maar de laatste jaren is dit thema ook regionaal steeds belangrijker geworden. Het Nederlandse Nationale Klimaatakkoord krijgt sinds 2018 steeds meer vorm en steden als Amsterdam zetten duurzaamheid hoger op de agenda met aangescherpte doelstellingen, plannen en acties.¹

Duurzaamheid is een breed begrip en heeft betrekking op verschillende gremia in onze samenleving van energiegebruik en omgeving (natuur) tot bouwen en wonen, maar ook mobiliteit en economie. In een duurzame wereld zijn mens (people), milieu (planet) en economie (profit) met elkaar in evenwicht, zodat de aarde niet uitgeput raakt en het vermogen van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien intact blijft.² Bedreigingen voor leefbaarheid ontstaan onder andere door klimaatverandering als gevolg van uitstoot van broeikasgassen, verspilling van grondstoffen, afval en schadelijke stoffen die in het milieu belanden, luchtvervuiling en verdroging en verzuring van de bodem.

In een sterk groeiende stad als Amsterdam lopen we de kans dat door sterke concentratie van mensen en activiteiten steeds meer druk komt te staan op de leefbaarheid van de stad. Om te voorkomen dat de groei van de stad omslaat in bedreiging voor de leefbaarheid wordt in de stad gewerkt aan een Routekaart Klimaatneutraal en Routekaart Circulaire Economie waarin plannen uitgewerkt worden om tot o.a. reductie van CO₂-uitstoot, gebruik van meer duurzame energiebronnen, schonere mobiliteit, duurzaam wonen en bouwen en afvalreductie te komen.³ Daarnaast dragen Amsterdammers ook zelf bij aan een leefbare en duurzame stad door allerlei maatregelen die ze zelf nemen op het gebied van energieverbruik, bouwen en wonen en consumeren.

In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op de staat van duurzaamheid in Amsterdam. De hoofdvraag is welke ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid opvallen en of deze ontwikkelingen effect hebben op leefomstandigheden van burgers in de samenleving? Er wordt gekeken naar ontwikkelingen ten aanzien van energieverbruik, opwekken van duurzame energie, afvalproductie en -scheiding maar ook naar keuzes voor bijvoorbeeld duurzame voertuigen en isolatie van woningen.

CO₂-uitstoot

De leefbaarheid in de stad kan veranderen door klimaatverandering die door uitstoot van broeikasgassen wordt veroorzaakt en de temperatuurstijging die daardoor optreedt. Door klimaatverandering stijgt onder andere de zeespiegel en kunnen wereldwijd effecten optreden zoals overstromingen, voedsel- en watertekorten, afname in biodiversiteit, etc. Uitstoot van broeikasgassen, zoals CO₂, is toegenomen in de wereld door hoger energiegebruik afkomstig uit fossiele brandstoffen. Hoger energiegebruik is het gevolg van bevolkingsgroei (meer energie nodig voor productie) en intensievere consumptie.

Een gemiddeld huishouden in Nederland stoot jaarlijks gemiddeld ongeveer 20.500 kilo CO₂ uit. Ongeveer 40% daarvan is 'directe' uitstoot voor energieverbruik in huis en vervoer en 60% is 'indirecte' uitstoot voor onder andere voeding, kleding en meubels.⁴

Aangezien de uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂ een belangrijke veroorzaker is van klimaatverandering en daarmee leefbaarheid, vormt het een belangrijke maatstaf om in kaart te brengen welke activiteiten in Amsterdam het meest bijdragen aan klimaatverandering. Daarmee kunnen we als stad identificeren waar

de grootste uitdagingen liggen om klimaat-neutraler en duurzamer te worden. Kortom, CO₂-uitstoot kan als indicator dienen om ons te informeren wat we de in de stad vooral aan moeten pakken om de leefbaarheid van de stad op de langere termijn te waarborgen.

Totale CO₂-uitstoot moet nog halveren om de 2030 doelstelling te behalen

Amsterdam streeft ernaar om CO₂ die vrijkomt op Amsterdams grondgebied terug te dringen met 55% in 2030 en met 95% in 2050 ten opzichte van 1990.⁵ De totale hoeveelheid CO₂-uitstoot (inclusief uitstoot verkeer en vervoer) in Amsterdam schommelt sinds 2010 rond 4500 kiloton. De totale CO₂-uitstoot zonder verkeer en vervoer schommelt rond 4200 kiloton. Om de doelstelling van 2030 te halen zou de totale CO₂-uitstoot in de 14 jaar na 2016 70% gereduceerd moeten worden om in 2030 op zo'n 1350 kiloton uit te komen (dat is 55% reductie tov 3000 kton in 1990).

De stad groeit en daarmee is te verwachten dat de totale volume van CO₂-uitstoot niet snel zal afnemen. Om deze reden is het verstandig om ook naar de CO₂-uitstoot per inwoner te kijken. Het blijkt dat de CO₂-uitstoot per inwoner in 2016 weliswaar hoger ligt dan in 1990, maar dat dit sinds 2015 wel daalt.

Zakelijk verantwoordelijk voor grootste deel Amsterdamse CO₂-uitstoot

Zakelijk elektriciteits-, gas- en warmteverbruik is verantwoordelijk voor het grootste deel van de Amsterdamse CO₂-uitstoot, namelijk voor 67%. 25% van de uitstoot wordt door particulier verbruik veroorzaakt en 8% door (zakelijk en particulier) verkeer en vervoer (zie afbeelding 7.1).⁶

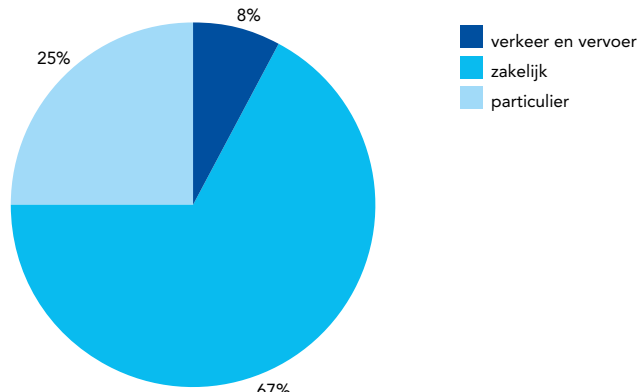
De helft (51%) van alle CO₂-uitstoot wordt door elektriciteitsverbruik veroorzaakt. Dit komt vooral door het hoge CO₂-uitstoot als gevolg van zakelijke elektriciteitsverbruik. Het zakelijke elektriciteitsverbruik is namelijk viereneenhalf maal zo hoog als de uitstoot van het particuliere elektriciteitsverbruik.

De klimaatmonitor laat zien dat het grootste deel van CO₂-uitstoot afkomstig is uit de gebouwde omgeving, als deze vergeleken wordt met andere grote bronnen van uitstoot zoals verkeer en vervoer, industrie en landbouw, bosbouw en visserij. CO₂-uitstoot afkomstig uit de gebouwde omgeving wordt vooral veroorzaakt door commerciële dienstverlening. De woningen staan op een tweede plek (zie afb. 7.2). De dienstverlenende sectoren waar de meeste CO₂-uitstoot vandaan komt, zijn informatie en communicatie, horeca, vervoer en opslag, groot- en detailhandel en autoreparaties. Sectoren zoals advisering en onderzoek (vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten) en gezondheids- en welzijnzorg tellen de meeste banen, maar zorgen voor een relatief lage CO₂-uitstoot.

CO₂-uitstoot door particulieren

Woningen zijn verantwoordelijk voor bijna 40% van de CO₂-uitstoot binnen de gebouwde omgeving.

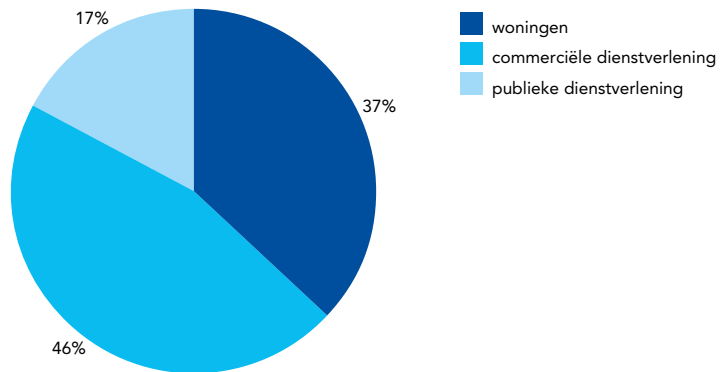
Afb. 7.1 Aandeel CO₂-uitstoot in Amsterdam, 2016 (procenten)*

*in deze figuur zijn de cijfers over 2016 vanwege vergelijkbaarheid met Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050

bron: Ruimte en Duurzaamheid Gemeente Amsterdam

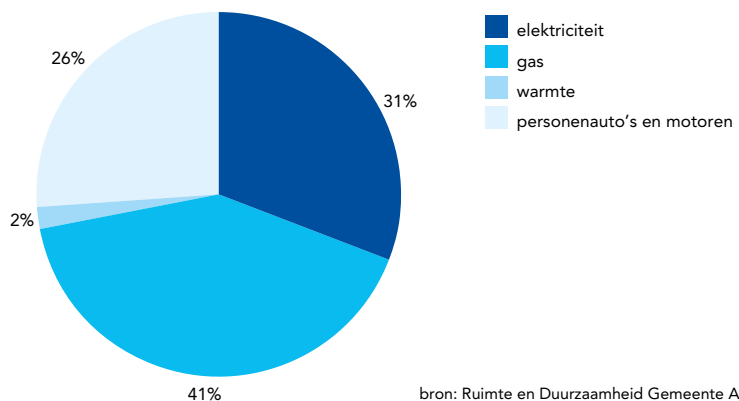
Afb. 7.2 Aandeel CO₂-uitstoot partijen gebouwde omgeving, Amsterdam, 2017 (procenten)

let op: CO₂ uitstoot uit gebouwde omgeving overlapt met uitstoot door zakelijke en particulier energieverbruik in afb. 7.1

bron: Klimaatmonitor

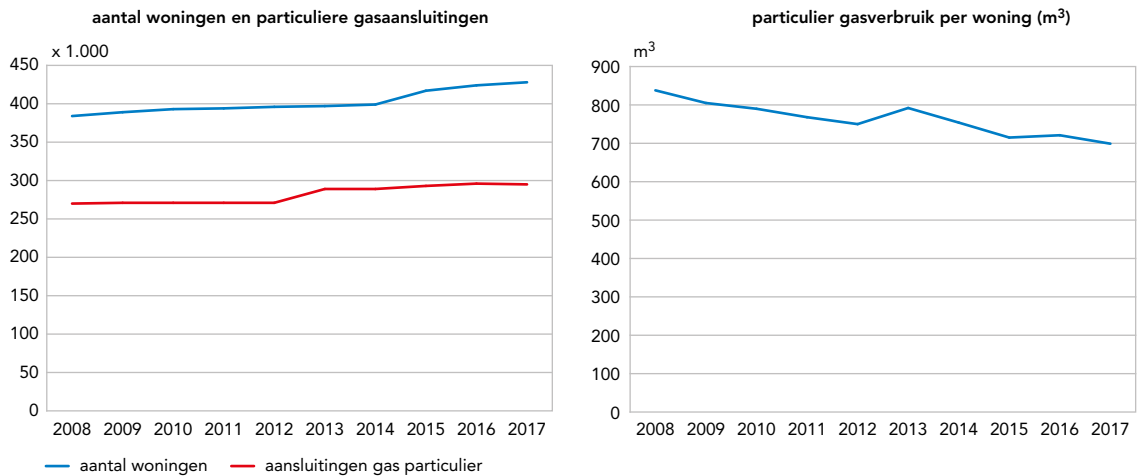
Afb. 7.3 Aandeel CO₂-uitstoot uit particulier energieverbruik, Amsterdam, 2017 (procenten)

bron: Ruimte en Duurzaamheid Gemeente Amsterdam

Afbeelding 7.3 laat zien dat CO₂-uitstoot van particulieren voor het grootste deel (41%) komt door gasverbruik. Daarna volgt uitstoot door elektriciteitsverbruik met 31% en vervolgens uitstoot door gebruik van voertuigen (26%). Hierbij gaat het overigens wel alleen om voertuiggebruik buiten provinciale wegen om. Als de provinciale wegen erbij worden genomen dan staat uitstoot door voertuigverbruik bovenaan.

Als het gaat om CO₂-uitstoot door wegverkeer, dan zien we dat het grootste deel van de uitstoot door

Afb.7.4 Gasaansluitingen en gasverbruik per woning (particulieren) in Amsterdam, 2008-2017

bron: Ruimte en Duurzaamheid Gemeente Amsterdam

licht verkeer, zoals personenauto's, taxi's en motoren, wordt veroorzaakt. Zo'n 88% van alle CO₂-uitstoot komt door licht verkeer. Middel en zwaar vrachtverkeer is verantwoordelijk voor 7% van de uitstoot en bussen voor 5% van de uitstoot.

Op basis van het bovenstaande kunnen we concluderen dat er nog veel moet gebeuren om de doelstelling omtrent CO₂-uitstoot te behalen. De cijfers laten zien dat zakelijke gebruikers van energie voor een groot deel van de uitstoot zorgen en in het bijzonder bepaalde sectoren. Bij zakelijke gebruikers gaat het vooral om uitstoot door hoog elektriciteitsverbruik. Als het gaat om CO₂-uitstoot door particulieren, dan zien we dat het grootste deel van CO₂-uitstoot komt door gasverbruik.

Energie

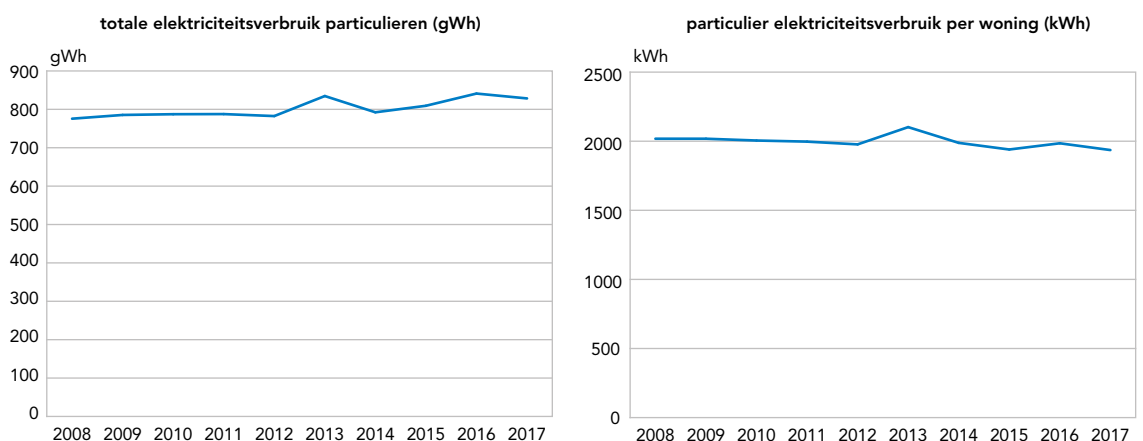
Naast de CO₂ ambities, die direct gekoppeld zijn aan het energieverbruik, heeft de gemeente ook de ambitie dat Amsterdam in 2040 aardgasvrij wordt.⁷ Bijvoorbeeld nieuwbouwwijken worden vanaf nu geheel aardgasvrij gebouwd. Dat betekent dat energie

van andere, duurzame bronnen afkomstig moet zijn. Daarnaast wordt ook aandacht besteed aan energiebesparende maatregelen in woningen en gebouwen. Onderstaand bekijken we het energieverbruik, energiebesparende maatregelen en opwekking van duurzame energie.

Gasverbruik per woning daalt in Amsterdam

Particulieren zijn verantwoordelijk voor ongeveer 40% van het totale aardgasverbruik via het net van Liander en bedrijven voor de overige 60%. Vanaf het jaar 2012 schommelt het particuliere gasgebruik rond de 300 miljoen m³ gas. In het totale gasverbruik via het net van Liander is een dalende trend zien sinds 2008. Het totale gasverbruik van particulieren is met ruim 7% gedaald sinds dat jaar. Ondanks de groei van het aantal woningen in de stad, zien we geen toename in het particuliere gasverbruik. Dat heeft deels te maken met meer aansluitingen op stadswarmte en deels met nieuwbouw dat geen aansluiting meer op het gasnet krijgt.

Met de toename in aantal woningen is ook het aantal gasaansluitingen toegenomen. Het aantal gasaansluitingen per woning is ongeveer gelijk gebleven, bekeken over de reeks van jaren van 2008-2017 (zie

Afb.7.5 Elektriciteitsverbruik particulieren in Amsterdam

bron: Ruimte en Duurzaamheid Gemeente Amsterdam

figuur 7.4). Uitgedrukt in een cijfer is dit gemiddeld zo'n 0,7 aansluiting per woning. Het particulier gasverbruik per woning is wel gedaald (zie afb. 7.4). In 2017 is het particuliere gasverbruik per woning 17% lager dan in 2008. In Noord, Centrum en Zuid wordt het meeste gas per woning gebruikt. In stadsdeel Oost wordt het minste gas per woning gebruikt. Dit kan te maken hebben met oppervlakte van de woningen, maar ook isolatiekwaliteit en gewoonten van de bewoners in de omgang met energiegebruik.

In een enquête van de gemeente Amsterdam onder Amsterdammers naar hun mening over aardgasvrij Amsterdam is onder andere gevraagd naar duurzame maatregelen die in het huishouden zijn getroffen. Daarbij geeft 48% van Amsterdammers aan enige vorm van woningisolatie toegepast te hebben. Dit is vooral het geval in de stadsdelen Noord, Zuidoost en Oost waar relatief meer woningen met een recenter bouwjaar te vinden zijn.⁸

Totale elektriciteitsverbruik neemt toe, gemiddeld verbruik neemt af

De totale vraag naar elektriciteit neemt toe. De Amsterdamse huishoudens gebruikten in 2017 7% meer elektriciteit dan in 2008. Dit heeft deels te maken met de stijging in het aantal inwoners en het aantal woningen in Amsterdam, maar ook onze leefgewoonten en apparatuur gebruik. Het elektriciteitsverbruik per woning neemt wel af sinds 2008. In 2017 gebruikt een Amsterdams huishouden ongeveer 4% minder elektriciteit dan in 2008. Per woning wordt in Nieuw-West, Noord en Zuidoost de meeste en in West minste elektriciteit gebruikt.

Dubbele beglazing neemt langzaam toe

Om de doelstellingen van minder CO₂-uitstoot te bereiken zijn twee onderdelen van belang: energieverbruik dat afkomstig is uit duurzame energiebronnen en energiebesparing. Vaak gaat de overstap naar duurzame energiebronnen ook samen met isolatiemaatregelen. Een manier waarop Amsterdammers hun woning energiezuiniger kunnen maken is door (drie)dubbelglas aan te brengen. Het aandeel Amsterdamse woningen met dubbelglas neemt de laatste jaren langzaam toe. In 2017 had 73% van de Amsterdamse woningen dubbelglas, in 2005 was dit nog 64%. Woningen die na 1980 zijn gebouwd hebben het vaakst volledig dubbelglas. In de Amsterdamse woningen die voor 1945 zijn gebouwd is over de jaren het meest gewerkt aan dubbele beglazing. Terwijl in 2005 nog maar 45% van deze woningen dubbelglas had, is dit gestegen naar 59% in 2017. In buurten met relatief veel nieuwbouw hebben woningen uiteraard vaker dubbelglas dan in buurten met veel oude woningen. In stadsdeel Centrum is het aandeel woningen met dubbelglas met 50% het kleinst en in Nieuw-West met 85% het grootst.

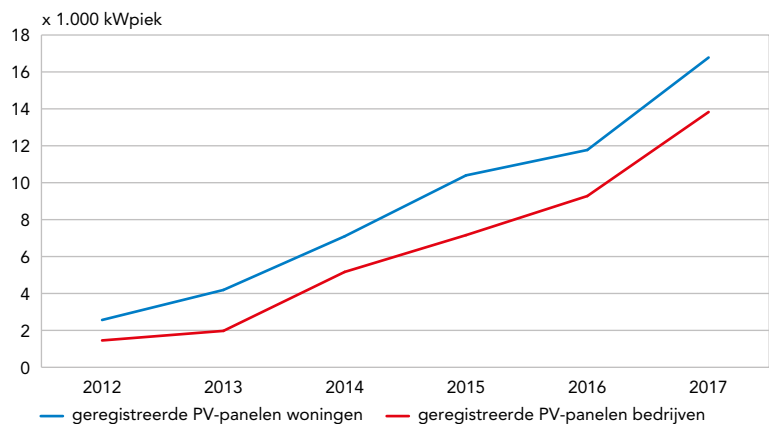
In 2018 heeft 62% van de woningen in Amsterdam een geldig energielabel. Van de woningen met een energielabel hebben de meeste een label C of D (47%).⁹ Energielabel C staat voor een relatief energiezuinige woning, waar nog ruimte voor verbetering

Afb.7.6 Woningen naar bouwjaar met dubbelglas in alle ramen, Amsterdam, 2005-2017 (procenten)

	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017
bouwjaar <= 1945	45	46	48	52	53	56	59
bouwjaar 1946-1980	70	70	72	72	71	73	76
bouwjaar >1980	90	89	88	87	89	87	90

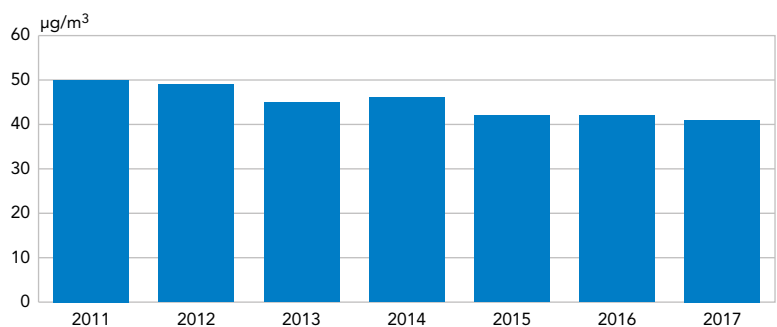
bron: Dienst Wonen, Zorg en Samenleven/Wonen in Amsterdam

Afb.7.7 Vermogen zonnepanelen woningen en bedrijven in Amsterdam, 2012-2017

bron: Klimaatmonitor

Afb.7.8 Gemiddelde stikstofdioxide in de buitenlucht gemeten op verkeer beïnvloede meetpunten, Amsterdam, 2011-2017

bron: GGD Amsterdam

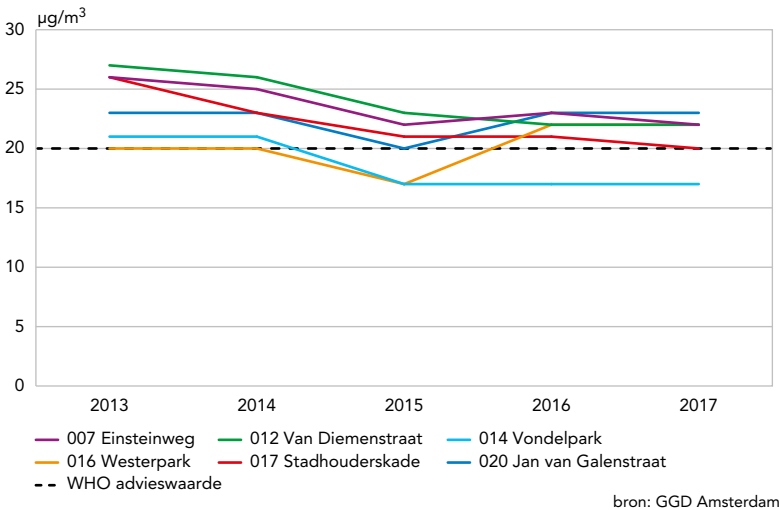
bestaat, zoals isolatie, ventilatie, warmwaterinstallaties en het plaatsen van zonnepanelen. Bij energielabel D is er nog verbetering mogelijk op het gebied van isolatie en warmwaterinstallaties, maar ook cv-ketels, etc. 25% van woningen met een bekende energielabel heeft een label E, F of G. Dit zijn rode labels, omdat die woningen veel energie verspillen.

Duurzame energie

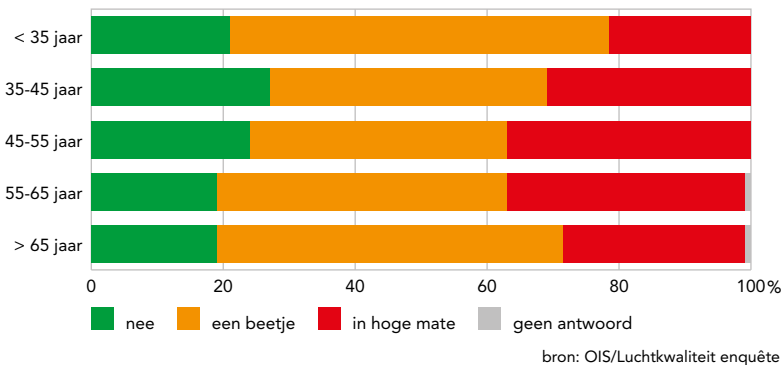
Isolatie is dus een van de manieren om minder energie te gebruiken en hiermee de CO₂-uitstoot te verminderen. Aan de andere kant blijven we energieverbruik behouden. De energiebehoefte zal steeds meer door elektriciteit gevoed moeten worden om de afstap van fossiele energiebronnen mogelijk te maken.

In Amsterdam was in 2017 6,1% van het totale energiegebruik door huishoudens, bedrijven, verkeer en vervoer duurzaam opgewekt.¹⁰ In 2015 was dit 5,2% en in 2013 4,9%. Dit betekent dat er een stijgende lijn in zit. Ook tussen 2015 en 2017 is de duurzame energieproductie gestegen, maar doordat de vraag naar energie ook stijgt, is de stijging van duurzame productie ten opzichte van het verbruik maar beperkt.

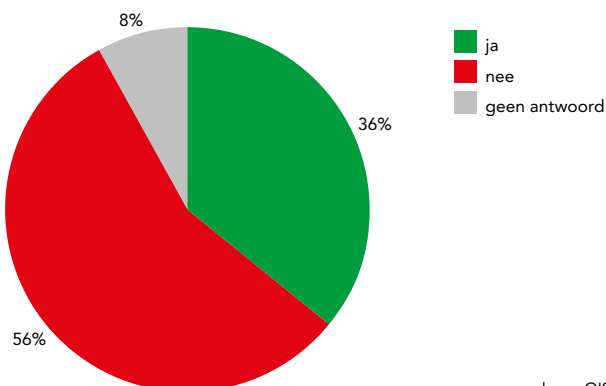
Afb.7.9 Fijnstof (PM10) in de buitenlucht per meetstation, Amsterdam, 2013-2017

Afb.7.10 Maakt u zich wel eens zich zorgen over de luchtkwaliteit in Amsterdam?, 2019 (procenten)

Afb.7.11 Overweegt u om binnen vijf jaar een elektrische auto aan te schaffen ter vervanging van uw huidige auto?, Amsterdam, 2019 (procenten)

Om de CO₂-uitstoot doelstellingen te behalen moet de uitstoot ten opzichte van 2016 nog met 70% afnemen tot 2030. Dat betekent dan ook dat de opwek van duurzame energie veel sneller moet stijgen dan tot nu toe. De Gemeente Amsterdam geeft in de Routekaart Klimaatneutraal aan dat de mogelijkheden binnen de beschikbare ruimte in de stad waarschijnlijk ontoereikend zijn om de benodigde productie van elektriciteit binnen de stad te realiseren. Om deze reden zal een grote hoeveelheid duurzame elektriciteit van buiten Amsterdam moeten komen.

De productie van de duurzame energie in Amsterdam is in 2017 afkomstig uit geproduceerde elektriciteit uit afval door het AEB (66%), geproduceerde warmte uit afval door het AEB (14%), windenergie (17%) en zonne-energie (3%). Hieronder wordt dit toegelicht.

Elektriciteit en warmte uit afval

Bij het verbrandingsproces van afval kan energie worden onttrokken. Het AEB levert voor Amsterdam elektriciteit en warmte door verwerking van afval en voor een kleiner deel door verwerking van biomassa (organisch materiaal: gft, hout, mest e.d.). In 2017 heeft AEB 1916 TJ aan elektriciteit en 395 TJ aan warmte geleverd aan Amsterdam. Vooral de warmtelevering is gestegen over de jaren; sinds 2010 is dit meer dan verdubbeld. Hiermee is het AEB de grootste leverancier van duurzame energie in de stad. Energie die uit verbranding van afval ontstaat, wordt voor een deel duurzaam geacht, omdat een deel van het afval van biogene oorsprong is. Alleen dat deel van het afval dat van biogene oorsprong is wordt als duurzame energie aangemerkt. In 2017 was 54% van de elektriciteit die door afvalverbranding bij het AEB werd opgewekt en 59% van de warmte van biogene oorsprong.

Restwarmte; 10% van warmtebehoefte stad

Een deel van de warmte die wordt gegenereerd door het AEB en de industrie wordt gebruikt voor de verwarming van woningen, kantoren en bedrijven. Eind 2017 waren in Amsterdam circa 85 duizend woning-equivalenten (kantoren en bedrijven zijn ook omgerekend naar een gemiddelde Amsterdamse woning), ofwel 14% van de Amsterdamse woningequivalenten aangesloten op een dergelijk warmtenet. In Zuidoost zijn de meeste aansluitingen op een warmtenet dat gebruik maakt van restwarmte. Ongeveer een derde van alle aansluitingen in Amsterdam op een dergelijk warmtenet bevinden zich in Zuidoost. Toename in warmtegebruik zien we vooral in Nieuw-West, onder particuliere en zakelijke gebruikers.

Windenergie vergelijkbaar met elektriciteitsverbruik van 55 duizend Amsterdamse huishoudens

Het opgesteld vermogen van windturbines in Amsterdam is 66,4 megawatt (MW). De windturbines wekken ongeveer 478 terajoule (TJ) elektriciteit op. Dit is vergelijkbaar met ongeveer 1% van het totale jaarlijkse energiegebruik in Amsterdam en 16% van het jaarlijkse particuliere elektriciteitsverbruik in Amsterdam en vergelijkbaar met het elektriciteitsverbruik van 55 duizend Amsterdamse huishoudens.

Bijdrage zonne-energie aan duurzame energie productie groeit maar is nog klein

Zonne-energie levert nog slechts een kleine bijdrage aan de productie van duurzame energie, namelijk 3,4% per eind 2017. Het opgesteld vermogen aan zonnepanelen in Amsterdam is toegenomen van ongeveer 1900 kW in 2009 naar ruim 30 000 kW in 2017. Sinds 2009 is het dus ongeveer zestien maal zo groot geworden. Eind 2017 leverden de geregistreerde zonnepanelen ongeveer 97 TJ aan energie. Hiermee dekken geregistreerde zonnepanelen ongeveer 0,2% van de energie die Amsterdamse huishoudens, bedrijven en gemeente in 2017 verbruikten.

Het vermogen van geregistreerde zonnepanelen is groter op woningen dan op bedrijven (zie afb. 7.7). We zien wel nagenoeg een gelijke stijging in het vermogen onder woningen en bedrijven. Onder de woningen is het vermogen in 2017 het zevenvoudige van het vermogen in 2012. Onder bedrijven is het vermogen negen maal zo groot geworden in die vijf jaren.

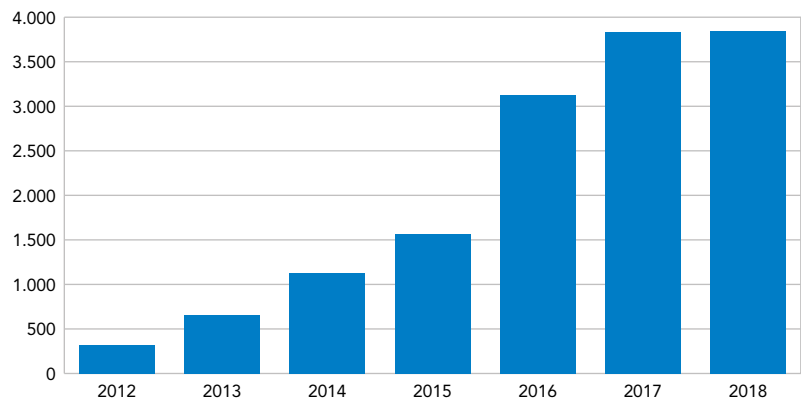
Luchtkwaliteit en vervoer

Het monitoren van luchtkwaliteit is van belang omdat luchtvervuiling schadelijk kan zijn voor mensen, dieren en gewassen. Wanneer schadelijke of overmatige hoeveelheden van bepaalde stoffen in de atmosfeer terechtkomen, treedt luchtvervuiling op. Stoffen die in de atmosfeer terechtkomen door luchtvervuiling zijn bijvoorbeeld stikstofdioxide en fijnstof. Stikstofdioxide wordt geproduceerd bij verbranding, vooral als deze bij hoge temperaturen verloopt. Naast dat het schadelijk is, wordt het ook beschouwd als een signaalstof voor allerlei andere voorkomende luchtvervuiling. Fijnstof komt vrij bij bijvoorbeeld verbranding die in de industrie of luchtvaart plaatsvindt, verbrandingsmotoren en rem- en bandenslijtage. Ondanks de roetfilters bij voertuigen, is verkeer de grootste bron van fijnstof in stedelijke gebieden. Bij een toenemende bevolkingsomvang en toenemende bedrijvigheid is het een uitdaging om de luchtkwaliteit te verbeteren. In deze paragraaf bekijken we luchtkwaliteit in Amsterdam, waarbij we kijken naar de stoffen die schadelijk zijn voor de gezondheid. CO₂ is op zichzelf geen schadelijke stof en dus ook niet direct van invloed op de luchtkwaliteit, maar als broeikasgas draagt het bij aan de opwarming van de aarde. De uitstoot van CO₂ hebben we eerder besproken.

Hoeveelheid stikstofdioxide daalt

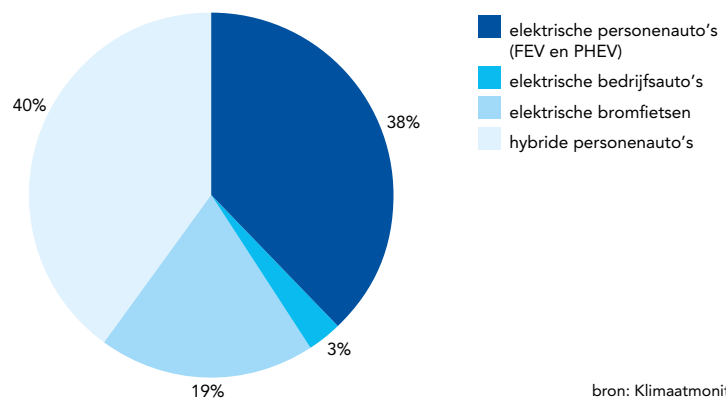
De Europese norm voor luchtkwaliteit stelt dat lucht maximaal 40 microgram stikstofdioxide per m³ mag bevatten. De belangrijkste bron voor stikstofdioxide is in Nederland het wegverkeer. Voor het meten van stikstofdioxide heeft de GGD tien meetpunten. Vijf hiervan zijn op drukke verkeerslocaties. In afbeelding 7.8 wordt het gemiddelde stikstofdioxidegehalte op verkeer beïnvloede meetpunten/drukke verkeerslocaties getoond. De hoeveelheid stikstofdioxide is in 2017 gemiddeld 41 microgram per m³. Dit overschrijdt nog altijd de World Health Organisation

Afb.7.12 Totaal aantal (semi)publieke laadpunten op laadpalen voor elektrische auto's, Amsterdam, 2012-2018

bron: Klimaatmonitor (RDW - Rijksdienst voor het Wegverkeer (met bewerking door RWS) en Oplaadpalen.nl)

Afb.7.13 Verdeling duurzame voertuigen in Amsterdam, 2018 (procenten)

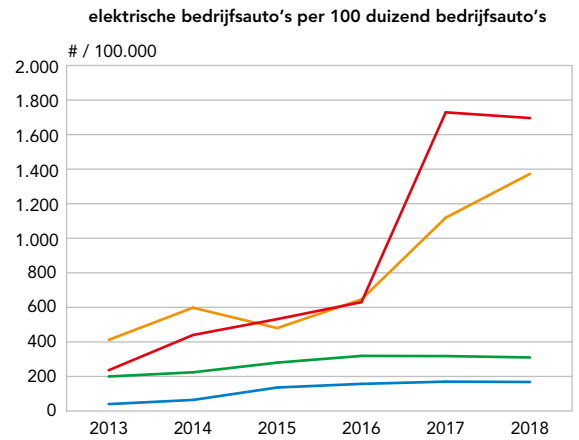
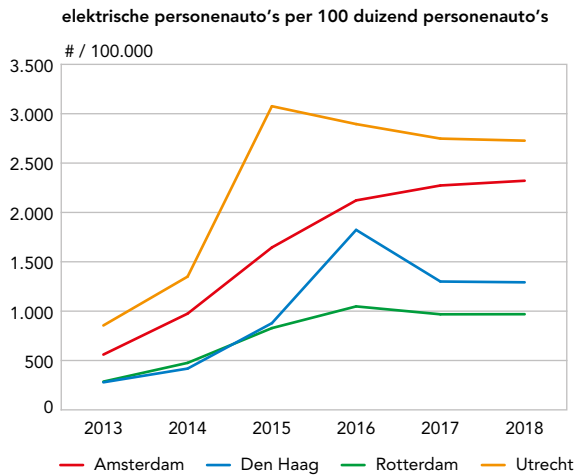
bron: Klimaatmonitor/RDW

(WHO) norm van 40 microgram per m³. De gemeente Amsterdam heeft als doelstelling om tot 2025 stikstofdioxide te reduceren tot 30 microgram per m³ op de verkeers-drukke meetpunten.

Hoeveelheid fijnstof blijft gelijk

Een Europese wettelijke grenswaarde voor fijnstof is gesteld op 40 microgram per kubieke meter. Echter, fijnstof is ook in kleinere concentraties schadelijk voor de gezondheid. Vooral ouderen en mensen met hart-, vaat- of longaandoeningen kunnen eerder overlijden als gevolg van te veel blootstelling aan fijnstof. Daarom is het belangrijk dat de luchtkwaliteit verder verbetert. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft dan ook gezondheidskundige advieswaarden opgesteld. De WHO jaargemiddelde grenswaarden zijn gesteld op 20 microgram per kubieke meter lucht (µg/m³) voor PM10 en 10 µg/m³ voor PM2,5. PM10 staat voor fijnstof kleiner dan 10 micrometer en PM2,5 voor fijnstof kleiner dan 2,5 micrometer. Fijnstof is afkomstig van o.a. het verkeer, veehouderijen en verbrandingsprocessen (bijv. industrie).¹¹ De hoeveelheid PM10 ligt op de meeste plekken boven de door WHO geadviseerde concentratie (zie afb. 7.9). Alleen op de meetlocatie Vondelpark is de concentratie fijnstof lager dan de WHO grenswaarde. Ook de hoeveelheid PM2,5 ligt boven de WHO advieswaarde op alle meetlocaties behalve Vondelpark. De concentraties fijnstof zijn wel iets gedaald over de tijd.

Afb.7.14 Elektrische auto's in G4, 2013-2018

bron: Klimaatmonitor/RDW

Uit onderzoek onder Amsterdammers naar hun mening over luchtkwaliteit in de stad geeft 47% aan zich een beetje en 32% in hoge mate zich zorgen te maken over de luchtkwaliteit.¹² Vooral de bewoners tussen 45 en 65 jaar geven aan in hoge mate bezorgd te zijn. Amsterdammers jonger dan 35 jaar geven het minst vaak aan in hoge mate bezorgd te zijn over de luchtkwaliteit (zie afb. 7.10).

Aantal duurzame voertuigen neemt toe, maar het aandeel is nog beperkt

Luchtverontreiniging in steden wordt voor een groot deel door gemotoriseerd verkeer veroorzaakt. In vergelijking met andere G4 steden heeft Amsterdam het laagste aantal particuliere personenauto's per huishouden. In 2016 was dit 0,4 auto per huishouden terwijl Den Haag, Rotterdam en Utrecht rond 0,6 auto per huishouden telt. Landelijk gezien ligt dit aantal hoger, namelijk rond 0,9 auto per huishouden.¹³

In een recent onderzoek (Luchtkwaliteit enquête) is aan Amsterdammers met een auto gevraagd of ze overwegen om binnen vijf jaar een elektrische auto aan te schaffen. Meer dan de helft neemt dit niet in overweging en een derde overweegt het wel (zie afb. 7.11). De meeste Amsterdamse autobezitters zouden dit overwegen als ze er subsidie voor krijgen, het aantal oplaadpunten toeneemt of kosten ten opzichte van benzine gelijk blijven.

Amsterdam probeert via stimulering van elektrische voertuigen een uitstootvrije stad te realiseren. Beperking van CO₂-uitstoot staat daarbij centraal vanwege het klimaat en vermindering van uitstoot van stikstofdioxide en fijnstof vanwege gezondheid. Daarnaast worden verschillende gebieden van de stad autoluw en/of emissievrij in 2025. Dit wordt dan steeds verder uitgebreid om ervoor te zorgen dat tussen 2025 en 2030 ál het gemotoriseerde verkeer in Amsterdam vrij is van uitstoot.¹⁴

Het aantal (semi) publieke laadpunten op laadpalen voor elektrische auto's stijgt sinds 2012 (zie afb. 7.12).

In 2012 waren er nog 320 laadpunten in Amsterdam, in 2018 is dit aantal naar 3850 gestegen.¹⁵ Ook het aantal unieke gebruikers dat gebruik maakt van de laadinfrastructuur in de stad stijgt in Amsterdam. Terwijl het in 2015 nog circa 18800 unieke gebruikers per jaar waren (4400 per maand), zijn dat er circa 43.500 per jaar in 2018 (11.800 per maand).¹⁶

Steeds meer Amsterdammers rijden duurzaam. Amsterdam telt in 2018 ruim 14 duizend duurzame voertuigen. Het grootste gedeelte van de duurzame voertuigen bestaat uit hybride personenauto's (40%), gevolgd door elektrische personenauto's (38%) en elektrische bromfietsen (19%). Het aandeel elektrische bedrijfsauto's daaronder blijft laag (3%) (zie afb. 7.13). Het aantal duurzame voertuigen is verduubbeld tussen 2013 en 2018. Het aantal elektrische bedrijfsauto's is 7 maal zo groot als in 2013. Het aantal elektrische personenauto's is 4 maal zo groot als in 2013. Toch is het aandeel duurzame auto's in 2018 nog relatief klein. Van de ruim 230.000 personenauto's in de stad is ongeveer 4,7% duurzaam (elektrisch of hybride).

Amsterdam heeft in absolute aantallen de meeste elektrische en hybride voertuigen van de G4. Wanneer naar het aandeel duurzame voertuigen van het totaal aantal voertuigen wordt gekeken, dan is Utrecht met 5,6% het duurzaamst tegenover 4,7% in Amsterdam, 3,5% in Den Haag en 3,2% in Rotterdam. Afbeelding 7.14 laat zien dat Utrecht ook de meeste elektrische personenauto's per 100 duizend personenauto's heeft. Amsterdam is hard aan het stijgen en komt steeds meer in de buurt van Utrecht. De stijging in Rotterdam en Den Haag blijft enigszins achter. Op het gebied van elektrische bedrijfsauto's loopt Amsterdam in 2018 voorop de andere G4 steden; Amsterdam zit op 1,7% van alle bedrijfsauto's tegenover 1,4% in Utrecht, 0,3% in Rotterdam en 0,2% in Den Haag. Ook als er naar aantal elektrische bedrijfsauto's per 100 duizend bedrijfsauto's wordt gekeken, zien we dit beeld.

Afval en grondstoffen

De gemeente wil investeren in een duurzame afvalketen en een circulaire economie. Dat wil zeggen dat afval zoveel mogelijk voorkomen dient te worden en als het toch ontstaat, ingezet om kringlopen weer te sluiten. Bedrijven die deze grondstoffen gaan gebruiken of terugwinnen krijgen hier ruimte voor. Daarnaast is er de doelstelling om afval beter te scheiden en zo zuiver mogelijk, om hoogwaardige verwerking mogelijk te maken. Onder andere gescheiden inzameling van gfe/t (groente- fruit en tuinafval) krijgt meer aandacht. Verbetering van bedrijfsafvalinzameling krijgt ook gerichte aandacht om bijvoorbeeld efficiency in inzameling te verwezenlijken.

In het Uitvoeringsplan Afval staat het bereiken van een scheidingspercentage van 65% van het huishoudelijk afval in 2020 centraal. Om dit mogelijk te maken heeft de gemeente zichzelf de doelstelling gesteld om te zorgen dat Amsterdammers snel en makkelijk hun (gescheiden) afval kunnen aanbieden en goed te informeren over hoe en waarom beter scheiden noodzakelijk is. Onderstaand bekijken we de ontwikkeling in afvalproductie en afvalscheiding onder Amsterdammers.

Amsterdammer produceert minder afval dan voorheen

Gemiddeld produceerde een Amsterdammer in 2018 ongeveer 248 kilo fijn huishoudelijk afval (zie afb.7.15). Het afgelopen decennium is de hoeveelheid afval per inwoner gedaald, mede door meer inzamelbakken voor papier en glas en de introductie van het scheiden van textiel en plastic verpakkingsafval. Deze focus op bewust omgaan met afval lijkt effect te hebben op de afvalproductie per inwoner. In vergelijking tot andere G4 steden heeft Amsterdam de laagste afvalproductie per inwoner.

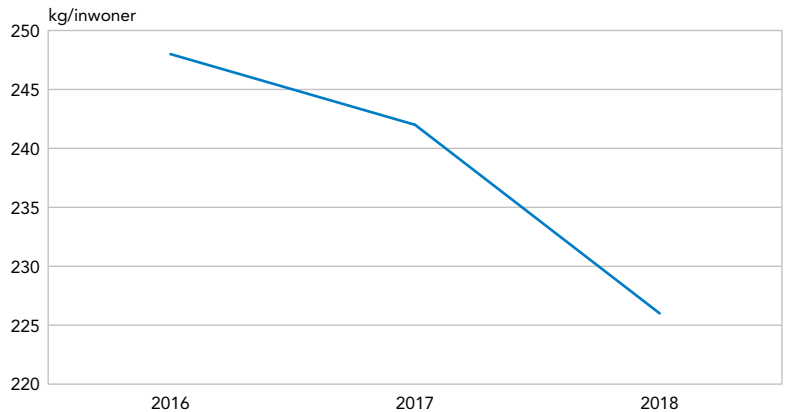
De gemeente Amsterdam wil dat in 2020 65% van het huishoudelijk afval wordt gescheiden. Daarbij wordt al het huishoudelijk afval dat door inwoners (bij de bron) wordt gescheiden en dat door afvalverwerking wordt gescheiden uit het restafval, zoals plastic verpakkingen, metalen en drankkartons (na-scheiding), (behalve verbranding in een afvalverbrandingsinstallatie of storting) gedeeld door de totale hoeveelheid huishoudelijke afval. In 2018 is op deze manier het scheidingspercentage berekend dat neerkomt op 30,6%. Er wordt 17,4% bij bron gescheiden en 13,2% na-gescheiden.¹⁷

Ten opzichte van de productie van restafval per inwoner is er netto een steeds grotere hoeveelheid dat door bewoners, dan wel door na-scheiding gesepareerd wordt (zie afb. 7.16). In 2018 was dit 44% van het restafval en in 2016 was dit 38%. Dit komt vooral door een toename in hoeveelheid afval dat na-gescheiden wordt (zie afb. 7.16).

Amsterdammer scheidt relatief weinig afval

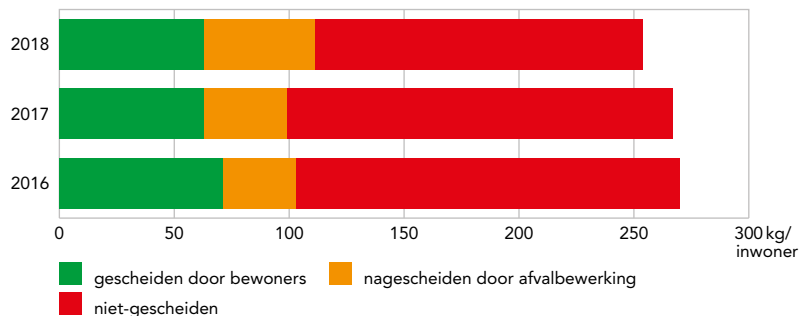
Afbeelding 7.17 laat zien dat vooral plastic en papier onderdeel zijn van het huishoudelijk afval van

Afb.7.15 Hoeveelheid huishoudelijk fijn restafval per Amsterdammer, 2016-2018 (kg)

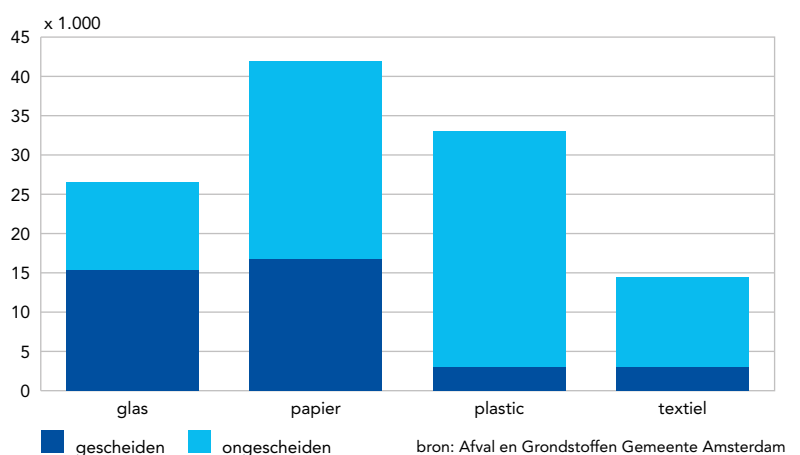
bron: Afval en Grondstoffen Gemeente Amsterdam

Afb.7.16 Hoeveelheid gescheiden en niet-gescheiden restafval per inwoner, Amsterdam, 2016-2018

bron: Afval en Grondstoffen Gemeente Amsterdam

Afb.7.17 Gescheiden en ongescheiden afval per soort afval (kg), Amsterdam 2018

bron: Afval en Grondstoffen Gemeente Amsterdam

Amsterdammers. Vooral plastic wordt weinig door de bewoners gescheiden en komt veel voor in restafval (91% van plastic afval komt in restafval terecht). 79% van textiel en 60% van papier afval komt in restafval terecht. Met 59%¹⁸ wordt glas het beste gescheiden. Op basis van de locatie van de containers per stadsdeel wordt door de gemeente bekeken hoe de afvalinzameling verloopt. In de stadsdelen Zuid, Centrum en Oost wordt over het algemeen afval het beste gescheiden. In de stadsdelen Zuidoost, Noord en Nieuw-West scheiden Amsterdammers veel minder hun afval.¹⁹

Noten

- 1 Bron: Gemeente Amsterdam. Coalitieakkoord Amsterdam 2018. Online: Coalitieakkoord.
- 2 Bron: World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- 3 Bron: Gemeente Amsterdam. *Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Stap 1: Uitnodiging aan de stad*. Amsterdam, 2019.
- 4 Bron: Milieu Centraal. *Wat is je CO₂-voetafdruk?* Online: Milieu Centraal.
- 5 Bron: Gemeente Amsterdam. *Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Stap 1: Uitnodiging aan de stad*. Amsterdam, 2019.
- 6 Let op: dit is uitstoot van verkeer en vervoer exclusief rijkswegen.
- 7 Bron: Gemeente Amsterdam. Coalitieakkoord Amsterdam 2018. Online: Coalitieakkoord.
- 8 Bron: DESAN Research Solutions. (2018). *Nulmeting Amsterdam Aardgasvrij*.
- 9 Registratiesysteem voor energie labels van gebouwen, RVO, bewerking door ABF Research
- 10 Let op: duurzaam opgewekte elektriciteit in Amsterdam gaat het landelijke openbare net op en wordt ook buiten Amsterdam gebruikt en vice versa.
- 11 Bron: RIVM. Fijn stof. Online: www.samenmetenaanluchtkwaliteit.nl/fijn-stof-pm25pm10
- 12 Bron: OIS. (2019). Luchtkwaliteit enquête.
- 13 Bron: CBS. (2016). Motorvoertuigen van particulieren. Online: Statline
- 14 Bron: Gemeente Amsterdam. *Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Stap 1: Uitnodiging aan de stad*. Amsterdam, 2019.
- 15 Bron: <https://klimaatmonitor.databank.nl>
- 16 Bron: MRA Elektrisch. (2018). *Aantal unieke gebruikers per jaar en per maand*. Online: EvData.
- 17 Bron: Gemeente Amsterdam Beheer Openbare Ruimte Schoon. (2019). *Rapportage 2018*.
- 18 Bron: Afval en Grondstoffen Gemeente Amsterdam. Deze cijfers zijn gebaseerd o.b.v. de sorteeraanlyse 2016.
- 19 Bron: Afval en Grondstoffen Gemeente Amsterdam.

8

Participatie in arbeid

Het aantal banen in Amsterdam is de afgelopen jaren opgelopen. Hoewel het aantal werkzame Amsterdammers ook toenam sluiten vraag en aanbod lang niet altijd op elkaar aan. In dit hoofdstuk staan de recente ontwikkelingen in het aanbod van arbeid centraal, zoals de stijging van het opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking, de stijging van de arbeidsparticipatie, de flexibilisering van de arbeidsmarkt, de daling van de werkloosheid, en de daling van het aantal WW-uitkeringen.

Auteur: Idske de Jong

Kernpunten

- De potentiële beroepsbevolking (15-74 jarigen) nam de afgelopen tien jaar toe (+15%) en zal de komende jaren waarschijnlijk verder toenemen (+5% tot 2025).
- Het opleidingsniveau van de potentiële beroepsbevolking wordt steeds hoger, 45% van de 15-74 jarigen een hbo of universitair diploma behaald.
- Tweederde van de Amsterdammers tussen de 15 en 74 jaar is werkzaam en werkt minimaal 1 uur per week in een betaalde baan, in 2003 was dit nog 61%.
- Amsterdammers werken gemiddeld 33,1 uur per week, mannen werken meer uren (gemiddeld 34 per week) dan vrouwen (32) maar het verschil wordt kleiner.
- Elf procent van de Amsterdammers is werkzaam op een lager niveau dan hun opleidingsniveau en 7% op een hoger niveau. Dit aandeel is de afgelopen tien jaar constant.
- Arbeidsrelaties zijn de afgelopen 15 jaar steeds flexibeler geworden, minder mensen zijn werkzaam in loondienst en als zij in loondienst werken is dit steeds minder vaak met een vast contract.
- Een kwart van de werkenden is werkzaam als zelfstandige (24%), dit aandeel is sterk toegenomen, in 2003 was nog maar 15% werkzaam als zelfstandige.
- Autonomie over de hoeveelheid werk en het moment waarop gewerkt moet worden zijn de belangrijkste redenen voor Amsterdammers om als zelfstandige te beginnen.
- Tachtig procent van de werkenden Amsterdammers is tevreden met de eigen baan, ontevredenheid met de baan doet zich vooral voor onder werkenden met een flexibel contract en werkenden die meerdere banen combineren.
- Op de werkvloer heeft 12% de afgelopen 12 maanden te maken gehad met discriminatie, dit betrof veelal vervelende grappen, minder betaald krijgen, gepest worden of vervelende klussen moeten doen.
- 23.000 Amsterdammers waren in 2018 werkzoekend zonder werk en behoorden daarmee tot de werkloze beroepsbevolking (4,8% van de Amsterdamse beroepsbevolking). Dit aandeel daalt sinds 2014.
- Het aantal werkloosheidsuitkeringen (WW) daalt, begin 2019 hadden ruim 14.500 Amsterdammers een WW-uitkering. Dit komt neer op 2,3% van de beroepsbevolking.
- Het aandeel Amsterdammers in de leeftijd van 18 tot en met 66 jaar dat afhankelijk is van bijstand is 6,6%, dit aandeel is de afgelopen jaren vrij constant gebleven.

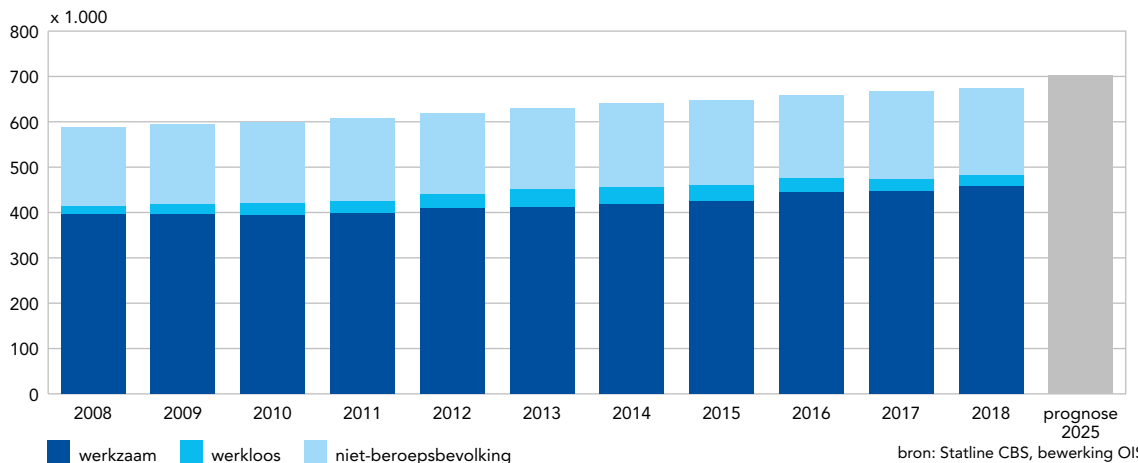
Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de Amsterdamse beroepsbevolking. Vervolgens wordt ingegaan op de arbeidsparticipatie onder verschillende groepen Amsterdammers en op het soort banen dat zij vervullen en kenmerken daarvan. Daarna is aandacht voor de groepen Amsterdammers die nog actief zoeken naar werk (werkloosheid). Verder wordt gekeken naar werkloosheidsuitkeringen en naar groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In dit hoofdstuk worden de meest recente cijfers gepresenteerd die beschikbaar zijn.

De Amsterdamse beroepsbevolking

Potentiële beroepsbevolking groeit

In Amsterdam zijn ruim 673.000 inwoners tussen de 15 en 74 jaar: de potentiële beroepsbevolking. In de afgelopen tien jaar is deze groep met 14,5% gestegen. Naar verwachting zet deze groei zich voort en zijn er in 2025 703.200 15- t/m 74-jarigen in Amsterdam (+4,5% ten opzichte van 2018). Vooral het aantal 55-plussers zal sterk toenemen. De Amsterdamse potentiële beroepsbevolking groeit daarmee veel sneller dan gemiddeld in Nederland (+ 0,7% in 2025 ten opzichte van 2018). De arbeidsmarkt zal dus in toenemende mate te maken krijgen met oudere werknemers.

Afb. 8.1 Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking 2008-2018 en prognose 2025

Van de potentiële beroepsbevolking in Amsterdam is 68% werkzaam, 3% op zoek naar een baan en 29% niet werkzaam en ook niet op zoek naar werk (de zgn. niet-beroepsbevolking). Het werkloosheidspercentage ligt daarmee voor het eerst in tien jaar weer op het niveau van 2008 (zie afb. 8.1).

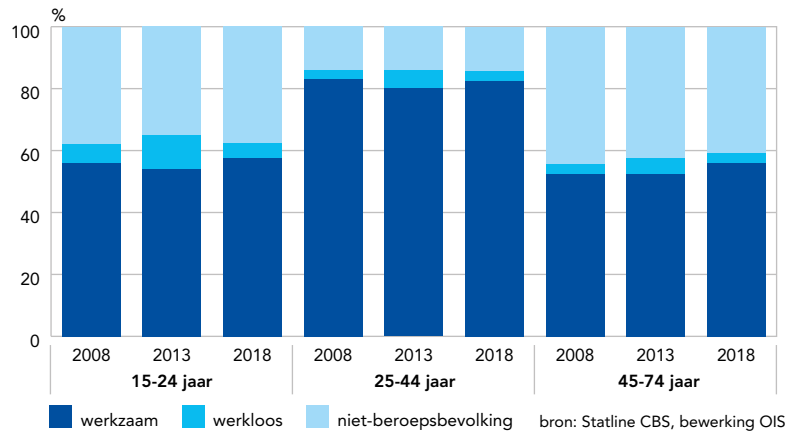
De ontwikkeling in het aandeel werkenden verschilt per leeftijdsgroep. Waar dit onder jongeren (15-24 jaar) en 45-plussers in 2018 iets hoger ligt dan in 2008, is dit onder 25- t/m 44-jarigen nauwelijks veranderd (zie afb. 8.2). Onder jongeren is vooral het aandeel werklozen in deze periode gedaald, terwijl onder 45-plussers de niet-beroepsbevolking is afgenomen.

Toename opleidingsniveau potentiële beroepsbevolking niet gelijk verspreid over de stad

De potentiële beroepsbevolking van Amsterdam is relatief hoogopgeleid. In 2017 lag het aandeel 15- t/m 74-jarigen met een afgeronde hbo- of wo-opleiding op 45%, tegenover gemiddeld 28% in heel Nederland (zie afb. 8.3). Het aandeel hoogopgeleiden ligt in vergelijking met de andere G4-steden iets lager dan in Utrecht (49%) maar hoger dan in Rotterdam (34%) en Den Haag (33%).

Hoogopgeleiden wonen niet in gelijke mate verspreid over de stad (zie afb.8.4). In de meeste woonwijken in de stadsdelen Noord, Nieuw-West en Zuidoost wonen veel minder hoogopgeleiden dan gemiddeld (bijvoorbeeld 21% in de Waterlandpleinbuurt, 18% in Geuzenveld en 18% in Bijlmer-Centrum) terwijl in de

Afb. 8.2 Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking naar werk, werkloosheid en niet-beroepsbevolking naar leeftijdsgroepen, 2008, 2013 en 2018 (procenten)

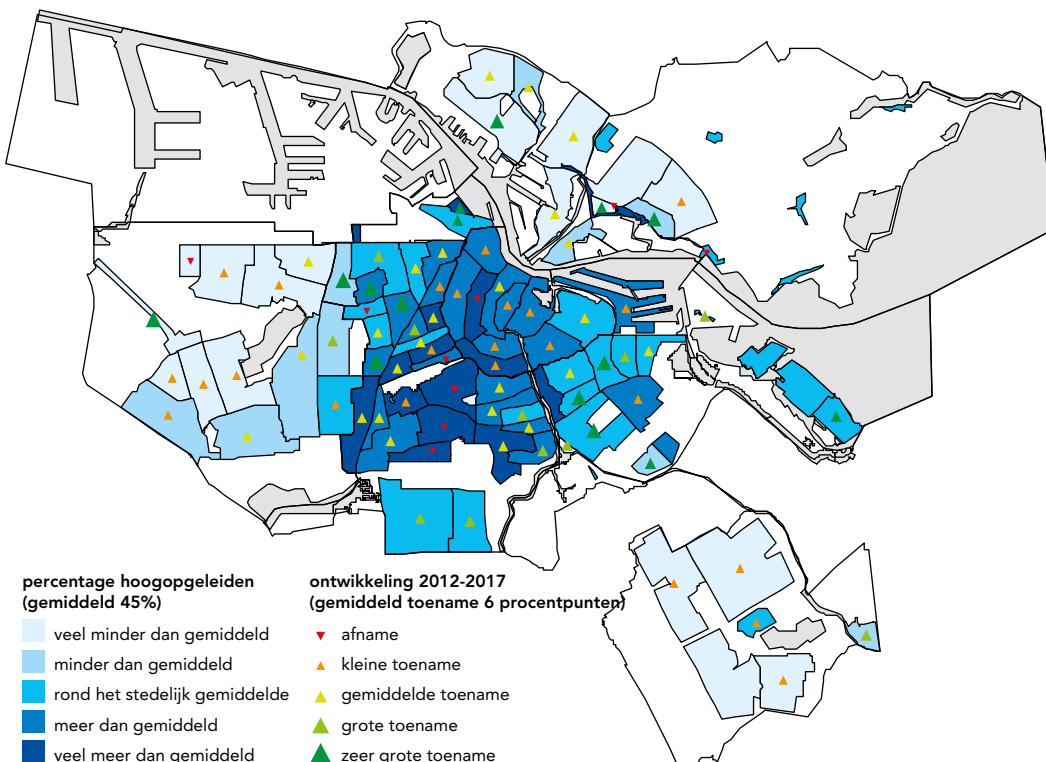
Afb. 8.3 Opleidingsniveau¹ bevolking 15-74 jaar, G4 en Nederland, 2017 (procenten)

	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Nederland
laag	24	34	33	20	30
midden	32	39	36	30	42
hoog	45	27	31	49	28
totaal	100	100	100	100	100

bron: CBS, bewerking OIS

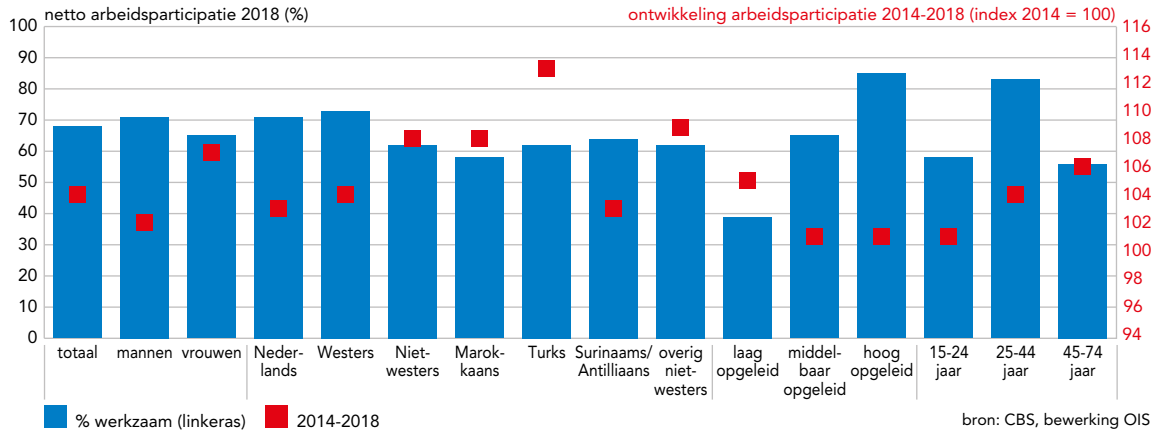
stadsdelen Centrum en Zuid veel meer hoogopgeleiden dan gemiddeld wonen (bijvoorbeeld 63% in De Weteringschans en 68% in de Scheldebuit). Tussen

Afb. 8.4 Aandeel hoogopgeleiden naar woonwijk ten opzichte van Amsterdamse gemiddelde (2017=45%) en ontwikkeling ten opzichte van 2012

bron: Statline CBS, bewerking OIS

Afb. 8.5 Netto arbeidsparticipatie naar achtergrondkenmerken en ontwikkeling 2014- 2018 (procenten)

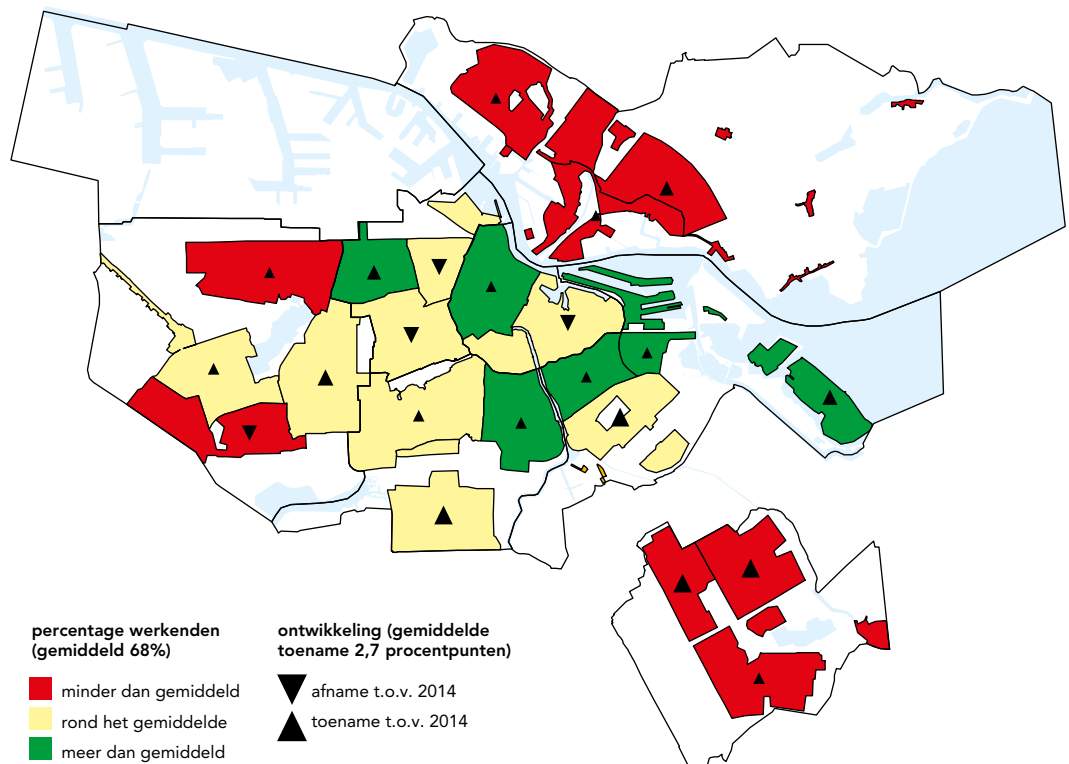
2012 en 2017 is het aandeel hoogopgeleiden onder 15- t/m 74-jarigen met 6 procentpunten gestegen, van 39% naar 45%. Niet overal heeft een (even sterke) stijging plaatsgevonden. Aan de randen van de stad in Nieuw-West en Zuidoost is sprake van slechts een kleine toename en ligt het aandeel hoogopgeleiden nog steeds laag (bijvoorbeeld +2 procentpunten in Osdorp-Midden en Osdorp-Oost en +1 procentpunt in Bijlmer-Centrum en Bijlmer-Oost). In een aantal wijken in Oost en West is het aandeel hoogopgeleiden in de afgelopen vijf jaar juist flink toegenomen (bijvoorbeeld +12 procentpunten in de Dapperbuurt, Transvaalbuurt, en Frankendael en +13 procentpunten in de Westindische Buurt en

de Kolenkit). Ook in Tuindorp Oostzaan (+14 procentpunten) en Tuindorp Nieuwendam (+15 procentpunten) in Noord is sprake van een zeer grote toename maar ligt het aandeel hoogopgeleiden nog steeds onder het stedelijk gemiddelde. In een aantal wijken waar het aandeel hoogopgeleiden al zeer hoog lag is dit de afgelopen vijf jaar iets gedaald (bijvoorbeeld de Prinses Irenebuurt, het Museumkwartier en de Apollobuurt in Zuid).

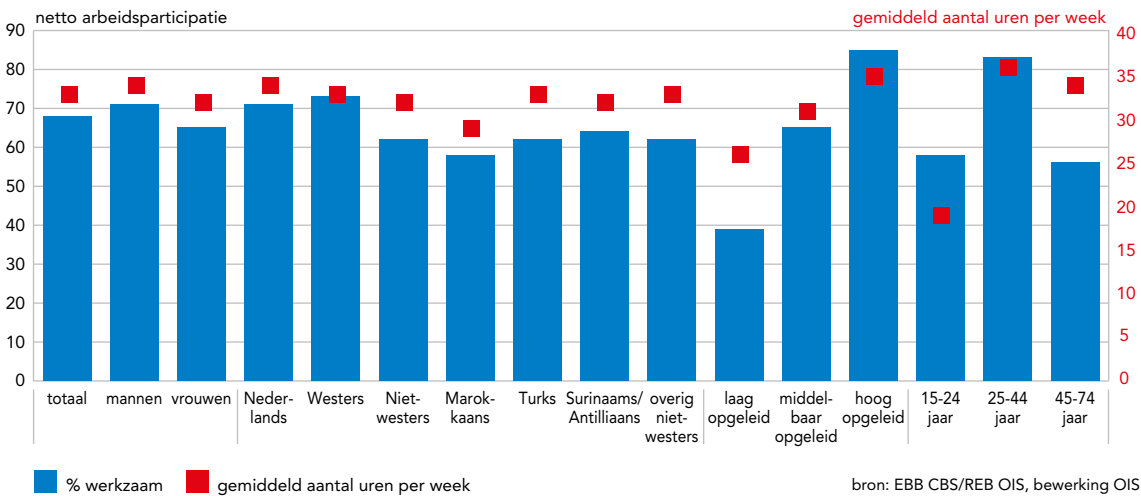
Arbeidsparticipatie stijgt laatste jaren maar beperkt

In 2018 werkte 68% van de Amsterdammers (15-74 jaar) minimaal 1 uur per week. Dit is de netto

Afb. 8.6 Netto arbeidsparticipatie naar gebied ten opzichte van Amsterdamse gemiddelde (2018=68%) en ontwikkeling ten opzichte van 2014

Afb. 8.7 Netto arbeidsparticipatie en gemiddeld aantal uren werkzaam per week naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

arbeidsparticipatie. In 2003 was dit nog 61% waarna de participatie toenam tot 67% in 2008. Gedurende de meest recente recessie daalde de netto participatie tot 65% in 2013, sindsdien is weer sprake van een kleine stijging tot 68% in 2018. Vooral vrouwen, Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond, laagopgeleiden en 45-plussers werken nu vaker dan in 2014.

Ondanks de bloeiende economie zijn er maar in beperkte mate meer mensen gaan werken. Maar vooral maatschappelijke veranderingen zoals de stijging van de pensioenleeftijd, stijging van het opleidingsniveau en meer vrouwen die werken hebben ervoor gezorgd dat de arbeidsparticipatie en dan met name onder 45-plussers stijgt (afb. 8.5).

Mannen werken vaker (71%) dan vrouwen (65%), hoogopgeleiden (85%) vaker dan middelbaar (65%) en laagopgeleiden (39%) en Amsterdammers zonder migratieachtergrond (71%) en Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond (73%) vaker dan Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (62%, afb. 8.5).²

De netto arbeidsparticipatie ligt in Amsterdam (68%) even hoog als in Nederland (68%) en iets lager dan in Utrecht (72%). In Rotterdam (63%) en Den Haag (64%) is de participatie lager dan in Amsterdam maar is deze wel sterker toegenomen in de afgelopen jaren.

In Amsterdam zorgen de verschillen in de netto participatie tussen groepen ook voor grote geografische verschillen in arbeidsparticipatie. Gebieden waar relatief veel Amsterdammers wonen met een laag opleidingsniveau, Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond of ouder dan 44 jaar kennen een lagere netto arbeidsparticipatie dan gebieden met een andere bevolkingssamenstelling (zie afb. 8.6). In IJburg/Zeeburgereiland (78%), Bos en Lommer (76%), Indische Buurt/Oostelijk Havengebied (75%) en Centrum-West (77%) is de arbeidsparticipa-

tie het hoogst. In Geuzenveld-Slotermeer-Sloterdijken (58%), Noord-West (59%), Noord-Oost (59%) en Oud-Noord (60%) is de arbeidsparticipatie juist veel lager dan gemiddeld.

Amsterdammers werken gemiddeld 33,1 uur per week. Mannen maken meer uren per week (34) dan vrouwen (32) maar het verschil tussen mannen en vrouwen wordt wel kleiner: in 2016 werkten mannen gemiddeld 35 uur en vrouwen 30 uur. Laagopgeleiden werken minder uren (26 uur) dan middelbaar (31 uur) en hoogopgeleiden (35 uur).

Elf procent van de werkzame Amsterdammers wil meer uren werken. Eveneens 11% zou liever minder uren per week willen werken.

Arbeidsrelaties steeds flexibeler

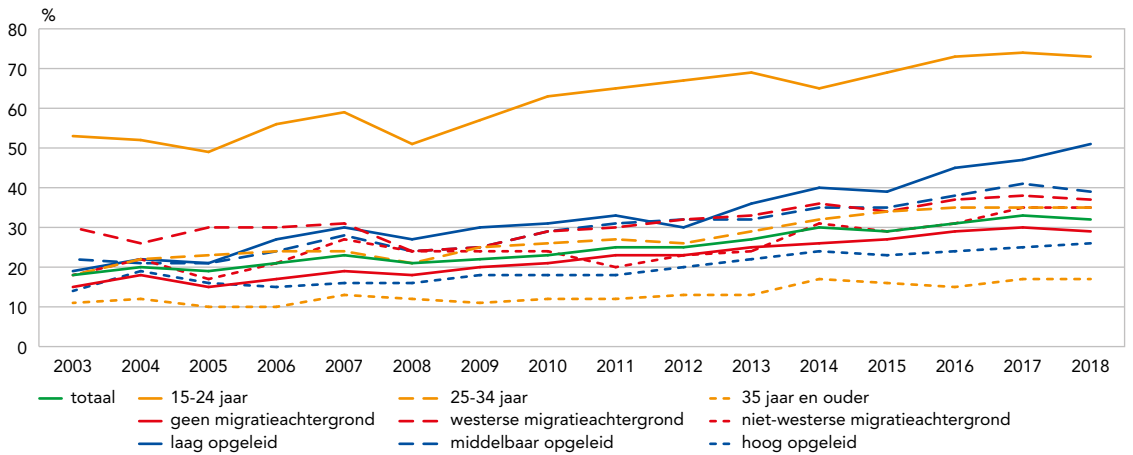
Werken boven of onder opleidingsniveau nauwelijks veranderd

Niet iedereen is werkzaam op een niveau dat aansluit bij zijn of haar opleidingsniveau.³ Elf procent van de Amsterdammers werkt op een lager niveau, 7% op een hoger niveau. De meerderheid werkt (ongeveer) op zijn of haar opleidingsniveau. Dit patroon is de afgelopen tien jaar, ook gedurende de laatste recessie, vrijwel constant gebleven. Van de laagopgeleiden werkte in 2018 17% op een hoger niveau, waarvoor minimaal een middelbare opleiding vereist is. Van de middelbaar opgeleiden werkt 9% op een lager niveau en 18% op een hoger niveau. Van de hoogopgeleiden is 14% werkzaam onder hun niveau.⁴

Contracten vaker flexibel

Ruim driekwart van de werkende Amsterdammers is werkzaam in loondienst: 350.000 (76%). Dit zijn zowel mensen met een vaste baan als mensen met een flexibele arbeidsrelatie. De afgelopen jaren is het aandeel dat werkt in loondienst langzaam gedaald, in 2003 was nog 84% van de werkenden werkzaam in loondienst. Het aandeel zelfstandigen, en dan vooral

Afb. 8.8 Aandeel werknemers in loondienst met een flexibel contract naar achtergrond kenmerken, 2003-2018 (procenten)

bron: EBB CBS, bewerking OIS

het aandeel zelfstandigen zonder personeel nam in deze periode toe van 13% in 2003 (zpz) naar 20% in 2018.

Binnen de werkenden in loondienst is er een grote diversiteit aan contracten. De grootste groep (68%) heeft nog steeds een vast contract of een tijdelijk contract met zicht op vast, al was dit aandeel in 2003 veel hoger met 82% van de werkenden in loondienst. Een derde heeft een flexibel contract. Vooral jongeren tot en met 24 jaar hebben vaak een flexibel contract (73%). Dit aandeel nam de afgelopen jaren sterk toe (2003: 54%). Laagopgeleiden (deels jongeren met een bijbaan) hebben eveneens vaker dan andere groepen een flexibel contract (51%). Dit aandeel is sterk toegenomen (2003: 21%).

Steeds meer zelfstandigen

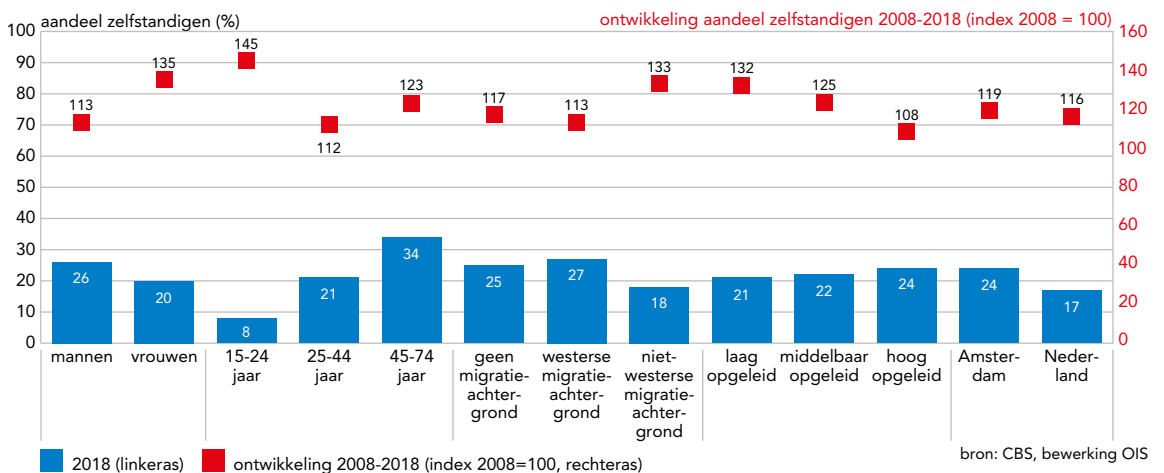
Bijna een kwart (24%) van de werkenden is werkzaam als zelfstandige (108.000 Amsterdammers). Zelfstandigen kunnen wel of geen personeel hebben en ook mensen die meewerken in een familiebedrijf worden als zelfstandige geteld. Naar schatting zijn

er ongeveer 68.000 zelfstandigen zonder personeel in Amsterdam (zpz'ers).⁵ Het aandeel zelfstandigen op het totale aantal werkenden is de afgelopen vijftien jaar geleidelijk toegenomen, van 15% in 2003 naar 20% in 2008, naar 22% in 2013 en 24% in 2018, vooral door de toename van het aantal zpz'ers. Amsterdammers zijn vaker dan gemiddeld in heel Nederland (17%) werkzaam als zelfstandige. Hoewel mannen, 45-plussers, hoogopgeleiden en Amsterdammers zonder of met een westerse migratieachtergrond vaker dan andere zelfstandige zijn, is de afgelopen 10 jaar onder middelbaar en laagopgeleiden (respectievelijk +25 en +32%), vrouwen (+35%) en onder Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (+23%) en jongeren (+45%) het aandeel zelfstandigen juist sterk toegenomen.

Autonomie belangrijkste reden om zelfstandig te worden

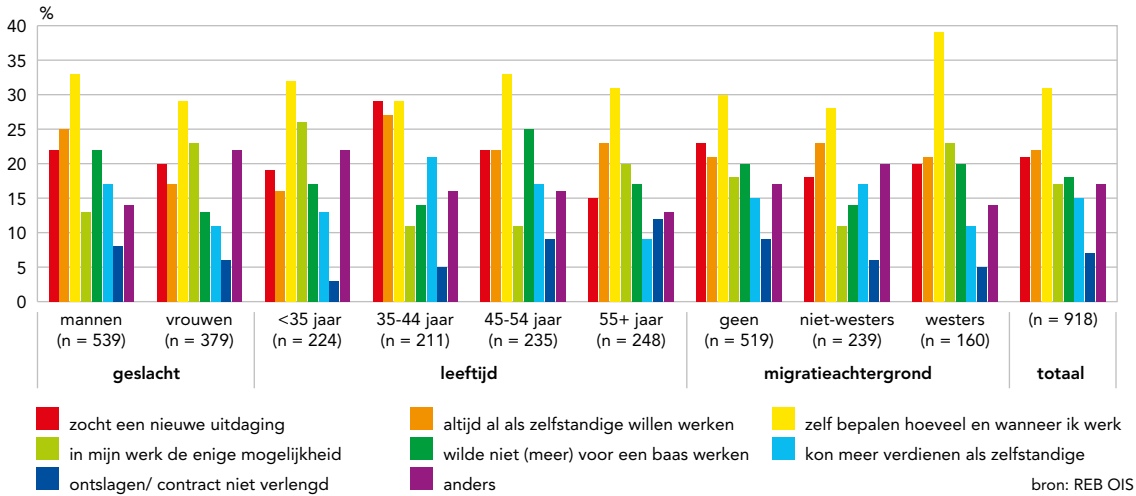
In de enquête beroepsbevolking van OIS wordt elk jaar aan Amsterdammers gevraagd wat voor werk zij al dan niet doen. Er worden in deze enquête ook een aantal specifieke vragen gesteld aan zelfstandigen.

Afb. 8.9 Aandeel zelfstandigen in werkzame beroepsbevolking Amsterdam naar achtergrondkenmerken en ontwikkeling aandeel zelfstandigen, 2008-2018 (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

Afb. 8.10 Reden om te beginnen als zelfstandige naar kenmerken, Amsterdam 2018 (procenten)

Daaruit blijkt dat ruim vier op de tien zelfstandigen in Amsterdam (41%) al 11 jaar of langer voor zichzelf werken. Ongeveer één op de tien (11%) is pas recent gestart (werkt één jaar of minder als zelfstandige). De belangrijkste redenen om als zelfstandige te beginnen zijn:

- zelf kunnen bepalen hoeveel en wanneer ze werken (31%);
- altijd al als zelfstandige willen werken (22%);
- een nieuwe uitdaging (21%).

Naarmate de leeftijd stijgt wordt vaker door zelfstandigen aangegeven dat zij voor zichzelf zijn begonnen omdat zij zijn ontslagen of omdat hun contract niet is verlengd (van 3% onder de zelfstandigen tot 35 jaar naar 12% onder de 55-plussers). Vrouwen geven vaker dan mannen aan dat het in hun werk de enige mogelijkheid is om als zelfstandige te werken (23% tegenover 13%). Hetzelfde geldt voor jongere zelfstandigen (25%) en 55-plussers (20%) in vergelijking met 35-54 jarigen (11%). Voor zelfstandigen met een westerse migratieachtergrond is zelf kunnen bepalen hoeveel en wanneer ze werken vaker belangrijk (39%) dan voor de zelfstandigen zonder migratieachtergrond (30%) of met een niet-westerse migratieachtergrond (28%).

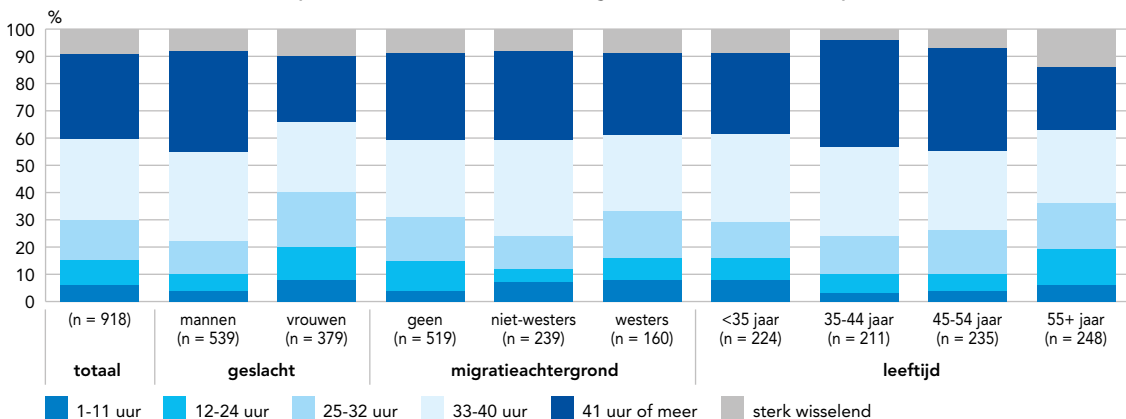
Ruim twee derde (67%) van de Amsterdamse zelfstandigen heeft de ambitie om werkzaam te blijven als zelfstandigen. Jongere zelfstandigen zijn hier iets minder zeker over: van hen heeft 54% deze ambitie en geeft 21% aan dat zij op termijn (weer) een betrekking in loondienst willen. Mannen (22%) geven vaker aan de ambitie te hebben hun onderneming verder uit te bouwen dan vrouwen (10%).

Een derde van de zelfstandigen werkt 41 uur of meer per week

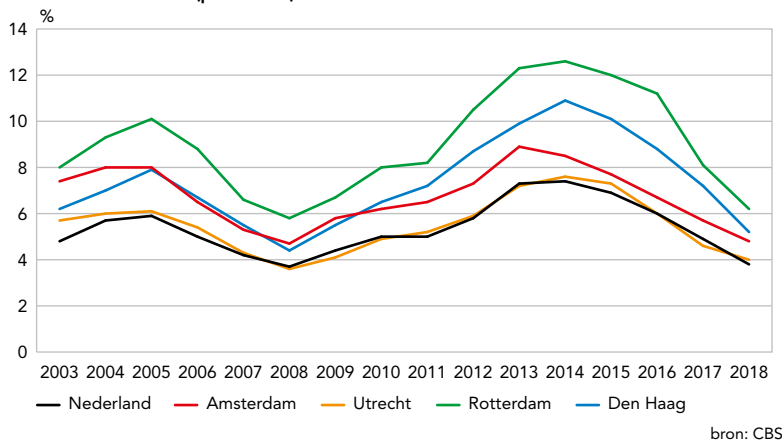
Een kwart van de zelfstandigen werkt daarnaast ook in loondienst. Dit geldt even vaak voor mannen als voor vrouwen. Twintig procent van de mannen hebben medewerkers in dienst, tegenover 8% van de vrouwen. Daarnaast heeft 11% van de mannen de afgelopen maand medewerkers ingehuurd, tegenover 4% van de vrouwen.

Bijna een derde van de zelfstandigen werkt 33-40 uur per week (30%) en eveneens bijna een derde (32%) werkt 41 uur of meer per week. Mannen (70%) werken vaker 33 uur of meer per week dan vrouwen (51%). Van de zelfstandigen met een niet-westerse migratieachtergrond werken bijna zeven op de tien (69%) 33 uur of meer per week, tegenover zes op de

Afb. 8.11 Gemiddeld aantal uren per week Amsterdamse zelfstandigen naar kenmerken, 2018 (procenten)

Afb. 8.12 Ontwikkeling werkloze beroepsbevolking in de G4-steden en Nederland 2003-2018 (procenten)

tien zelfstandigen zonder migratieachtergrond (60%) en met een westerse migratieachtergrond (58%). 55-plussers (19%) en zelfstandigen tot 35 jaar (17%) werken vaker maximaal 25 uur per week dan de andere leeftijdsgroepen (10%).

Op de werkvloer

Meerderheid tevreden met baan

Tachtig procent van de werkenden is (zeer) tevreden met het eigen werk. Zes procent is (zeer) ontevreden. Amsterdammers die in Amsterdam werken zijn iets vaker ontevreden (7%) dan Amsterdammers die buiten de stad werken (3%). Amsterdammers die in stadsdeel Centrum (10%), Noord (8%) of in wisselende stadsdelen werken (9%) zijn vaker ontevreden dan anderen met hun werk. Ook het werken onderweg, bijvoorbeeld bij werk als bezorger of chauffeur brengt meer ontevredenheid met zich mee (14%). Andere groepen die vaker dan gemiddeld ontevreden zijn met hun werk zijn Amsterdammers met een oproep/invalidcontract of uitzendwerk of 0-urencontract (allen 15%) en Amsterdammers die meerdere banen in loondienst combineren (11%) of een baan in loondienst en een baan als zelfstandige combineren (12%).⁶

Eén op de acht voelt zich wel eens gediscrimineerd op de werkvloer

Twaalf procent van de werkzame Amsterdammers voelt zich wel eens gediscrimineerd op het werk. Het gaat dan bijvoorbeeld om kwetsende grappen (36% van de gevallen), minder betaald krijgen (15%), uitgescholden of gepest worden (15%) en altijd vervelende klussen moeten doen (12%). Bij vier op de tien werkenden (37%) die zich gediscrimineerd voelen gaat het om discriminatie vanwege de etnische achtergrond of huidskleur. Ook discriminatie op grond van leeftijd (23%) of geslacht (20%) komt vaak voor.

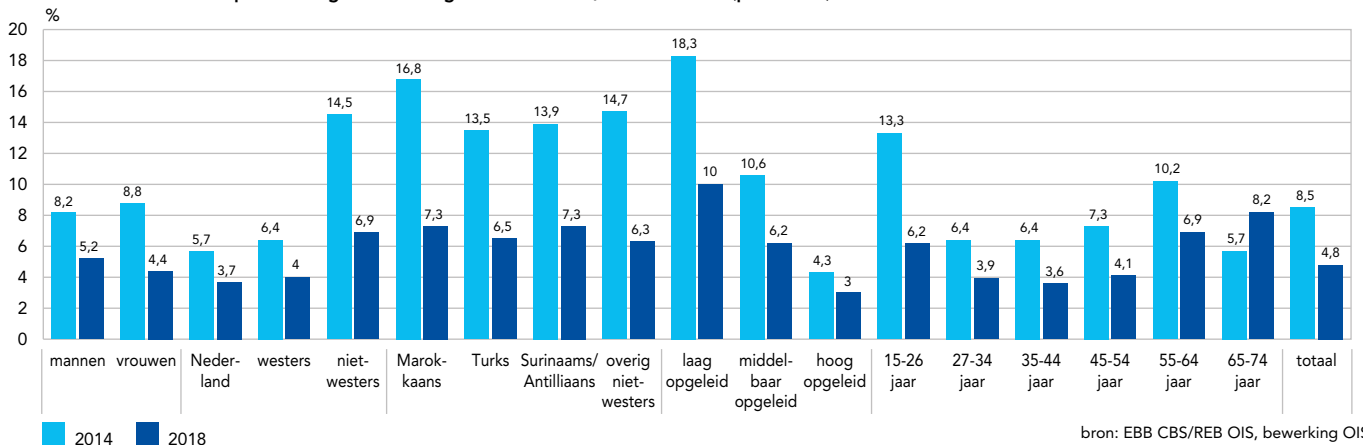
Amsterdammers met een migratieachtergrond geven veel vaker aan dat zij op de werkvloer te maken hebben met discriminatie (20% van de groep met een niet-westerse en 12% van de groep met een westerse migratieachtergrond) dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (6%). Vooral Amsterdammers met een Marokkaanse achtergrond hebben hier relatief vaak mee te maken (24%). Laag- en middelbaaropgeleiden ervaren iets vaker discriminatie op de werkvloer (14% en 13%) dan hoogopgeleiden (11%).⁷

Werkloosheid weer op niveau 2008

In 2018 waren 23.000 Amsterdammers werkloos⁸, een daling van 17.000 personen ten opzichte van de hoogste werkloosheid gedurende de recessie in 2013. Uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking komt dit neer op 4,8% (8,9% in 2013). Tussen 2003 en 2018 was de werkloosheid het laagst in 2008, net voor de meest recente recessie, toen waren 19.000 Amsterdammers werkloos (4,7%). De huidige werkloosheid ligt nog net daarboven.

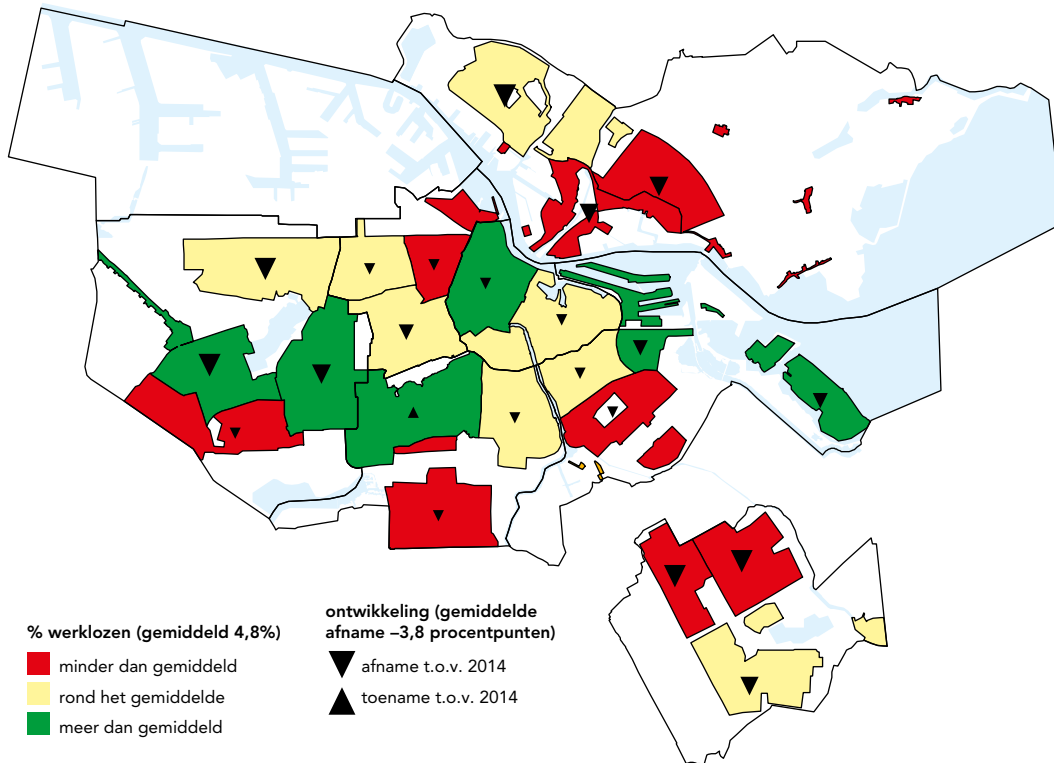
Amsterdammers zijn minder vaak werkloos dan Rotterdammers (6,2%), al daalde de werkloosheid de afgelopen jaren wel zeer sterk in Rotterdam (afb. 8.12). De werkloosheid in Den Haag (5,2%) en Utrecht (4%) wijkt minder af van de Amsterdamse werkloosheid. In tegenstelling tot Amsterdam, waar sinds 2013 sprake is van een daling in de werkloosheid, is in de andere grote steden sinds 2014 een daling ingezet.

Afb. 8.13 Werkloze beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2014 en 2018 (procenten)

Afb. 8.14 Werkloze beroepsbevolking Amsterdam naar gebied ten opzichte van het Amsterdamse gemiddelde (2018=4,8%) en ontwikkeling 2008 ten opzichte van 2014 (procenten)

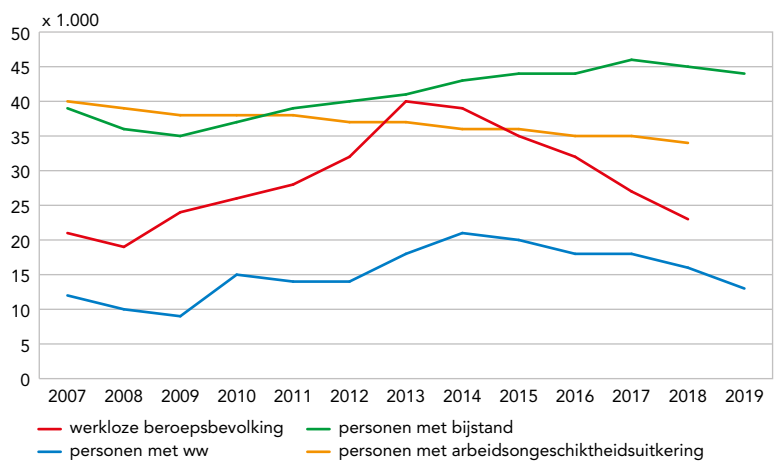
bron: EBB CBS/ REB OIS, bewerking OIS

Amsterdammers met een laag opleidingsniveau (10% werkloos), jongeren (6,2%) en 55-64-jarigen (6,9%) en Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (6,9% werkloos) zijn in 2018 vaker dan andere Amsterdammers werkloos. Van de groep met een migratieachtergrond zijn Amsterdammers met een Marokkaanse (7,3%) of Surinaamse/Antilliaanse migratieachtergrond (7,3%) het vaakst werkloos. Onder al deze groepen is de werkloosheid in de afgelopen 4 jaar sterk gedaald

Werkloosheid onder jongeren afgelopen vijf jaar ruim gehalveerd

Jongeren zijn veel vaker werkloos dan 27-54 jarigen, 6,2% van de Amsterdamse jongeren zocht in 2018 actief naar een baan. Vooral jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond (8%) en laagopgeleide jongeren (11%) hebben nog vaker dan gemiddeld moeite om een baan te vinden (zie afb. 8.14). Van de 146.500 Amsterdamse jongeren in de leeftijd van 15 tot en met 26 jaar waren er in 2018 gemiddeld 6.100 werkloos, dit komt neer op 6,2% van de beroepsbevolking. In 2014 was dit nog 13,3%. In Amsterdam zijn in de periode 2015-2018 ruim 24.500 jongeren bemiddeld naar werk (82%) of een opleiding (18%) in het kader van de Aanpak Jeugdwerkloosheid. Uit onderzoek van OIS blijkt dat van de jongeren die zijn bemiddeld naar een baan 60% zes maanden later nog steeds werkzaam is. Van de jongeren die zijn bemiddeld naar een opleiding is dit zelfs 83%.⁹

Afb. 8.15 Ontwikkeling aantal personen met een uitkering, WW, bijstand en arbeidsongeschiktheid, en de werkloze beroepsbevolking, 2007-2019

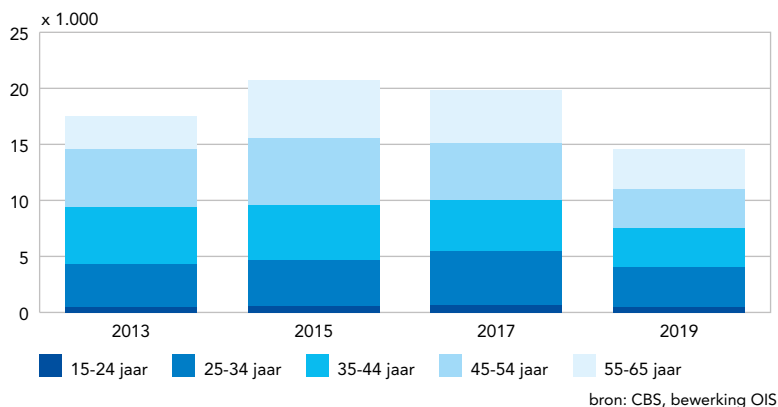
bron: CBS en WPI, bewerking OIS

De Amsterdamse jeugdwerkloosheid ligt net onder het landelijke gemiddelde (6,5%). In Rotterdam (9,9%) en Den Haag (9,0%) ligt het jeugdwerkloosheidspercentage hoger dan in Amsterdam, in Utrecht (6,0%) juist lager.¹⁰

Concentraties van werkloosheid buiten de ring A10

Binnen de stad zijn er grote verschillen in het aandeel werklozen (zie afb. 8.14). In IJburg/Zeeburgereiland (3%) en Osdorp (3,2%) is de werkloosheid laag en gedaald sinds 2014. In Bijlmer-Oost (6,9%), Watergraafs-

Afb. 8.16 Ontwikkeling aantal WW-uitkeringen Amsterdam naar leeftijd, januari 2013-januari 2019

meer (6,6%), Noord-Oost (6,4%) en Buitenveldert/Zuidas (6,3%) is de werkloosheid juist nog bovengemiddeld hoog. Ook in deze gebieden was wel sprake van een daling in de werkloosheid ten opzichte van 2014.

Vijfenvertig procent van de werklozen is langdurig werkloos

Hoewel de werkloosheid momenteel erg laag is, zijn er nog steeds mensen die al langdurig zoeken naar werk. Van de Amsterdamse werkloze beroepsbevolking is 29% meer dan een jaar werkzoekend, dit is iets minder dan gemiddeld in Nederland (34% van de werklozen zoekt al een jaar of langer). De werkloosheidsduur hangt vooral samen met leeftijd. Hoe

hoger de leeftijd, des te langer de zoektocht naar werk. Opleiding, migratieachtergrond en geslacht spelen in veel mindere mate een rol.

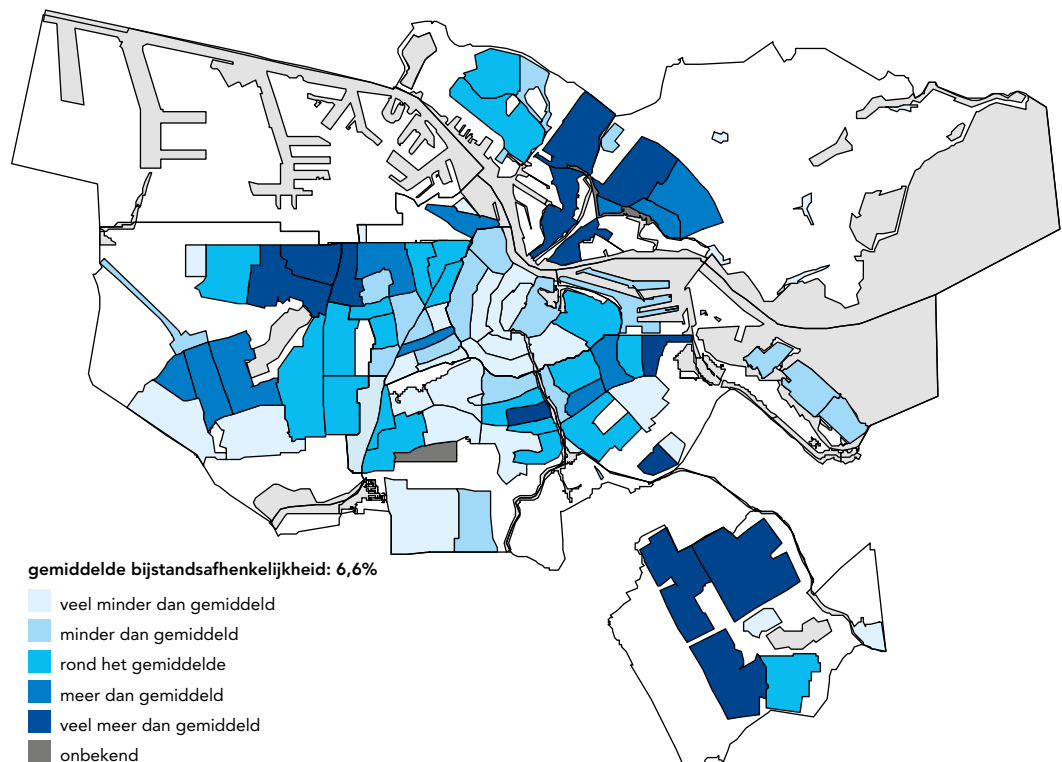
Groepen met een uitkering

Een deel van de Amsterdammers die geen werk hebben en actief zoeken naar werk (werkloos) ontvangen een uitkering in het kader van de werkloosheidswet (WW-uitkering), de participatiewet (bijstandsuitkering) of arbeidsongeschiktheid. In totaal waren er begin 2018 95.670 Amsterdammers afhankelijk van een uitkering (18 t/m 66 jaar). Dit komt neer op 15,3% van alle Amsterdammers uit deze leeftijdsgroep. Hoewel de werkloze beroepsbevolking sinds 2014 sterk daalt, is de daling onder Amsterdammers met een WW-uitkering veel beperkter (zie afb. 8.15). Het aantal personen met bijstand daalt pas licht sinds 2017. De stijging vanaf 2016 valt te verklaren door de instroom van statushouders, die zeker in de eerste periode vaak een beroep doen op bijstand.

WW-uitkeringen daalt

Het aantal WW-uitkeringen steeg tussen 2009 en 2010 sterk, daalde vervolgens tot begin 2012 om vervolgens weer sterk toe te nemen tot het hoogste niveau begin 2014 van 21.560 uitkeringen in Amsterdam. Daarna zette de daling in. In januari 2019 waren er 14.518 Amsterdammers met een ww-uitkering, wat neerkomt op 2,3% van de beroepsbevolking tussen de 15 en 64 jaar.

Afb. 8.17 Bijstandsafhankelijkheid (18-66 jaar) per woonwijk ten opzichte van het Amsterdamse gemiddelde (2019= 6,6%), 1 januari 2019

Er waren tot en met 2015 relatief gezien iets meer mannen dan vrouwen met een WW-uitkering. Sinds 2016 is dit veranderd en is het aandeel vrouwen hoger (jan 2019 52% vrouw). Van de mensen met een WW-uitkering is 3% jonger dan 25 jaar (zie afb. 8.16). Hoewel jongeren relatief vaak werkloos zijn, hebben zij vaak geen recht op een WW-uitkering. Een kwart van de WW'ers is tussen de 25 en 34 jaar, 24% tussen de 35 en 45, 24% tussen 45 tot 55 en een 25% 55 jaar of ouder.

Aantal bijstandsuitkeringen vrij constant

Het recht op een bijstandsuitkering wordt per huishouden bepaald. Wanneer het huishouden bestaat uit twee of meer volwassenen (al dan niet met kinderen), staat de uitkering op naam van een van de volwassenen. Uitgaande van deze definitie zijn er in totaal 45.057 Amsterdammers afhankelijk van bijstand, dit komt neer op 40.548 huishoudens met een bijstandsuitkering. Dit aantal is de afgelopen jaren vrij constant (zie afbeelding 8.15). De toename in 2016 en 2017 kan verklaard worden door de instroom van statushouders. Het aandeel personen (18 t/m 66 jaar) dat afhankelijk is van een bijstandsuitkering ligt al jaren rond de 7%. Begin 2015 was 7,4% van de Amsterdammers afhankelijk van bijstand, begin 2019 is dit 6,6%.

Het aandeel dat bijstand ontvangt verschilt sterk tussen wijken in de stad (zie afb. 8.17). In Volewijck (15%), Slotmeer-Noordoost (12%), IJplein/Vogelbuurt (12%), Bijlmer-Centrum (12%) en Betondorp (12%) is de bijstandsafhankelijkheid het grootst. Daarentegen ligt de bijstandsafhankelijkheid in Grachtengordel-West en -Zuid, Willemsparkbuurt, Museumkwartier, de Apollobuurt en Waterland heel laag met een bijstandsafhankelijkheid van rond de 1%.

Uitstroom uit bijstand moet stijgen

De afgelopen jaren zijn door het gunstigere economische tij steeds meer Amsterdammers (weer) aan het werk gegaan. Dit geldt ook voor mensen met een bijstandsuitkering. Toch blijft de uitstroom uit de bijstand in Amsterdam achter bij het landelijke beeld. Uit CBS cijfers blijkt dat tussen september 2017 en september 2018 het aantal mensen met bijstand daalde met 4,9%. In Amsterdam was ook sprake van een daling, maar veel minder sterk (2%). In Rotterdam (5,8%), Den Haag (5%) en Utrecht (3,9%) was de daling veel sterker dan in Amsterdam.

De Gemeente zet de komende jaren in op een grotere uitstroom uit de bijstand. Het streven is om het aantal bijstandsafhankelijke Amsterdammers van ruim 40.000 terug te dringen tot 30.000.¹¹ Van de

bijna 44.000 mensen die in de periode 2015-2018 bijstandsafhankelijk zijn geworden zijn er bijna 30.000 ook alweer uitgestroomde, waarvan ruim 13.000 naar werk. Gemiddeld verlaat 17% over deze periode binnen zes maanden de bijstand vanwege een betaalde baan.

OIS doet dit jaar nader onderzoek naar de duurzaamheid van de uitstroom naar werk door in kaart te brengen in hoeverre mensen die aan het werk zijn gegaan zes maanden later nog steeds een betaalde baan hebben en welke factoren daarin een rol spelen. Voor jongeren tot en met 26 jaar is dit al gedaan. Daaruit bleek dat van de jongeren die zijn bemiddeld naar een baan 60% zes maanden later nog steeds werkt. Van de jongeren die zijn bemiddeld naar een opleiding is zes maanden later 82% nog steeds een opleiding aan het volgen.¹²

Lichte afname arbeidsongeschiktheid

Begin 2018 ontvingen 35.780 Amsterdammers een uitkering vanwege arbeidsongeschiktheid. Er zijn vier soorten arbeidsongeschiktheidsuitkeringen: de WAO, voor personen die arbeidsongeschikt zijn geworden voor 29 december 2005; de WIA, voor mensen die na deze datum arbeidsongeschikt werden; de WAZ, voor arbeidsongeschikte zelfstandigen; en de Wajong, voor mensen die arbeidsongeschikt zijn geraakt voordat zij een arbeidsverleden konden opbouwen. De meeste arbeidsongeschikten ontvangen momenteel een WAO-uitkering (13.652). Het aantal WAO-uitkeringen daalt al jaren, doordat relatief veel oudere arbeidsongeschikten deze uitkering ontvangen en zij geleidelijk aan met pensioen gaan. De WIA-uitkeringen nemen daarentegen toe, omdat iedereen die na 29 december 2005 arbeidsongeschikt is geworden meestal recht heeft op deze uitkering (13.052 januari 2018).

Er zijn 8.689 Amsterdammers met een Wajong-uitkering (januari 2018). Dit zijn, anders dan de naam doet vermoeden, zowel jongeren als ouderen. Per 1 januari 2015 is er met de Participatiewet één regeling die de Wet Werk en Bijstand (WWB), de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) en een deel van de Wajong vervangt. Het doel van de Participatiewet is om meer mensen, ook mensen met een arbeidsbeperking, aan de slag te krijgen. De Wajong is vanaf 1 januari 2015 alleen nog toegankelijk voor jongeren die volledig en duurzaam arbeidsongeschikt zijn. Driekwart van de arbeidsongeschikten is volledig arbeidsongeschikt (77%). Mensen in de Wajong zijn het vaakst volledig arbeidsongeschikt (92%), mensen in de WIA (70%), WAZ (71%) en WAO (75%) zijn minder vaak volledig arbeidsongeschikt.

Noten

- 1 Het betreft hier het hoogst voltooide opleidingsniveau. Een laag opleidingsniveau omvat geen onderwijs, alleen basisonderwijs, een vmbo-diploma (of voorlopers daarvan) of een diploma op maximaal mbo niveau 1. Een middelbaar opleidingsniveau omvat een havo-, vwo- of mbo-diploma op niveau 2, 3 of 4. Een hoog opleidingsniveau omvat een hbo- of wo-diploma.
- 2 Bron: CBS Statline.
- 3 Alle beroepen zijn door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) ingedeeld in vier verschillende niveaus, op basis van een internationale beroepsclassificering (ISCO). Zeven procent van de Amsterdammers is werkzaam op niveau 1 (elementair of lager opleidingsniveau vereist), 29% werkt op niveau 2 (lager of middelbaar niveau vereist), 16% op niveau 3 (middelbaar of hoger niveau vereist) en 48% op niveau 4 (hoger of wetenschappelijk niveau vereist)
- 4 Bron: CBS Statline.
- 5 Hoeveel zzp'ers Amsterdam telt is niet bekend, er is geen registratie van zzp'ers. OIS maakt ieder jaar een schatting van het aantal, op basis van het aantal eenpersoonsvestigingen met de rechtsvorm eenmanszaak. Detailhandel en horeca worden buiten beschouwing gelaten.
- 6 Deze uitkomsten zijn afkomstig uit de enquête beroepsbevolking van OIS verzameld in de periode januari 2019 tot en met juni 2019.
- 7 OIS, *Factsheet Discriminatie op de Amsterdamse arbeidsmarkt*, 2019
- 8 Iemand telt als werkloos als in de enquête is aangegeven dat een persoon niet werkzaam is, actief zoekt naar werk en daar op korte termijn voor beschikbaar is. Het percentage wordt berekend als aandeel van alle werkenden en werkzoekenden.
- 9 OIS, *Bemiddelingen Jeugdwerkloosheid 2015-2018*, mei 2019.
- 10 OIS, *Factsheet Jeugdwerkloosheid Amsterdam 2015-2018*, mei 2019.
- 11 Gemeente Amsterdam, *Beleidsbrief Meer banen, Meer werk*, december 2018
- 12 OIS, *Duurzaamheid bemiddelingen jeugdwerkloosheid 2015-2018*, juni 2019

9

Participatie in welvaart

In Amsterdam wonen veel mensen met een relatief hoog inkomen en veel mensen met een minimuminkomen. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de welvaartssituatie van verschillende groepen en ontwikkelingen daarin.

Auteurs: Idske de Jong & Ranu Sewdas

Kernpunten

- Amsterdamse huishoudens hadden in 2017 gemiddeld 39.000 euro te besteden. Dit is 16% meer dan in 2012. Het inkomen van gezinnen met kinderen steeg in deze periode het sterkst.
- Het gemiddelde inkomen van Amsterdamse huishoudens, gecorrigeerd voor huishoudensamenstelling omdat er in Amsterdam bijvoorbeeld veel alleenstaanden zijn, ligt sinds 2015 net iets boven het Nederlandse gemiddelde.
- In Bijlmer-Centrum, Volewijk, en Slotermeer-Noordoost hebben huishoudens het minst te besteden.
- De ongelijkheid in zowel inkomen als vermogen is in Amsterdam groter dan gemiddeld in Nederland.
- Drieënzestig procent van de Amsterdamse vrouwen is economisch zelfstandig, dit is net iets meer dan gemiddeld in Nederland (61%). Van de Amsterdamse mannen is 72% economisch zelfstandig, dit is juist minder dan gemiddeld in Nederland (79%).
- Ruim een derde van de Amsterdammers geeft aan moeite te hebben met rondkomen. Vooral eenoudergezinnen, laagopgeleiden en Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond kunnen vaak moeilijk rondkomen (meer dan 50%).
- Amsterdamse huishoudens hebben een doorsnee (mediaan) vermogen van € 6.200, veel minder dan gemiddeld in Nederland (€ 28.300). Vooral in Zeeburgereiland/Nieuwe Diep en Bijlmer-Centrum is het doorsnee vermogen van huishoudens klein.
- Ongeveer een kwart (23%) van de volwassenen geeft aan schulden te hebben, waarvan twee derde dit ziet als een probleem. Jongeren van 18-34 jaar hebben vaker schulden (34%) dan Amsterdammers in andere leeftijdsgroepen.
- In 2017 heeft 21% van de Amsterdamse huishoudens een laag inkomen (tot 120% WSM), dit komt neer op ongeveer 86.600 huishoudens en 137.500 personen.
- In 2018 zijn ruim 23.300 Amsterdammers gemeld in het kader van het vroeg signaleren van schulden. Er waren 8.200 Amsterdammers in de reguliere schuldhulpverlening, waarvan er 3.783 zijn ingestroomd in 2018.

In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens de volgende thema's aan de orde: ontwikkeling in de koopkracht van Amsterdammers, inkomensverdeling, moeite met rondkomen, vermogens, schulden en schuldhulpverlening, economische ongelijkheid, armoede- en uitkeringsafhankelijkheid en armoederegelingen en -voorzieningen.

Inkomensontwikkeling

Inkomen Amsterdamse huishoudens stijgt sterk

In 2017¹ hadden Amsterdamse huishoudens gemiddeld jaarlijks 39.000 euro te besteden. Dit is 2.900 euro minder dan gemiddeld in Nederland. Ook in de andere drie grote steden ligt het inkomen onder het Nederlandse gemiddelde (zie afb. 9.1). Utrecht komt sinds 2015 steeds dichterbij het Nederlandse gemiddelde. Het gemiddelde inkomen in Den Haag

is vrijwel gelijk aan het Amsterdamse gemiddelde. In Rotterdam ligt het besteedbaar inkomen met 35.500 euro het laagst.

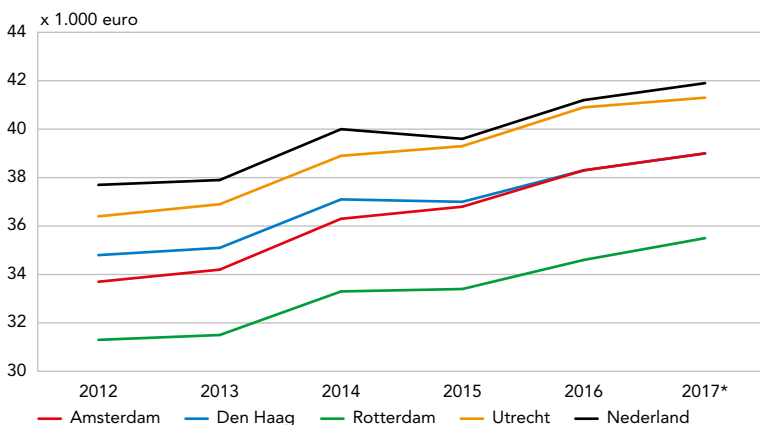
Tussen 2012 en 2017 steeg het gemiddeld besteedbaar inkomen in Amsterdam met 16%, dit is meer dan gemiddeld in Nederland (11%). Ook in de andere grote steden was sprake van een sterkere stijging dan gemiddeld.²

In Amsterdam wonen relatief veel alleenstaanden en relatief veel mensen die afhankelijk zijn van een uitkering. Om het inkomen van verschillende typen huishoudens onderling te vergelijken, wordt het besteedbaar inkomen daarom omgerekend naar een gestandaardiseerd inkomen. Het gestandaardiseerde inkomen geeft aan op welk welvaartsniveau de leden van een huishouden zich bevinden. Sinds 2015 ligt het gestandaardiseerde inkomen in Amsterdam boven het Nederlandse gemiddelde (afb. 9.2.) Het verschil met Nederland is in 2017 1 punt boven de Nederlandse index (101 versus 100). Het gemiddelde inkomen van huishoudens in Utrecht ligt ook boven het Nederlandse gemiddelde.

In afbeelding 9.3 is te zien dat het inkomen van paren met kinderen (20%) en overig meerpersoonshuishouden (21%) het sterkst is gestegen tussen 2012 en 2017. Het inkomen van eenpersoonshuishoudens (12%) en van paren zonder kinderen (15%) steeg het minst.

Door het gestandaardiseerde inkomen van huishoudens af te zetten ten opzichte van het Amsterdamse gemiddelde is inzicht te geven in de ruimtelijke spreiding van de inkomens over de stad (afb. 9.4). Huishoudens in de wijken Willemspark, Apollobuurt, Grachtengordel-Zuid, Museumkwartier en Grachtengordel-West hadden de hoogste inkomens in 2017.

Afb. 9.1 Ontwikkeling gemiddeld besteedbaar jaarinkomen in de G4 en Nederland, 2012-2017

bron: CBS Statline

In Bijlmer-Centrum, Volewijck, Slotermeer-Noordoost, Slotermeer-Zuidwest en Geuzenveld liggen de inkomens van huishoudens het laagst.

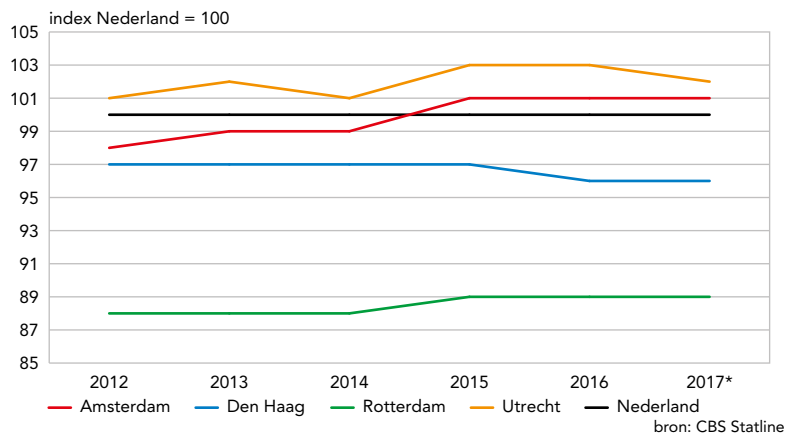
Economische ongelijkheid

Economische ongelijkheid staat de afgelopen jaren, mede dankzij Piketty³ wereldwijd sterk in de belangstelling. In Nederland heeft de WRR (2014⁴) zich gebogen over economische ongelijkheid. De ongelijkheid in Nederland is internationaal gezien, zeker wat betreft inkomens, vrij beperkt. In deze paragraaf wordt nagegaan hoe groot de economische ongelijkheid in Amsterdam is.

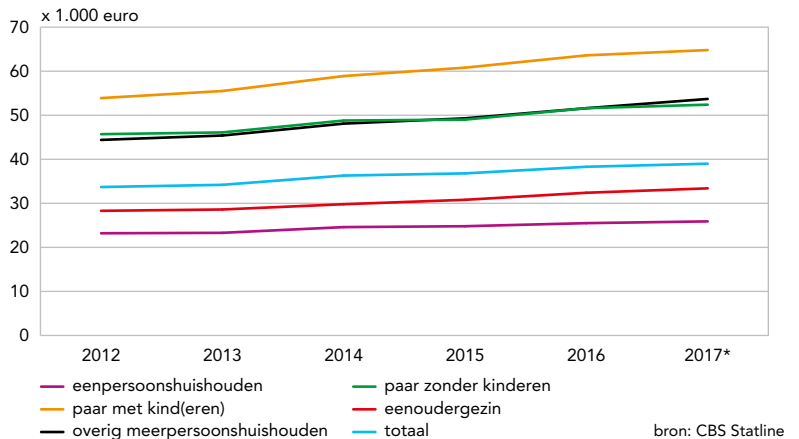
Aantal hoge inkomens neemt verder toe

In de grote steden is de verdeling van inkomens meer gepolariseerd dan in Nederland als geheel. Er zijn relatief veel stedelingen met een heel laag of een heel hoog inkomen, terwijl middeninkomens relatief weinig voorkomen. Er is de afgelopen jaren sprake van een kleine verschuiving in Amsterdam. Het aandeel huishoudens in de laagste inkomensgroep neemt geleidelijk af, terwijl het aandeel huishoudens in de hoogste inkomensgroep geleidelijk toeneemt. Vergeleken met de andere grote steden hebben Amsterdam en Rotterdam het hoogste aandeel huishoudens met een zeer laag inkomen (17%). Sinds 2011 is het aandeel heel lage inkomens in Amsterdam iets afgenomen van 19 naar 17% in 2017 en het aandeel heel hoge inkomens nam iets toe, van 12 naar 13% in 2017. Afbeelding 9.5 laat dit zien.

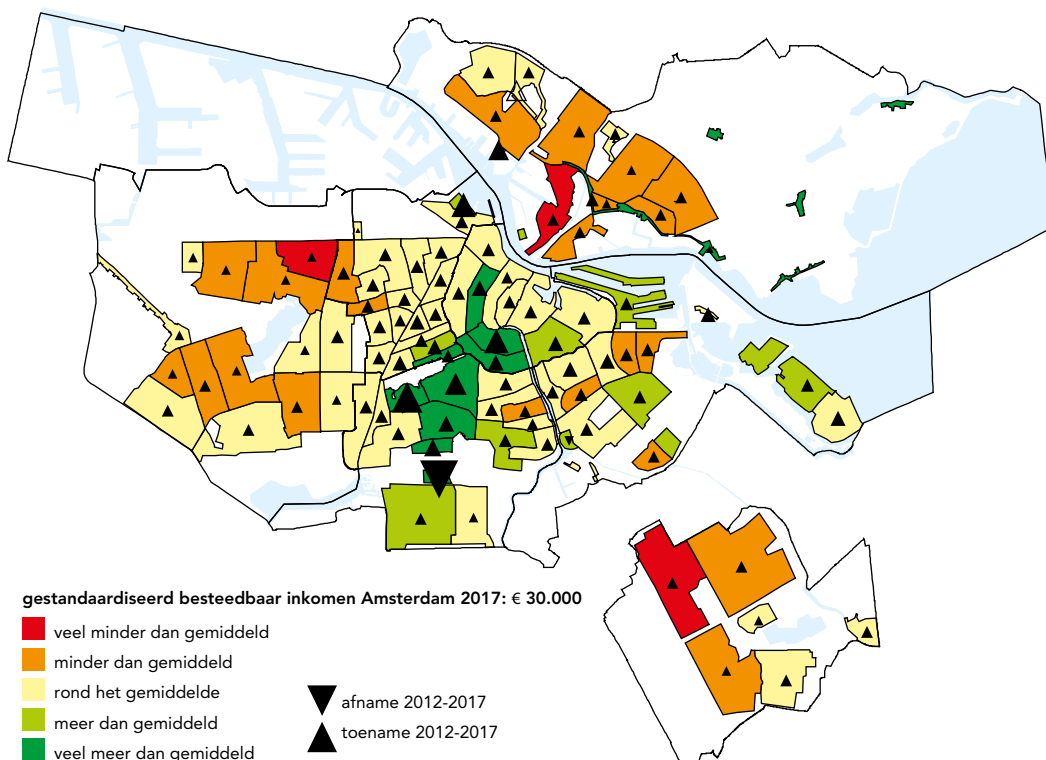
Afb. 9.2 Ontwikkeling gestandaardiseerd inkomen in de G4, 2012-2017 (indexcijfer, Nederland=100)

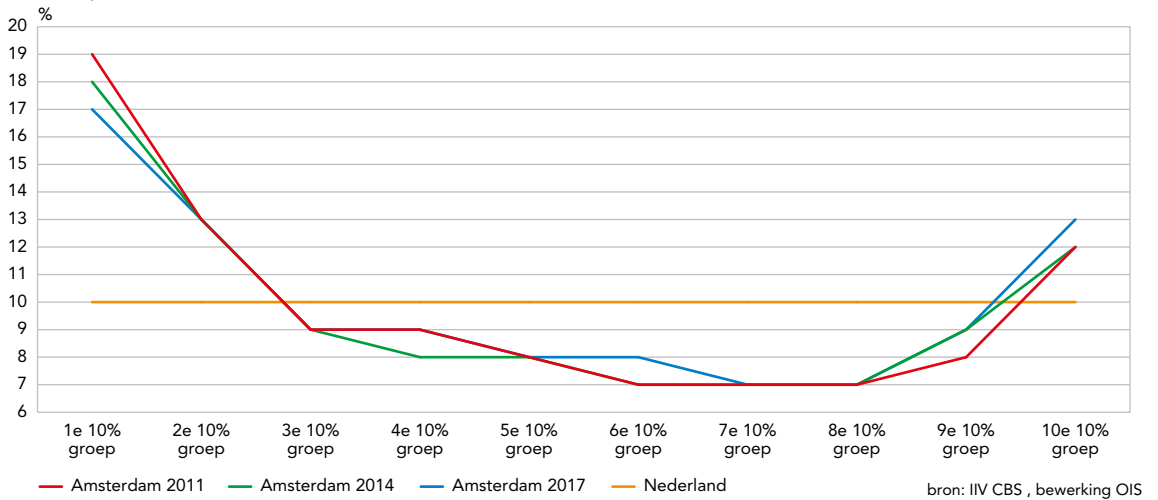
Afb. 9.3 Gemiddeld besteedbaar inkomen Amsterdamse huishoudens naar type huishouden, 2012-2017

Afb. 9.4 Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen Amsterdamse huishoudens naar wijk, 2017 en ontwikkeling t.o.v. 2012

Afb. 9.5 Inkomensverdeling Amsterdamse huishoudens ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde, 2011, 2014, 2017 (procenten)

Inkomensongelijkheid in Amsterdam groter dan in Nederland

De inkomensongelijkheid is in Nederland, en ook in Amsterdam, relatief beperkt. Wel is de inkomensongelijkheid in Amsterdam groter dan in Nederland. Dit komt onder andere doordat er in Amsterdam zowel relatief veel heel lage inkomens zijn, zoals studentenhuishoudens en huishoudens die moeten afhankelijk zijn van een uitkering, als heel hoge. Dit is ook in de andere grote steden en de studentensteden het geval.⁵

Tussen 2013 en 2014 nam de inkomensongelijkheid sterk toe in Amsterdam. Mogelijke verklaringen voor de stijging zijn de vergrijzing en de economische crisis. Met het herstel van de economie is in 2015 de inkomensongelijkheid lichtelijk afgenomen en sindsdien gelijk gebleven (zie afb. 9.6).⁶

Afbeelding 9.7 laat zien dat in de meeste Amsterdamse buurten een sterke relatie bestaat tussen inkomensongelijkheid en het gemiddeld besteedbaar inkomen; grote inkomensongelijkheid gaan veelal samen met een hoog gemiddeld besteedbaar inkomen, hoe hoger het gemiddeld inkomen des te meer verschil er tussen verschillende huishoudens is in inkomen. Drie gebieden vallen daarbij op: De Aker/Nieuw Sloten, Buitenveldert/Zuidas en Oud-Zuid. Daar is het gemiddeld besteedbaar inkomen veel hoger dan de ongelijkheid. Dit zijn gebieden met relatief veel huizen in dezelfde prijsklasse. In de meeste andere gebieden is het gemiddeld inkomen juist relatief laag ten opzichte van de inkomensongelijkheid.

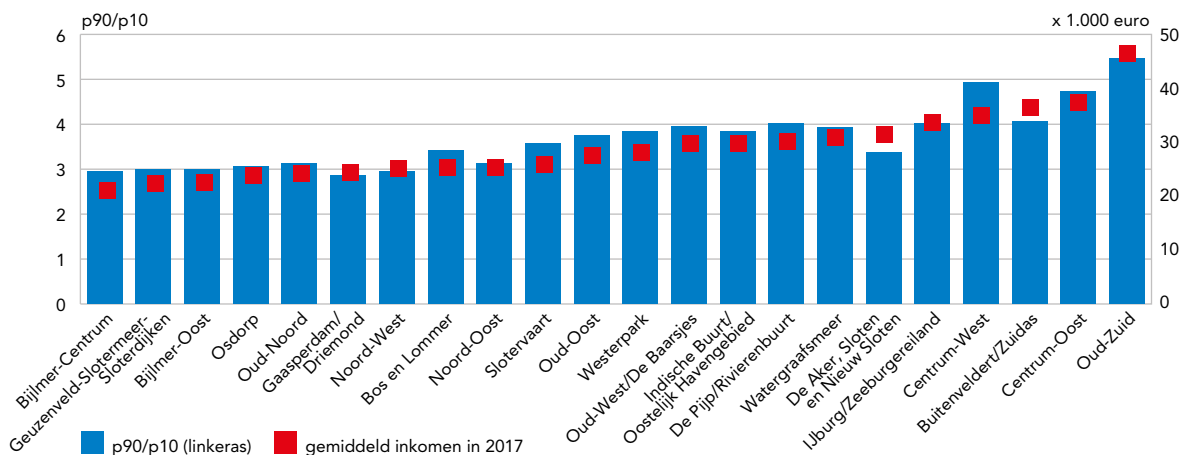
Afb. 9.6 Inkomensongelijkheid (Gini-coëfficiënt*) in Amsterdam en Nederland, 2013-2017 (hoe hoger, des te meer inkomensongelijkheid)

	2013	2014	2015	2016	2017
Amsterdam	0,32	0,36	0,35	0,35	0,37
Nederland	0,29	0,29	0,28	0,28	0,29

*Een maatstaf voor ongelijkheid die tussen de 0 en 1 ligt. Hoe dichter bij 0 hoe gelijkjer de verdeling. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen rond het gemiddelde.

bron: IIV CBS, bewerking OIS

Afb. 9.7 Inkomensongelijkheid* en gemiddeld besteedbaar inkomen naar gebied, 2017

* De ratio van de hoogste versus de laagste inkomens (de zogenoemde P90/P10 ratio)

bron: IIV CBS, bewerking OIS

Amsterdamse vrouwen even vaak als in Nederland economisch zelfstandig

Economische zelfstandigheid wil zeggen dat iemand door arbeidsinkomen in het eigen levensonderhoud kan voorzien. Dit is geoperationaliseerd als een inkomen van minimaal 70% van het wettelijke minimumloon, oftewel de netto bijstand van een alleenstaande. In 2017 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid €950 per maand. In 2017 was 63 % van de Amsterdamse vrouwen economisch zelfstandig, ongeveer even vaak als het gemiddelde van vrouwen in Nederland (61%). Ten opzichte van 2014 zijn vrouwen iets vaker economisch zelfstandig (2014: 60% Amsterdamse vrouwen economisch zelfstandig). Van de Amsterdamse mannen is 72% economisch zelfstandig, dit is juist lager dan het Nederlandse gemiddelde (79%).

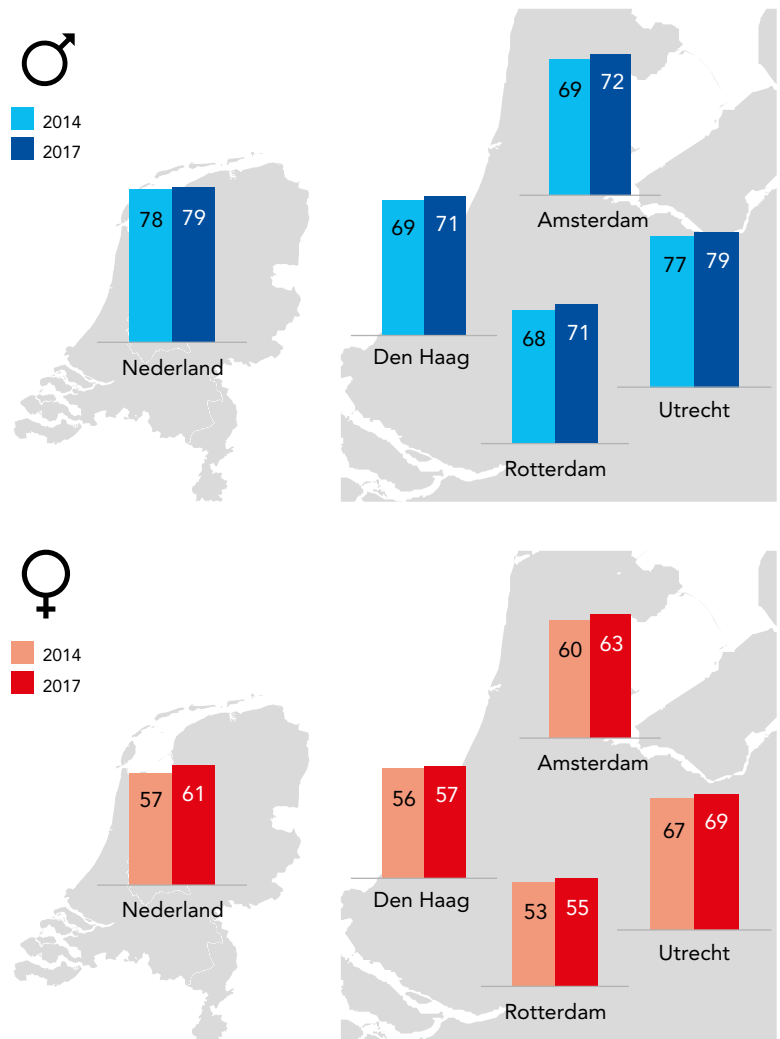
Zowel Amsterdamse mannen als vrouwen waren in 2017 vaker economisch zelfstandig dan mannen en vrouwen in Rotterdam en Den Haag. In Utrecht ligt de economische zelfstandigheid voor mannen en vrouwen hoger dan in de andere G4 gemeenten. Tussen 2014 en 2017 steeg de economische zelfstandigheid het sterkst onder Nederlandse vrouwen, Amsterdamse vrouwen en Rotterdamse vrouwen.

Zowel Amsterdamse vrouwen als Amsterdamse mannen met een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond zijn veel minder vaak economisch zelfstandig dan vrouwen en mannen met een Nederlandse achtergrond. Onder Amsterdamse vrouwen is er vooral sprake van een groot verschil in economische zelfstandigheid tussen vrouwen met een Nederlandse achtergrond (75%) en vrouwen met een Marokkaanse (33%) of Turkse achtergrond (35%, zie afb. 9.9). Ook zijn vrouwen en mannen van de eerste generatie met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak economisch zelfstandig dan die van de tweede generatie. Vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond die hier geboren zijn, zijn bijna even vaak economisch zelfstandig als mannen in die groep.

Vanaf de leeftijdsgroep 25 tot 34 jaar daalt het aandeel economisch zelfstandigen met het toenemen van de leeftijd, deze daling is onder vrouwen sterker dan onder mannen. Wat opvalt is dat jonge vrouwen (18-24 jaar) iets vaker economisch zelfstandig zijn dan jonge mannen. Verder valt op dat zowel Amsterdamse vrouwen als Amsterdamse mannen met een laag opleidingsniveau minder vaak economisch zelfstandig zijn dan middelbaar en hoogopgeleiden. Onder Amsterdamse vrouwen is er sprake van een groot verschil in economische zelfstandigheid tussen laag- en hoogopgeleiden: van de laagopgeleide vrouwen is 26% economisch zelfstandig, van de hoogopgeleide vrouwen 79%.

Er is ook sprake van grote verschillen in economische zelfstandigheid als we kijken naar Amsterdamse wijken (afb 9.10). Amsterdamse vrouwen wonend in Sloterdijk (81%), Scheldeburch (78%) en Hoofddorp-pleinbuurt (78%) zijn het vaakst economisch zelfstan-

Afb. 9.8 Economische zelfstandigheid in particuliere huishoudens met inkomen, vier grote steden en Nederland, 2014 en 2017 (procenten)

bron: IIV CBS, bewerking OIS

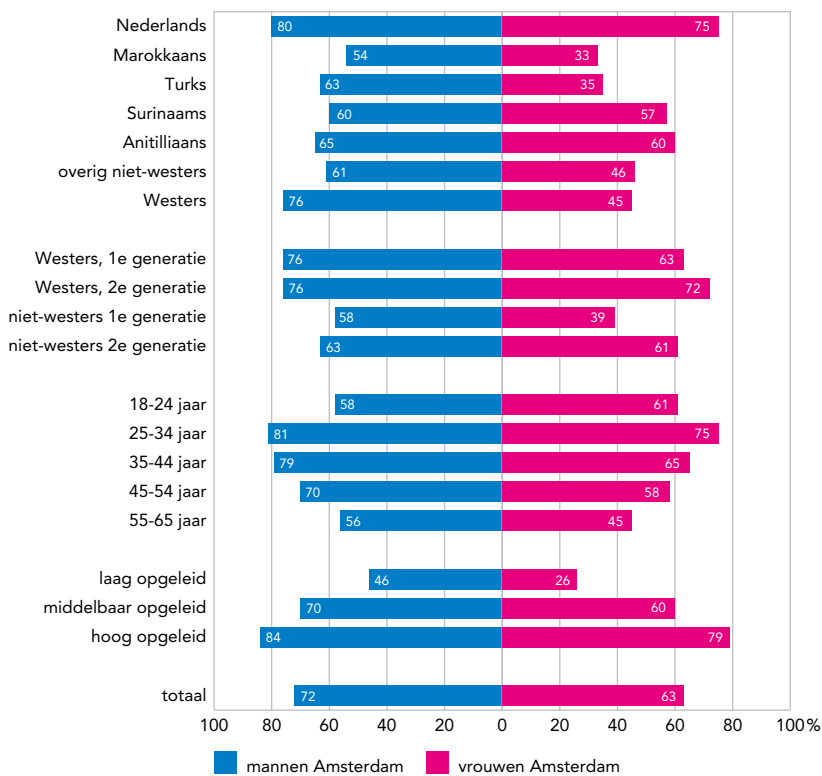
dig. Amsterdamse vrouwen in Slotermeer-Noordoost (41%), Slotermeer-Zuidwest (44%) en in Geuzenveld (46%) zijn het minst vaak economisch zelfstandig. Amsterdamse mannen wonend in Zuidas (87%), Scheldeburch (84%), en Willemspark (84%) zijn het vaakst economisch zelfstandig. Mannen in Bijlmer-Centrum (61%), Betondorp (61%) en Volewijk (61%) zijn het minst vaak economisch zelfstandig.

Moeite met rondkomen

Een derde Amsterdammers heeft moeite met rondkomen

Ongeveer een derde (34%) van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder geeft in De Staat van de Stad enquête van 2018 desgevraagd aan moeite te hebben met rondkomen met het huishoudinkomen. In 2016 was dit percentage ook 34% en in 2014 37%. Zes van de tien Amsterdammers (62%) gaven aan geen moeite te hebben met rondkomen.⁷

Afb. 9.9 Economische zelfstandigheid werkzame mannen en vrouwen in Amsterdam naar kenmerken, 2017 (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

Er is logischerwijs een sterk verband tussen de ervaren moeite met rondkomen en de hoogte van het huishoudinkomen. Van de laagste inkomensgroep (maximaal 1.000 euro netto) heeft 71% moeite met rondkomen. In 2016 was dit percentage 76%. Van de hoogste inkomensgroep (meer dan 3.200 netto) heeft 5% moeite met rondkomen (6% in 2016).

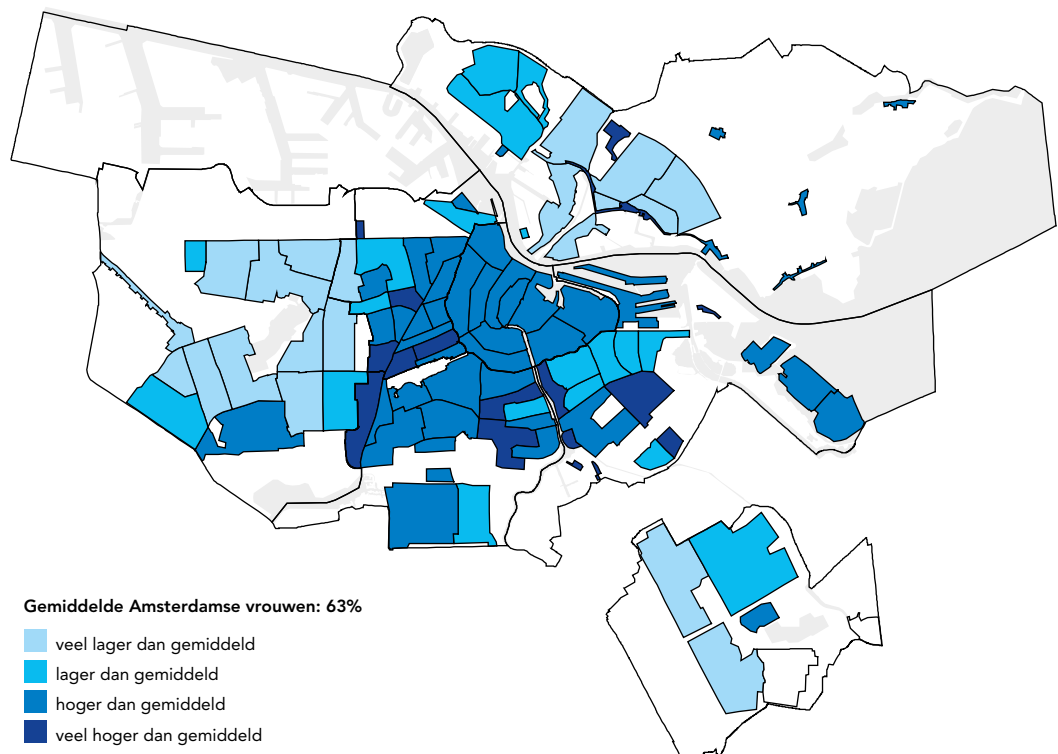
We zien grote verschillen in de ervaren moeite met rondkomen als we kijken naar achtergrondkenmerken van Amsterdammers (zie afb 9.11). Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben veel vaker moeite met rondkomen (51%) dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (24%) of een westerse achtergrond (27%). Ook tussen de verschillende type huishoudens zien we grote verschillen. Eenoudergezinnen ervaren het vaakst problemen met rondkomen (53%) en paren zonder kinderen ervaren juist het minst vaak problemen met rondkomen (21%). Er zijn ook grote verschillen tussen de stadsdelen: Amsterdammers in Zuidoost (42%) en Noord (40%) hebben vaker moeite met inkomen en in stadsdeel Centrum wordt het minst vaak moeite ervaren (23%).

Vermogen

Vermogen Amsterdammers stijgt, maar ligt veel lager dan landelijk

Amsterdammers hadden in 2017 een doorsnee (mediaan) vermogen van 6.200 euro, een verdubbeling ten opzichte van 2012 (3.100 euro). Hoewel het

Afb. 9.10 Economische zelfstandigheid Amsterdamse vrouwen naar wijk, vergeleken met gemiddelde Amsterdamse vrouwen (63%), 2017 (procenten)

bron: CBS, bewerking OIS

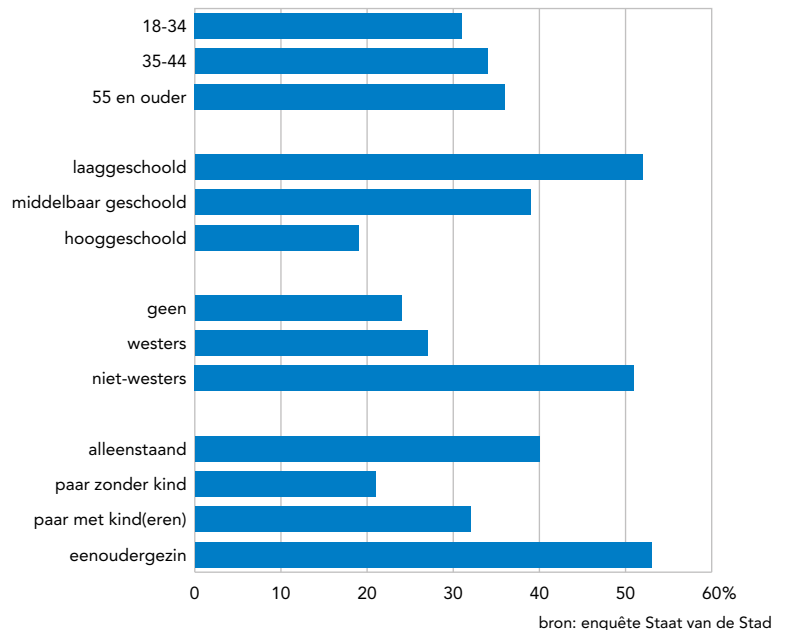
mediaan vermogen sterk is gestegen in de afgelopen jaren is het nog steeds veel lager dan het gemiddelde in Nederland (28.300 euro). Een verklaring hiervoor is dat er in Amsterdam een relatief grote groep huishoudens woont met een zeer klein vermogen (0-5000 euro). Het gemiddelde vermogen is 143.700 euro en wordt bepaald door grote verschillen in vermogen met zowel positieve als negatieve extremen, daarom is ervoor gekozen om gebruik te maken van het doorsnee vermogen in plaats van het gemiddelde vermogen.⁸ Het doorsnee vermogen, of de mediaan, is het vermogen waarbij de helft van alle vermogen groter is dan de mediaan en de helft kleiner.

Uiteraard hangt de hoogte van het vermogen samen met het inkomen en het bezit: eigenwoningbezitters, zelfstandigen en mensen in de hoogste inkomensgroep hebben de grootste vermogens. Groepen die een relatief klein vermogen hebben zijn: alleenstaanden, eenoudergezinnen, jongeren, Amsterdammers met een niet-westers migratieachtergrond, huurders met huurtoeslag en lage inkomensgroepen.

We zien grote verschillen in doorsnee vermogens als we kijken naar Amsterdamse wijken. De grootste doorsnee vermogens zijn in Amsterdam te vinden in Zuid in de Irenebuurt e.o. (435.500 euro) en in Noord in Waterland (319.300) en Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk (318.400). De kleinste vermogens hebben huishoudens in Zeeburgereiland/Nieuwe diep (60 euro), Bijlmer-Centrum (250 euro) en Omval/Overamstel (400 euro, zie afb. 9.13).

Bijna 24% van de Amsterdammers heeft een negatief vermogen. Dit is een forse daling ten opzichte van 2013 toen een derde (32%) een negatief vermogen had. De groep Amsterdammers met een negatief vermogen heeft meer schulden dan bezittingen. Voor een deel komt dit doordat de WOZ-waarde van hun koopwoning lager is dan de hypothecaire lening. Het aandeel huishoudens met een negatief vermogen is in Amsterdam groter dan gemiddeld in Nederland (2017: 18%).

Afb. 9.11 Ervaren moeite met rondkomen met het huishoudinkomen naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

Aantal miljonairs stijgt

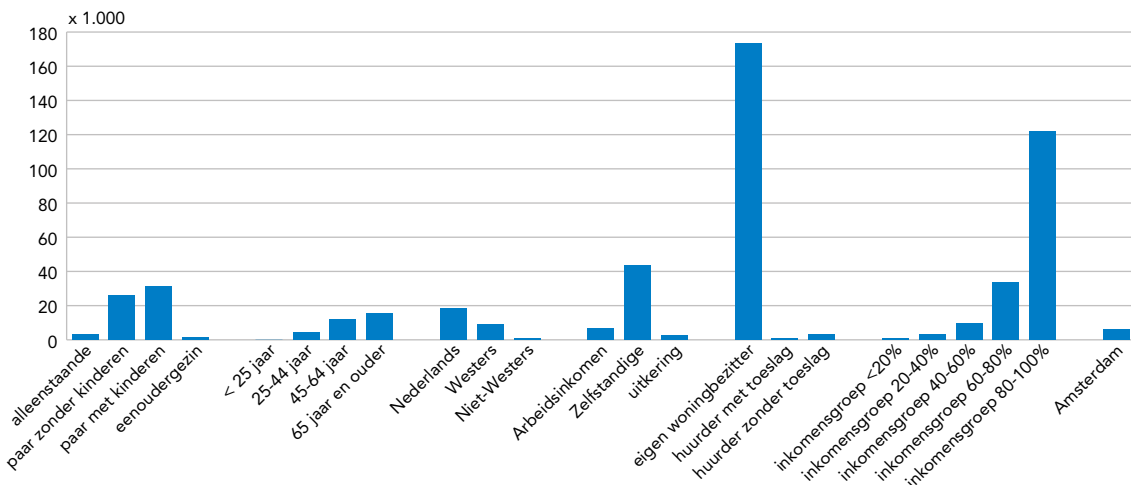
Er zijn in Amsterdam in 2017 ongeveer 11.500 huishoudens (3% van alle huishoudens) met een vermogen van meer dan 1.000.000 euro. Dit aantal (7.300 in 2013) en aandeel (2% in 2013) zijn gestegen. Het vermogen zit vaak voor een groot deel (ook) in de eigen woning. Het doorsnee vermogen van de Amsterdamse miljonairs is 1.594.000 euro, het gemiddelde is 2.967.700 euro.

Schulden

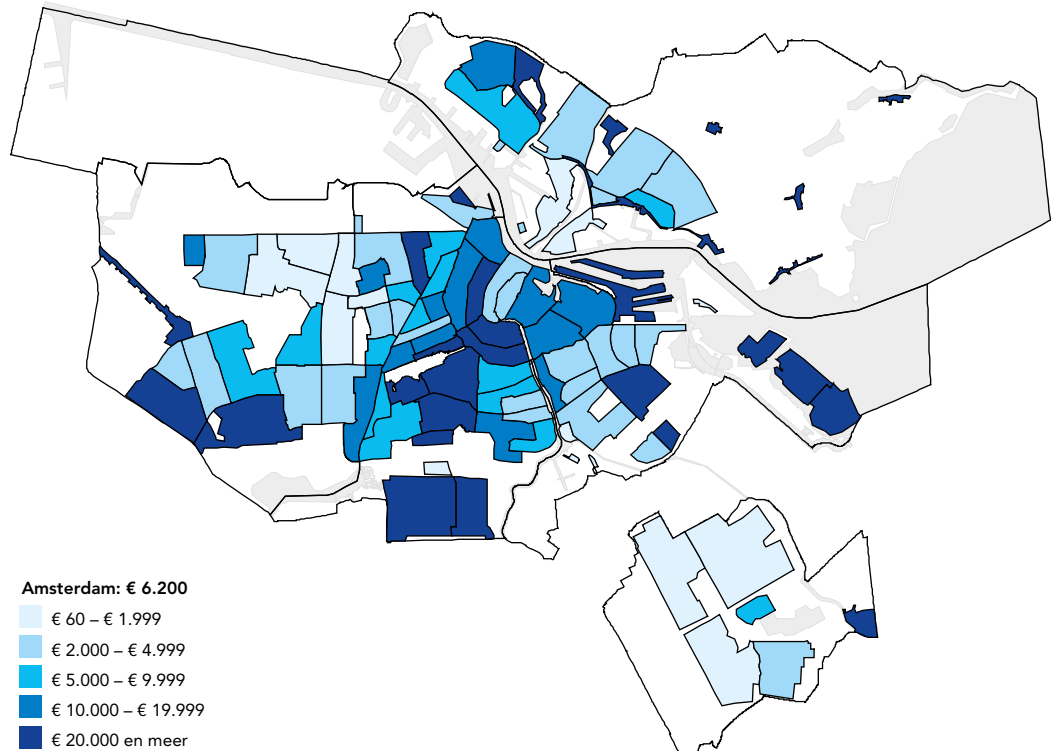
Bijna een kwart Amsterdammers heeft schulden

Bijna een kwart (23%) van de in De Staat van de Stad enquête 2018 ondervraagde Amsterdammers

Afb. 9.12 Doorsnee (mediaan) vermogen van huishoudens naar achtergrondkenmerken, 2017 (euro)

Afb. 9.13 Doorsnee (mediaan) vermogen van huishoudens naar wijk, 2017 (euro)

bron: Integraal vermogensbestand CBS, bewerking OIS

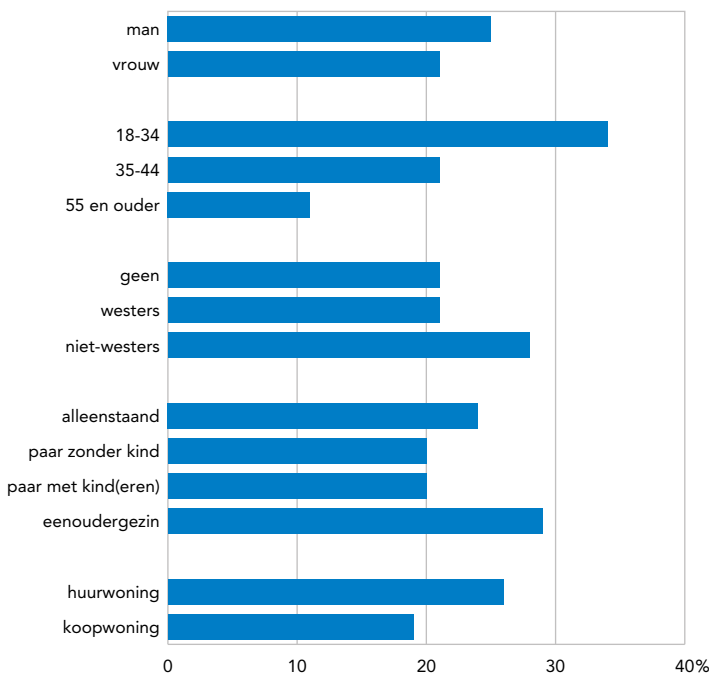
van 18 jaar en ouder geeft aan schulden te hebben, 70% gaf aan geen schulden te hebben en 7% gaf geen antwoord. In 2016 gaf precies een kwart aan schulden te hebben. Het gaat daarbij om schulden of lopende leningen bij instellingen (bijvoorbeeld huurachterstand) en/of bij vrienden, familie e.d. Bij de vraag naar schulden werd gesteld dat het daarbij niet

om de normale hypotheeklasten gaat, maar wel om achterstanden daarin en eventuele andere schulden.⁹

Amsterdammers die zeggen moeilijk rond te kunnen komen, hebben vaker schulden (35%). Maar ook van diegenen die (enigszins) makkelijk kunnen rondkomen, geeft 18% aan schulden te hebben. Er is ook een sterk verband tussen het hebben van schulden en de hoogte van het huishoudinkomen. Amsterdammers met een laag inkomen (tot 1350 euro netto per maand) hebben het vaakst schulden (32%), maar ook onder de andere inkomensgroepen komen schulden vaak voor. Bijvoorbeeld 24% onder Amsterdammers met een gemiddeld inkomen (1351-3200 euro netto per maand) en 20% onder Amsterdammers met een hoog inkomen (3201 en hoger euro netto per maand).

Mannen (25%) geven iets vaker aan schulden te hebben dan vrouwen (21%) (afb. 9.14). Daarnaast geven Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (28%) iets vaker aan schulden te hebben dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (21%) en met een westerse achtergrond (21%). Een eenoudergezinnen hebben vaker schulden (29%) dan andere huishoudentypes: 24% onder alleenstaanden, 20% onder paren zonder kinderen, en 20% onder paren met kinderen. Van de Amsterdammers met een huurwoning geeft 26% aan schulden te hebben, onder hen met een koopwoning is dit 19%.

Afb. 9.14 Het hebben van schulden naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

bron: enquête Staat van de Stad

Jongeren hebben vaker schulden dan ouderen

Opvallend is dat jongeren van 18-34 jaar vaker schulden hebben (34%) dan Amsterdammers in

andere leeftijdsgroepen. Onder 35-54 jarigen is dit percentage 21% en onder 55-plussers 11%. Onder Amsterdamse jongeren hebben hoogopgeleiden (56%) vaker schulden dan laagopgeleiden (5%). Bij jongeren zal het hierbij voor een deel om lopende en opgebouwde studieschulden gaan.

Als we kijken naar type huishouden van jongeren dan komt dit relatief vaak voor bij alleenstaanden (34%) en paren zonder kinderen (27%). Ook komt het veel vaker voor bij jongeren zonder een migratieachtergrond (50%) dan jongeren met een westerse achtergrond (19%) of een niet-westerse achtergrond (30%). De voornaamste bezigheid onder jongeren met schulden is het werken in loondienst (53%), gevolgd door studeren (25%) en werken als zelfstandige (10%).

Jongeren ervaren het hebben schulden minder vaak als een probleem dan gemiddeld in Amsterdam. Onder jongeren met schulden ziet 41% het niet als een probleem, 39% ervaart het in lichte mate als een probleem en 16% ervaart het in sterke mate als een probleem. Onder alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder ervaart 33% dit niet als een probleem. 38% ervaart het in lichte mate als een probleem en 25% ervaart het in sterke mate als een probleem.

In De Staat van de Stad enquête 2018 is gevraagd of er een *achterstand* is in het betalen van vaste lasten zoals rekeningen voor huur, hypotheek, gas en licht, water en ziektekostenverzekering. Jongeren met schulden gaven minder vaak aan dan gemiddeld in Amsterdam dat het gaat om een achterstand in dergelijke betalingen. Onder jongeren met schulden gaf 9% aan dat het om een achterstand in het betalen van vaste lasten gaat, en onder alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder met schulden was dit percentage 17%. 87% van de jongeren gaf aan dat het niet om dergelijke schulden. Gemiddeld in Amsterdam was dit percentage 78%. In het najaar van 2019 zal OIS nader onderzoek doen naar schulden, onder andere op basis van de enquête beroepsbevolking waarin ook gevraagd is naar de hoogte van de schuld en het soort schuld.

Armoede en uitkeringsafhankelijkheid

Ruim een vijfde Amsterdamse huishoudens heeft een laag inkomen

Uit de eerdere paragrafen bleek al dat er veel verschillen zijn in inkomens van Amsterdamse huishoudens. Naast huishoudens met heel hoge inkomens zijn er ook huishoudens die moeten rondkomen van een uitkering of een heel laag inkomen. Deze paragraaf gaat dieper in op deze laatst genoemde groepen.

De meest gebruikte manier om armoede in beeld te brengen is op basis van een inkomensgrens. De gemeente Amsterdam hanteert de grens van 120% van het wettelijk sociaal minimum (WSM). Voor een alleenstaande komt dit neer op een maximaal netto maandinkomen van 1.153 euro, voor gehuwden/samenwonenden op 1.647 euro.

Afb. 9.15 Aantal en aandeel huishoudens en personen met een laag inkomen (tot 120% WSM) in Amsterdam, 2011-2017

	% huishoudens	aantal huishoudens	% personen	aantal personen
2011	22,6	85.100	19,9	141.200
2012	22,9	86.900	20,1	144.000
2013	23,1	88.300	20,1	145.600
2014	22,9	88.500	19,8	145.600
2015	22,2	87.000	18,8	140.000
2016	21,6	86.300	18,3	138.000
2017*	21,4	86.600	18,0	137.500

* betreft voorlopige cijfers

bron: CBS Statline, bewerking OIS

In 2017 telde Amsterdam circa 86.600 huishoudens met een laag inkomen (tot 120% van het WSM), wat neerkomt op 21% van alle huishoudens. Het aantal huishoudens met een laag inkomen is sinds 2014 afgenomen vooral tussen 2014 en 2015 (afb. 9.15). De daling in aantal huishoudens tussen 2014 en 2016 komt vooral door de daling van de instroom in die inkomensgroep, in combinatie met de gestegen uitstroom vooral tussen 2014 en 2015.

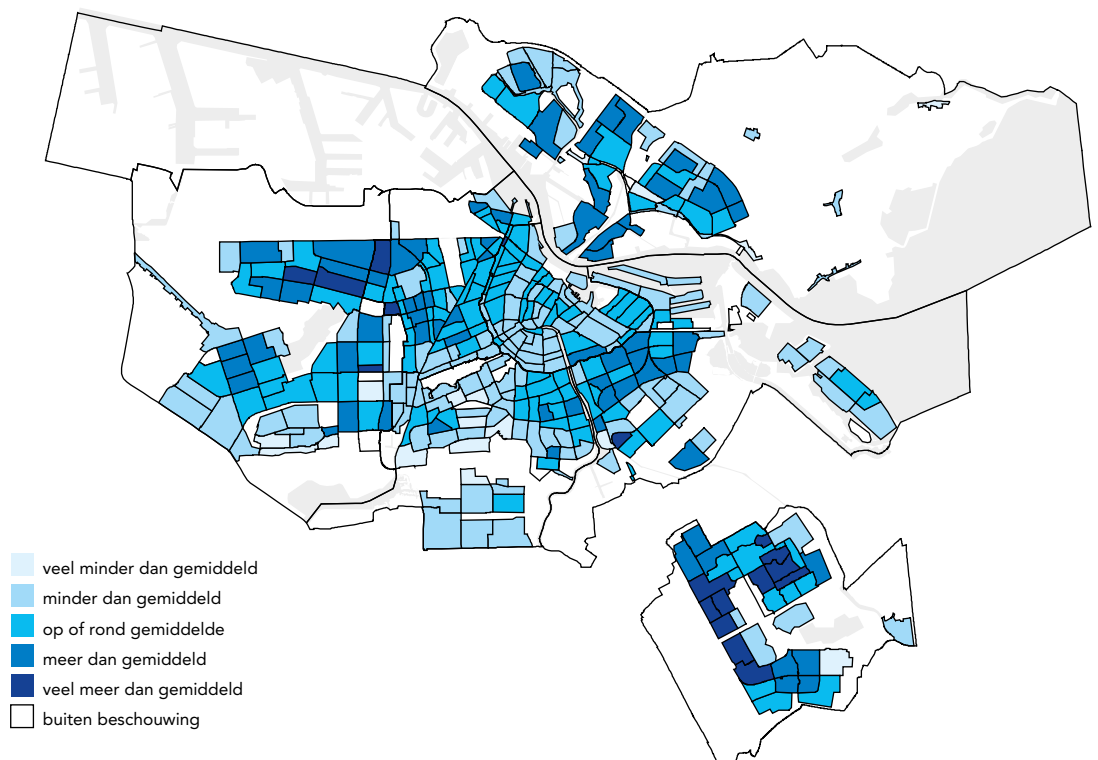
In alle vier de grote steden zijn meer huishoudens met een laag inkomen dan gemiddeld in Nederland. In Utrecht zijn het er iets meer dan gemiddeld, in Amsterdam en Rotterdam veel meer dan gemiddeld en Den Haag neemt een tussenpositie in. In de periode 2011-2017 nam het aandeel huishoudens met een laag inkomen in Nederland toe met een stijging van +4%. In Den Haag nam het aandeel lage inkomens ook toe in deze periode (+5%), gevolgd door Rotterdam (+2%). Terwijl in deze periode het aandeel huishoudens met een laag inkomen daalde in Amsterdam (-5%) en Utrecht (-3%).

Buiten de Ring A10 hoogste aandeel minimahuishoudens

Een ander manier om armoede vast te stellen is door te kijken naar de inkomens- en vermogenspositie van Amsterdamse huishoudens. Een huishouden behoort tot de minima bij een inkomen tot 120% van het wettelijk sociaal minimum (WSM) en een vermogen tot de bijstandsnorm. Achttien procent van de Amsterdamse huishoudens is volgens deze norm minima. Van alle Amsterdamse huishoudens behoren huishoudens in huurwoningen, huishoudens met bijstand als belangrijkste bron van inkomen en eenoudergezinnen het vaakst tot de minima. Kijken we naar personen in die huishoudens, dan behoren vrouwen, jongeren van 0 t/m 17 jaar met een niet-westerse migratieachtergrond, alle Amsterdammers met die achtergrond, en 55-plussers het vaakst tot de Amsterdammers in minimahuishoudens.

Binnen Amsterdam zijn er eveneens grote verschillen in het aandeel minimahuishoudens (afb. 9.16). Stadsdelen waar het percentage minimahuishoudens hoger ligt dan het stedelijk gemiddelde zijn Zuidoost, Noord, West en Nieuw-West. Zuid heeft het kleinste percentage minimahuishoudens (13%), gevolgd door

Afb. 9.16 Aandeel minimahuishoudens naar buurt*, vergeleken met het Amsterdamse gemiddelde (18%), 2016

*Buurten met minder dan 75 huishoudens en buurten met minder dan 10 huishoudens per groep (minima/niet minima) zijn buiten beschouwing gelaten

bron: CBS/ bewerking OIS

Centrum en Oost. Het percentage minimahuishoudens is in 19 buurten veel hoger dan gemiddeld in Amsterdam: elf in Zuidoost, drie in Nieuw West, twee in Noord en in West en een in Oost. De buurt Amsterdamse Poort heeft het hoogste percentage minimahuishoudens: 52% van de huishoudens behoort tot de minima.

Uitkeringsafhankelijkheid neemt toe door groeiend aantal werkloosheidsuitkeringen

Begin 2018 werden ruim 94.500 uitkeringen verstrekt aan Amsterdamse huishoudens met een hoofdbewoner tussen de 15 en 65 jaar oud. Dit wil zeggen dat ongeveer 15% van alle Amsterdammers tussen de 15 en 65 jaar voor hun inkomen afhankelijk is van een uitkering. Tussen 2009 en 2014 is het aandeel dat afhankelijk is van een uitkering langzaam gestegen door een sterke toename van het aantal WW-uitkeringen, sinds 2015 is een daling ingezet eveneens vooral omdat het aantal WW-uitkeringen daalde. Daarnaast was er sprake van een daling in de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Het aandeel met bijstand bleef sinds 2014 vrijwel gelijk. Dit komt onder andere oor de grote groep vluchtelingen die in 2015 en 2016 naar Nederland zijn gekomen en die grotendeels zijn ingestroomd in de bijstand.

Armoederegelingen en -voorzieningen

Armoederegelingen

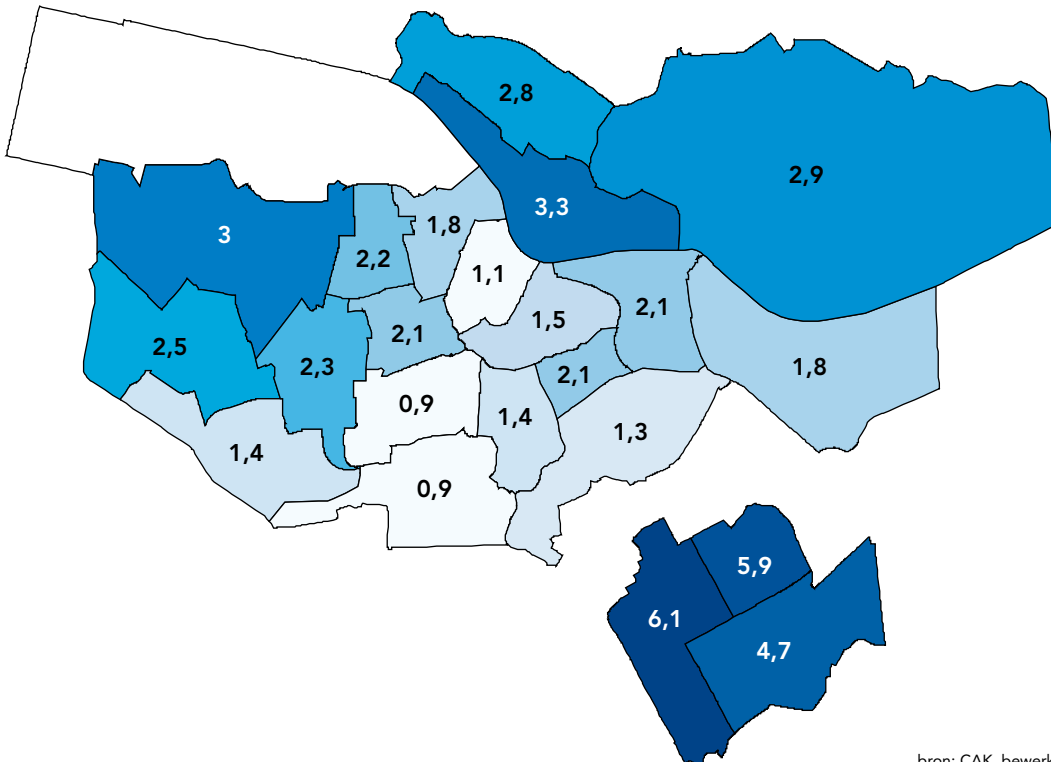
Er zijn in Amsterdam diverse regelingen en voorzieningen voor minima, zoals de Stadspas, de

Scholierenvergoeding, Kindbonnen, de pc-regeling, het gratis OV voor oudere minima, en de Collectieve ziektekostenverzekering. De doelgroep van de gemeentelijke regelingen is in 2015 vergroot met de stijging van de inkomensgrens van 110% naar 120% WSM. In 2017 lag het bereik van deze regelingen tussen de 51% (Collectieve zorgverzekering) en 77% (Kindbonnen).¹⁰

Van de huishoudens die recht hadden op de Stadspas, had 68% deze in 2017 ontvangen. Het bereik is de afgelopen jaren gestegen: vergeleken met 2015 is het bereik 6 procentpunt hoger in 2017. In 2017 hadden 120.052 minima een Stadspas. Het bereik van de Stadspas is het hoogst onder huishoudens met bijstand (97%). Ook onder pensioengerechtigden is het bereik relatief hoog (73%), en dit is gestegen sinds 2015. Wanneer we kijken naar huishoudtypen is het bereik het hoogst onder eenoudergezinnen met een minimuminkomen(88%).

In 2014 introduceerde de gemeente Amsterdam het Kindpakket: bonnen voor kleding en activiteiten voor minimajongeren van 11 t/m 13 jaar. De regeling is vervolgens uitgebreid en bestaat nu uit diverse Kindbonnen: een voucher voor kinderen van 0 t/m 2 jaar, een speelgoedbon voor kinderen van 3 t/m 9 jaar en een kledingbon voor kinderen van 10 t/m 14 jaar. In 2017 ontving 77% van de minimahuishoudens met kinderen t/m 14 jaar een of meerdere Kindbonnen. Het bereik van deze regeling is vooral tussen 2015 (69%) en 2016 (76%) gestegen.

Afb. 9.17 Lopende wanbeterstrajecten zorgverzekeringspremie naar gebied, 2018 (procenten)

bron: CAK, bewerking OIS

Sinds 2003 kunnen Amsterdamse minima met kinderen in het voortgezet onderwijs een gratis computer aanvragen (sinds vier jaar is dat een laptop). In het schooljaar 2017-2018 ging het om 5.707 toekenningen.¹¹ Drie kwart van de jongeren gebruikt de laptop elke dag, en nog eens 22% een paar keer per week. Van de jongeren die de laptop gebruiken voor school, doet 87% minstens een keer per week huiswerk met de laptop.¹²

Vroegsignalering en schuldhulpverlening

Het college van de gemeente Amsterdam zet sterk in op (uitbreiding van) vroegsignalering en op een 'kwalitatieve, kwantitatieve en duurzame verbetering van schuldhulpverlening'.¹³

De belangrijkste interventie is gericht op vroegsignalering (het voorkomen van problematische schulden) en bestaat uit schuldhulpverlening aan Amsterdammers met een Participatiewetuitkering, geregelde betaling voor Amsterdammers met een Participatieweguitkering, Vroeg Eropaf en Eropaf. De Vroeg Eropaf aanpak is gebaseerd op afspraken met woningcorporaties, energiemaatschappijen, zorgverzekeraars, het UWV, belastingen Amsterdam¹⁴, Waternet, CAK, UWV en SVB. De afspraak behelst het waarschuwen van de maatschappelijke dienstverlener (MaDi, per stadsdeel verschillend) wanneer een persoon een betalingsachterstand bij de desbetreffende instelling heeft van drie maanden of langer. De MaDi zoekt dan op verschillende manieren contact met de klant om hem van hulp te voorzien en/of door te verwijzen zodat de situatie kan worden opgelost. Doordat problemen in een vroeg stadium worden aangepakt, hoopt men escalatie te voorkomen.

Het aantal meldingen van vroegsignalering is gestegen van 21.628 in 2017 naar 23.304 in 2018. Dit heeft deels te maken met een uitbreiding van het aantal organisaties dat betalingsachterstanden doorgeeft. In 2018 is 53% van de gemelde huishoudens bereikt. Een klant is bereikt indien er contact is geweest en een plan van aanpak voor de betalingsachterstand is gemaakt, of als er contact is geweest en een andere actie is ondernomen, zoals doorverwijzing, ondersteuning, en/of monitoring of betalingsverplichtingen van achterstanden worden nagekomen.¹⁵

In 2018 hadden 8.200 Amsterdammers een regulier schuldhulpverleningstraject lopen, hiervan zijn er 3.783 in 2018 ingestroomd. Van de afgeronde trajecten in 2018 was 75% succesvol.

We zien een toename van het aantal getroffen minnelijke schuldregelingen door de Kredietbank Amsterdam (KBA) van 941 in 2014 tot 2.055 minnelijke schuldregelingen in 2018 (een zeer ruime verdubbeling). Bij een minnelijke schuldregeling slaagt de Kredietbank erin om tot een akkoord te komen met schuldeisers. Indien dit niet lukt, dan kan worden overgegaan tot een wettelijk traject tot schuldsanering (Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen, WSNP).

Wanbetalers zorgverzekering

Amsterdammers die langer dan zes maanden hun zorgverzekeringspremie niet hebben betaald en niet reageren op herinneringen, worden door de zorgverzekeraar aangemeld bij het CAK¹⁶ voor de wanbetalersregeling. In deze regeling betaalt een Amsterdammer een hogere 'bestuursrechtelijke'

premie aan het CAK¹⁷ in plaats van de gebruikelijke premie aan de zorgverzekeraar. De eventuele aanvullende verzekering van de wanbetaler vervalt.

In Amsterdam waren er begin 2018 ruim 23.000 Amsterdammers met een betalingsachterstand aangemeld bij het CAK. Veel van de mensen in deze regeling wonen in Zuidoost, in Bijlmer Centrum is dit 6,3% van de bevolking en in Bijlmer Oost 5,9% (afb. 9.17).

Van alle wanbetalers is ongeveer twee derde man en het betreft relatief vaak jongeren tussen de 18 en 22 jaar. Jongeren zijn tot hun 18^e gratis meeverzekerd via de ouders. Vanaf de 18^e verjaardag moeten zij zelf een zorgverzekering afsluiten. Het vermoeden bestaat dat een deel van de jongeren dit niet (goed) en geen eigen zorgverzekering afsluit of niet (op tijd) maandelijks premie betaalt. De gemeentelijke aanpak 'overgang naar volwassenheid' wil onder andere met een app ervoor zorgen dat jongeren beter weten wat ze moeten regelen als ze 18 worden.¹⁸

Noten

- 1 De gegevens over inkomens gaan steeds over een heel kalenderjaar en komen ongeveer een jaar na afronding van het kalenderjaar beschikbaar als voorlopige cijfers. De inkomenscijfers over 2018 komen naar verwachting begin 2020 beschikbaar.
- 2 De standaard tabellenset met inkomensgegevens voor gemeenten van de VSO is sinds 2015 (met breukjaar 2014) gebaseerd op het Integraal inkomens- en vermogensonderzoek (IIV). Dit onderzoek vervangt zowel het Inkomenspanelonderzoek (IPO) als het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO).
- 3 Bron: T. Piketty (2014) *Kapitaal in de 21e eeuw*.
- 4 Bron: WWR 2014, *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid* (WRR-Verkenningen nr. 28, 2014)
- 5 CBS *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*. Den Haag, 2019.
- 6 Er zijn drie veelgebruikte maten om de ongelijkheid tussen inkomens uit te drukken: de Gini-coëfficiënt, de Theil-index en de p90/p10 ratio. Alle met voor- en nadelen. De gini-coëfficiënt drukt de ongelijkheid uit in een waarde tussen de 0 en 1. Hoe dichter bij de 0 hoe gelijkjer de verdeling. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen rond het gemiddelde. Indien ook negatieve waarden worden meegenomen bij de berekening (zoals negatieve vermogens), kan de coëfficiënt een waarde boven de 1 aannemen. De Theil-index kent een ondergrens van 0, de bovengrens wordt bepaald door (het logaritme van) het aantal waarnemingen. Deze maatstaf is gevoelig voor veranderingen in de staarten van de verdeling. De ratio p90/p10 geeft de verhouding tussen de waarde van het 90ste en 10de percentiel van de verdeling weer. Deze ratio drukt zo de verhouding tussen inkomen en vermogen aan de boven- en onderkant van de verdeling uit.
- 7 5% gaf geen antwoord op deze vraag over moeite hebben met rondkomen.
- 8 Bron CBS. Er worden alleen vermogens waargenomen van huishoudens met inkomen in box 3 (huishoudens die vermogensbelasting betalen over hun vermogen). Dit zorgt ervoor dat relatief kleine vermogens niet meegenomen kunnen worden. We kunnen bijvoorbeeld niets zeggen over schulden van huishoudens met een heel laag inkomen.
- 9 Hier is als volgt naar gevraagd: Heeft u schulden? Het gaat hierbij zowel om schulden/opende leningen bij instellingen (bijv. huurachterstand), als ook bij vrienden, familie e.d.
- 10 Alle informatie uit deze paragraaf komt uit de Armoedemonitor 2017, OIS 2018.
- 11 Bron: Flap wethouder Moorman – Uitbreiding workshop digitale educatie minimakinderen.
- 12 Bron: OIS. *Klanttevredenheidsonderzoek PC-regeling*. Amsterdam, 2017.
- 13 Bron: coalitieakkoord GroenLinks/D66/PvdA/SP, mei 2018).
- 14 De Amsterdamse Dienst Belastingen heeft in 2018 niet gemeld maar is hier in 2019 wel weer mee begonnen.
- 15 Definitie bereik: contact met resultaat Plan van Aanpak, contact met afspraken/interventies niet conform Plan van Aanpak, contact maar weigert verdere hulp, en contact maar met had reeds een lopend schuldhulpverleningsdossier. We kunnen niet verder terug kijken dan 2016 voor het bereik van Vroeg Erop Af, omdat de definitie van bereik toen anders was.
- 16 Oorspronkelijk het Centraal Administratie Kantoor.
- 17 Deze premie is € 136,67 per maand (2018).
- 18 OIS, *Overgang naar volwassenheid, hoe gaat het met de 16 tot en met 26 jarigen in Amsterdam?* O-meting. Nog te verschijnen.

10

Maatschappelijke participatie

Maatschappelijke participatie staat voor de mate waarin Amsterdammers contact hebben met elkaar en zich inzetten om een bijdrage te leveren aan een betere samenleving. Dit kan zijn in de vorm van het geven van informele hulp aan familie en bekenden, maar ook als vrijwilliger via een organisatie. Er wordt in dit hoofdstuk ook aandacht besteed aan religie en discriminatie.

Auteur: Lieselotte Bicknese

Kernpunten

- Steeds minder Amsterdammers hebben wekelijks contact met hun buren. Met 44% ligt dit percentage ruim onder het landelijk gemiddelde (60%).
- Zeven procent van de Amsterdammers heeft niet minimaal één keer per week contact met familie, vrienden of buren. Dit percentage is stabiel.
- Het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt is 13%. Sociale isolatie komt relatief vaak voor bij mensen met een slechte gezondheid, een laag inkomen of een uitkering, laagopgeleiden, alleenwonenden, niet-westerse (eerste generatie) migranten en/of mannen.
- Bijna vier van de tien Amsterdammers doen vrijwilligerswerk voor of via een organisatie. Dat gebeurt vaker voor meerdere organisaties. Amsterdammers zetten zich vooral in voor sportverenigingen, een maatschappelijk doel, de school van de kinderen en ouderen en gehandicapten.
- Zes van de tien Amsterdammers verlenen wel eens informele hulp. Negen procent van de volwassen Amsterdammers gaf in 2016 langdurig en/of intensief mantelzorg. Dat is minder dan gemiddeld in Nederland (14%).
- Een derde van de Amsterdammers voelt zich verwant met een godsdienst. Het aandeel christenen daalde de laatste jaren langzaam, maar lijkt zich in 2018 te stabiliseren op 15%. Het aandeel islamitische Amsterdammers ligt al jaren rond de 13%.
- Ruim de helft van de Amsterdammers komt op het werk of in de buurt in contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen. In toenemende mate komen de verschillende groepen elkaar ook tegen via vrienden of familie en bij het sporten of een opleiding. Ruim een kwart van de Amsterdammers heeft zelden of nooit contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen.
- In 2018 voelde 13% van de Amsterdammers zich wel eens gediscrimineerd. Dit percentage is het hoogst onder homo- en biseksuelen en neemt langzaam toe (van 18% in 2014 naar 22% in 2018). Van de niet-westerse Amsterdammers heeft 19% zich wel eens gediscrimineerd gevoeld in 2018.

Dit hoofdstuk beschrijft de mate waarin Amsterdammers contact hebben met anderen en elkaar hulp geven op niet-professionele basis. Daarnaast komen de thema's religie en contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen aan bod. De gegevens in dit hoofdstuk komen, tenzij anders vermeld, uit De Staat van de Stad enquête van OIS.

Steeds meer Amsterdammers hebben geen contact met hun buren of buurtgenoten

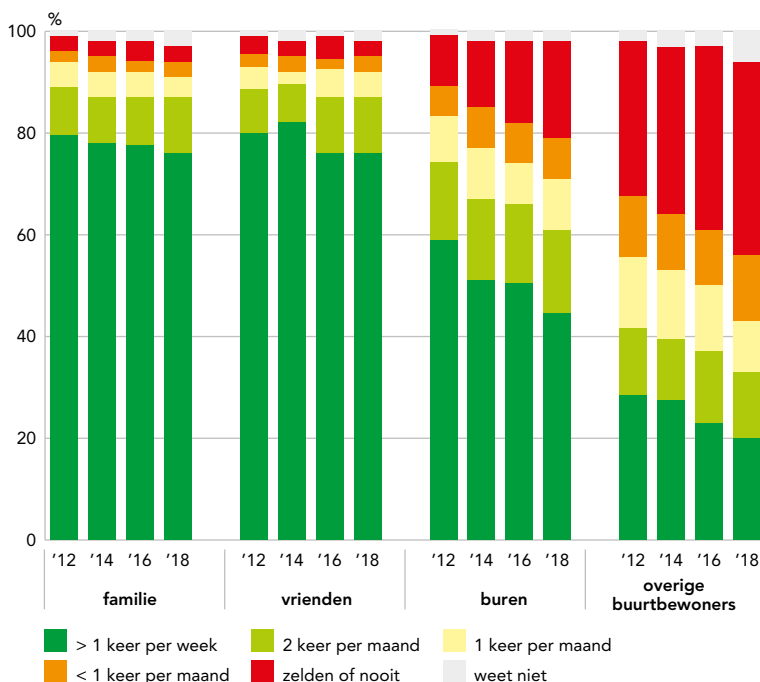
Het hebben van sociale contacten staat, na voldoende inkomen om rond te komen en kunnen gaan

en staan waar je wilt, in de top 3 van belangrijkste zaken om te kunnen leven zoals men wil. Het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contacten onderhoudt met vrienden, echt goede kennissen en familie buiten het eigen gezin is stabiel en ligt al jaren rond de 76%. Het aandeel dat wekelijks contact heeft met de buren of andere buurtbewoners neemt echter af. In 2018 zegt voor het eerst minder dan de helft van de Amsterdammers (44%) dat ze iedere week contact hebben met hun buren. De groep die zelden of nooit contact heeft met de eigen buren (19%) is in 2018 bijna twee keer zo groot als in 2012 (10%). Met overige buurtgenoten heeft 38% van de Amsterdammers zelden tot nooit contact. Ook dit percentage stijgt de laatste jaren, in 2012 ging het nog om 30%.

Amsterdammers hebben net zo vaak wekelijks contact met hun vrienden als gemiddeld in Nederland. Buiten de stad hebben mensen wel vaker wekelijks contact met familie (82%) en veel vaker met hun buren (60%). Dit laatste percentage neemt ook in de rest van het land af, maar langzamer dan in Amsterdam, in 2012 ging het landelijk nog om 66%.

Een objectieve maat voor sociale isolatie is het aandeel inwoners dat minder dan één keer per week contact heeft met familie, vrienden of buren. Net als in 2016 geldt dit in 2018 voor 7% van de volwassen Amsterdammers. Objectieve sociale isolatie komt hiermee in Amsterdam vaker voor dan gemiddeld in Nederland (2016: 4%). Groepen waarbij objectieve sociale isolatie relatief veel voorkomt zijn mensen met een (zeer) slechte gezondheid (14%), eenoudergezinnen (14%), uitkeringsgerechtigden (bijstandsontvangers: 13%), laaggeschoolden (11%), mensen met een laag inkomen (11%), niet-westerse en eerste generatie migranten (beide 10%) en/of 55-plussers (10%).

Afb. 10.1 Hoe vaak heeft u contact met familieleden, vrienden/echt goede kennissen, buren en overige buurtbewoners? 2012, 2014, 2016 en 2018 (procenten)

Aandeel sterk sociaal geïsoleerde Amsterdammers stabiel

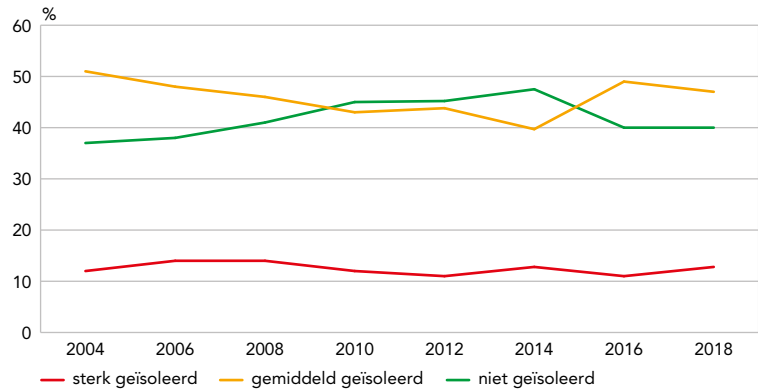
Sociaal isolement is het ontbreken van ondersteunende relaties in het persoonlijke leven. Het gaat dan om persoonlijke relaties met familie, vrienden en bekenden waar mensen in geval van nood op terug kunnen vallen. De Sociale-Isolatie-Index is een maat die beschrijft hoe sociaal geïsoleerd iemand zich voelt. Met behulp van zes stellingen als 'Ik maak deel uit van een groep vrienden', 'Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig' en 'Ik voel me van andere mensen geïsoleerd' wordt een score bepaald die aangeeft of iemand sterk sociaal geïsoleerd is (score tussen 6 en 13 op de index), gemiddeld geïsoleerd (score 14-17) of niet-geïsoleerd (maximale score 18).

Het aandeel Amsterdammers dat zich sterk sociaal geïsoleerd voelt blijft door de jaren heen ongeveer gelijk en ligt in 2018 op 13% (afb. 10.2). De omvang van de gemiddeld en niet-geïsoleerde groepen fluctueert wat meer, maar is op de lange termijn ook stabiel. In 2018 scoort 47% van de Amsterdammers gemiddeld op de Sociale-Isolatie-Index en is 40% niet-geïsoleerd.

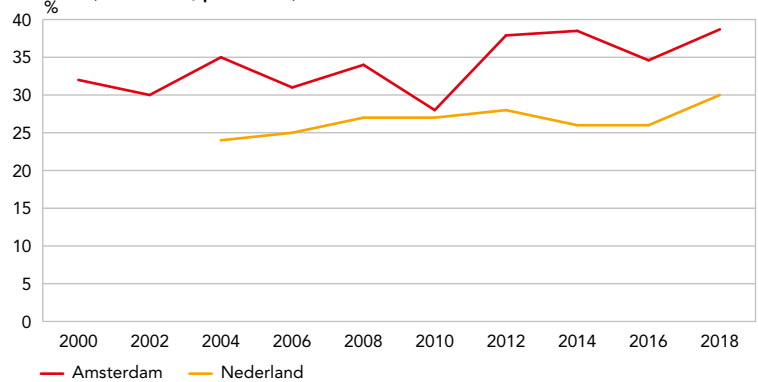
Je sociaal geïsoleerd voelen (afb. 10.2) hangt samen met weinig sociaal contact hebben (afb. 10.1), maar is niet hetzelfde. In totaal komt 2% van de Amsterdammers op beide schalen naar voren als sociaal geïsoleerd. Daarnaast heeft 5% weinig contacten zonder zich geïsoleerd te voelen en is dit voor 11% van de Amsterdammers precies andersom; zij voelen zich sociaal geïsoleerd maar hebben niet minder dan wekelijks contact met burens, vrienden of familie.

De groepen waarbij het gevoel van sterke sociale isolatie vaker voorkomt, zijn over het algemeen dezelfde groepen die vaak weinig sociaal contact hebben, namelijk mensen met een (zeer) slechte gezondheid (46%), uitkeringsgerechtigden (bijstand: 30%), laaggeschoolden (18%), lage inkomens (22%), 45-plussers (15%), alleenwonenden (18%), niet-westerse en eerste generatie migranten (beide 17%) en mannen (16%). Er is een uitzondering: volwassenen in eenoudergezinnen voelen zich niet vaker dan gemid-

Afb. 10.2 Sociale-Isolatie-Index, 2004-2018 (procenten)

Afb. 10.3 Deelname aan vrijwilligerswerk in Amsterdam (2000-2018) en Nederland (2004-2018, procenten)

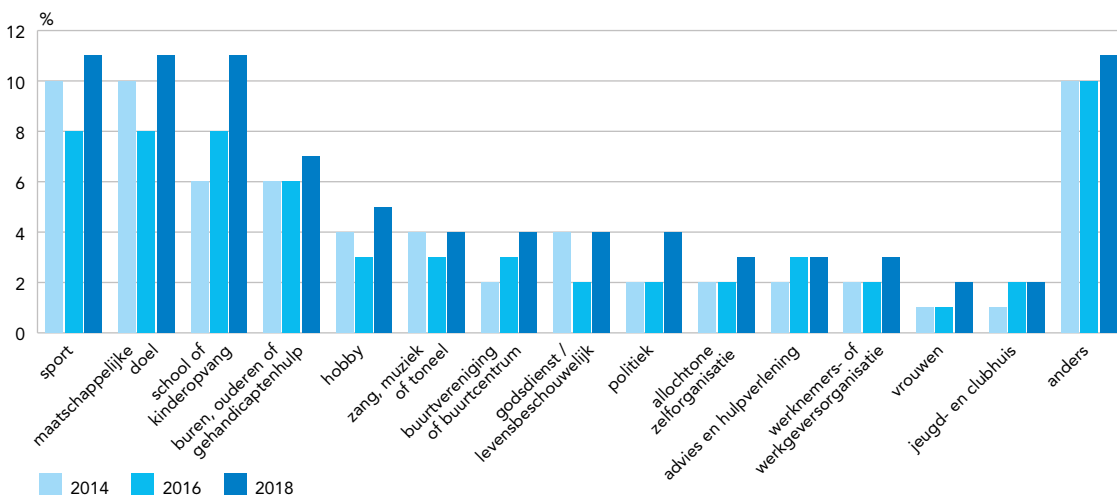

bron Nederland: SCP

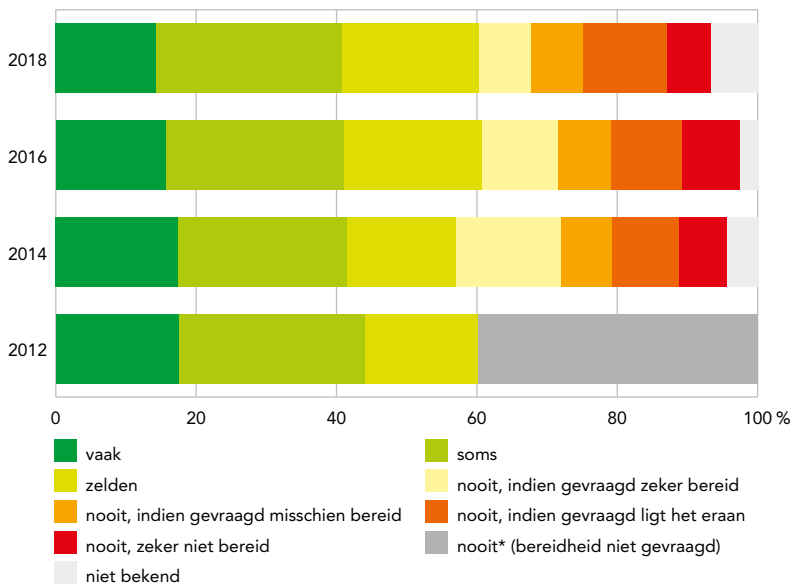
deld sociaal geïsoleerd, terwijl zij relatief vaak weinig sociaal contact hebben.

Amsterdammers die vanwege een beperking of specifieke omstandigheid onvoldoende zelfredzaam zijn op het gebied van een zinvolle daginvulling, sociale contacten en maatschappelijke deelname kunnen vanuit de WMO aanspraak maken op dagbesteding. In 2018 maakten 5.602 Amsterdammers hiervan gebruik. Dit getal is exclusief de bezoekers

Afb. 10.4 Aandeel Amsterdammers dat vrijwilligerswerk doet naar type organisatie, 2014, 2016 en 2018 (procenten)

Afb. 10.5 Frequentie waarmee Amsterdammers afgelopen 12 maanden informele hulp gaven of daartoe bereid zijn als ze daarvoor gevraagd worden, 2012*, 2014, 2016 en 2018 (procenten)

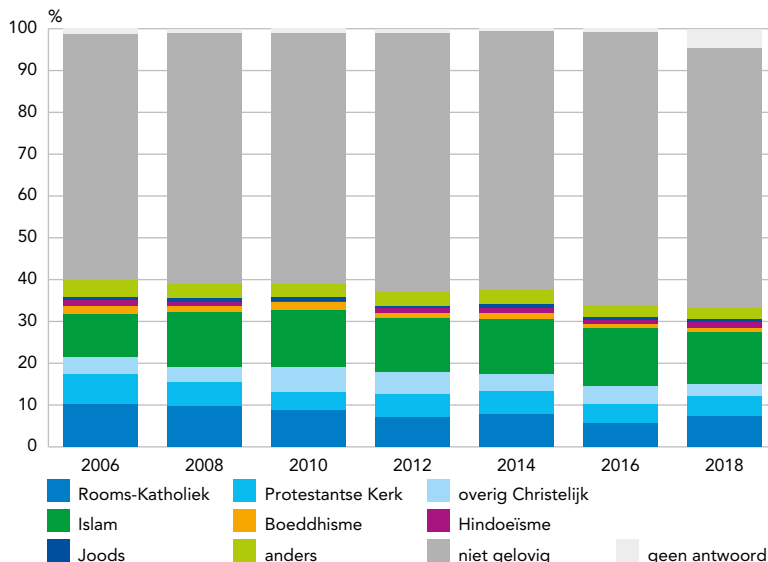
*in 2012 is niet gevraagd naar de bereidheid

aan inloopvoorzieningen, omdat deze niet worden geregistreerd. Deelnemers aan de dagbesteding hebben relatief vaak een psychiatrische aandoening (circa 70%) en/of zijn ouderen (circa 25%).

Niet meer vrijwilligers, maar vrijwilligers wel voor meer organisaties actief

Bijna vier van de tien Amsterdammers (39%) doen vrijwilligerswerk bij of via een organisatie. Dat is vrijwel hetzelfde percentage als in 2016 en 2014 en iets meer dan in de periode voor 2010, toen het percentage jarenlang schommelde rond de 32%

Afb. 10.6 Met welke godsdienst, religieuze of levensbeschouwelijke stroming voelt u zich verwant? 2006-2018 (procenten)

(afb. 10.3). Amsterdammers doen vaker dan gemiddeld in Nederland vrijwilligerswerk (2018: 30%). Ook landelijk volgt het aandeel vrijwilligers een licht stijgende trend.

Hoewel er in 2018 net zoveel vrijwilligers zijn als in 2014 hebben de meeste typen organisaties meer vrijwilligers tot hun beschikking dan in 2014 (afb. 10.4). Dit komt doordat vrijwilligers zich tegenwoordig vaker voor meerdere organisaties inzetten. Het aandeel vrijwilligers dat zich inzet voor 3 of meer organisaties steeg tussen 2014 en 2018 van 17% naar 25%.

Werkzoekenden en bijstandsgerechtigden (beide 46%) en freelancers (44%) doen relatief vaak vrijwilligerswerk. Verder doen de volgende Amsterdammers relatief vaak vrijwilligerswerk: mensen tussen de 35 en 54 jaar, leden van tweeoudergezinnen, Amsterdammers zonder of met een westerse migratieachtergrond, hoogopgeleiden, protestanten, Amsterdammers met een (zeer) goede gezondheid en/of een hoog inkomen.

Ruim een op de tien Amsterdammers (11%) is vrijwilliger bij een sportvereniging, een maatschappelijk doel en/of de school/opvang van de kinderen. Een groep van 7% zet zich vrijwillig in voor ouderen, burens of gehandicapten. Andere typen vrijwilligerswerk worden ieder door 5% of minder van de Amsterdammers gedaan. Bij vrijwel alle typen zien we een toename in het aandeel vrijwilligers (afb. 10.4).

Zes van de tien Amsterdammers geven informele hulp

Informele hulp is hulp die zonder tussenkomst van een organisatie of vereniging aan een bekende (buiten het eigen huishouden) wordt gegeven. Het gaat bijvoorbeeld om boodschappen doen voor een buurman die daartoe niet in staat is of het oppassen op kinderen van een familielid. Zes van de tien Amsterdammers (60%) hebben de afgelopen 12 maanden wel eens informele hulp geboden. Dit percentage is vergelijkbaar met de voorgaande jaren. Het aandeel Amsterdammers dat vaak informele hulp verleent volgt wel een licht dalende lijn: van 18% in 2012 naar 14% in 2018. Groepen die vaker informele hulp bieden zijn 55 tot 75-jarigen (22%), personen die zich verwant voelen met een godsdienst (19%), vrouwen (17%), mensen die zelf een matige gezondheid hebben (17%) en uitkeringsgerechtigden (bijstand 16%).

De Amsterdammers die de afgelopen 12 maanden geen informele hulp hebben geboden weten in de meeste gevallen niet zeker of ze dit zouden doen als het ze werd gevraagd (25% van alle respondenten). De groep die dit zeker wel zou doen halveerde tussen 2014 en 2018 tot 7%. Daarnaast is er nog een groep van 6% die zegt zeker geen informele hulp te zullen bieden. Deze laatste groep is vaak zelf kwetsbaar en bevat relatief veel 75-plussers, mensen met lage inkomens, laaggeschoolden, mensen met een slechte gezondheid, en migranten van de eerste generatie.

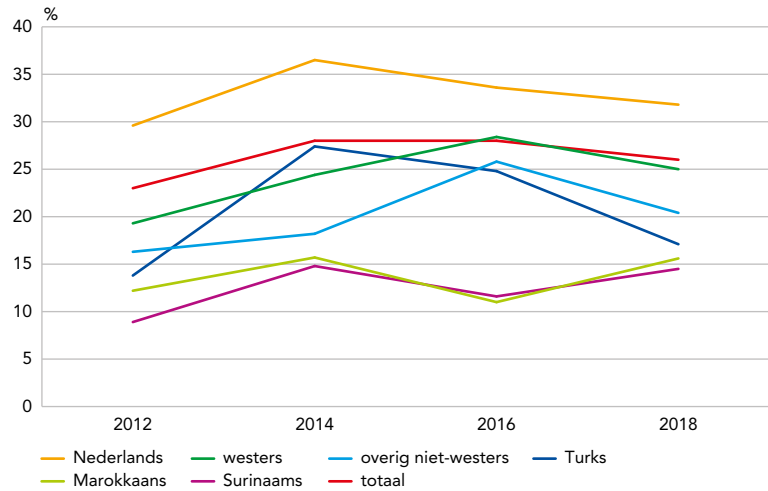
Bijna één op de tien volwassenen verleent mantelzorg

Een speciale vorm van informele hulp is mantelzorg. Mantelzorg richt zich uitsluitend op familie en bekenden die een hulpbehoefte hebben die voortvloeit uit een chronische ziekte en/of een beperking en wordt volgens de definitie van de GGD gedurende minstens drie maanden en/of minstens acht uur per week verleend. In 2012 en 2016 verleent 9% van de volwassen Amsterdammers langdurig en/of intensief mantelzorg. Van hen voelt 17% zich (tamelijk/ zeer) overbelast. Dit verschilt niet significant van het landelijke percentage (14%).

Uit landelijke cijfers blijkt dat 31% van de werkende vrouwen en 22% van de werkende mannen hun werk combineren met mantelzorg, waarvan ongeveer één op de vijf minstens 8 uur per week zorg verleent. In meer dan de helft van de gevallen (55%) gaat het om hulp aan een (schoon)ouder. Voor 70% van de taakcombineerders is werk en mantelzorg goed te combineren. De verwachting is dat de combinatie van werk en mantelzorg steeds vaker zal voorkomen. Dit komt door de stijging van het aantal (oude) ouderen en het aantal mensen met chronische aandoeningen, de toenemende nadruk op inzet van het eigen netwerk en de toenemende arbeidsparticipatie.

De gemeente Amsterdam heeft zich ten doel gesteld om mantelzorgers te herkennen, bereiken, waarderen en ondersteunen. De meerderheid van de Amsterdammers (60%) weet dat een mantelzorgster ondersteuning en advies kan krijgen van de gemeente. Echter, veel Amsterdammers die bekend zijn met de term mantelzorg en die onbetaald hulp verlenen aan een bekende zien zichzelf niet als een mantelzorgster (39%). De hulp die zij bieden wordt vaker als mantelzorg herkend naarmate de frequentie hoger is, het om een gezinslid gaat en als het om dementie of een chronische ziekte gaat. In 2018 heeft 5% van de mantelzorgers volgens eigen zeggen gebruik gemaakt van mantelzorgondersteuning en is 62% ermee bekend.

Afb. 10.7 Aandeel dat zelden tot nooit contact heeft met andere bevolkingsgroepen naar migratieachtergrond, 2012-2018

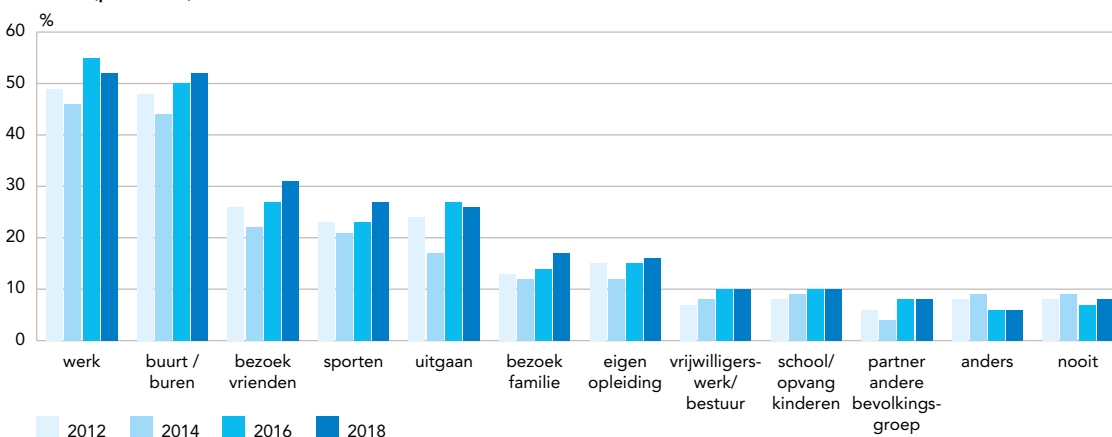

Tweederde voelt zich niet verwant met een godsdienst

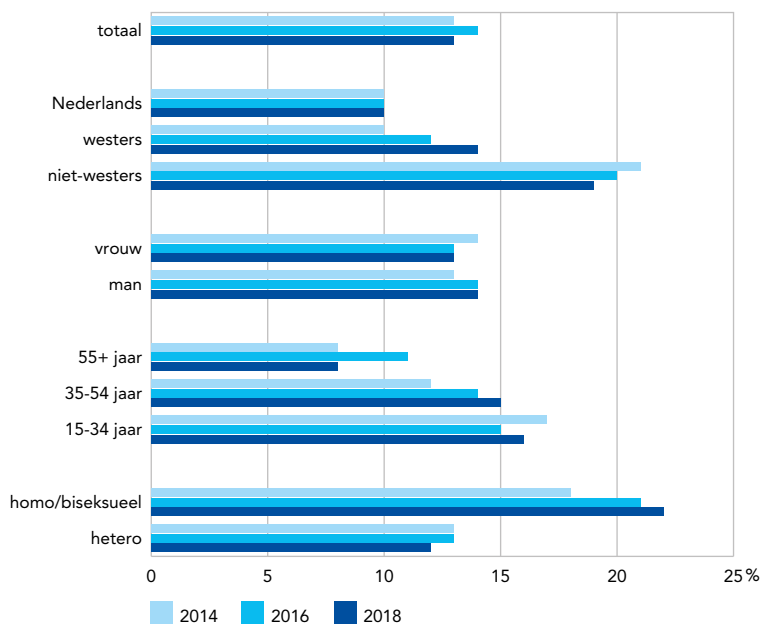
De meeste Amsterdammers (66%) zijn niet gelovig (afb. 10.6). Het aandeel Amsterdammers dat zich verwant voelt met een godsdienst of levensbeschouwelijke stroming neemt sinds 2010 langzaam af. Voor 2010 lag dit aandeel jaren rond de 40%, in 2018 gaat het om 33%. Deze daling vindt vooral plaats in het aandeel Amsterdammers dat zich verwant voelt met het christendom. In 2018 lijkt dit percentage zich echter te stabiliseren op 15%. Het aandeel moslims ligt al jaren rond de 13%. Verder is 1% van de Amsterdammers boeddhist, hindoeïstisch of joods. Alle andere geloven worden door minder dan 1% van de bevolking genoemd.

Van de gelovige Amsterdammers gaat 23% wekelijks naar de kerk, moskee of een andere godsdienstige bijeenkomst. Onder moslims en protestanten ligt het aandeel regelmatige bezoekers hoger (34% en 28%).

Afb. 10.8 Waar of bij welke activiteit heeft u contact met andere bevolkingsgroepen? Meerdere antwoorden mogelijk, 2018 (procenten)

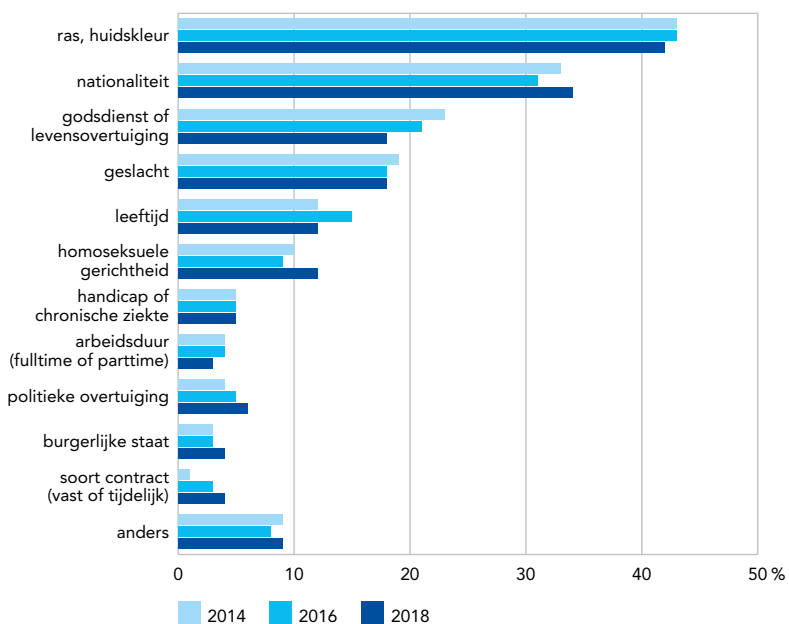

Afb. 10.9 Aandeel Amsterdammers dat zich de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd heeft gevoeld, 2014, 2016 en 2018 (procenten)

bron: OIS/Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland

Afb. 10.10 Op grond waarvan heeft u zich in de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd gevoeld?, 2014, 2016 en 2018 (meerdere antwoorden mogelijk, procenten)

bron: OIS/Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland

Contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen

De bevolking van Amsterdam is zeer divers en telt 168 nationaliteiten. Een derde van de volwassen Amsterdammers (33%) heeft vaak contact met andere bevolkingsgroepen en 39% soms. Ruim een kwart van de Amsterdammers (26%) heeft zelden of nooit contact met mensen uit andere bevolkingsgroepen. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren (2016 en 2014: 28% en 2012: 23%). Nederlanders en westerse migranten hebben over het algemeen het minst vaak contact met andere bevolkingsgroepen. Boven de 55 jaar hebben echter ook Turkse en Marokkaanse Amsterdammers relatief weinig contact met andere groepen.

De gemeente Amsterdam streeft ernaar dat iedereen het gevoel heeft deel uit te maken van Amsterdam en hecht er belang aan dat mensen elkaar kunnen blijven tegenkomen in de buurt, op school en bij de sportclub. Afbeelding 10.8 laat zien dat het aandeel Amsterdammers dat op deze plaatsen andere groepen ontmoet de laatste jaren langzaam stijgt. De laatste twee jaar was deze toename het sterkst bij het bezoeken van vrienden en tijdens het sporten (beide +4%). Bevolkingsgroepen komen het vaakst met elkaar in contact op het werk of in hun buurt (beide 52%).

Ervaren discriminatie

Bij de omgang van verschillende groepen mensen kan soms discriminatie voorkomen. In 2018 heeft 13% van de volwassen Amsterdammers zich wel eens gediscrimineerd gevoeld. Dit is vergelijkbaar met de voorgaande jaren. Homo- en biseksuelen voelen zich het vaakst en in toenemende mate gediscrimineerd (van 18% in 2014 naar 22% in 2018). Van de Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond heeft 19% zich wel eens gediscrimineerd gevoeld. Dit percentage lijkt langzaam te dalen (2014: 21%).

Discriminatie komt het meest voor naar aanleiding van ras (42% van de gediscrimineerden) of herkomst (34%). Discriminatie naar aanleiding van geloof staat met 18% van alle gevallen op de derde plaats. In 2014 was dit nog 23%. Discriminatie op grond van het soort arbeidscontract dat men heeft (vast of tijdelijk) wordt niet vaak, maar wel in toenemende mate genoemd: van 1% in 2014 naar 4% in 2018.

Op de werkvloer zijn leeftijd, geslacht en herkomst de meest voorkomende gronden voor discriminatie. In 2013 heeft één op de tien werkenden in Nederland discriminatie ervaren. Omgerekend naar Amsterdam zou dat neerkomen op bijna 45.000 gediscrimineerde Amsterdammers. Het gaat daarbij om contacten met collega's en klanten, maar ook om discriminatie bij arbeidsvoorwaarden.

Noten

- 1 Bron: SCP. *Overall rapportage sociaal domein 2017*. Den Haag, december 2018.
- 2 Bron: CBS. *Participatie op de kaart*. Den Haag / Heerlen, september 2018.
- 3 Bron: CBS. *Sociale isolatie naar objectieve en subjectieve maatstaf*. Den Haag/Heerlen, december 2016.
- 4 Bron: Machielse A. *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht: Jan van Arkel. Zie: <https://www.samentegeneenzaamheid.nl/blog/blik-uit-de-wetenschap/verschillende-gevolgen-van-eenzaamheid-en-sociaal-isolement>. De definitie van eenzaamheid is: het subjectief ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan (kwaliteit van) bepaalde sociale relaties.
- 5 Bron: Gemeente Amsterdam. *2e Bestuursrapportage 2018 Maatschappelijke ondersteuning Amsterdam*. Amsterdam, juni 2019.
- 6 Bron: SCP: *Sociale Staat van Nederland 2018*. Den Haag, 2019.
- 7 Er is in De Staat van de Stad enquête als volgt naar het verlenen van informele hulp gevraagd: *Veel mensen kennen iemand die wel wat hulp kan gebruiken, bijvoorbeeld een buurman die geen boodschappen meer kan doen, of familieleden die een oppas nodig hebben. Hoe vaak heeft u de afgelopen 12 maanden dit soort hulp verricht? Is dat: vaak, soms, zelden of nooit?*
Deze gehanteerde definitie voor informele hulp is breder dan de definitie die landelijk door het SCP wordt gehanteerd waarbij het alleen gaat om onbetaalde ondersteuning vanwege gezondheidsredenen. Hierdoor valt het percentage in Amsterdam hoger uit. Zie bijvoorbeeld: *Informeel hulp: Wie doet er wat?* SCP. Den Haag, december 2015.
- 8 De gemeente Amsterdam heeft in de definitie van mantelzorg de grens van minstens drie maanden en 8 uur per week inmiddels losgelaten. Er wordt tegenwoordig gesproken over langdurige, intensieve en onbetaalde zorg.
- 9 Bron: GGD. *Amsterdamse Gezondheidsmonitor*. Amsterdam. 2016.
- 10 Bron: GGD'en, CBS en RIVM. *Gezondheidsmonitor Volwassenen en ouderen 2016*. Via www.Volksgezondheidszorg.info.
- 11 Bron: SCP. *Werk en mantelzorg; kwaliteit van leven en het gebruik van ondersteuning op het werk*. Den Haag, 2019.
- 12 Bron: OIS. *Eindmeting mantelzorg*. Amsterdam, 2019.
- 13 Bron: Coalitieakkoord GroenLinks/D66/PvdA/SP. Een nieuwe lente en een nieuw geluid. Amsterdam, mei 2018.
- 14 Bron: OOV/Eenheid Amsterdam. *Veiligheidsmonitor 2018*. Amsterdam, 2018.
- 15 Bron: SCP. *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag, 2014.

11

Vrijetijdsbesteding

Participatie in verenigingen en cultuur, hobby's, mediagebruik, sport en vakantie

Nederlanders hebben gemiddeld 42 uur vrije tijd per week.¹ Wat doen Amsterdammers zoal tijdens deze uren? Ze beoefenen bijvoorbeeld een hobby, nemen deel aan verenigingen, gaan naar een museum of naar de bioscoop, sporten, gebruiken (sociale) media en gaan op vakantie. In dit hoofdstuk lees je meer over deze thema's; welke activiteiten zijn populair bij welke groepen Amsterdammers en welke trends zien we hierin.

Auteurs: Anne Huijzer, Bart Sleutjes & Milou Haggenburg

Kernpunten

- Bijna drie kwart van de Amsterdammers heeft een hobby.
- De helft van de Amsterdammers is lid van een vereniging, het vaakst van een sportvereniging.
- De bibliotheek is populair bij Amsterdammers met verschillende achtergronden, er is hierin weinig verschil tussen Amsterdammers met verschillende opleidingsniveaus, inkomens en migratieachtergrond.
- Acht van de tien Amsterdammers gaan wel eens uit, vooral naar de film, of bezoekt een museum.
- Sportdeelname van Amsterdammers neemt sinds 2003 toe; 72% van de Amsterdammers ouder dan 18 jaar sport minstens één keer in de maand. Amsterdammers sporten iets vaker dan het Nederlands gemiddelde
- Sportdeelname neemt af met leeftijd en ligt lager bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond of een laag opleidingsniveau.
- Fitness is de meest populaire sport, en wordt vooral individueel beoefend. Ook hardlopen/joggen is populair.
- 92% van de Amsterdammers heeft een pc, laptop of tablet in huis. Bij mensen met een laag inkomen en ouderen is dat minder.
- WhatsApp is veruit het meest populaire sociale mediaplatform; acht op de tien Amsterdammers gebruikt het.
- Ruim drie kwart van de Amsterdammers gaat jaarlijks op vakantie en gaat dan meestal naar het buitenland.
- Vrijtijdsbestedingen hangen sterk samen met opleidingsniveau en inkomen. Opleidingsniveau heeft de meeste invloed. Laagopgeleide Amsterdammers hebben bijvoorbeeld het minst vaak een hobby, gaan het minst vaak uit en gaan het minst vaak op vakantie.

In dit hoofdstuk staat centraal wat Amsterdammers zoal in hun vrije tijd doen. Brengen ze deze vaak buitenshuis door in bijvoorbeeld verenigingsverband, bewegen en sporten ze veel, of gaan ze veel uit dan wel op vakantie? Of besteden ze hun tijd meer aan thuis tv kijken, computeren en internetten? Al deze aspecten van vrijetijdsbesteding en ontwikkelingen daarin worden in dit hoofdstuk besproken. Ook wordt gekeken naar verschillen in vrijetijdsbesteding tussen verschillende groepen Amsterdammers, bijvoorbeeld jongeren versus ouderen. De volgende thema's staan centraal: hobby's, verenigingen, uitgaan en cultuurbezoek, sporten, gebruik van digitale communicatiemiddelen en media en tot slot vakantie. Er worden in dit hoofdstuk voornamelijk gegevens uit de Staat van de Stad-enquête gebruikt, deze gaan over Amsterdammers van 18 jaar en ouder.

Hobby's

Laagopgeleiden hebben het minst vaak een hobby

Bijna drie kwart van de volwassen Amsterdammers geeft aan één of meerdere hobby's te hebben, namelijk 73% (afb. 11.1). Dat is niet veranderd de afgelopen jaren. Van die drie kwart zeggen de meeste mensen meer dan één hobby te hebben; vaak twee (33%) of drie hobby's (27%) (afb. 11.2). Vooral mensen tussen de 18 en 34 jaar hebben vaak één of meerdere hobby's (79%), terwijl Amsterdammers boven de 55 jaar juist aangeven minder vaak hobby's te hebben (66%). Mannen en vrouwen hebben even vaak een hobby en ze hebben ook ongeveer evenveel hobby's. Wel hebben vrouwen van 55 jaar en ouder vaker hobby's dan mannen van deze leeftijd.

Vooral mensen in de stadsdelen Noord en Zuid zeggen vaak hobby's te hebben; in Nieuw-West hebben de minste mensen een hobby (67%). Opvallend is dat in 2016 80% van de mensen in stadsdeel Centrum aangaf hobby's te hebben, terwijl dat in 2018 iets gedaald is naar 74%.

Een groot verschil zit tussen mensen met een hoge en met een lage opleiding. Van de laagopgeleide Amsterdammers had in 2018 iets meer dan de helft (53%) een hobby. In 2016 was dat 60% en in 2012 68%. Van de hoogopgeleiden had in 2012 81% één of meer hobby's, in 2018 was dat 83%.

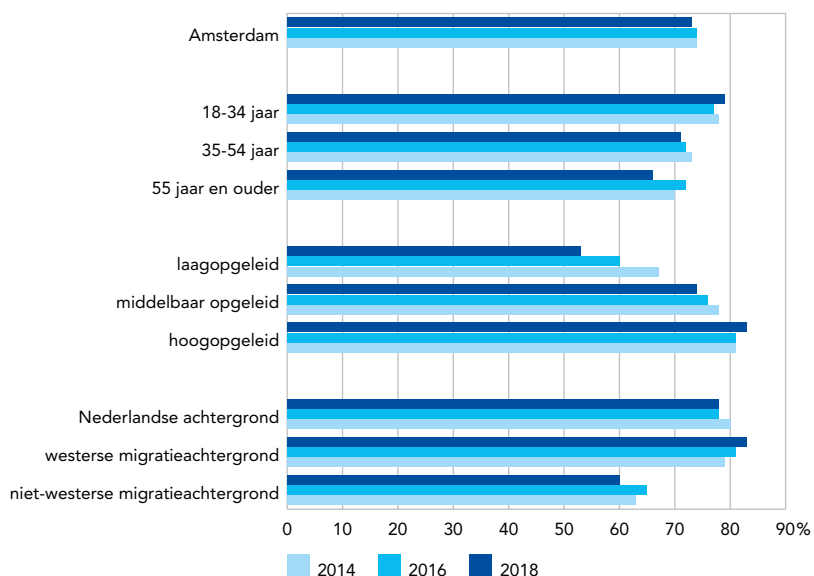
Net als in voorgaande jaren hebben Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond het minst vaakst een hobby (60%), in vergelijking met Amsterdammers met een westerse achtergrond (83%) en zonder migratieachtergrond (78%).

Verenigingen

Sportverenigingen zijn het populairst

In Amsterdam is ongeveer de helft van de mensen lid van een vereniging² (52%) (afb.11.3). Het populairst

Afb. 11.1 Aandeel Amsterdammers dat zegt één of meer hobby's te hebben naar achtergrondkenmerken, 2014-2018 (procenten)

zijn sportverenigingen, een derde van de Amsterdammers geeft aan daarvan lid te zijn (afb. 11.4). Hiermee zijn Amsterdammers vergelijkbaar met de rest van Nederland; 35% van de Nederlanders is namelijk lid van een sportvereniging³ (zie ook verderop de paragraaf over sport). Verder zijn Amsterdammers lid van een grote verscheidenheid aan verenigingen, van organisaties met maatschappelijke doelen zoals een mensenrechtenorganisatie of dierenbescherming (16%), tot zang- en muziekverenigingen (5%) en toneelverenigingen (1%).

We zien grote verschillen tussen groepen Amsterdammers als we kijken naar het lidmaatschap van organisaties en verenigingen. Zo zijn laagopgeleiden veel minder vaak lid (29%) dan hoogopgeleiden (65%), zijn mensen met een hoog inkomen (boven de €3.201 netto) het vaakst lid (64%), en zijn Amsterdammers zonder migratieachtergrond vaker lid (60%) dan Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond (53%) en een niet-westerse migratieachtergrond (39%). Amsterdammers jonger dan 55 jaar zijn het vaakst lid van een vereniging, vooral mensen tussen de 35 en 54 jaar oud hebben vaak een lidmaatschap (55%).

In de afgelopen jaren zien we kleine verschuivingen in de soort verenigingen en organisaties waar Amsterdammers lid van zijn. Zo lijken sportverenigingen iets populairder te zijn geworden, terwijl werknemers- of werkgeversorganisaties iets minder populair lijken. Sportverenigingen zijn vooral populair onder mensen tussen 25 en 34 jaar (41% is lid van een sportvereniging). Organisaties met een maatschappelijk doel en werknemers- en werkgeversorganisaties zijn vooral populair onder mensen boven de 35 jaar; jongeren zijn hier veel minder vaak lid van.

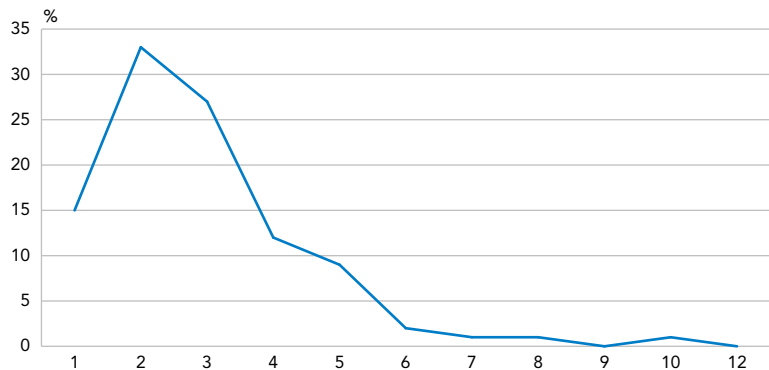
Dat Amsterdammers lid zijn van een vereniging, betekent niet automatisch dat ze ook actief zijn in die vereniging. Slechts een derde van de mensen die lid zijn van één of meer verenigingen, zijn één keer per maand bezig met verenigingsactiviteiten.⁴ Het percentage mensen dat ook vrijwilligerswerk doet voor hun vereniging is nog lager (zie ook het hoofdstuk maatschappelijke participatie).

Een kwart is lid van de bibliotheek

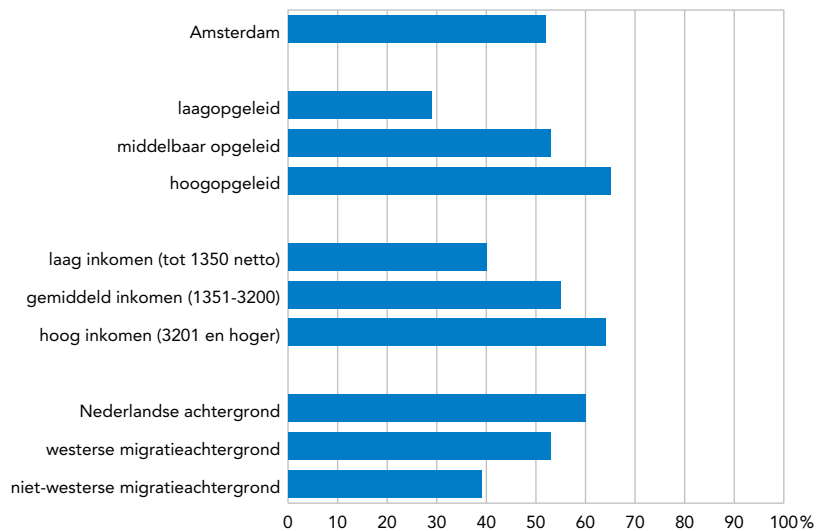
In 2018 gaf een kwart van de volwassen Amsterdammers aan dat ze lid zijn van de bibliotheek (afb. 11.5). Dat is een kleine stijging ten opzichte van 2016, maar nog steeds minder dan in de jaren daarvoor.

In Amsterdam zijn vooral veel mensen met een niet-westerse migratieachtergrond lid van de bibliotheek (30%), de eerste generatie net iets minder vaak (28%) dan de tweede generatie (34%). Van de Amsterdammers zonder migratieachtergrond is 24% lid van een bibliotheek. Vrouwen zijn iets vaker lid zijn van de bibliotheek (29%) dan mannen (22%). Het inkomen van Amsterdammers maakt weinig verschil. Het opleidingsniveau maakt ook weinig verschil. Wel zien we verschillen tussen leeftijd; Amsterdammers tussen de 18 en 24 jaar en tussen 35 en 54 jaar zijn

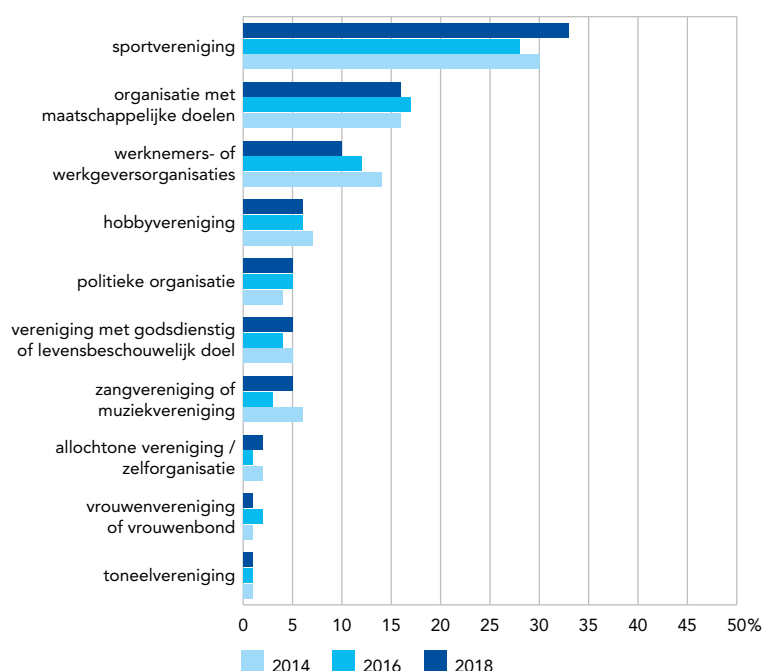
Afb. 11.2 Aantal hobby's van Amsterdammers die zeggen 1 of meer hobby's te hebben, 2018 (procenten)

Afb. 11.3 Aandeel Amsterdammers dat lid is van organisaties en verenigingen naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

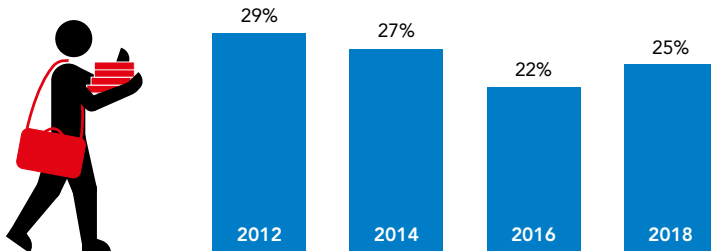

Afb. 11.4 Lidmaatschap van organisaties en verenigingen naar soort, 2014-2018 (procenten)

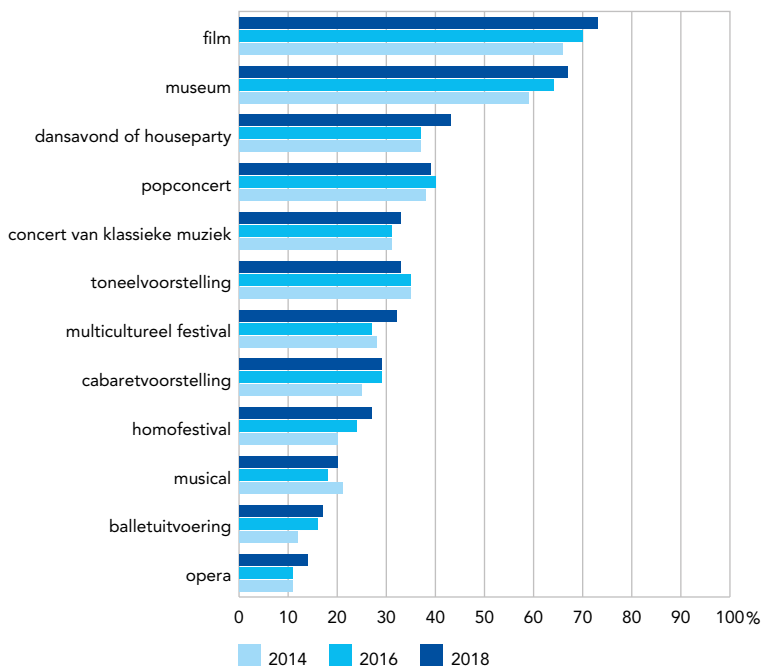

het vaakst lid van de bibliotheek (beide 31%). Van de Amsterdammers in de leeftijd van 55 jaar en ouder zegt 22% lid te zijn. Het blijkt verder dat huishoudens met kinderen vaker lid zijn van de bibliotheek dan huishoudens zonder kinderen.

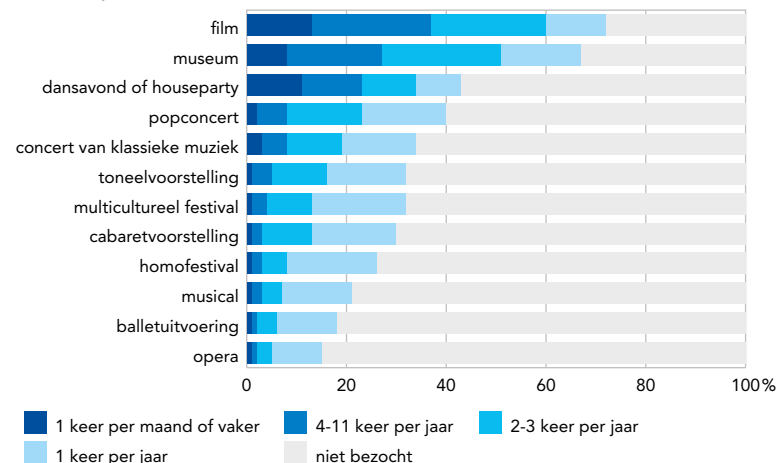
Afb. 11.5 Aandeel Amsterdammers dat lid is van een bibliotheek, 2012-2018 (procenten)

Afb. 11.6 Aandeel Amsterdammers dat de afgelopen 12 maanden minstens 1x de genoemde uitgaansgelegenheden en cultuur heeft bezocht, 2014-2018 (procenten)

Afb. 11.7 Frequentie bezoek aan uitgaansgelegenheden (afgelopen 12 maanden), 2018 (procenten)

De centrale locatie van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) is op het Oosterdok, daar komen ongeveer 4.000 mensen per dag.⁵ Daarnaast heeft de OBA nog 26 vestigingen in de wijken. In totaal heeft de OBA 174.000 leden, waarvan 100.000 jeugdleden voor wie het lidmaatschap gratis is.⁶ Naast het lenen van boeken heeft de OBA bijna 7.000 activiteiten per jaar, onder andere theatervoorstellingen en workshops.

Uitgaan en cultuurbezoek

Meeste Amsterdammers gaan uit

In De Staat van de Stad enquête is gevraagd naar verschillende uitgaans- en culturele activiteiten zoals naar de bioscoop gaan en museumbezoek (zie afb. 11.6 voor de voorgelegde categorieën). Acht van de tien Amsterdammers (83%) hebben de afgelopen 12 maanden minstens een van deze gelegenheden bezocht.⁷ Dat kan van alles zijn, zoals een film, een toneelvoorstelling, een concert (van house tot klassiek), cabaret of een multicultureel- of homofestival. We vatten ze voor het gemak hier samen met de termen 'uitgaan' en 'uitgaansgelegenheden'. Veel uitgaansgelegenheden worden de laatste jaren vaker bezocht (afb. 11.6). In 2012 heeft bijvoorbeeld 58% van de Amsterdammers een museum bezocht, in 2018 is dat 67%. Veruit het populairst is de bioscoop: bijna drie kwart (73%) van de Amsterdammers is het afgelopen jaar wel eens naar de film gegaan. Vier van de tien Amsterdammers hebben het afgelopen jaar een dance- of housefeest bezocht, onder de 35 jaar is dat zelfs twee derde van de Amsterdammers. Hierbij gaat een relatief groot deel één keer per maand of vaker naar een dergelijk feest. Ballet en opera zijn daarentegen het minst vaak bezocht (14% en 17%) en worden het vaakst bezocht door Amsterdammers tussen de 25 en 54 jaar oud.

Laagopgeleiden gaan het minst vaak uit

Het bezoeken van een uitgaansgelegenheid verschilt erg tussen verschillende groepen Amsterdammers. Zo gaan Amsterdammers tussen de 18 en 34 jaar veel vaker uit dan 55-plussers, hoogopgeleiden vaker dan laagopgeleiden, mensen met hoge inkomens vaker dan die met lage inkomens en Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond gaan minder vaak uit dan mensen met een andere achtergrond (afb. 11.8). In Zuidoost en Nieuw-West gaan mensen het minst vaak uit; een kwart geeft aan niet uit te zijn geweest de afgelopen twaalf maanden. Daarentegen is uitgaan bij bewoners van Centrum en Zuid heel populair (92% en 86%). Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen, maar vrouwen van 55 jaar en ouder gaan iets vaker uit dan mannen van dezelfde leeftijd (71% tegenover 62%).

Opleidingsniveau en inkomen hangen sterk samen met de mate van uitgaan. Onder hoogopgeleide Amsterdammers speelt inkomen geen rol, onder laagopgeleide Amsterdammers wel (afb. 11.9). Hoogopgeleide Amsterdammers gaan vaker uit dan laagopgeleide Amsterdammers, ongeacht hun inkomen. Van de hoogopgeleiden met een laag

inkomen gaat 92% wel eens uit, bij hoogopgeleiden met een hoog inkomen is dat 97%. Van de laagopgeleide Amsterdammers gaan Amsterdammers met een hoog inkomen (76%) veel vaker uit dan met een laag inkomen (45%).

Bioscoop populair onder jongeren

Vooral Amsterdammers onder de 35 jaar bezoeken de film (86% de afgelopen 12 maanden). Van hen gaat 21% één keer of vaker per maand naar de bioscoop. Van de Amsterdammers zonder een migratieachtergrond gaat ongeveer drie kwart (77%) wel eens naar de bioscoop, terwijl dat bij mensen met een niet-westerse migratieachtergrond lager ligt (62%). Het bioscoopbezoek hangt ook samen met het inkomen; Amsterdammers met een hoger inkomen gaan vaker (88%) naar de film dan mensen met een gemiddeld (71%) of laag (56%) inkomen.

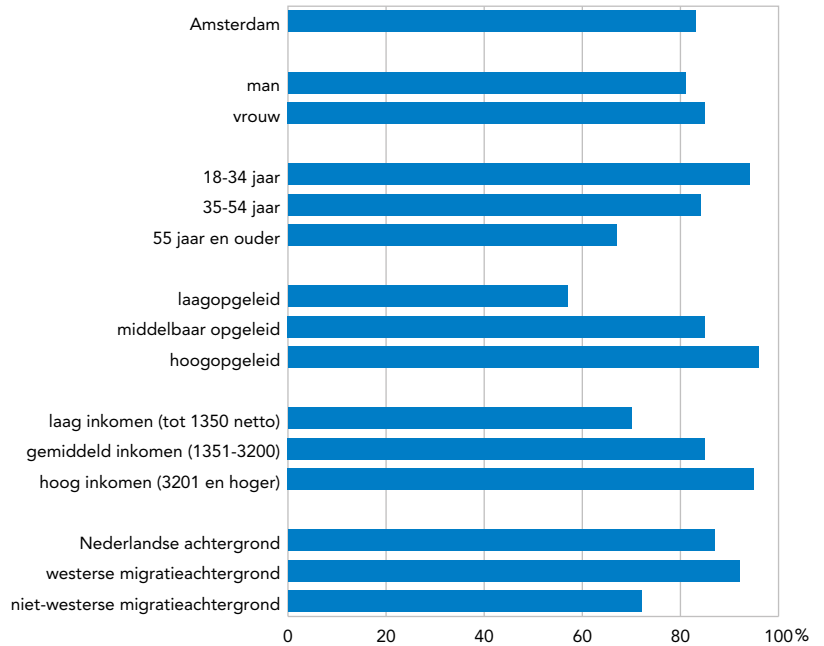
Amsterdammers bezoeken relatief vaak musea

Het museumbezoek van Amsterdammers (67% in de afgelopen 12 maanden) is hoger dan gemiddeld in Nederland, want in 2016 ging 52% van de Nederlanders wel eens naar een museum.⁸ Amsterdammers gaan het vaakst naar de grote musea, zoals het Rijksmuseum en het Van Goghmuseum.⁹ Dit zijn ook meteen twee van de vijf meest bezochte musea van Nederland. Het Rijksmuseum trok in 2018 2,3 miljoen bezoekers en het Van Goghmuseum bijna 2,2 miljoen bezoekers.¹⁰ De twee musea wisselen elkaar af als best bezochte museum; in 2015 en 2016 stond het Rijksmuseum op nummer op één, in 2017 het Van Gogh. Daarnaast zijn het Stedelijk Museum, het Anne Frankhuis en NEMO Science Museum de meest bezochte musea van Nederland. Naast deze grote musea, die door veel mensen uit het buitenland bezocht worden¹¹, kent Amsterdam ook veel kleinere, minder bekende musea. Deze middelgrote en kleine musea hebben het moeilijker qua bezoekersaantallen.¹² Daarom is 'Museum om de Hoek' opgezet als een samenwerkingsverband tussen een aantal van deze musea in Amsterdam.¹³ Zij hebben als doel om een grotere groep bezoekers te trekken, een breder netwerk te ontwikkelen en een grotere naamsbekendheid te bereiken. Zij richten zich meer op Amsterdammers dan op toeristen. De buurtmusea worden over het algemeen niet vaak bezocht door Amsterdammers.¹⁴ Het Tropenmuseum Junior, het Van Eesterenmuseum en het Museum Amsterdam Noord zijn de meest bezochte musea van de musea binnen het samenwerkingsverband Museum om de Hoek.

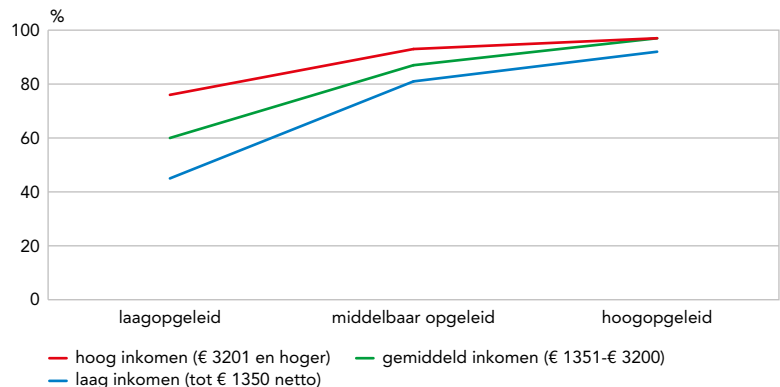
Sporten

In deze paragraaf wordt beschreven in hoeverre Amsterdammers aan sport doen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van twee onderzoeken naar sportgedrag en beweging waar OIS bij betrokken is: de Sportmonitor en de Sportdeelname Index. Verder wordt er ingegaan op het aanbod sportaccommodaties in de stad en het bezoek aan zwembaden en ijsbanen in de stad.

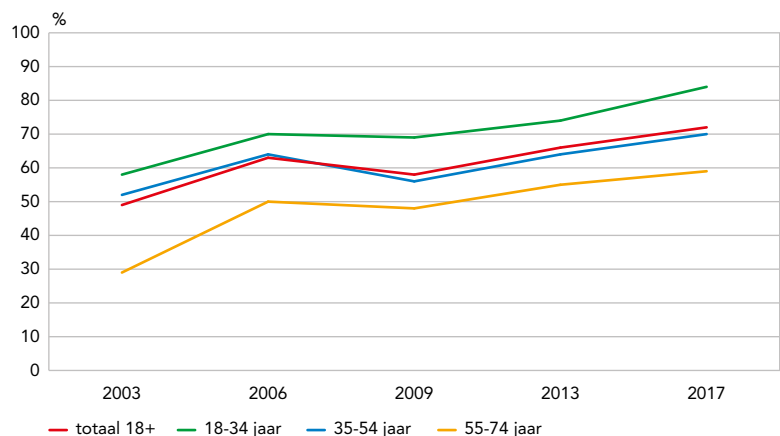
Afb. 11.8 Aandeel Amsterdammers dat de afgelopen 12 maanden minstens 1x een uitgaansgelegenheid heeft bezocht naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

Afb. 11.9 Aandeel Amsterdammers dat de afgelopen 12 maanden minstens 1x een uitgaansgelegenheid heeft bezocht naar inkomen en opleidingsniveau, 2018 (procenten)

Afb. 11.10 Aandeel Amsterdammers ouder dan 18 jaar dat voldoet aan de RSO-norm (minimaal 1x per maand sporten), 2003-2017 (procenten)

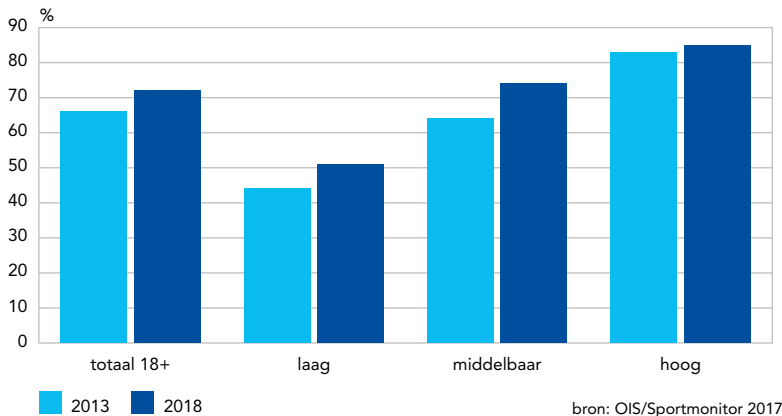

bron: OIS/Sportmonitor

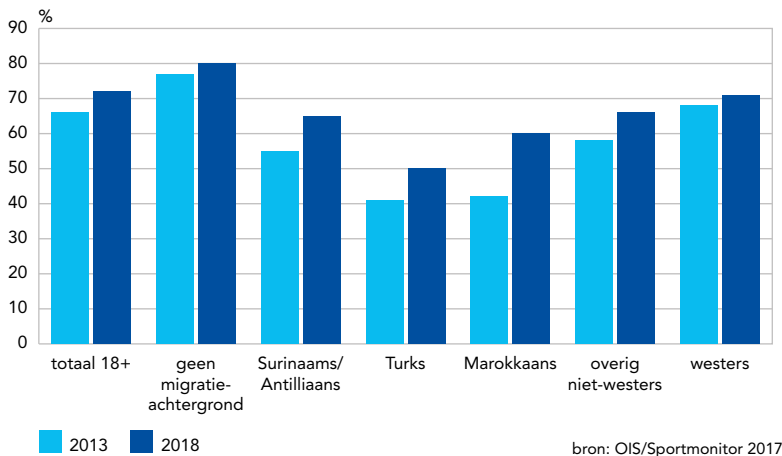
Sportdeelname toegenomen

In de Sportmonitor Amsterdam¹⁵, die OIS vierjaarlijks uitvoert, wordt ingegaan op het aandeel Amsterdammers dat sport, hoe vaak zij sporten, welke sporten

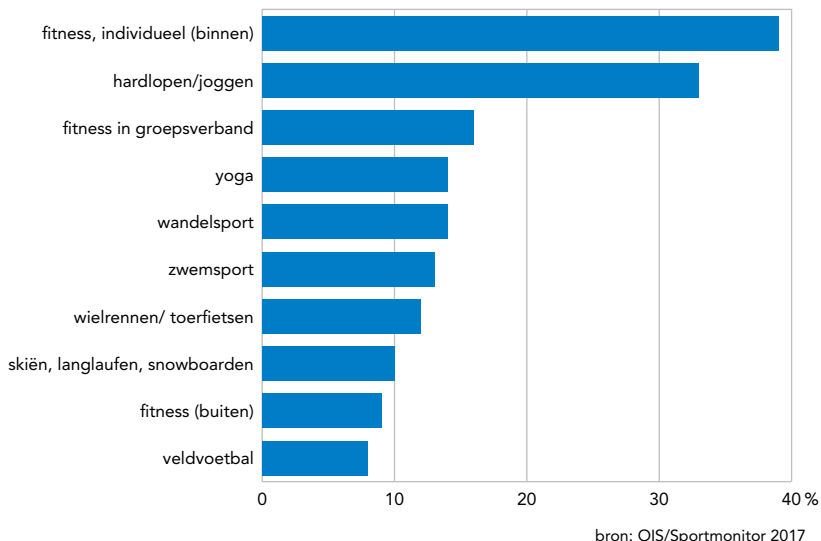
Afb. 11.11 Aandeel 18+ dat voldoet aan de RSO-norm (minimaal 1x per maand sporten), naar opleidingsniveau, 2013 en 2017 (procenten)

Afb. 11.12 Aandeel 18+ dat voldoet aan de RSO-norm (minimaal 1x per maand sporten), naar migratieachtergrond, 2013 en 2017 (procenten)

Afb. 11.13 De meest populaire sporten onder Amsterdammers ouder dan 18 jaar, 2017 (procenten)

populair zijn en op welke manier er wordt gesport. Uit de meest recente meting uit 2017 blijkt dat van de Amsterdammers ouder dan 18 jaar 72% minimaal één keer per maand sport, en zich daarmee 'sporter' mag noemen volgens de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO-norm). Dit aandeel is ten opzichte van de vorige metingen gestegen: in 2003 bedroeg dit nog 49% en in 2013 66% (afb. 11.10). Daar staat tegenover dat 21% van de Amsterdammers het afgelopen jaar niet aan sport heeft gedaan, en 6% zegt nog nooit te hebben gesport. Als redenen daarvoor worden vooral tijdgebrek en fysieke problemen gegeven. Overigens heeft 42% van de niet sporters wel zin om (weer) te gaan sporten.

Van alle volwassen Amsterdammers is 27% lid van een sportvereniging, waarvan 17% daar ook actief sport beoefent. Het aandeel Amsterdammers dat sport via een vereniging neemt sinds 2003 geleidelijk af, terwijl het aandeel dat sport via een commerciële aanbieder juist met iedere meting iets toeneemt. Van alle Amsterdammers van 18 jaar en ouder heeft 68% minimaal zwemdiploma A. Van de Amsterdammers zonder zwemdiploma geeft 61% aan wel te kunnen zwemmen. Zwemdiplomabezit is relatief laag onder Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (vooral de eerste generatie) of een laag opleidingsniveau. Het diplomabezit is het hoogste in Centrum en Zuid, en het laagste in Zuidoost.

Jongeren, hoogopgeleiden en Amsterdammers zonder migratieachtergrond sporten vaker

Sportdeelname van volwassenen neemt af naarmate men ouder wordt (afb. 11.10). De leeftijdsgroep 18 tot 34 jaar sport het vaakst: 84% mag zich sporter noemen. Onder 55-plussers ligt het aandeel sporters lager dan gemiddeld (59%). Daarnaast neemt de sportdeelname van volwassenen toe naarmate het opleidingsniveau hoger is (zie afb. 11.11). Waar volgens de Sportmonitor 2017 85% van de hoogopgeleiden minimaal één keer per maand aan sport deed, gold dit voor 51% van de laagopgeleiden. Wel kennen laag- en middelbaaropgeleiden een sterkere stijging van het aandeel sporters tussen 2013 en 2017 dan hoogopgeleiden. De Sportdeelname Index bevestigt dit beeld. Hoogopgeleide Amsterdammers sporten vaker dan stadgenoten met een lage of middelbare opleiding, en ook vaker dan hoogopgeleiden landelijk: 83% tegenover 78% bij maandelijks sporten en 76% tegenover 72% bij wekelijks sporten. Bij lager en middelbaar opgeleiden wijken Amsterdammers nauwelijks af van het landelijke beeld.

Daarnaast verschilt het aandeel sporters dat aan de RSO-norm voldoet sterk naar migratieachtergrond. Volwassen Amsterdammers zonder migratieachtergrond zijn vaker dan gemiddeld sporter (80% versus 72% gemiddeld). Amsterdammers met een Turkse (50%) of Marokkaanse (60%) migratieachtergrond zijn het minst vaak sporters, maar hun sportdeelname laat sinds 2013 wel de sterkste stijging zien (afb. 11.12). Verder sporten vrouwen iets vaker dan mannen: 74% tegenover 70% maandelijks. Bij vrouwen zonder

migratieachtergrond ligt de sportdeelname aanzienlijk hoger (83%) dan bij vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond (63%).

Fitness meest populair

Volgens de Sportmonitor 2017 beoefenen sportende volwassen Amsterdammers gemiddeld 2,8 sporten; een toename sinds de vorige meting in 2013 (2,1 sporten). Fitness is de meest populaire sport: 39% van de volwassen Amsterdammers beoefende dit individueel binnen, en daarnaast deed 16% aan fitness in een groep en 9% aan fitness buiten. Daarnaast heeft een derde van de volwassen Amsterdammers het afgelopen jaar aan hardlopen/joggen gedaan. Ook wandelsport en yoga (beiden 14%) zijn populair (afb.11.13).

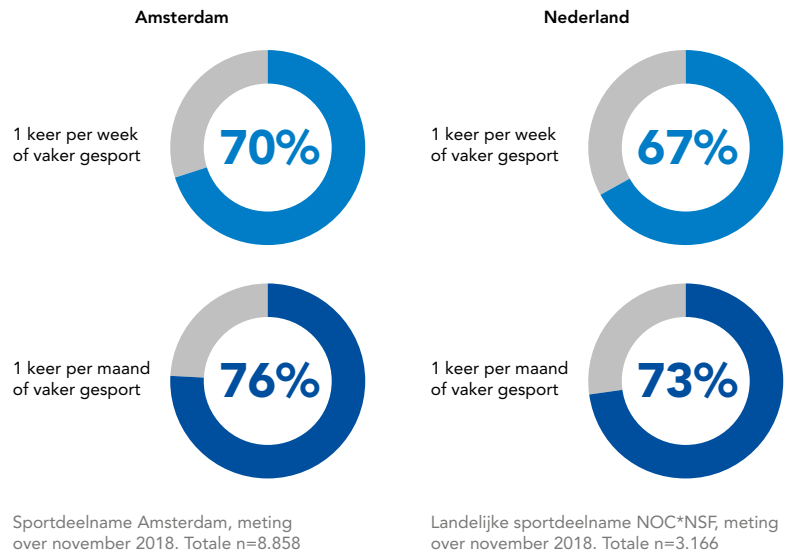
Amsterdammers sporten iets vaker dan het Nederlands gemiddelde

Om de mate van sporten in Amsterdam te kunnen vergelijken met die in Nederland in het algemeen kan gekeken worden naar de landelijk opgestelde Sportdeelname Index.¹⁶ Uit de meest recente meting (november 2018) blijkt dat het aandeel Amsterdammers tussen 5 en 80 jaar dat maandelijks of wekelijks sport in Amsterdam iets hoger ligt dan het Nederlands gemiddelde (zie afb. 11.14). Gedurende de afgelopen twee jaar is dit beeld weinig veranderd. Ook het aandeel niet-sporters ligt in Amsterdam met 24% iets lager dan het landelijke gemiddelde (27%).

Sportdeelname vaker in centraal gelegen gebieden

De Sportdeelname Index maakt ook vergelijkingen tussen de 22 gebieden mogelijk. In de gebieden

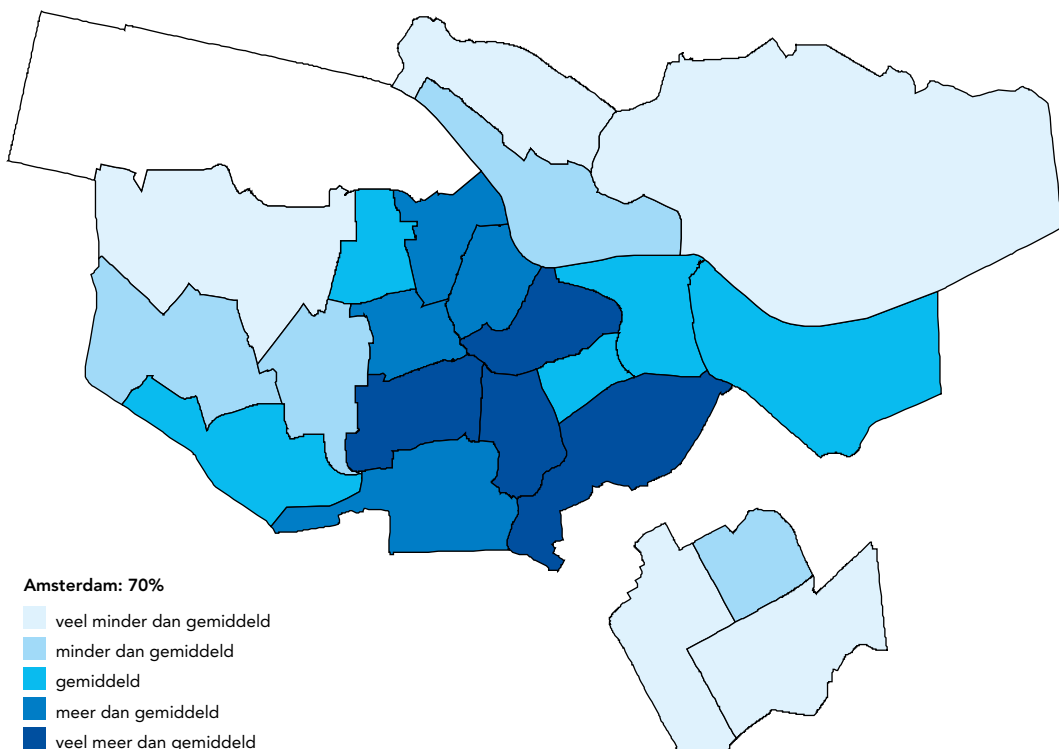
Afb. 11.14 Aandeel 5-80 jaar dat minimaal één keer in de maand en één keer in de week sport, Amsterdam en Nederland, november 2018 (procenten)

bron: Ipsos/Sportdeelname Index Amsterdam

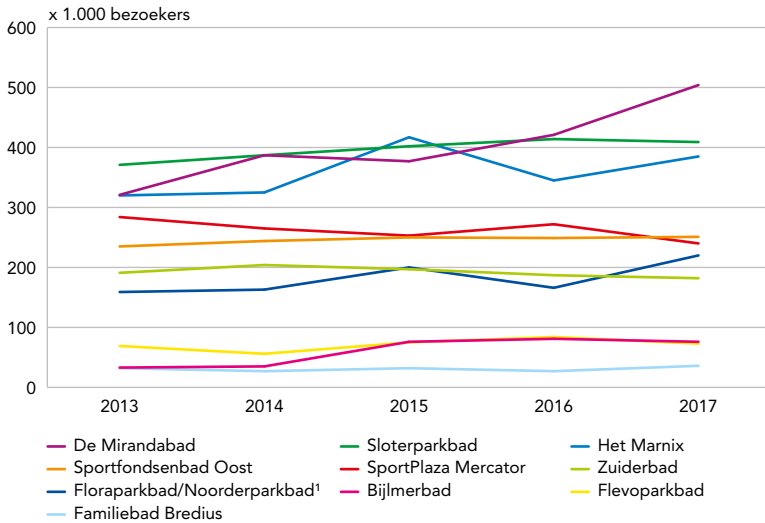
in de stadsdelen Zuidoost, Nieuw-West en Noord wordt minder vaak gesport dan elders in de stad (afb. 11.15). De hoogste scores voor minimaal één keer in de week sporten worden gehaald in Centrum-Oost (76%), Watergraafsmeer (76%), Oud-Zuid (75%) en De Pijp/Watergraafsmeer (75%). Het minste wordt wekelijks gesport in Bijlmer Centrum (57%).

Afb. 11.15 Aandeel dat minimaal een keer in de week sport naar 22 gebieden, november 2018 (procenten)

bron: Ipsos/Sportdeelname Index Amsterdam

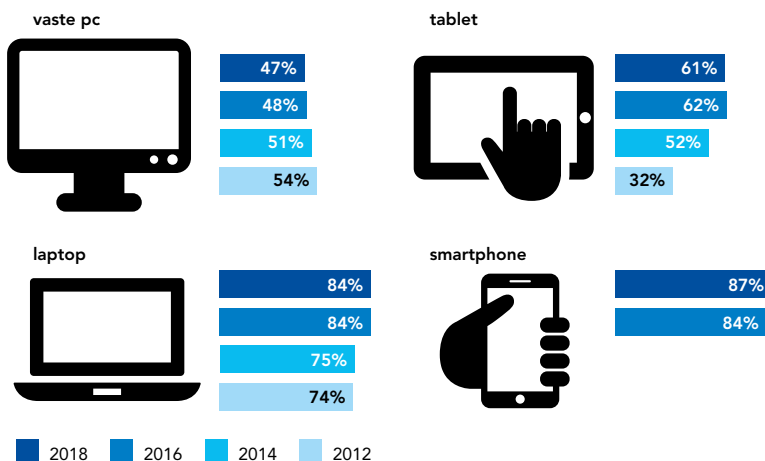
Afb. 11.16 Bezoekersaantallen zwembaden Amsterdam, 2013-2017

¹ In 2013 buitenbad gesloten i.v.m. nieuwbouw. Vanaf 4 april 2015 is het Floraparkbad gesloten en het nieuwe Noorderparkbad geopend.

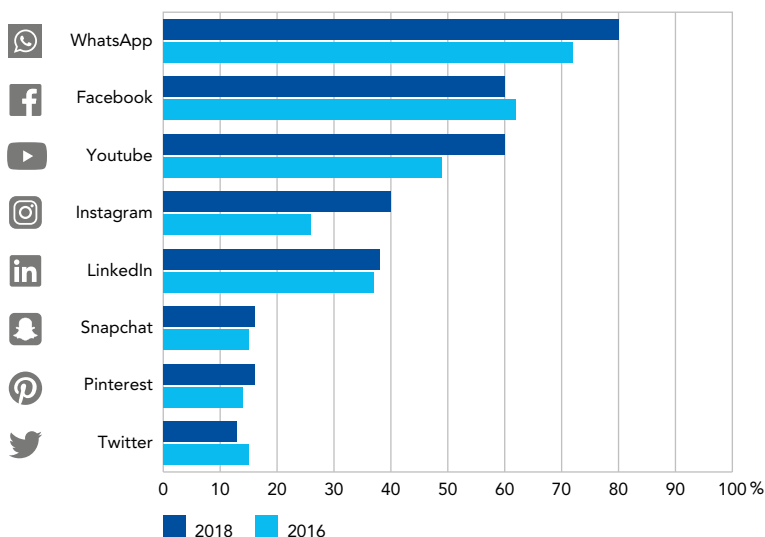
bron: stadsdelen en zwembaden Amsterdam

Afb. 11.17 Aandeel Amsterdammers dat een vaste pc, laptop, tablet in het huishouden heeft en een smartphone* bezit, 2012-2018 (procenten)

* in 2012 en 2014 is niet gevraagd of men een smartphone heeft.

Afb. 11.18 Aandeel Amsterdammers dat gebruik maakt van sociale media naar soort, 2016-2018 (procenten)

Sportvoorzieningen: aantallen, gebruik en tevredenheid

Er waren in 2018 790 sportaccommodaties in Amsterdam, waarvan 260 overdekt. Het aantal accommodaties in de openlucht is sinds 2017 licht toegenomen van 518 tot 530, vooral doordat er meer voetbalvelden (gras) en hockeyvelden bij zijn gekomen. Wel zijn er sinds 2017 22 overdekte accommodaties gesloten; dit betreft vooral squashbanen. Tennisbanen zijn de meest voorkomende sportaccommodaties in Amsterdam: in 2018 zijn er 233 tennisbanen in de openlucht en 39 overdekte tennisbanen. Daarnaast zijn er ook veel voetbalvelden (148), squashbanen (67) en hockeyvelden (46).¹⁷ De Jaap Eden IJsbanen trokken in 2017-2018 366.300 (kunstijsbaan) en 90.538 (hal) bezoekers. Ten opzichte van 2016-2017 is er sprake van een lichte afname.¹⁸

Het aantal bezoekers aan Amsterdamse zwembaden neemt de laatste jaren toe.¹⁹ In 2013 bezochten twee miljoen bezoekers een zwembad in de stad, in 2017 is dat bijna 2,4 miljoen. Amsterdam telt al jarenlang tien zwembaden, waarvan twee openluchtzwembaden, vier binnenzwembaden en vier zwembaden die zowel een buiten- als een binnenbad hebben. In 2017 was het De Mirandabad het best bezochte zwembad met 504.000 bezoekers (afb. 11.16). Ook het Sloterparkbad en Het Marnix krijgen relatief veel bezoekers.

De Sportmonitor 2017 gaat ook in op de sportvoorzieningen in de stad. Van de volwassen sportende Amsterdammers doet 64% dit in het eigen stadsdeel, 18% elders in Amsterdam en 7% buiten Amsterdam. Een meerderheid van de sporters vindt dat er voldoende sportaccommodaties (62%) en vrij toegankelijke sportvoorzieningen (50%) zijn in de eigen woonbuurt. Daarnaast vindt 68% dat er voldoende openbare ruimte is die geschikt is voor sport. Centrubewoners zijn het minst tevreden over de aanwezigheid van sportvoorzieningen.

Digitale communicatiemiddelen

Bijna alle Amsterdammers hebben één of meerdere digitale communicatiemiddelen

92% van de Amsterdammers heeft een vaste pc, een laptop en/of een tablet in huis. Dat aandeel is de laatste jaren stabiel. Daarnaast heeft bijna negen op de tien Amsterdammers een smartphone (87%, afb. 11.17). Gemiddeld in Nederland heeft 85% een smartphone in bezit.²⁰

We zien een verschuiving in het gebruik van het soort digitale communicatiemiddel. Zo wordt de vaste pc steeds minder populair: minder dan de helft van de Amsterdammers heeft een dergelijke computer thuis staan. Laptops worden juist populairder; ze zijn in 2018 vaker te vinden in huishoudens dan in 2012, al is het percentage sinds 2016 niet meer toegenomen. Ook bij tablets is het percentage sinds 2016 weinig veranderd na een grote stijging sinds 2012; bijna twee derde van de Amsterdamse huishoudens heeft een tablet, terwijl dat in 2012 nog maar een derde was. We zien vergelijkbare trends in de rest van Nederland.

Het al dan niet hebben van een pc, laptop of tablet is sterk afhankelijk van de opleiding die iemand heeft genoten. Drie kwart van de Amsterdammers met een lage opleiding heeft een dergelijk apparaat in huis, terwijl hooggeschoolden bijna allemaal een pc, laptop of tablet hebben. Dat is vergelijkbaar met het inkomen: mensen met een hoog inkomen hebben vrijwel allemaal een pc, laptop of tablet, terwijl dat bij mensen met een laag inkomen acht op de tien is. Het maakt daarbij niet uit of iemand hoog- of laagopgeleid is; zodra iemand een hoog inkomen heeft, heeft hij/zij een dergelijk apparaat. Ook zien we verschillen tussen leeftijdsgroepen. Vanaf 55 jaar neemt het aandeel van computerbezit terug. Onder de 35 jaar heeft 97% een pc, tablet of laptop in huis, onder de 65-74 jarigen is dit 83% en onder de 75-plussers 64%. Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen. Wel is er een duidelijk verschil te zien bij Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond. Van hen zegt 88% een pc, laptop of tablet thuis te hebben, tegenover 93% van de Amsterdammers zonder migratieachtergrond.

Mediagebruik

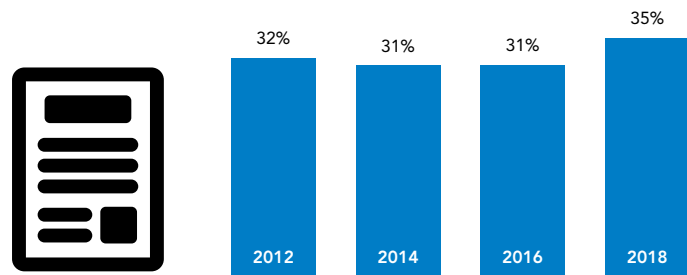
Sociale media vaak gebruikt door Amsterdammers

Voor het gebruiken van sociale media is internet nodig. Er zijn maar weinig Amsterdammers die zeggen geen internet te gebruiken (3%). Het gaat daarbij vaak om laagopgeleiden en ouderen. Diegenen zonder internet hebben ook een veel ongunstigere leefsituatie dan anderen (zie hoofdstuk 1). Nederlanders spenderen bijna een vijfde van hun vrije tijd aan sociale media²¹, het is aannemelijk dat Amsterdammers daar ook zoveel tijd aan besteden. Net als in de rest van Nederland is voor Amsterdammers WhatsApp veruit het meest populaire sociale mediaplatform (afb. 11.18). In 2018 gebruikte acht op de tien mensen WhatsApp en dat is een stijging ten opzichte van 2016 toen het nog om drie kwart van de mensen ging. Dit is vergelijkbaar met de rest van Nederland.²² Twitter is het minst populair; net iets meer dan één op de tien mensen zit op dit platform en het gebruik daalt sinds 2016. Ook het gebruik van Facebook daalt iets, al staat dat wel op de tweede plaats van meest populaire sociale mediaplatforms onder Amsterdammers. Opvallend is dat landelijk LinkedIn meer gebruikt wordt dan Instagram, terwijl dat in Amsterdam juist andersom is. De populariteit van Instagram is onder Amsterdammers flink gestegen in de afgelopen jaren, net als in de rest van Nederland.

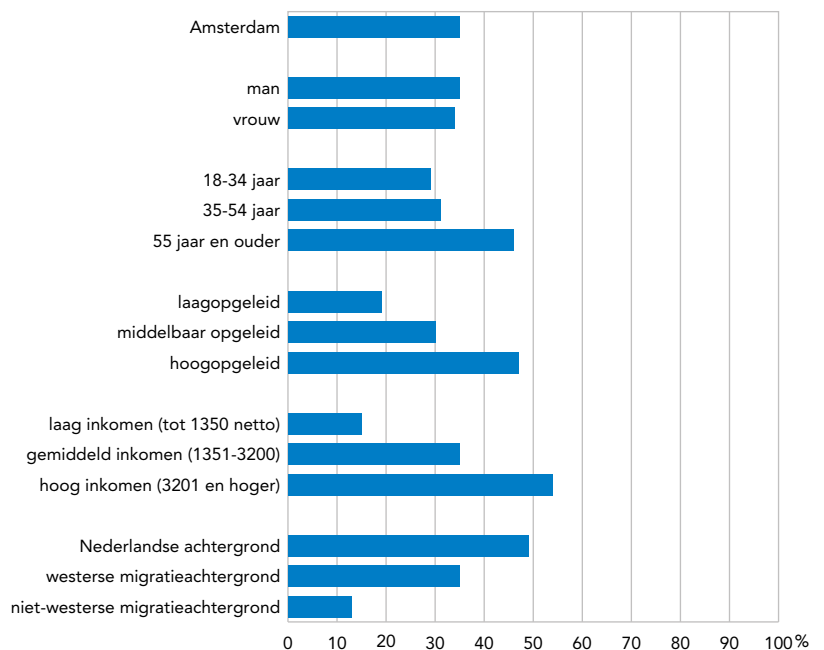
Dagbladen vaak gelezen

Uit de Amsterdamse Burgermonitor van 2017 blijkt dat 71% wel eens een dagblad leest. Dit is minder dan in 2015 (77%).²³ Het Parool en De Volkskrant zijn de meest gelezen kranten. Een derde van de dagbladlezers leest uitsluitend papieren kranten, een derde alleen online en eveneens een derde leest de krant zowel op papier als online. Al sinds 2012 heeft ongeveer een derde van de Amsterdammers een krantenabonnement (afb. 11.19). Vooral in Centrum en in Zuid wordt vaak

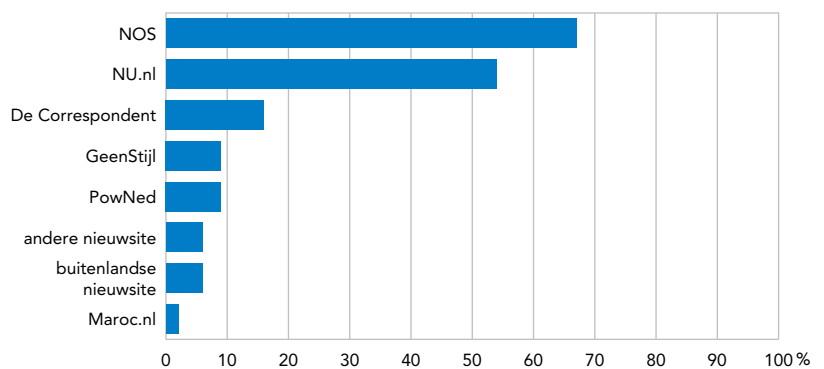
Afb. 11.19 Aandeel Amsterdammers dat een abonnement heeft op een krant, 2012-2018 (procenten)

Afb. 11.20 Aandeel Amsterdammers dat een abonnement heeft op een krant naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

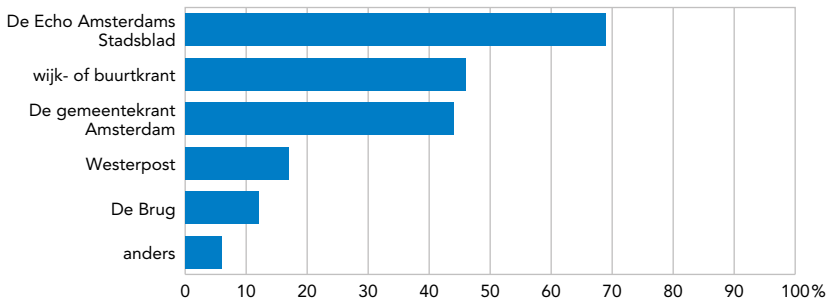
Afb. 11.21 Aandeel Amsterdammers dat wel eens een nieuwsite bekijkt, 2017 (procenten)

bron: OIS/Amsterdamse Burgermonitor 2017

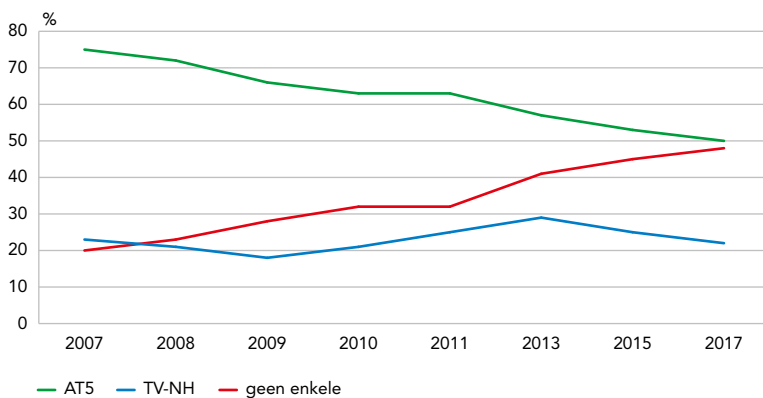
de krant gelezen; bijna de helft van de Amsterdammers daar heeft een krantenabonnement. In Nieuw-West is dat het laagst, aangezien daar net iets meer dan een kwart een abonnement heeft. Mensen met een laag inkomen (15%) en mensen die laagopgeleid zijn (19%) hebben het minst vaak een krantenabonnement (afb. 11.20). Ook zit er een verschil tussen leeftijden: 55-plussers hebben vaker een abonnement

Afb. 11.22 Aandeel Amsterdamse huis-aan-huisbladlezers naar soort, 2017 (procenten)

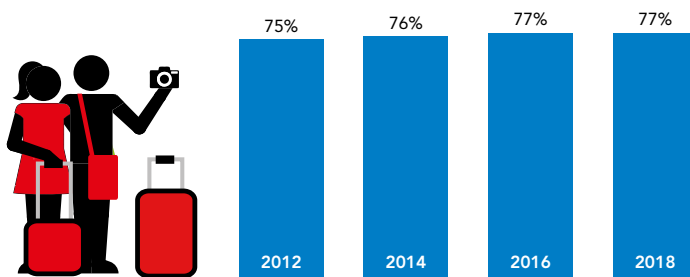
bron: OIS/Amsterdamse Burgermonitor 2017

Afb. 11.23 Aandeel Amsterdammers dat naar AT5 en TVNH kijkt (via tv en/of internet), 2007-2017 (procenten)

bron: OIS/Amsterdamse Burgermonitor 2017

Afb. 11.24 Aandeel Amsterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest, 2012-2018 (procenten)

op de krant dan Amsterdammers onder de 34 jaar (46% tegenover 29%).

Nieuws ook vaak via internet verkregen

Amsterdammers raadplegen steeds vaker het internet voor nieuws. In 2015 bekeek 65% van de Amsterdammers wel eens een nieuwssite of app, in 2017 is dit 86% (afb.11.21). Het meest bekeken zijn de NOS (67%) en NU.nl (54%), op afstand gevolgd door De Correspondent (16%).

Huis-aan-huis bladen worden nog vaak gelezen

In 2017 leest veertig procent van de Amsterdammers wel eens een huis-aan-huisblad. In 2015 was dit nog 45%. Van deze lezers zeggen de meeste (69%) De Echo te lezen (afb. 11.22). Een kwart (27%) van de Amsterdammers zegt een NEE NEE-sticker op de brievenbus te hebben waardoor zij geen huis-aan-huisbladen ontvangen.

Lokale tv-zenders worden minder vaak bekeken

Tien jaar geleden keek 80% van de Amsterdammers regelmatig naar lokale tv-zenders, nu is dat nog 52%. AT5 (50%) wordt beter bekeken dan RTV-NH (22%), maar het aandeel kijkers daalt sinds 2013 voor beide zenders in gelijke mate (afb. 11.23). Lokale tv zenders worden steeds vaker via internet bekeken. Van de kijkers volgt 45% de zenders (ook) via internet, veel meer dan in 2015.

Laagopgeleide respondenten kijken vaker naar lokale zenders (69%) dan hoogopgeleiden (44%). Daarnaast geldt: hoe hoger de leeftijdscategorie, hoe meer kijkers. Onder Amsterdammers van 16 tot 29 jaar kijkt 47% lokale zenders, tegenover 60% van de 55-plussers. Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond kijken vaker (66%) dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond (47%). Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond kijken het minst naar lokale zenders (41%).

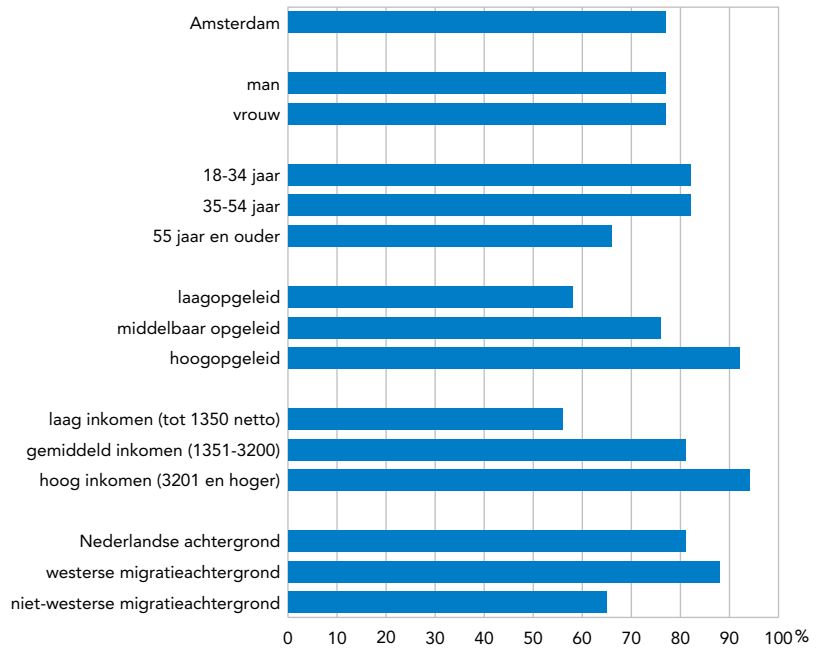
Vakantie

Drie kwart op vakantie geweest

In 2018 is 77% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder de afgelopen twaalf maanden op vakantie geweest (afb. 11.24). Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren en gemiddeld in Nederland (76%).²⁴ Bijna de helft (45%) zegt meer dan één keer op vakantie te zijn geweest. Onder een vakantie wordt een verblijf verstaan buiten de eigen woning voor recreatieve doeleinden met tenminste vier opeenvolgende overnachtingen. Amsterdamse vakantie-gangers gaan vaak naar het buitenland: van de Amsterdammers die op vakantie is geweest, zegt 92% in het buitenland te zijn geweest.

Van alle leeftijdscategorieën gaan 55-plussers het minst vaak op vakantie, namelijk drie kwart (afb. 11.25). Hoogopgeleide Amsterdammers en Amsterdammers met een hoog inkomen gaan het vaakst op vakantie (respectievelijk 92% en 94%). Amsterdammers die hooggeschoold én een hoog inkomen hebben zijn de afgelopen twaalf maanden bijna allemaal wel eens op vakantie geweest (96%). Daarentegen gaan laaggeschoolde Amsterdammers met een laag inkomen veel minder op vakantie: minder dan de helft is het afgelopen jaar weg geweest (47%).

Afb. 11.25 Aandeel Amsterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest naar achtergrondkenmerken, 2018 (procenten)

Noten

- Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland*. Den Haag, 2018.
- Het gaat hier om één van de volgende verenigingen: sportvereniging, organisatie met maatschappelijke doelen, werknemers- of werkgeversorganisatie, hobbyvereniging, politieke organisatie, vereniging met godsdienstig of levensbeschouwelijk doel, zangvereniging of muziekvereniging, vrouwenvereniging of vrouwenbond, allochtone vereniging/zelf-organisatie, toneelvereniging.
- Bron: CBS Statline
- "Neemt u minstens 1 keer per maand actief deel aan activiteiten van één of meer verenigingen?"
- Bron: <https://www.oba.nl/oba/over-de-oba.html>
- Bron: Corporate brochure OBA, 2019.
- Dit gaat over uitgaan in het algemeen; er is geen onderscheid gemaakt naar wáár iemand uitgaat.
- Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland*. Den Haag, 2018.
- Bron: OIS. *Museum om de hoek – tweede evaluatie experiment Stad in Balans*. Amsterdam, 2018.
- Bron: NOS. Rijksmuseum meest bezochte museum van 2018. 2018. Zie: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2263885-rijksmuseum-meest-bezochte-museum-van-2018.html>
- Bron: Respons. *Dagattracties 2017 Top 50*. 2017. Zie: <https://userfiles.mailswitch.nl/files/987-b9feb901f4cb10d-46d0ba8e722b595d1.pdf>
- Bron: Museumvereniging. *Museumcijfers 2017*. Amsterdam, 2017.
- Bron: www.museaomdehoek.nl
- Bron: OIS. *Museum om de hoek – eerste evaluatie experiment Stad in Balans*. Amsterdam, 2017.
- Bron: OIS. *Sportmonitor 2017; Inzicht in het sportgedrag van Amsterdammers*
- De Sportdeelname Index Amsterdam wordt sinds november 2016 twee keer per jaar gemeten door onderzoeksbureau Ipsos (voorheen GfK), in samenwerking met de landelijke sportorganisatie NOC*NSF en OIS. Deze Sportdeelname Index brengt het sport- en beweeggedrag van Amsterdammers tussen 5 en 80 jaar op gebiedsniveau in kaart en vergelijkt daarnaast Amsterdam met landelijke cijfers. Het doel is om, conform de 'Sportvisie 2025 De Sportieve Stad', een beeld te krijgen welke gebieden en groepen in Amsterdam achterblijven, zodat gebiedsgericht aan sportstimulering kan worden gedaan.
- Bron: Gegevens afdeling Sport en Bos, zie: OIS. *Amsterdam in cijfers 2018*.
- Bron: Jaap Eden IJsbanen, zie: OIS. *Amsterdam in cijfers 2018*.
- Bron: Gegevens stadsdelen en zwembaden Amsterdam, zie: OIS. *Amsterdam in cijfers 2018*.
- Bron: CBS Statline
- Bron: SCP. *De Sociale Staat van Nederland*. Den Haag, 2018.
- Bron: CBS. *Opvattingen over sociale media*. Den Haag, 2018
- Bron: OIS. *Amsterdamse Burgermonitor*. Amsterdam, 2017.
- Bron: CBS. *Tendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2018*. Den Haag, 2018.

12

Politieke participatie

Amsterdammers hebben in de afgelopen jaren vaak mogen stemmen. We kijken in dit hoofdstuk naar de verschuivingen in partijkeuze en opkomst tussen een aantal verkiezingen. Ook kijken we naar het kiezersprofiel van de Amsterdamse winnaar van de laatste verkiezingen (GroenLinks) en de landelijke winnaar bij de Provinciale Statenverkiezingen (Forum voor Democratie). Verder komt ook de interesse van Amsterdammers in de politiek aan de orde, hun politiek zelfvertrouwen en hun inzet voor buurt en stad.

Auteurs: Laure Michon, Ranu Sewdas & Sara Rubingh

Kernpunten

- De Provinciale Statenverkiezingen en verkiezingen voor het Europees Parlement van 2019 hebben niet voor grote verschuivingen in de partijkeuze van de Amsterdammers gezorgd. Net als bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 is GroenLinks de grootste partij in Amsterdam.
- Bij de Provinciale Statenverkiezingen was de landelijke winnaar Forum voor Democratie; deze partij boekte ook in Amsterdam winst maar haalde relatief minder stemmen dan in de rest van de Provincie en Nederland als geheel.
- Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement werd de PvdA landelijk de grootste en in Amsterdam de tweede partij. Daarmee heeft de PvdA de score verdubbeld vergeleken met de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018.
- De fragmentatie in partijkeuze is bij deze verkiezingen minder groot dan bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Dit geldt zowel op stadsdeel- als op wijkniveau.
- De opkomst is recent licht gestegen, maar we zien grote verschillen tussen stadsdelen. Met name in de stadsdelen Centrum en Zuid is de opkomst hoger dan gemiddeld.
- Forum- en GroenLinksstemmers in Amsterdam hebben verschillende profielen. Zij zijn beide vaak hoogopgeleid, maar Forum trekt ook veel laagopgeleide kiezers en ouderen. Daarnaast hebben Forum-kiezers relatief weinig politiek zelfvertrouwen.
- 68% van de Amsterdammers is geïnteresseerd in de lokale politiek. Dit aandeel is, evenals landelijk, in de afgelopen jaren gestegen. In Amsterdam is de politieke interesse vooral gestegen onder lageropgeleiden.
- Ook de stemintentie is gestegen (van 66% in 2015 naar 71% in 2017) en ligt op het hoogste niveau sinds 2010. De stemintentie is het sterkst gestegen onder Amsterdammers met een relatief lage stemintentie: volwassenen tot 30 jaar en personen met een laag huishoudinkomen.
- Amsterdammers zijn net als in voorgaande jaren verdeeld over de eigen politieke invloed. Vooral Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond en hogeropgeleiden zijn van mening dat hun stem invloed heeft.
- Ongeveer een kwart van de Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor de buurt of de stad. Er is een sterke samenhang tussen inzet voor buurt of stad en interesse in de lokale politiek.

Versterking positie GroenLinks

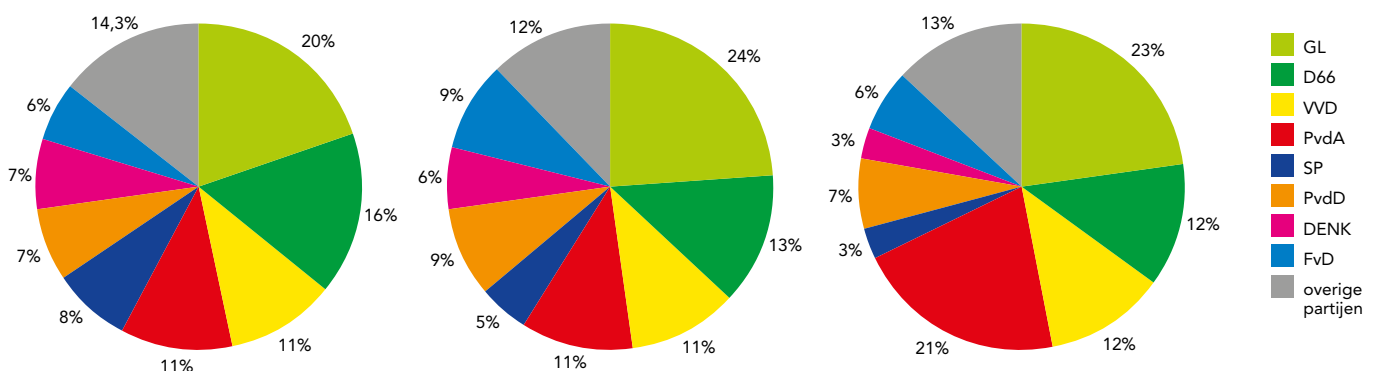
Amsterdammers hebben de afgelopen twee jaar zeven keer mogen stemmen. In dit hoofdstuk kijken we naar de verschuivingen tussen vier van deze verkiezingen, namelijk de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017, de Gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018, de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart 2019 en de verkiezingen voor het Europees Parlement van 23 mei 2019. De verkiezingen voor het referendum over de inlichtingenwet, de bestuurscommissies (beiden in 2018) en voor Waterschappen (in 2019) laten we hier terzijde.

Geen grote verschuivingen in partijkeuze

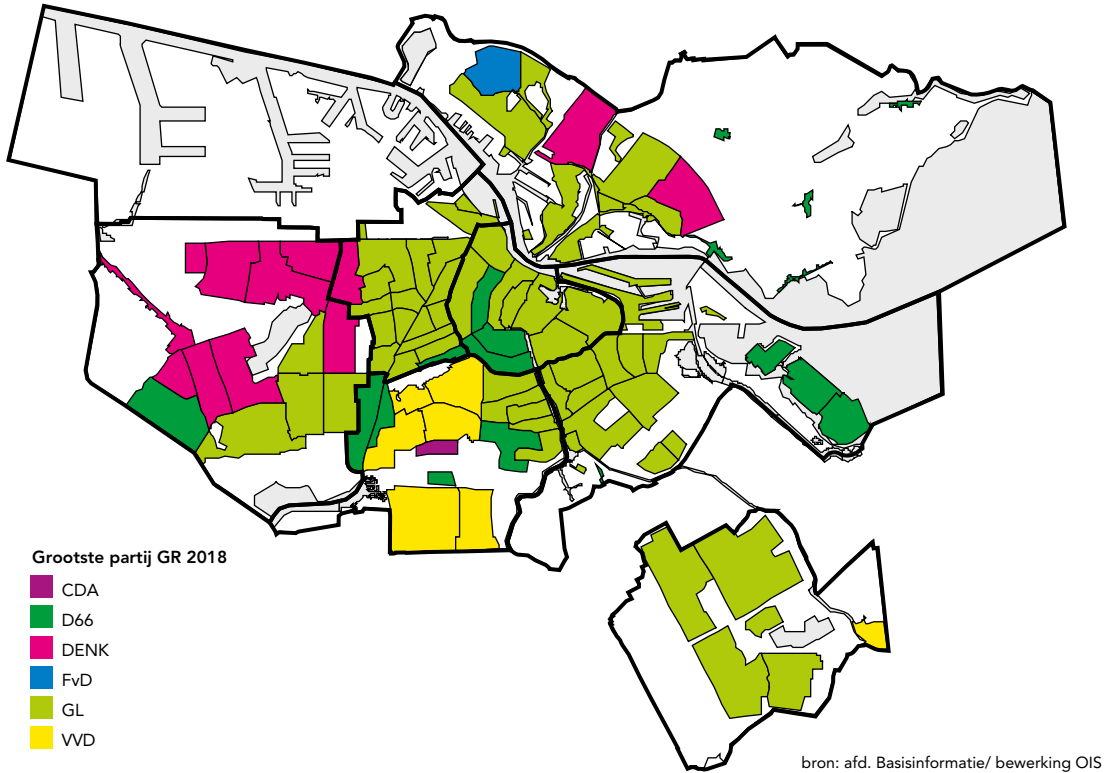
Bij de Provinciale Statenverkiezingen 2019 zijn er geen grote verschuivingen geweest in de partijkeuze van

Amsterdammers vergeleken met de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. Wel zijn de eerdere trends versterkt. Een zelfde patroon zien we bij de verkiezingen voor het Europees Parlement van 2019. Bij die verkiezingen valt de winst van de PvdA wel op. Bij de twee verkiezingen van 2019 komt GroenLinks naar voren als de duidelijke winnaar (respectievelijk 24% en 23%); dat gold overigens ook bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 (19%) en de Gemeenteraadsverkiezingen 2018 (20,4%, zie afb. 12.1). Kijken we langer terug, dan blijkt dat GroenLinks de aanhang heeft verdubbeld ten opzichte van de Provinciale Statenverkiezingen van 2015. D66 was bij de Provinciale Statenverkiezingen de tweede partij in Amsterdam, maar de score van deze partij was wel gedaald vergeleken met de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen van

Afb. 12.1 Uitgebrachte geldige stemmen bij de Gemeenteraadsverkiezingen 2018, Provinciale Statenverkiezingen 2019 en Europese Parlementsverkiezingen 2019 (procenten)

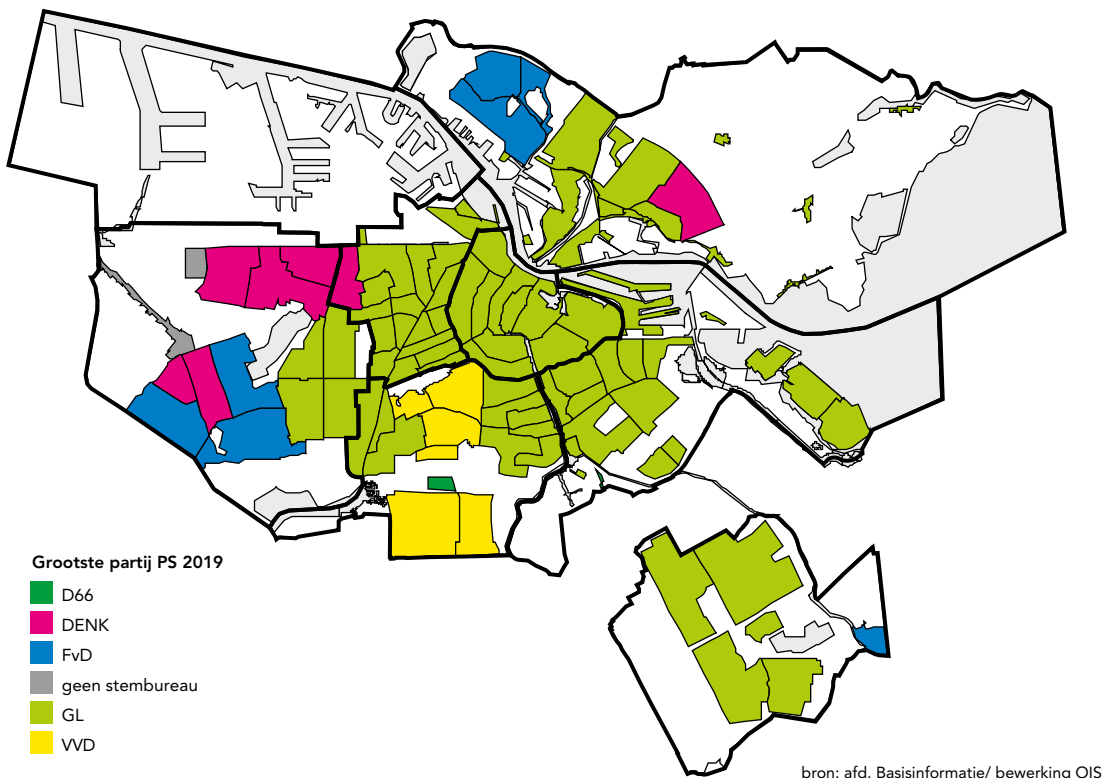
Afb. 12.2 Grootste partij per wijk, gemeenteraadsverkiezingen 2018 (procenten)

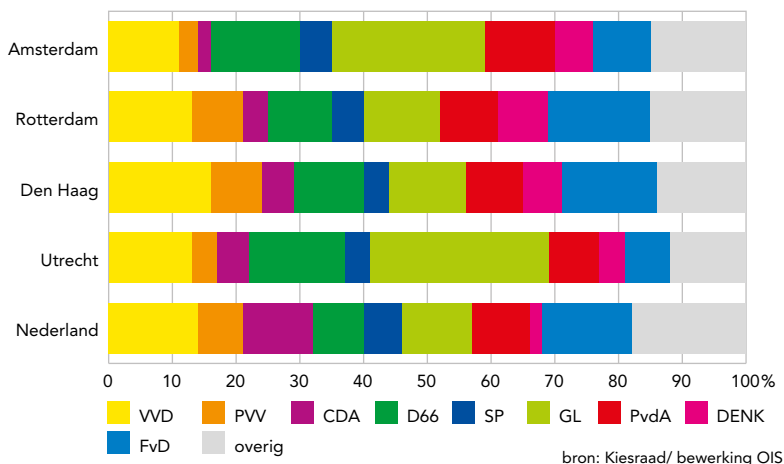
2017. Bij de verkiezingen voor het Europees Parlement is de PvdA de tweede partij geworden, een verdubbeling vergeleken met de score bij de Gemeenteraadsverkiezingen van een jaar eerder.

De PvdA lijkt na het dieptepunt bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 (8,4%) weer iets te stijgen in Amsterdam, haalde bij de Provinciale Statenverkiezingen 11,4% van de stemmen en verdubbelde

Afb. 12.3 Grootste partij per wijk, Provinciale Statenverkiezingen 2019 (procenten)

Afb. 12.4 Uitslag Provinciale Statenverkiezingen 2019 in de vier grote steden en in Nederland (procenten)

de score bij de verkiezingen voor het Europees Parlement. SP verliest bij beide verkiezingen van 2019 vergeleken met eerdere verkiezingen. De huidige coalitie in de gemeenteraad van GroenLinks, D66, SP en PvdA zou met de uitslag van de Europese Parlementsverkiezingen de meerderheid behouden: deze partijen komen samen uit op 58,9% van de stemmen. Forum voor Democratie (FvD) deed dit jaar voor het eerst mee met de Provinciale Statenverkiezingen en is in Noord-Holland de grootste partij geworden. In Amsterdam scoort FvD relatief laag (8,7% versus 15,3% in de provincie). De score in Amsterdam is wel hoger dan bij de Gemeenteraadsverkiezingen in 2018 en de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 (respectievelijk 6% en 1,3%), maar is bij de verkiezingen voor het Europees Parlement weer gedaald naar 6%.

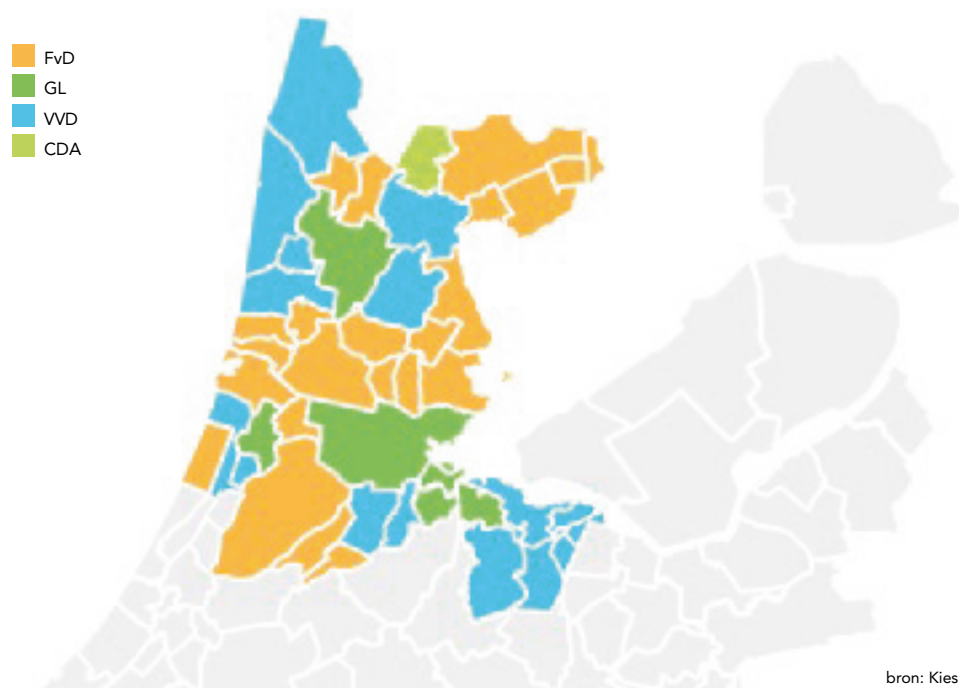
Minder fragmentatie partijkeuze op stadsdeel- en wijkniveau

De fragmentatie in partijkeuze die in eerdere jaren bij verkiezingen zichtbaar was lijkt nu minder groot. We laten dit zien aan de hand van de uitslag van de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018 (afbeelding 12.2) en van de Provinciale Statenverkiezingen van 2019 (afbeelding 12.3). Dit komt vooral doordat GroenLinks op meer plekken in de stad de grootste is geworden en D66 en DENK minder vaak. Zo is in alle stadsdelen behalve in Nieuw-West GroenLinks de grootste partij geworden bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2019. In Nieuw-West werd DENK met 17,3% de grootste en GroenLinks haalde daar 15,6% van de stemmen. Verder zijn er enkele wijken in Nieuw-West en Noord waar Forum voor Democratie de grootste partij is geworden bij de Provinciale Statenverkiezingen van 2019. In Zuid is er ook een verschil te zien: In de helft van de wijken is niet GroenLinks de grootste partij, maar de VVD (6 wijken) of D66 (1 wijk).

Meer GroenLinks- en minder FvD-stemmers in Amsterdam dan elders

Vergeleken met de andere grote steden (Rotterdam, Den Haag en Utrecht) en met Nederland als geheel vallen aan de Amsterdamse uitslag van de Provinciale Statenverkiezingenverkiezingen een paar zaken op. De partijkeuze in Amsterdam en Utrecht komt redelijk overeen. GroenLinks is in beide steden het grootst. Daarnaast doet D66 het beter in Amsterdam en Utrecht dan de andere grote steden en in Nederland als geheel. FvD haalt echter een stuk minder stemmen in Amsterdam en Utrecht, namelijk bijna de helft. Ook de PVV haalt bijna de helft minder stemmen (zie ook afbeelding 12.4).

Afb. 12.5 Grootste partij per gemeente in de provincie Noord-Holland, Provinciale Statenverkiezingen 2019 (procenten)

De uitslagen in Rotterdam en Den Haag komen meer overeen met de landelijke uitslag. Alleen het CDA doet het in de G4 relatief slechter dan in heel Nederland. DENK doet het in de vier grote steden relatief goed en krijgt in Rotterdam zelfs vier keer zoveel stemmen als in Nederland als geheel.

Net als in Nederland als geheel werd FvD in de provincie Noord-Holland de grootste partij bij de Provinciale Statenverkiezingen 2019 met ruim 15% van de stemmen. In 25 van de 47 gemeentes van de provincie haalde FvD de meeste stemmen. GroenLinks werd de tweede partij in Noord-Holland. Naast Amsterdam werd deze partij in vier gemeentes van de provincie de grootste. Daarmee lijkt het erop dat het grootste aandeel in de winst van GroenLinks bij de Provinciale Verkiezingen vanuit Amsterdam komt. Kijken we naar de uitslag in de Metropoolregio (afb. 12.5), dan is duidelijk hoezeer de uitslag in Amsterdam afwijkt van de omliggende gemeenten.

Er zijn ook andere verschillen in partijkeuze tussen Amsterdam aan de ene kant en de provincie aan de andere kant. De VVD is als derde partij uit de bus gekomen in de provincie met ruim 14% van de stemmen en werd in 16 gemeentes de grootste partij. Het CDA haalde in één gemeente (Opmeer) de meeste stemmen op maar heeft in de provincie beduidend meer stemmen dan in Amsterdam (6,8% tegenover 2,3%). In heel Nederland haalde het CDA 11% van de stemmen.

Licht stijgende lijn in opkomst

De opkomst bij zowel de Europese Verkiezingen 2019 (45,3%), de Provinciale Statenverkiezingen 2019 (52,5%), de Gemeenteraadsverkiezingen 2018 (52,2%), als de Tweede Kamerverkiezingen 2017 (78,9%) is gestegen in vergelijking met de verkiezingen van de jaren daarvoor (zie afb. 12.6). Eind jaren 1990 was de opkomst op het laagste niveau. De huidige opkomstcijfers blijven wel lager dan het niveau van de jaren 1970.

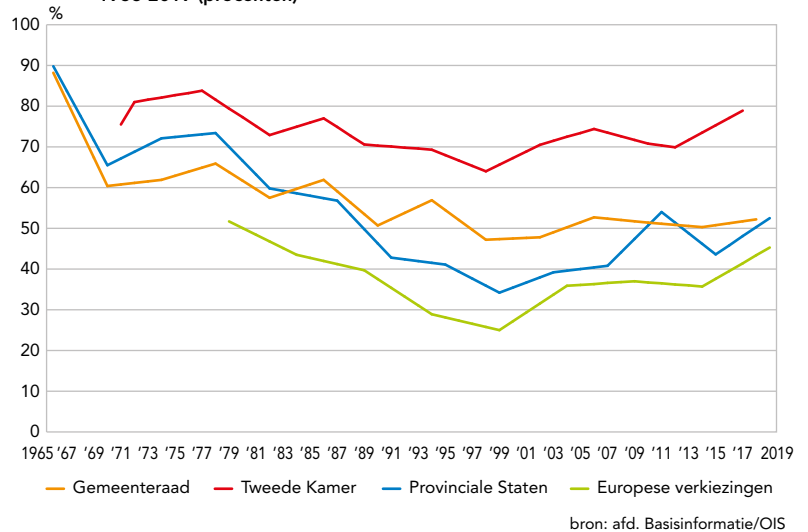
Verskil in opkomst per stadsdeel

De opkomst voor zowel de Provinciale Statenverkiezingen als de Europese Parlementsverkiezingen verschilt echter sterk tussen stadsdelen. In de stadsdelen Centrum, Zuid en Oost is de opkomst hoger dan gemiddeld in Amsterdam. In de stadsdelen West, Noord en Nieuw-West valt de opkomst lager uit. In stadsdeel Zuidoost is de opkomst voor de Provinciale Statenverkiezingen hoger dan gemiddeld in Amsterdam (53,2% tegenover 52,5%) maar voor de Europese Parlementsverkiezingen is de opkomst lager dan de andere stadsdelen (28% tegenover 45,3% gemiddeld in Amsterdam). Daarbij geldt dat er een aantal bijzondere stemlocaties zijn in stadsdeel Centrum (zoals Centraal Station, Universiteitsbibliotheek, Stadhuis) die ook kiezers uit andere stadsdelen trekken.

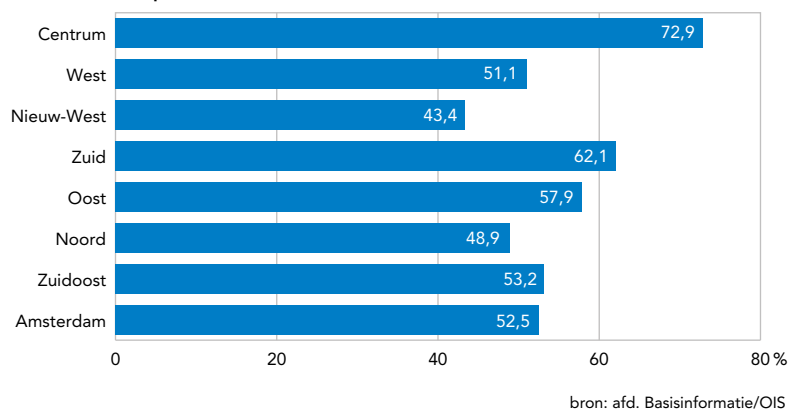
Verskil in opkomst Amsterdam en rest van Nederland

De opkomst is in Amsterdam over het algemeen lager

Afb. 12.6 Opkomst bij Gemeenteraadsverkiezingen, Tweede Kamerverkiezingen, Provinciale Statenverkiezingen en Europese verkiezingen in Amsterdam, 1966-2019 (procenten)

Afb. 12.7 Opkomst bij Provinciale Statenverkiezingen naar stadsdeel in Amsterdam, 2019 (procenten)

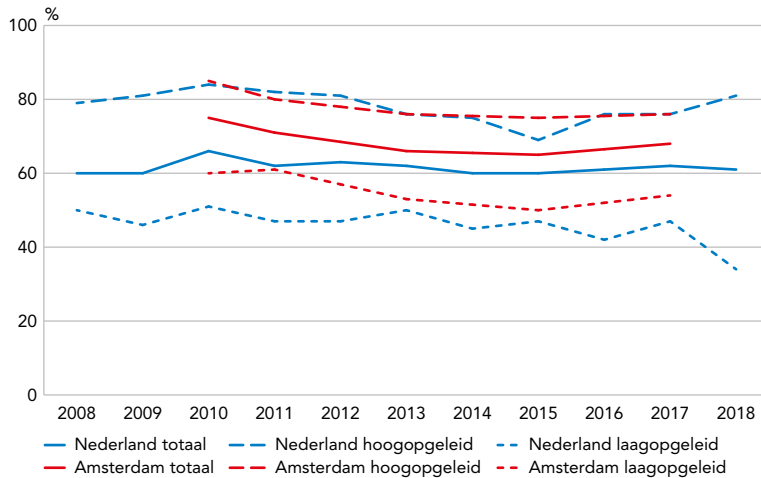

dan in Nederland als geheel. Dat geldt ook voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 (respectievelijk 78,9% vs. 81,6%), de Gemeenteraadsverkiezingen van 2018 (52,2% vs. 55,0%) en de Provinciale Statenverkiezingen van 2019 (waarbij het verschil het grootste is: 52,5% vs. 56,1%). Toch was dit patroon bij de verkiezingen voor het Europees Parlement voor het eerst in jaren omgekeerd: in Amsterdam stemde 45,3% van de kiesgerechtigden, meer dan in heel Nederland (43,9%). Overigens is de stijging in opkomst ook te zien in de rest van Nederland.

Interesse in lokale politiek en stemintentie iets gestegen

Opkomst is de belangrijkste vorm van politieke participatie.² Maar politieke participatie bestrijkt een breder spectrum. Interesse in de politiek gaat over het algemeen vooraf aan opkomst. In 2017 was 68% van de Amsterdammers geïnteresseerd in de Amsterdamse lokale politiek.² Die interesse is bovendien gestegen tussen 2015 en 2017, terwijl het sinds 2010 daalde.

Afb. 12.8 Aandeel Amsterdammers dat geïnteresseerd is in de lokale politiek en aandeel Nederlanders dat geïnteresseerd is in de politiek, naar opleidingsniveau, 2008-2018*

* in 2008 en 2009 is deze vraag niet gesteld in de ABM;

bron: ABM '10-'17/ OIS;

t/m 2011 werd de Burgermonitor elk jaar afgenomen, daarna om het jaar.

CV'09-'17/'18/ SCP

Interesse in politiek relatief hoog in Amsterdam

Daarbij volgt de ontwikkeling in Amsterdam grofweg de landelijke ontwikkeling van interesse in de politiek. Het gaat bij de landelijke cijfers echter om interesse in de politiek in het algemeen.³ De interesse in de lokale politiek in Amsterdam is groter (68% in 2017) dan de algemene interesse in de politiek op landelijk niveau (61% in 2018). Tussen 2010 en 2015 is in Amsterdam de interesse in lokale politiek gedaald, om vervolgens licht te stijgen. In 2018 daalt landelijk de interesse in de politiek weer licht.⁴ Deze recente daling op landelijk niveau hangt vooral samen met de scherpe daling van de interesse onder laagopgeleiden. Hoogopgeleiden tonen juist meer interesse in de politiek dan in voorgaande jaren. In Amsterdam zien we deze verschillen in interesse veel minder. Lager opgeleiden zijn weliswaar minder geïnteresseerd in de lokale politiek dan hogeropgeleiden, maar hun interesse is juist relatief sterk gestegen tussen 2015 en 2017. Daarom ligt het niet in de lijn der verwachtingen dat de interesse in de lokale politiek op korte termijn zal dalen in Amsterdam.

Verder geldt dat 55-plussers, Amsterdammers zonder migratieachtergrond en personen met een hoog huishoudinkomen (boven € 4.000 netto per maand) relatief veel interesse tonen in de gemeentepolitiek. Onder volwassenen tot 30 jaar, Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond, lager opgeleiden en personen met een huishoudinkomen tot € 1.750 is de interesse in de lokale politiek het laagst.

Ook stemintentie gestegen onder Amsterdammers

In lijn met de ontwikkeling van de opkomst bij verkiezingen is ook de stemintentie van Amsterdammers gestegen. Stemintentie is een goede indicator voor opkomst, maar daarbij geldt dat de opkomst bij verkiezingen altijd lager is dan de stemintentie.⁵ In enquêtes overschatten respondenten hun bereidheid

om te stemmen. Toch bevatten enquêtes interessante uitkomsten wat betreft stemintentie: de kenmerken van groepen die aangeven te zullen stemmen zijn redelijk stabiel over de tijd. We krijgen hiermee een goed beeld van de groepen die een grotere kans hebben om te komen stemmen of niet.

Stemintentie meten we in de Amsterdamse Burgermonitor met de vraag of men zou stemmen als er gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn. In 2017 gaven 71% van de Amsterdammers aan dat zij zeker zouden stemmen; vijf procentpunt meer dan in 2015. De stemintentie was in 2017 op het hoogste niveau sinds 2010.

Interesse in politiek en stemintentie hoogst onder hoogopgeleiden en 55-plussers

De stemintentie hangt sterk samen met de interesse in de politiek. Degenen die zeer geïnteresseerd zijn in de lokale politiek geven drie keer zo vaak aan dat zij zeker zullen stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen dan degenen die niet geïnteresseerd zijn. Daarom zien we ook bij stemintentie dezelfde verschillen tussen groepen als bij interesse in de politiek: hoogopgeleide Amsterdammers, personen van 55 en ouder en Amsterdammers zonder migratieachtergrond geven relatief het vaakst aan dat zij zeker zouden stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen. Wel zien we dat de stemintentie relatief het sterkst is gestegen onder de groepen met een relatief lage stemintentie: personen tot 30 jaar en personen met een laag huishoudinkomen.

Stemintentie, als vorm van politieke participatie, hangt daarnaast samen met andere aspecten van participatie die in deze rapportage aan de orde komen. Zo geven personen die sociaal geïsoleerd zijn relatief minder vaak aan dat zij zeker zullen stemmen als er gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn. Verder geldt dat de stemintentie van personen die actief lid zijn van verenigingen groter is dan van personen die geen actief lid zijn.

GroenLinks- en FvD-stemmers verschillen vooral wat betreft migratieachtergrond

Omdat zowel GroenLinks als Forum voor Democratie bij de afgelopen verkiezingen winst hebben behaald is het interessant om te kijken naar het profiel van de kiezers van deze twee partijen. In de enquête de Staat van de Stad X is aan Amsterdammers gevraagd op wie ze zouden stemmen als er gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn. Hiermee kunnen we partijvoorkeuren analyseren naar achtergrondkenmerken. Afbeelding 12.9 laat zien wat het percentage is van de Amsterdamse kiezers die op de grootste partij in de stad (GroenLinks) en op de landelijke winnaar (Forum voor Democratie) zouden stemmen. We zien dat er een relatief groot deel van de Forum voor Democratie-stemmers geen migratieachtergrond heeft (79%). Van de GroenLinks-stemmers heeft 52% geen migratieachtergrond.

Onder FvD-stemmers vooral hoogopgeleiden maar ook relatief veel laag geschoolden

Een groot deel van de GroenLinks-stemmers in Amsterdam heeft een hoog opleidingsniveau (59%). Van de Forum voor Democratie-stemmers is dit 49%. Opvallend is dat 21% van Forum voor Democratie-stemmers een laag opleidingsniveau heeft, terwijl 11% van de GroenLinks-stemmers een laag opleidingsniveau heeft. Forum trekt naast hoogopgeleiden dus ook relatief veel laagopgeleiden.

We zien ook grote verschillen tussen GroenLinks-stemmers en Forum voor Democratie-stemmers als we kijken naar leeftijdsgroepen. Een relatief groot deel van de Forum voor Democratie-stemmers is 55 jaar en ouder (35%). De meeste GroenLinks-stemmers zijn wat jonger, bijvoorbeeld 32% is 25 tot 34 jaar.

Amsterdammers verdeeld over de eigen politieke invloed

Aan de hand van drie stellingen kan een maat worden berekend voor 'politic zelfvertrouwen'. Het gaat hierbij om het oordeel over de eigen invloed op de politiek. De drie stellingen zijn:

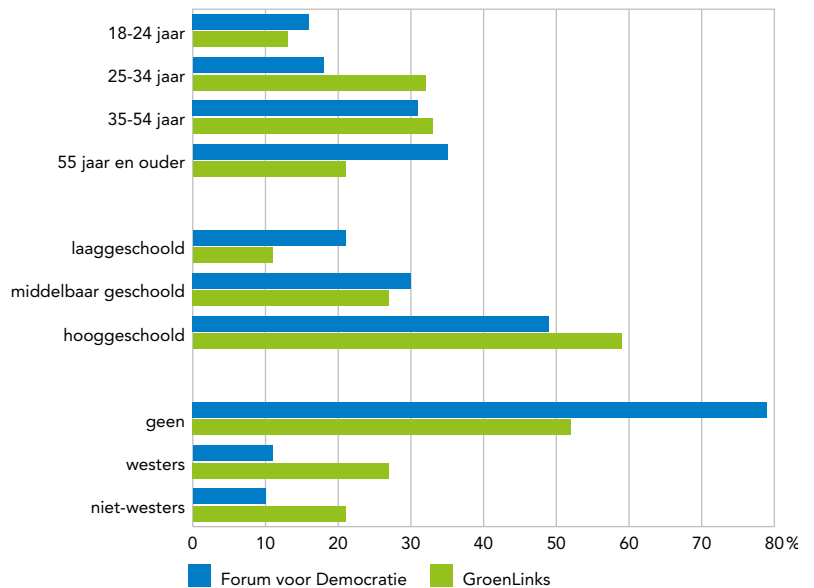
- 'De politieke partijen in Amsterdam zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem en niet in mijn mening': 28% van de Amsterdammers is het daarmee eens, 18% oneens.
- 'Mensen zoals ik hebben wel degelijk invloed op de gemeentepolitiek': 24% is het daarmee eens en 26% oneens.
- 'Raadsleden bekommeren zich niet om de mening van mensen zoals ik': 22% is het daarmee eens en 26% oneens.

Afbeelding 12.10 laat de verdeling van de antwoorden zien op de drie stellingen. In deze afbeelding is te zien dat er grote groepen zijn die geen antwoord geven. De antwoorden op deze stellingen zijn stabiel vergeleken met 2014 en 2016.

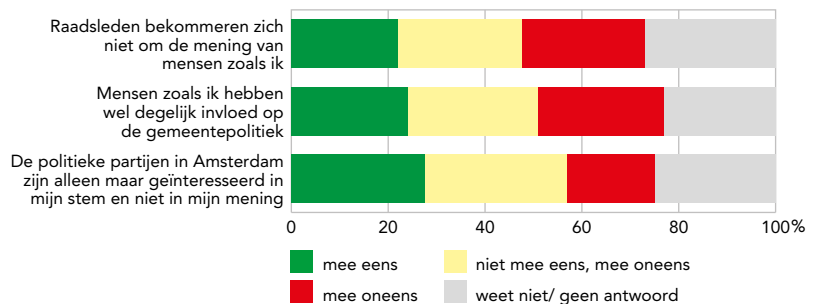
De scores van de drie stellingen zijn bij elkaar opgeteld om het politiek vertrouwen te meten. Deze schaal voor politiek zelfvertrouwen loopt van 3 (weinig vertrouwen) tot 9 (veel vertrouwen). Gemiddeld scoren Amsterdammers 5,9 op de schaal, dat wil zeggen dat Amsterdammers neutraal scoren op politiek zelfvertrouwen. Dat was in voorgaande jaren ook zo: in 2016 was het gemiddelde 6,0 en in 2014 was dit 5,9. We zien grote verschillen tussen gebieden in het politiek vertrouwen. Het vertrouwen is lager dan gemiddeld in Bijlmer-Oost (4,9), Osdorp (5,0), Buitenveldert/Zuidas (5,0), en Noord-Oost (5,0). In Centrum-Oost (6,7), Centrum-West (6,5), en Oud-Oost (6,5) is het politiek zelfvertrouwen iets hoger dan gemiddeld.

We zien vooral grote verschillen in de mate van politiek zelfvertrouwen als we kijken naar stemintentie, partijkeuze en interesse in de politiek. De niet-stemmers hebben minder politiek zelfvertrouwen (3,9) dan Amsterdammers die zeker denken te gaan stemmen (6,2). Dit komt overeen met het algemene beeld in

Afb. 12.9 Aandeel Amsterdammers die zouden stemmen voor GroenLinks en Forum voor Democratie naar migratieachtergrond, opleidingsniveau, leeftijd en stadsdeel, 2018 (procenten)

Afb. 12.10 Antwoorden op stellingen politic zelfvertrouwen, 2018 (procenten)

Nederland: van de Nederlanders die veel vertrouwen hebben in de gemeenteraad zijn 58% stemmers, tegenover 44% niet-stemmers.⁶

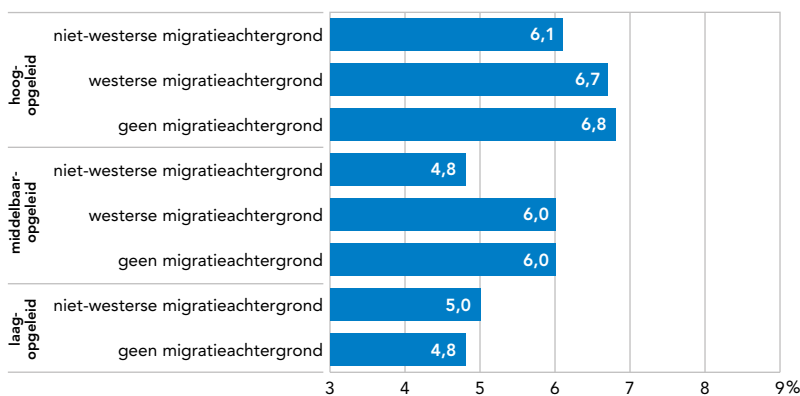
GroenLinks-stemmers en hogeropgeleiden meest tevreden over politieke invloed

Verder hebben Amsterdammers die op GroenLinks zouden stemmen gemiddeld het hoogste politiek zelfvertrouwen (6,9). Amsterdammers die op Forum voor Democratie (4,4), PVV (4,4) of een andere partij zouden stemmen (3,7) scoren relatief laag op de schaal voor politiek zelfvertrouwen. Amsterdammers die niet geïnteresseerd zijn in de lokale politiek scoren ook relatief laag op de schaal voor politiek vertrouwen (4,5).

Daarnaast verschilt het politiek zelfvertrouwen naar een aantal kenmerken van Amsterdammers. Politiek zelfvertrouwen is lager onder Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond (5,2) dan onder Amsterdammers zonder migratieachtergrond (6,2) of met een westerse migratieachtergrond (6,4). We zien ook grote verschillen tussen opleidingsniveau: onder laagopgeleiden is het politieke zelfvertrouwen gemiddeld 4,9 en onder hoogopgeleiden 6,7.

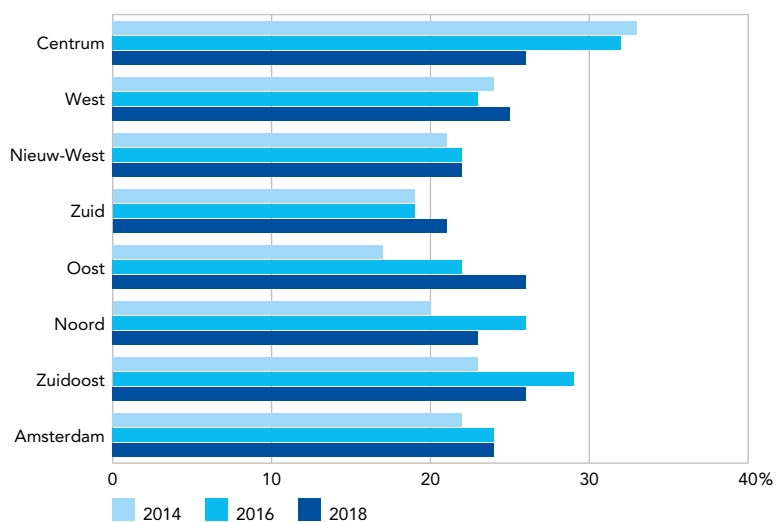
Afbeelding 12.11 laat zien wat het politiek zelfvertrouwen is, uitgesplitst naar opleidingsniveau en migratieachtergrond. Lager opgeleiden zonder migratieachtergrond en met een niet-westerse achtergrond, en middelbaar opgeleiden met een niet-westerse achtergrond hebben minder politiek zelfvertrouwen dan anderen. De verschillen in politiek zelfvertrouwen tussen herkomstgroepen zijn groter bij middelbaar en hoogopgeleiden.

Afb. 12.11 Score op schaal voor politiek zelfvertrouwen naar opleidingsniveau en migratieachtergrond*, 2018

* het aantal laagopgeleiden met een westerse migratieachtergrond is te laag om de score voor deze groep te berekenen.

Afb. 12.12 Aandeel dat zich inzet voor buurt of stad, per stadsdeel (procenten)

Kwart Amsterdammers zet zich in voor buurt of stad

In totaal 24% van alle Amsterdammers heeft zich in het afgelopen jaar alleen of samen met anderen ingezet voor of tegen een onderwerp dat met het wonen in de buurt of de stad te maken heeft. Dit aandeel is gelijk gebleven vergeleken met 2016. Vooral Amsterdammers tussen 35 en 54 jaar zetten zich vaak in voor buurt en stad (30%). Het aandeel onder jongeren is twee keer zo laag (13%).

Als we kijken naar opleidingsniveau dan zetten hogeropgeleiden zich relatief vaker in voor buurt en stad dan lageropgeleiden. Het aandeel onder hogeropgeleiden is 28% en onder lageropgeleiden 18%. Amsterdammers zonder migratieachtergrond (28%) zetten zich vaker in voor buurt en stad dan Amsterdammers met een niet-Westerse achtergrond (18%). Amsterdammers die regelmatig contact hebben met hun burens zetten zich vaker in voor buurt en stad dan anderen (24%). Van degenen die dergelijke contacten niet hebben, zet 18% zich in voor buurt of stad.

Bewoners van Centrum, Zuidoost en Oost zetten zich vaak in voor buurt of stad

Er zijn ook grote verschillen tussen de stadsdelen in de mate waarin bewoners zich inzetten voor buurt en stad. Zo is de inzet van bewoners van Centrum, Zuidoost en Oost relatief hoog, terwijl het in Zuid relatief laag is. In vergelijking met de inzet voor buurt en stad in 2016 is dit gedaald in Centrum (32% naar 26%), Zuidoost (29% naar 26%) en Noord (26% naar 23%) en gestegen in Oost (22% naar 26%). We zien ook grote verschillen tussen Amsterdamse gebieden. De inzet van bewoners in Bijlmer-Oost ligt relatief hoog (35%) vergeleken met de andere gebieden. In Slotervaart ligt de inzet relatief laag (16%).

We zien een sterke samenhang tussen de inzet voor buurt of stad en politieke interesse: van de personen die zeer geïnteresseerd zijn in de lokale politiek zet 35% zich in voor buurt of stad, tegenover 14% van de mensen die aangeeft niet politiek geïnteresseerd te zijn. Ook zien we een samenhang tussen de inzet en stemintentie: 28% van de Amsterdammers die van plan zijn om te gaan stemmen als er gemeenteraadsverkiezingen zouden zijn zet zich in voor buurt en stad tegenover 18% van de niet-stemmers.

Noten

- Bron: den Ridder, J. en P. Dekker, *Lokale (en) politieke betrokkenheid en participatie*. 2019. In G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede: Universiteit Twente. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/255923/lokaal-kiezersonderzoek-2018-democratie-dichterbij.pdf>
- Bron: OIS. *De Amsterdamse Burgermonitor 2017*. Amsterdam, 2018. [https://www.ois.amsterdam.nl/downloads/pdf/2018_burger-](https://www.ois.amsterdam.nl/downloads/pdf/2018_burger-monitor%202017.pdf)

- Bron: Houwelingen, P. van en P. Dekker. *Maatschappelijke en politieke participatie*. 2018. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag: SCP. <https://digitaal.scp.nl/ssn2018/maatschappelijke-en-politieke-participatie>.
- Bron: Houwelingen, P. van en P. Dekker. Idem.
- Zie bijvoorbeeld Aarts, C. *Opkomst bij verkiezingen*. 1999. Den Haag: Ministerie van

- Binnenlandse Zaken/Justitie. https://www.rug.nl/research/portal/files/48218240/Opkomst_bij_verkiezingen.pdf.
- Bron: Jansen, G. en M. Boogers, *Opkomst en stemgedrag*. 2019. In G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede: Universiteit Twente. <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/255923/lokaal-kiezersonderzoek-2018-democratie-dichterbij.pdf>

13

Leefbaarheid en veiligheid

De leefbaarheid en veiligheid van de woonomgeving heeft invloed op hoe Amsterdammers zich voelen in de stad. De mate waarin buurtgenoten met elkaar contact hebben en de manier waarop zij met elkaar omgaan zijn daarbij van belang. Dit hoofdstuk gaat over de leefbaarheid, sociale cohesie en veiligheid in de stad.

Auteurs: Hester Booi, Laura de Graaff, Anne Huijzer, Sara de Wilde, Harry Smeets, Nathalie Bosman & Laurie Dalmaijer

Kernpunten

Leefbaarheid

- De waardering voor de eigen buurt is stabiel en goed. Gemiddeld geven Amsterdammers een 7,5 als rapportcijfer voor tevredenheid met de buurt.
- In Centrum neemt de tevredenheid met de buurt af. Rond een kwart van de bewoners van Centrum vindt dat de buurt in het afgelopen jaar is achteruitgegaan.
- Amsterdammers zijn door de jaren heen positiever geworden over het uiterlijk van hun buurt. Het uiterlijk van het groen, de woningen en de inrichting van de woonomgeving krijgen nu alle drie gemiddeld een 7,0 als rapportcijfer.
- Het oordeel over het onderhoud van de straten en stoepen en de groenvoorzieningen is licht verbeterd. In Noord, waar men van oudsher het minst tevreden was met het beheer van de openbare ruimte, is de tevredenheid toegenomen.
- Amsterdammers geven gemiddeld een 6,7 voor de mate waarin ze hun buurt geschikt vinden om kinderen in

op te laten groeien. Dat is het laagste cijfer van de Metropoolregio Amsterdam.

- De tevredenheid met het aanbod aan winkels voor dagelijkse boodschappen in de buurt is toegenomen en krijgt gemiddeld een 7,6 in de stad. Alleen in Centrum is men hier minder tevreden over geworden.
- In de afgelopen tien jaar hebben steeds meer Amsterdammers zich ingezet voor een onderwerp dat met wonen in de stad of de buurt te maken heeft. In 2018 ging het om ongeveer een kwart.
- Het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met directe burens is verder gedaald naar 45%. Het vertrouwen dat Amsterdammers in hun buurtgenoten hebben is desondanks stabiel en ook het aandeel dat de omgang van verschillende groepen in de buurt als goed bestempelt is gelijk gebleven.
- De ervaren sociale cohesie schommelt de laatste jaren maar lijkt op de lange termijn stabiel (6,0).

Veiligheid

- Volgens de veiligheidsindex is Amsterdam veiliger geworden sinds 2014.
- Burgwallen-Nieuwe Zijde en Burgwallen-Oude Zijde zijn de meest onveilige buurten volgens de veiligheidsindex.
- Er zijn minder misdrijven gepleegd in Amsterdam (ruim 80.000 bij de politie geregistreerde misdrijven in 2018, -15% t.o.v. 2015). Het aantal overvallen neemt wel toe.
- Slachtofferschap van vandalisme komt het vaakst voor, maar neemt wel af.
- De geregistreerde jeugdcriminaliteit daalt sterker dan de volwassenencriminaliteit.
- Ondernijmende criminaliteit is een aandachtspunt in Amsterdam, vooral drugscriminaliteit. De geregistreerde drugscriminaliteit daalt hier minder sterk dan in Nederland.
- In het Wallengebied wordt de meeste overlast ervaren, vooral overlast van toerisme en drukte. Drugsoverlast nam daar ten opzichte van 2017 af.
- De meerderheid van de Amsterdamse handhavers heeft te maken met agressie en geweld.

In dit hoofdstuk gaat het over de leefbaarheid en veiligheid. Hoe denken bewoners over de woonomgeving, hoe leven ze samen met buurtgenoten, ervaren ze overlast? Het deel over de veiligheid in de stad gaat in op de mate waarin criminaliteit en overlast plaatsvinden in de stad en wat er wordt gedaan om de veiligheid in de stad te verbeteren.

Wonen, leefbaarheid en samenleven

Tevredenheid met buurt stabiel

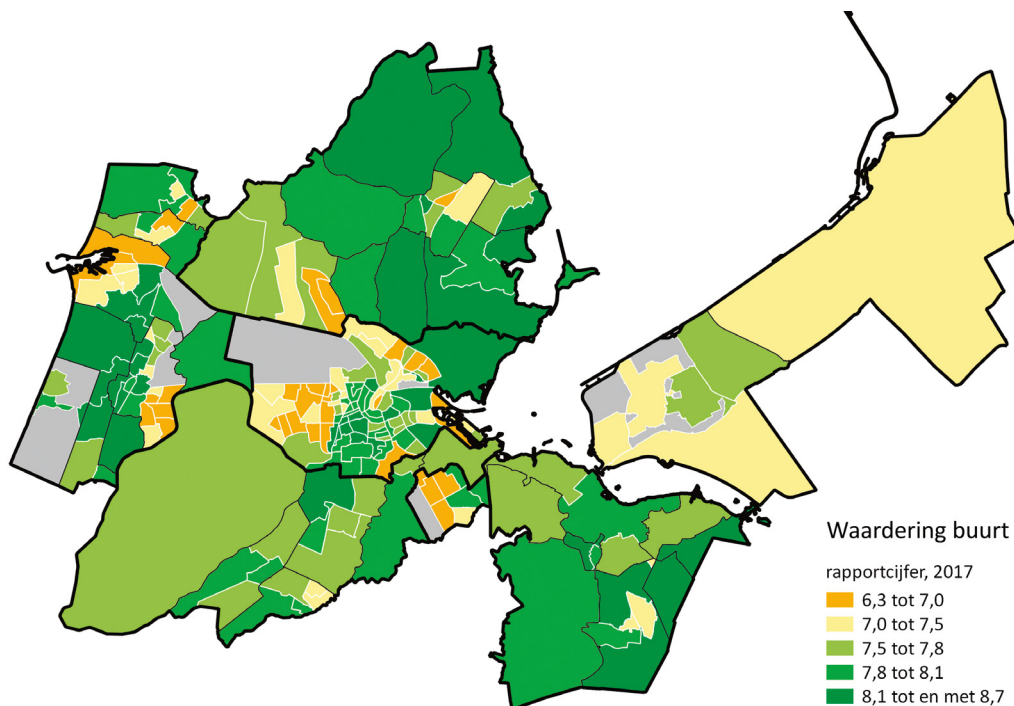
Amsterdammers waarderen hun buurt gemiddeld met een 7,5 als rapportcijfer. Dit cijfer wordt sinds 2001 met tussenpozen van twee jaar gemeten en stijgt sindsdien heel geleidelijk. In 2001 werd de buurt nog gemiddeld met een 6,9 gewaardeerd. De laatste twee meetmomenten (2015 en 2017) is het gemiddelde rapportcijfer voor de buurt echter nageoeg gelijk gebleven.

In Amsterdam geven bewoners van Waterland met een 8,8 het hoogste cijfer voor de buurt. Bewoners van de Apollobuurt zijn daarna met een 8,7 het meest tevreden met de buurt. Wijken met een vergelijkbare waardering zijn te vinden rondom Haarlem. Aerdenhout in Bloemendaal en Bentveld in Zandvoort scoren ook gemiddeld een 8,7.

De buurtwaardering is met een 6,3 het laagst in Zeeburgereiland. In deze wijk die volop in ontwikkeling is, stonden op het moment van de laatste meting nog voornamelijk studentenwoningen. Ook bewoners van Slotermeer Noordoost, Slotermeer Zuidwest en Geuzenveld zijn niet zo positief over hun buurt. Bewoners geven hier gemiddeld een 6,4 voor de buurt. In de regio van Amsterdam zijn het de bewoners van Boerhaavewijk in Haarlem die hun buurt het minst waarderen. Zij geven gemiddeld een 6,5.

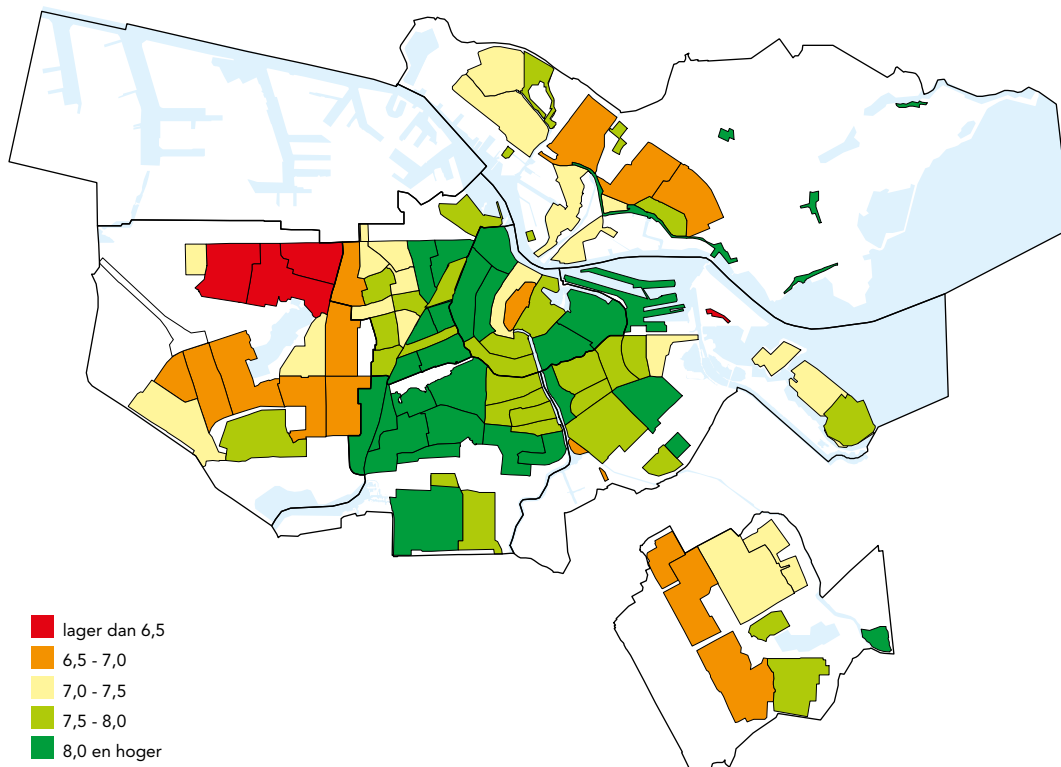
In de vorige Staat van de Stad werd geconstateerd dat de bewoners van Centrum minder vertrouwen hebben in de toekomstige ontwikkeling van hun buurt. Dat zien we nu terug in een dalende buurttevredenheid. In 2015 was in de buurten Burgwallen-Oude Zijde en Nieuwmarkt/Lastage de buurtwaardering afgenomen ten opzichte van twee jaar eerder. In 2017 is ten opzichte van 2015 de buurtwaardering afgenomen in Weteringschans en Jordaan. Hoewel de buurttevredenheid in stadsdeel Centrum gemiddeld nog steeds hoog ligt (7,9) is het door deze ontwikkelingen niet langer het stadsdeel waar de gemiddelde waardering voor de buurt het hoogst ligt. Dat is nu stadsdeel Zuid (8,1). In stadsdeel Centrum ervaren veel bewoners overlast van drukte. In 2018 gaven drie van de tien bewoners van Centrum-West aan de meeste overlast te hebben van drukte en in Centrum-Oost was dat een kwart.¹

Afb. 13.1 Tevredenheid met de buurt, Metropoolregio Amsterdam, 2017 (rapportcijfer)

bron: Wonen in de regio Amsterdam 2017

Afb. 13.2 Tevredenheid met de buurt, Amsterdam, 2017 (rapportcijfer)

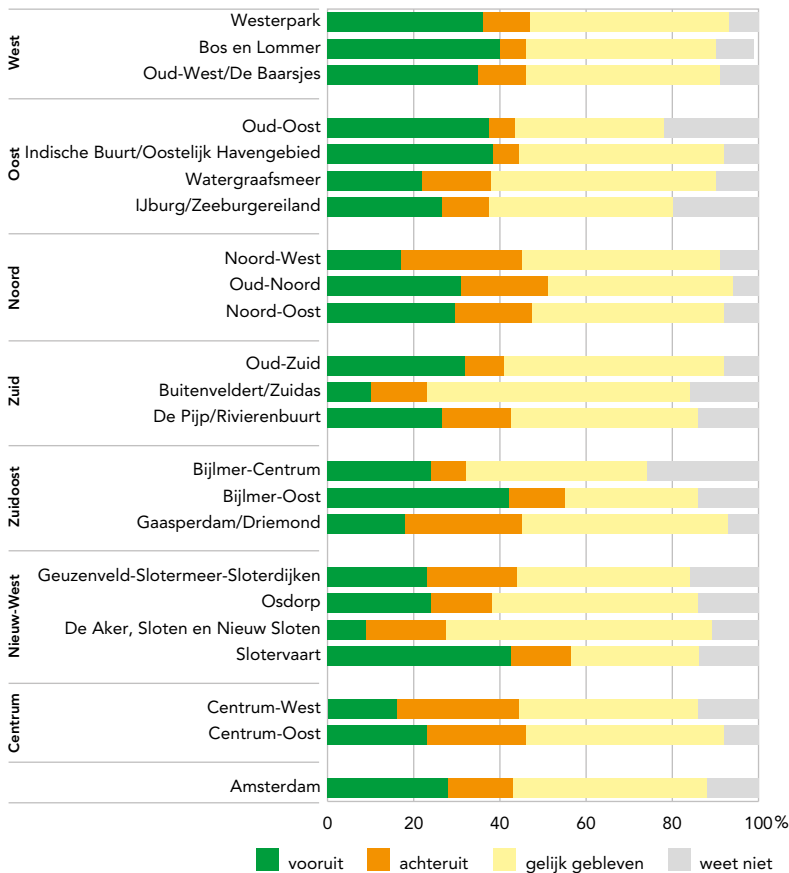

bron: Wonen in Amsterdam 2017

De buurtwaardering nam tussen 2015 en 2017 het sterkst toe in Overtoomse Veld in Nieuw-West (van een 6,1 naar een 6,7) en in Erasmuspark in West (van een 7,0 naar een 7,6). Ook in Noord nam de tevredenheid met de buurt relatief sterk toe in Volewijk (van een 6,8 naar een 7,2) en in Oost in de Transvaalbuurt (van een 7,1 naar een 7,6).

denheid met de buurt relatief sterk toe in Volewijk (van een 6,8 naar een 7,2) en in Oost in de Transvaalbuurt (van een 7,1 naar een 7,6).

Afb. 13.3 Ervaren ontwikkeling buurt in het afgelopen jaar, gebieden, 2018 (procenten)

bron: Enquête De Staat van de Stad Amsterdam

Bewoners stadsdeel West zien vaak vooruitgang van de buurt

In de enquête Staat van de Stad 2018 is gevraagd of Amsterdammers vinden dat hun buurt in het afgelopen jaar vooruit of achteruit is gegaan.

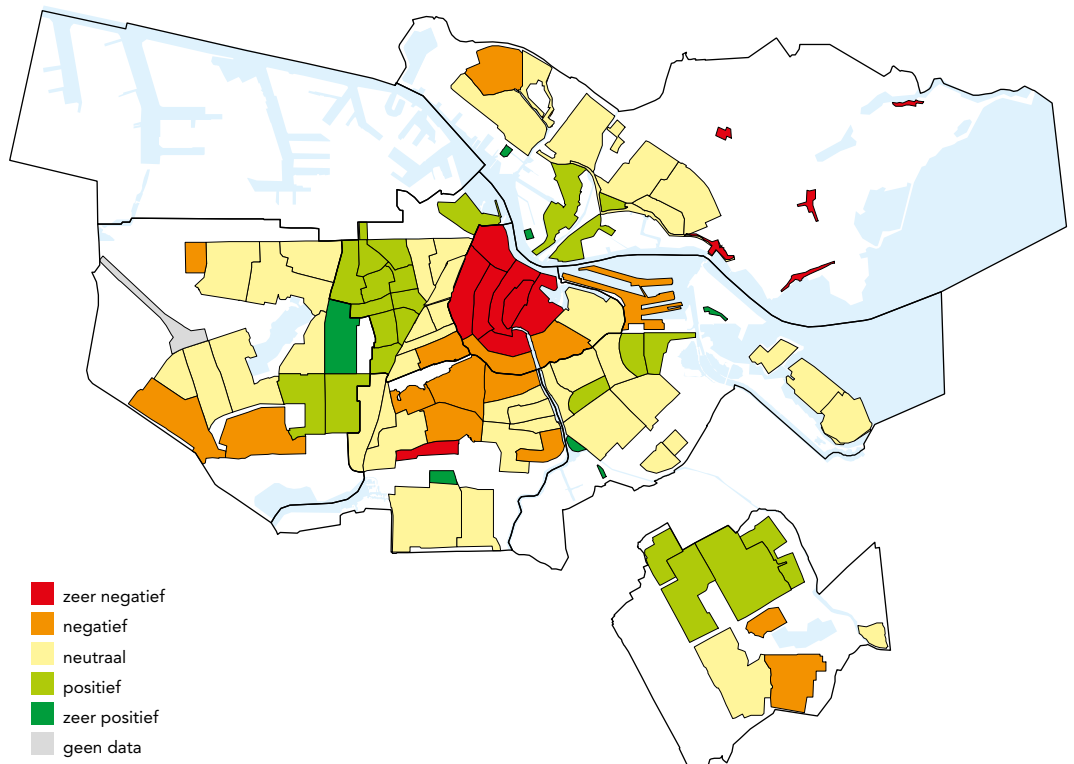
In 2018 vindt 28% dat de buurt vooruit is gegaan en 15% vindt dat de buurt achteruit is gegaan. Bijna de helft (45%) vindt dat de buurt gelijk is gebleven. In 2016 zag 31% vooruitgang en 18% achteruitgang van de buurt. Het oordeel is dus wat gematigder geworden.

Bewoners van stadsdeel West vinden over het algemeen vaak dat de buurt vooruit is gegaan. In Oost zien vooral de bewoners van Oud-Oost en Indische Buurt/Oostelijk Havengebied vaak vooruitgang. In Noord en Centrum geeft een relatief groot deel aan dat de buurt achteruit is gegaan. Dat was in 2016 ook zo. In Nieuw-West ervaren de bewoners van Slotervaart het vaakst (43%) vooruitgang. In 2016 zag nog maar 26% vooruitgang in dit gebied. De gebieden in Zuidoost laten wat dit betreft een wisselend beeld zien. Zo vinden bewoners van Gaasperdam/Driemond, net als in 2016, betrekkelijk vaak dat de buurt achteruit is gegaan (27%). Bewoners van Bijlmer-Oost zijn juist vaak (43%) van mening dat de buurt er op vooruit is gegaan.

Bewoners nieuwste wijken meest positief over verwachte ontwikkeling van buurt

Hoe verwachten Amsterdammers dat hun buurt zich zal ontwikkelen? Over het algemeen verwachten Amsterdammers dat hun buurt zich positief zal ontwikkelen. Men geeft op een schaal van een tot tien hiervoor

Afb. 13.4 Verschil tussen het rapportcijfer voor de buurt en de verwachte ontwikkeling van de buurt per wijk, 2017

bron: Wonen in Amsterdam 2017

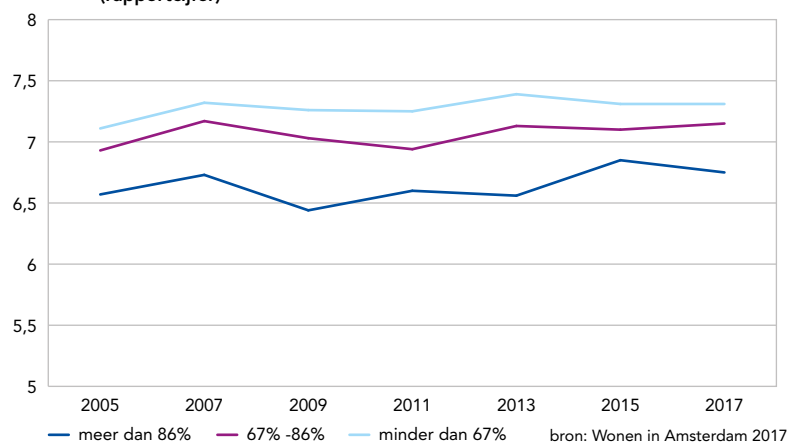
net als in 2013 en 2015 gemiddeld een 7,1. Niet in alle wijken is men echter positief over de verwachte ontwikkeling. Het minst positief zijn de bewoners van Burgwallen-Oude Zijde en Burgwallen-Nieuwe Zijde (resp. 5,1 en 5,9). Het vertrouwen in de ontwikkeling van de buurt is hier (verder) gedaald. In 2013 gaven bewoners van Burgwallen-Oude Zijde nog een 7,0 en bewoners van Burgwallen-Nieuwe Zijde een 6,7 voor de ontwikkeling van de buurt. Met uitzondering van de Oostelijke Eilanden/Kadijken en de Weesperbuurt is ook in de andere wijken in Centrum het vertrouwen in de ontwikkeling van de buurt (verder) gedaald. Het meest positief gestemd over de ontwikkeling van de buurt zijn de bewoners van de nieuwste woonwijken in de stad: Zuidas, Houthavens, Zeeburgereiland/Nieuwe Diep en Noordelijke IJ-oeveren West. De wijk waar het vertrouwen in de ontwikkeling van de buurt het sterkst is toegenomen ten opzichte van 2015 is Overtoomse Veld. Deze wijk viel lange tijd onder de wijken met de allerlaagste buurttevredenheid, maar sinds 2017 is dit niet langer het geval. Tussen 2005 en 2017 is de buurttevredenheid hier toegenomen van een 5,4 naar een 6,7 en in 2017 geeft men een 7,3 voor de verwachte ontwikkeling van de buurt.

In de regel geldt dat in wijken waar men positief is over de buurt, men ook positief is over de verwachte ontwikkeling van de buurt. Er zijn echter ook wijken waar men een relatief laag rapportcijfer geeft en toch relatief positief is over de toekomst en omgekeerd. Afbeelding 13.4 toont per wijk het verschil tussen de huidige buurttevredenheid en de verwachting die bewoners hebben van de ontwikkeling daarvan. Zo wordt duidelijk dat in een aantal wijken die in 2017 hoog scoren op buurttevredenheid, men negatief is over de toekomstige ontwikkeling van de buurt. Het gaat dan vooral om wijken in Centrum, Zuid en de dorpskernen in Noord.

Aandeel corporatiebezit, buurttevredenheid en overlast burens

Uit een landelijk onderzoek van Rigo² komt naar voren dat in Nederland in buurten met meer dan twee derde corporatiebezit de leefbaarheid sinds

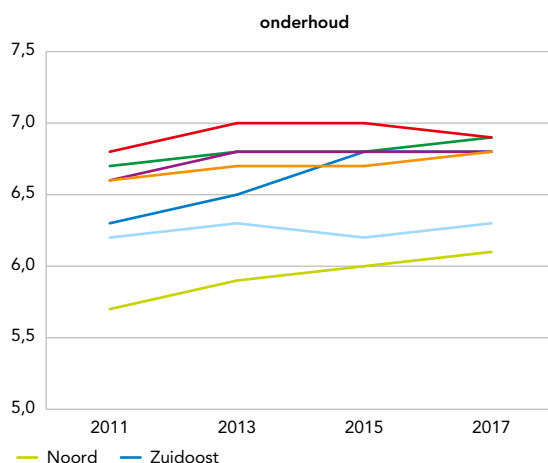
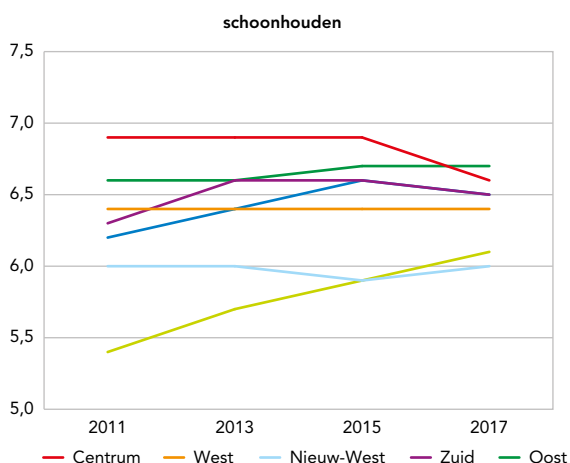
Afb. 13.5 Overlast van burens (hoe hoger het rapportcijfer, hoe minder overlast men ervaart), naar aandeel corporatiebezit in de buurt, Amsterdam, 2005-2017 (rapportcijfer)

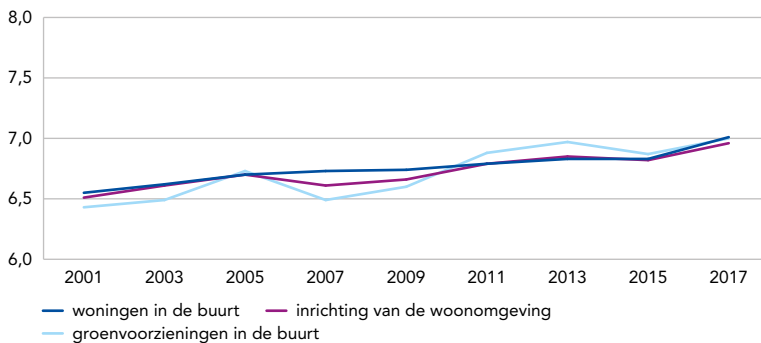
2012 afneemt. In deze buurten is de overlast van burens en buurtgenoten toegenomen. De sociale woningvoorraad is de afgelopen twintig jaar gekrompen. Het aandeel kwetsbare bewoners in corporatiewoningen is in deze periode gestegen. Corporatiewoningen worden nu vaker bewoond door bewoners met een laag inkomen omdat door toewijzingsbeleid de instroom van midden en hogere inkomens is afgenomen. Daarnaast zijn er door extramuralisering van de zorg meer mensen met een zorgvraag aangewezen op een sociale huurwoning.

Zien we in Amsterdam ook een daling van de leefbaarheid in buurten met veel corporatiebezit? In Amsterdam is dit niet het geval, zo blijkt ook uit een vervolgotitie van Rigo.³ In Amsterdamse buurten waar meer dan twee derde van de woningvoorraad uit corporatiewoningen bestaat, ligt de buurttevredenheid wel lager dan in buurten waar minder corporatiewoningen staan, maar de buurttevredenheid neemt in beide type buurten geleidelijk toe. Zo steeg de buurttevredenheid in buurten met minder dan twee derde corporatiebezit tussen 2005 en 2017 van een 7,2 naar een 7,7. In buurten met meer dan twee derde corporatiebezit steeg de buurttevredenheid in

Afb. 13.6 Tevredenheid over het onderhoud en schoonhouden van straten en stoepen naar stadsdeel, 2011-2017 (rapportcijfer)

Afb. 13.7 Oordeel over het uiterlijk van de woningen, de inrichting van de woonomgeving en de groenvoorzieningen in de buurt, Amsterdam, 2001-2017 (rapportcijfer)

bron: Wonen in Amsterdam 2017

deze periode van een 6,5 naar een 7,0. Als we kijken naar de buurttevredenheid in buurten waar meer dan 86% in bezit is van corporaties, dan is de ontwikkeling echter minder eenduidig. De buurttevredenheid schommelde hier de afgelopen jaren en kwam in 2017 op een 6,4 uit.

Bij de ervaren overlast van burenen zien we een vergelijkbaar patroon als bij de buurttevredenheid. De landelijke ontwikkeling dat in wijken met veel corporatiebezit de overlast van burenen toeneemt, lijkt eveneens niet op te gaan voor Amsterdam. De ervaren overlast van burenen is de afgelopen jaren juist enigszins afgenomen in Amsterdam. In 2017 gaven Amsterdammers op een schaal van 1 tot 10 gemiddeld een 7,3 voor de overlast die zij van burenen ervaren. Hoe hoger het cijfer, hoe minder overlast men ervaart. In 2001 bedroeg dit cijfer een 6,8. De afname geldt zowel voor wijken met minder dan twee derde corporatiebezit als voor wijken waar de woningvoorraad voor meer dan twee derde uit corporatiewoningen bestaat. In wijken met minder dan twee derde corporatiebezit ging de burenoverlast van een 7,1 naar een 7,3 en in wijken met meer corporatiebezit van een 6,9 naar een 7,1. Wel is het zo dat in de wijken waar het corporatiebezit boven de 86% ligt, er meer burenoverlast wordt ervaren (6,8). In deze wijken zien we geen afname van burenoverlast maar eerder een schommelend beeld.

Van de buurten met meer dan twee derde corporatiebezit ervaarden bewoners van Reigersbos Noord (6,1) en Weespertrekvaart (6,2) de meeste burenoverlast in 2017. In de wijken waar het aantal corporatiewoningen minder dan twee derde van de woningvoorraad beslaat, was de burenoverlast het hoogst in de Jacob Geelbuurt (6,0) in Slotervaart en in de Schinkelbuurt-Zuid (6,2) en John Franklinbuurt (6,2) in West.

Leefbaarheid: fysiek en sociaal

Oordeel beheer openbare ruimte in Centrum gedaald

Bij de leefbaarheid van een buurt speelt de fysieke omgeving een belangrijke rol. De fysieke aanblik van

een buurt is, na de sociale omgang, de factor die de leefbaarheid van een buurt het meest bepaalt.⁴ Schone en goed onderhouden straten en groenvoorzieningen komen de leefbaarheid van de buurt ten goede.

Over het schoonhouden van de stad zijn bewoners door de jaren heen net wat minder tevreden dan over het onderhoud van de stad. De tevredenheid met het onderhoud van de straten en stoepen (6,7) en groenvoorzieningen (6,9) is in vergelijking met 2015 licht gestegen. Het schoonhouden van de straten en stoepen is met een 6,4 gelijk aan het cijfer in 2013 en 2015. Het cijfer voor het schoonhouden van het groen is in 2017 weer op het niveau van 2013 (6,7) nadat het in 2015 naar een 6,6 was gezakt.

Tussen de stadsdelen zijn er verschillen in het oordeel over het beheer van de openbare ruimte. In veel stadsdelen is het oordeel over het beheer enigszins verbeterd of stabiel (zie afb. 13.6). Vooral in Noord is men positiever geworden over het beheer van de straten en groenvoorzieningen, hoewel het nog wel beneden het stedelijk gemiddelde ligt. Hier was men altijd het minst tevreden met het beheer. In Centrum zijn bewoners over het schoonhouden van de straten en stoepen minder positief geworden. Het oordeel over het schoonhouden van de straten is hier vergeleken met de rest van de stad het sterkst gedaald (van een 6,9 naar een 6,6).

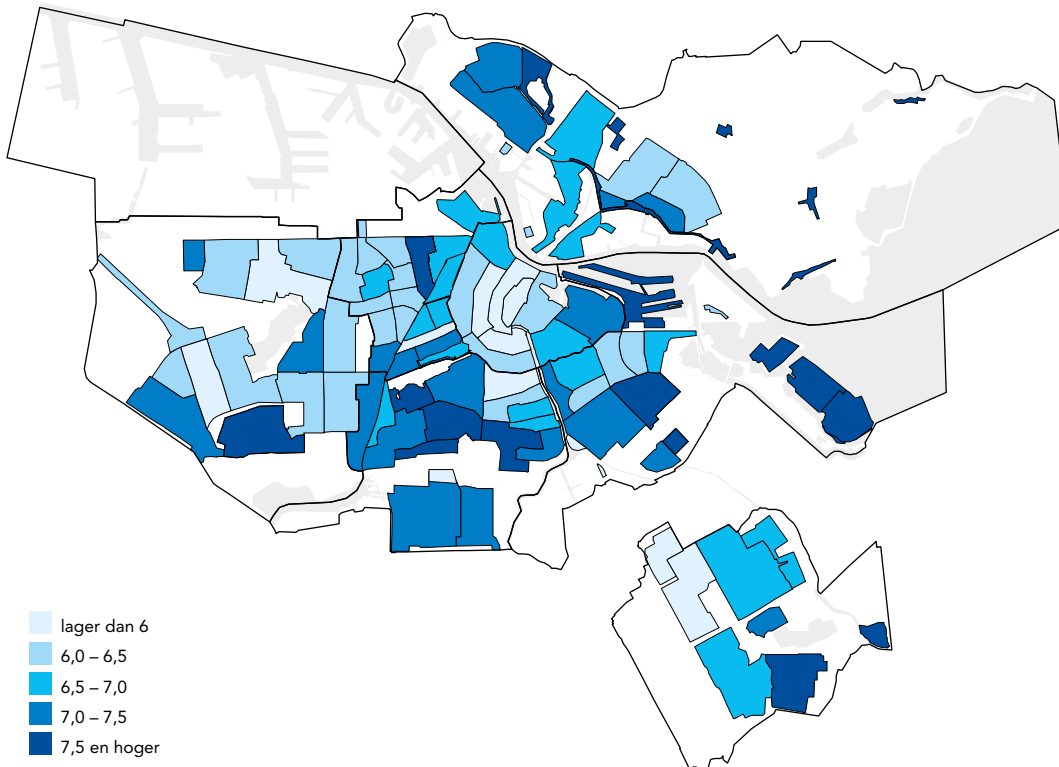
Oordeel uiterlijk openbare ruimte positiever

Amsterdammers zijn door de jaren heen positiever geworden over het uiterlijk van de openbare ruimte in hun buurt. Zowel het uiterlijk van de woningen, de inrichting van de woonomgeving en de groenvoorzieningen is men mooier gaan vinden. In 2017 beoordeelden Amsterdammers alle drie de aspecten gemiddeld met een 7,0.

Bewoners van Centrum vinden de woningen in de buurt het mooist (7,7). Grachtengordel West krijgt met een 8,6 het hoogste cijfer van de bewoners. De afgelopen tien jaar is de waardering voor de aanblik van de woningen het meest gestegen in stadsdeel West (van een 6,4 naar een 7,0). De woningen in Nieuw-West vindt men met een 6,4 het minst mooi. Vooral de woningen in Slotermeer scoren laag (Slotermeer-Noordoost: 5,7; Slotermeer-Zuidwest: 5,6).

De inrichting van de woonomgeving krijgt het hoogste cijfer in Centrum en Zuid (7,3). De Apollobuurt scoort op dit punt het hoogst (8,0) en Zeeburger-eiland/Nieuwe Diep het laagst (5,6). Bewoners van Zuidoost vinden het groen in de buurt met een 7,4 het mooist. In het onderzoek naar het imago van Zuidoost uit 2018 komt ook naar voren dat bewoners het stadsdeel veelal associëren met een groene omgeving.⁵ Vooral bewoners van Nellestein zijn hierover te spreken (8,2). Ook de bewoners rond het Vondelpark zijn zeer positief over het groen (Willemspark en Museumkwartier score beide een 8,2). In West is de waardering voor het uiterlijk van het groen in de afgelopen 10 jaar bijna met een punt gestegen naar een 7,0. In Centrum beoordeelt men het groen in 2017 het laagst (6,4).

Afb. 13.8 Oordeel bewoners of buurt geschikt is om kinderen in op de laten groeien, 2017 (rapportcijfer)

bron: Wonen in Amsterdam 2017

Tevredenheid met aanbod winkels voor dagelijkse boodschappen in de buurt gestegen

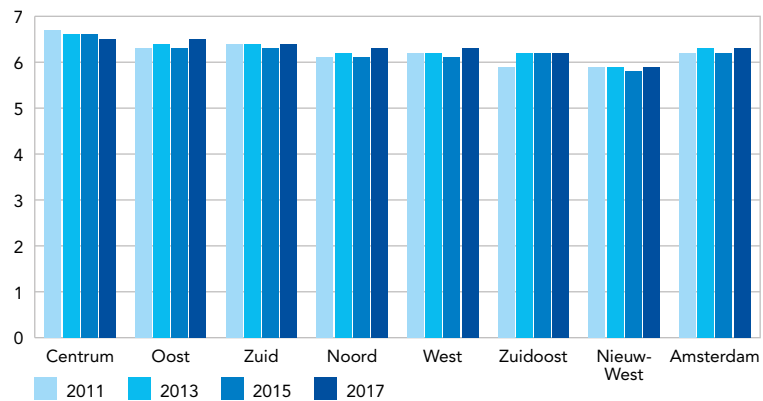
De leefbaarheid van een buurt hangt ook samen met de tevredenheid met het aanbod aan voorzieningen in de buurt. In de stad is met name de tevredenheid over het aantal winkels voor de dagelijkse boodschappen in de buurt toegenomen. De waardering steeg van een 7,3 naar een 7,6 tussen 2015 en 2017. Centrum is het enige stadsdeel waar bewoners minder tevreden zijn geworden met het aanbod aan winkels voor dagelijkse voorzieningen. Mogelijk komt dit doordat het aanbod van winkels in Centrum steeds meer op toeristen is gericht.⁶

Over het aanbod aan openbaar vervoer zijn Amsterdammers minder positief geworden.⁷ Het rapportcijfer hiervoor nam af van een 7,7 naar een 7,5 tussen 2015 en 2017. In een aantal wijken aan de rand van de stad en in de buitengebieden is men zeer ontevreden over het aanbod aan OV. Bewoners van Driemond, Waterland, Lutkemeer/Ookmeer en Eendracht geven hiervoor cijfers tussen de 2,1 en 4,6.

Amsterdammers redelijk positief over kindvriendelijkheid buurt

Amsterdammers vinden hun buurt met een 6,7 als rapportcijfer redelijk geschikt om kinderen in op te laten groeien. Stellen met kinderen zijn hier positiever over (7,2) dan alleenwonenden (6,4), ongeacht in welk deel van Amsterdam ze wonen. Amsterdammers zonder migratieachtergrond en Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond beoordelen hun buurt wat kindvriendelijker dan Amsterdammers met een Turkse migratieachtergrond en mensen uit de

Afb. 13.9 Oordeel over mate van betrokkenheid buurtbewoners bij de buurt, 2007-2017 (rapportcijfer)

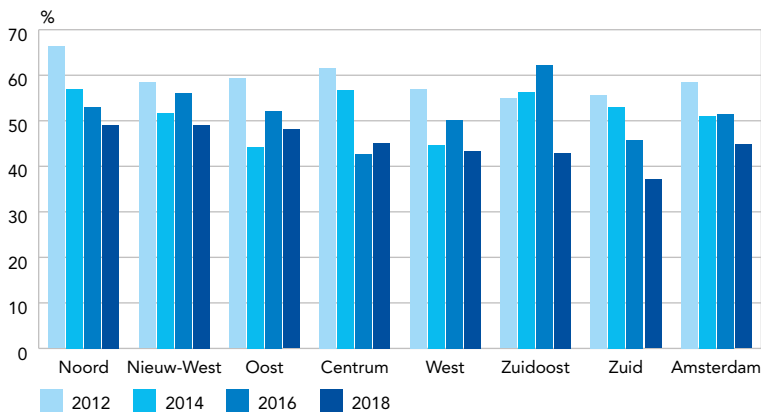

bron: Wonen in Amsterdam 2017

groep overige niet-westerse migratieachtergrond. Ook hogeropgeleiden zijn positiever in hun oordeel dan laagopgeleiden. Dat komt vooral door de verschillende delen van de stad waar men woont.

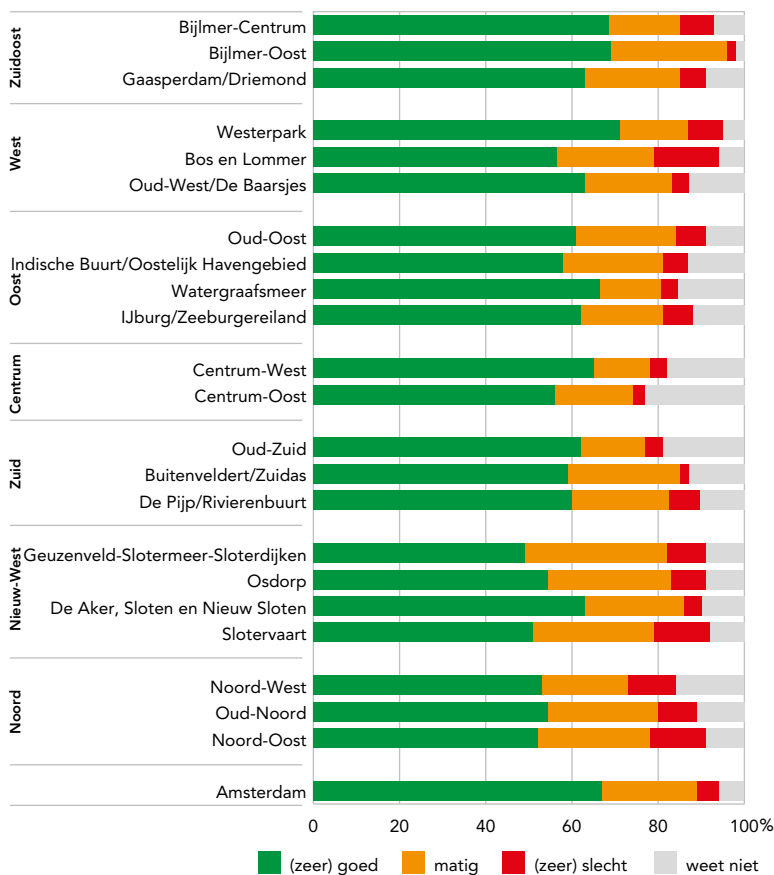
Bewoners van Waterland (8,8) en de Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk (8,5) beoordelen hun buurt als het meest kindvriendelijk. In Zuid krijgen de Apollobuurt (8,3) en de Prinses Irenebuurt (8,1) een hoog cijfer voor de kindvriendelijkheid. Ook bewoners van Driemond (8,2) vinden hun dorp erg geschikt om kinderen in op te laten groeien (zie afbeelding 13.8). Bewoners van de Burgwallen in Centrum vinden hun buurt het minst geschikt om kinderen in op te laten

Afb. 13.10 Wekelijks contact met directe burenen, 2012-2018 (procenten)

bron: Enquête De Staat van de Stad Amsterdam

Afb. 13.11 Beoordeling van de omgang tussen buurtgenoten met een verschillende etnische of culturele achtergrond, naar 22 gebieden, 2018 (procenten)

bron: Enquête De Staat van de Stad Amsterdam

groeien (Oude Zijde: 4,4; Nieuwe Zijde: 4,2). In buurten waar bewoners de mate van betrokkenheid van buurtbewoners beter beoordelen, is men ook positiever over de kindvriendelijkheid van de buurt. Dit is een belangrijkere factor dan het aanbod van speelvoorzieningen of basisscholen in de buurt.

Als we de gemeenten in de Metropoolregio Amsterdam met elkaar vergelijken, dan blijkt dat Amsterdammers hun buurt gemiddeld het minst

kindvriendelijk vinden (6,7), gevolgd door bewoners van Beverwijk (6,9). Bewoners van de gemeente Bloemendaal vinden hun buurt gemiddeld (8,2) het meest geschikt om kinderen in op te laten groeien. Buiten Amsterdam vinden de bewoners van het centrum van Hilversum hun buurt het minst geschikt om kinderen in op te laten groeien (5,8). Gemiddeld scoort Hilversum een 7,2 voor kindvriendelijkheid.

Inzet voor de buurt toegenomen

Als bewoners betrokken zijn bij de buurt heeft dit vaak een positieve invloed op de leefbaarheid van de buurt.⁸ Bijna een kwart van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder (24%) heeft zich in de afgelopen twaalf maanden ingezet voor een onderwerp dat met wonen in de buurt of de stad te maken heeft. Dat is vergelijkbaar met 2016. In vergelijking met 10 jaar terug zijn steeds meer Amsterdammers zich voor de woonomgeving gaan inzetten. In 2008 had 18% zich ingezet.

Het beeld per stadsdeel verschilt en schommelt vaak. In Oost, Zuid en West is sprake van een stijgende trend. In Zuidoost en Noord lijkt de inzet na een toename weer wat af te nemen. In Centrum was de inzet traditioneel altijd het hoogst maar dat is niet langer het geval nu deze lijkt af te nemen. Stellen met kinderen zetten zich het vaakst in voor de woonomgeving. Tussen mannen en vrouwen en opleidingsniveau is er geen verschil in inzet.

Betrokkenheid van buurtbewoners lijkt stabiel

Amsterdammers geven gemiddeld een 6,3 voor de mate waarin buurtbewoners betrokken zijn bij hun buurt. Na een geleidelijke stijging lijkt dit cijfer de laatste jaren rond dit niveau te blijven schommelen. In de meeste stadsdelen wijkt de buurtbetrokkenheid niet veel af van het stedelijk gemiddelde. Alleen in Nieuw-West (5,9) vinden bewoners hun buurtgenoten wel minder betrokken bij de buurt dan gemiddeld in de stad. Buurtbewoners van Centrum geven met een 6,5 het hoogste cijfer voor de mate van buurtbetrokkenheid.

Hoger opgeleiden en stellen met kinderen geven een hoger cijfer voor de mate waarin buurtbewoners betrokken zijn bij de buurt dan andere huishoudens. Jonge Amsterdammers geven een wat lager cijfer voor buurtbetrokkenheid van buurtgenoten dan oudere Amsterdammers.

Amsterdam is overigens niet de enige gemeente in de Metropoolregio waar de bewoners de mate van betrokkenheid van hun buurtgenoten bij de buurt niet zo'n hoog cijfer geven. Ook Zaanstad en Almere scoren gemiddeld een 6,3. In de Beemster (7,5) en Edam-Volendam (7,3) vindt men de buurtgenoten het meest betrokken bij de buurt.

Contact met directe burenen gedaald

Het aandeel Amsterdammers dat wekelijks contact heeft met directe burenen is afgenomen naar 45%. In 2014 en 2016 had nog de helft van de Amsterdammers wekelijks contact met de burenen en in 2012 gold dat voor bijna zes van de tien Amsterdammers. De afname in wekelijks burenencontact is zichtbaar in bijna alle delen van de stad. In Zuidoost komt het wekelijks

burencontact in 2018 uit op 43%, in 2016 was dat nog bovengemiddeld met 62%. Toch is het stadsdeel Zuid waar de burenen het minst regelmatig contact met elkaar hebben (37%). In Noord en Nieuw-West ligt dit aandeel met 49% het hoogst. Stellen met kinderen hebben het vaakst wekelijks contact met de directe burenen.

Omgaan met verschillen in de buurt

Zes van de tien Amsterdammers vinden dat buurtgenoten van verschillende culturele en etnische achtergronden (heel) goed met elkaar omgaan. Dit cijfer is de laatste jaren tamelijk stabiel (2016: 60%, 2014: 62%).

We zien grote verschillen hierin tussen de gebieden in de stad (zie afb. 13.11). Bewoners van Westerpark (71%), Bijlmer-Oost en Bijlmer-Centrum (69%) beoordelen de omgang het vaakst als (heel) goed. In Geuzenveld-Slotermeer is het aandeel dat de omgang goed noemt met 50% het laagst van de stad maar in vergelijking met voorgaande jaren omschrijven bewoners de omgang tussen verschillende groepen hier minder vaak als slecht en vaker als matig (33%). Bewoners van Bos en Lommer noemen de omgang het vaakst (heel) slecht (15%). Toch is in Bos en Lommer het deel dat de omgang als goed bestempeld met 57% niet veel kleiner dan gemiddeld in de stad.

Jongere mensen zijn positiever over de omgang tussen buurtgenoten van verschillende culturele en etnische achtergronden dan oudere mensen. Ook bewoners met een migratieachtergrond zijn positiever dan bewoners zonder migratieachtergrond. Daarbij is de tweede generatie met een migratieachtergrond positiever dan de eerste generatie migranten. Tussen huishoudens zijn er ook verschillen in het oordeel over de omgang tussen buurtgenoten. Zo vinden stellen met kinderen vaker dat de omgang goed gaat dan andere huishoudens. Opleidingsniveau maakt geen duidelijk verschil.

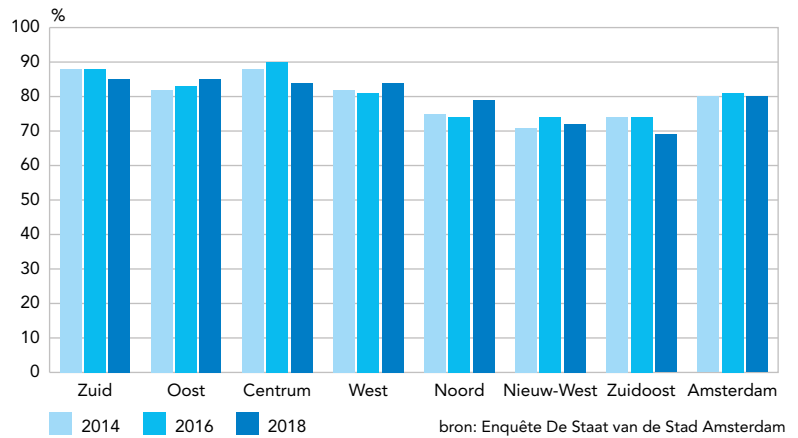
Vertrouwen in buurtgenoten onveranderd

De mate waarin Amsterdammers hun buurtgenoten vertrouwen is de afgelopen jaren niet veranderd. Acht van de tien Amsterdammers hebben redelijk tot veel vertrouwen in buurtgenoten. Bewoners die vaak contact hebben met burenen, hebben meer vertrouwen in hun buurtgenoten dan bewoners die weinig contact hebben met buurtgenoten. In de stadsdelen Zuid, Oost, West en Centrum is het vertrouwen in buurtgenoten het grootst. In West, Oost en Noord is het vertrouwen ten opzichte van 2016 toegenomen. In Centrum en Zuidoost lijkt het vertrouwen wat af te nemen. Net als in Zuid, al is de afname daar beperkter. In Nieuw-West en Zuidoost is de groep die zegt geen vertrouwen te hebben in buurtbewoners het grootst (respectievelijk 11% en 10%). Dat was in 2016 ook het geval.

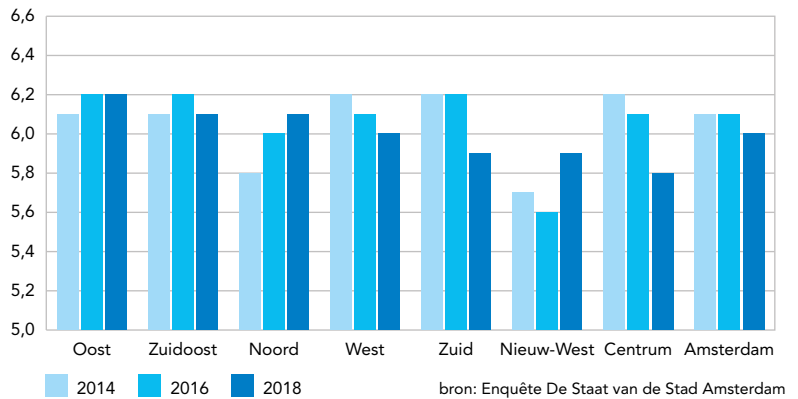
Sociale cohesie

De ervaren sociale cohesie in de buurt wordt bepaald op basis van de volgende stellingen:

Afb. 13.12 Aandeel dat veel tot redelijk vertrouwen in buurtgenoten heeft, 2012-2018 (procenten)

Afb. 13.13 Ervaren sociale cohesie per stadsdeel, 2014-2018 (cijfer tussen 1 en 10)

- De mensen in deze buurt gaan op een prettige manier met elkaar om.
- Ik woon in een (gezellige) buurt waar veel saamhorigheid is.
- Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt horen.
- Ik heb veel contact met mijn directe burenen
- Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling van deze buurt.

Hieruit volgt een schaal lopend van 0 tot 10. Hoe hoger de score, hoe meer sociale cohesie men ervaart in de buurt. Amsterdam haalde in 2018 gemiddeld een 6,0. In 2016 en in 2014 was dit een 6,1. De stadsdelen scores tussen een 6,2 (Oost) en een 5,8 (Centrum). In Centrum, West en Zuid lijkt de sociale cohesie licht af te nemen terwijl die in Oost en Noord eerder toeneemt. In Nieuw-West is de sociale cohesie (5,9) niet langer de laagste van de stad. De cohesie neemt hier toe en is nu even hoog als in Zuid. Dat de sociale cohesie in Nieuw-West toeneemt, komt doordat de sociale cohesie in Geuzenveld-Slotermeer en Osdorp toeneemt. In de Aker-(Nieuw) Sloten is de sociale cohesie gelijk gebleven en in Slotervaart is er sprake van een schommeling. De ervaren sociale cohesie is hoger onder mensen die veel vertrouwen hebben in buurtgenoten. Ook bewoners die frequent contact hebben met burenen ervaren meer sociale cohesie.

Stellen met kinderen ervaren ook meer cohesie (6,6), net als Amsterdammers met een Marokkaanse migratieachtergrond (6,6). Amsterdammers met een westerse migratieachtergrond ervaren de minste sociale cohesie in de buurt (5,8). Ouderen en Amsterdammers met een hoger inkomen.

Veiligheid

Veiligheidsindex

Om de veiligheid van de politieregio Amsterdam⁹ in kaart te brengen, wordt de veiligheidsindex gebruikt. Daarvoor worden alle sociale veiligheidsaspecten en vormen van criminaliteit samengevoegd en vervolgens geïndexeerd. In het kader wordt de samenstelling en berekening van de veiligheidsindex nader toegelicht. De veiligheidsindexscore van de stad Amsterdam is van 2014 tot 2018 ieder jaar afgenomen. Waar deze in 2014 nog 108 was, is deze in 2018 99. De veiligheid in de stad is dus verbeterd. Zoals te zien is in afbeelding 13.14b, is stadsdeel Zuid in 2018 het meest veilig (indexscore=72), gevolgd door Oost (87). De veiligheidsindex in het centrum is het hoogst (134). Dit is sinds 2014 ieder jaar het geval geweest, zie afbeelding 13.14a en afbeelding 13.14b. Ook laten deze afbeeldingen zien dat Burgwallen-Nieuwe Zijde en Burgwallen-Oude Zijde, gelegen in stadsdeel Centrum, in zowel 2014 als 2018 de twee meest onveilige buurten van de politieregio Amsterdam zijn (indexen 189 en 178 in 2018). De meest veilige Amsterdamse buurt was in 2018 Driemond (51), gevolgd door Buitenveldert-West/Station (54). Van 66 van de 87 in Amsterdam onderscheiden gebieden, is de veiligheid, zoals gemeten met de index, tussen 2014 en 2018 verbeterd. In drie gebieden is de index in 2018 hetzelfde als in 2014 en in 19 gebieden is de veiligheid volgens de index verslechterd. De buurten waarvan de veiligheidsindex tussen 2014 en 2018 het meest verslechterd is, zijn Burgwallen-Oude Zijde (165 in 2014, 178 in 2018) en Bijlmer Centrum/Venserpolder (114 in 2014, 126 in 2018).

De veiligheidsindex

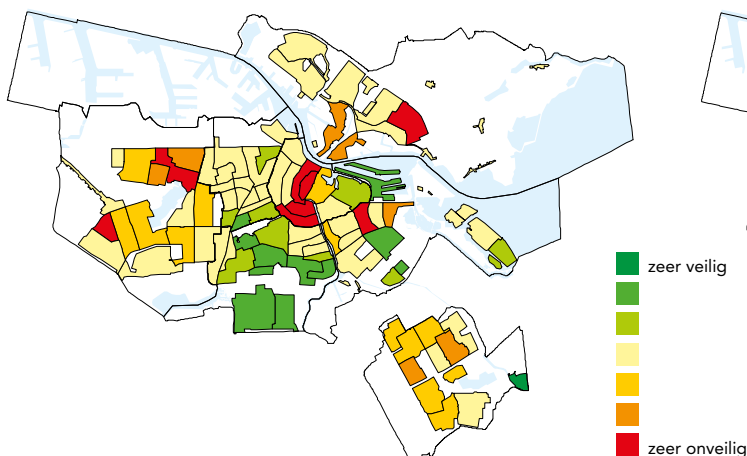
De veiligheidsindex bestaat uit drie deelindexen: de criminaliteitsindex, de overlastindex en de onveiligheidsbelevingsindex.¹⁰ Het gemiddelde van deze drie indexen vormt de totaalscore van de veiligheidsindex. De drie deelindexen bestaan ieder uit deelelementen die iets zeggen over bepaalde veiligheidsaspecten van criminaliteit, overlast of onveiligheidsbeleving. Samen genomen geven zij een totaalbeeld van de veiligheid weer voor ieder onderscheiden gebied (veelal wijken) in de regio.¹¹ De criminaliteitsindex en overlastindex zijn gebaseerd op politiecijfers en enquêtegegevens (uit de Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland) en de onveiligheidsbelevingsindex is enkel gebaseerd op enquêtegegevens.

Het gemiddelde van de regio Amsterdam in 2014 is het basisjaar (index=100) waartegen de cijfers van daaropvolgende jaren zijn afgezet. Hierbij geldt dat een lagere index staat voor meer veiligheid en een hogere index voor meer onveiligheid. Door deze methode is het mogelijk om de ontwikkelingen van wijken met betrekking tot de veiligheid over de jaren heen te volgen en de wijken met elkaar te vergelijken.

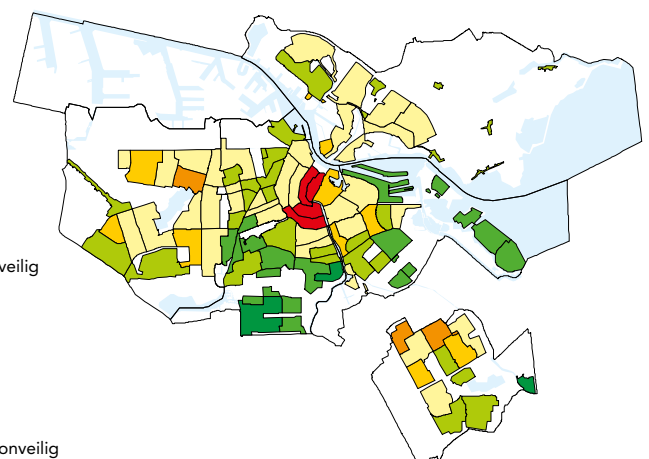
Geregisteerde misdrijven

Als we inzoomen op criminaliteit, dan zien we dat er in de gehele politieregio Amsterdam 88.332 misdrijven werden geregistreerd in 2018. Ten opzichte van 2015, waarin er 103.000 misdrijven werden gepleegd, is dit een afname van 14%. Het merendeel van de misdrijven in de politieregio werd gepleegd in Amsterdam (91%); hier werden in 2018 80.186 misdrijven geregistreerd door de politie. Wel is ook hier een duidelijk afnemende trend te zien vanaf 2015 (15%).¹² De delicten die het meest voorkomen binnen

Afb. 13.14a Veiligheidsindex 2014

Afb. 13.14b Veiligheidsindex 2018

de stad Amsterdam zijn diefstallen van bromfietsen, snorfietsen en fietsen (14%), gevolgd door overige vermogensdelicten (13%) en diefstal uit/vanaf motorvoertuigen (9%).

Doelstellingen High Impact Crimes voor 2015-2018

In december 2014 zijn er in het Regionale Veiligheidsplan van de Gemeente Amsterdam verschillende doelstellingen voor daling van High Impact Crimes opgesteld voor de jaren 2015 tot en met 2018. Onder High Impact Crimes worden vormen van criminaliteit verstaan die het slachtoffer persoonlijk raken, zoals geweld of woninginbraak. In afbeelding 13.15 zijn deze doelstellingen weergegeven met daarbij de aantallen geregistreerde misdrijven. Te zien is dat alle geformuleerde aantallen van de doelstellingen voor High Impact Crimes al in 2015 behaald waren. Dit geldt niet voor het geformuleerde percentage aangiftes van huiselijk geweld.

In 2018 werden 3.463 woninginbraken gepleegd (pogingen en voltooide delicten samen genomen), wat ruim onder de doelstelling van 5.600 woninginbraken of minder ligt (afb. 13.15). Vanaf 2015 is deze doelstelling altijd behaald. Ook het aantal straatroven is al jaren lager dan de doelstelling van 1.700 straatroven of minder. De doelstelling om 250 overvallen of minder te hebben in 2018, is tevens sinds 2015 consistent behaald. Wel is dit aantal registraties vanaf 2015 tot en met 2018 met 28% gestegen. Het aantal geweldsmisdrijven is vanaf 2015 met bijna 13% gedaald. Ook hier is de doelstelling om in 2018 8.150 of minder geregistreerde geweldsmisdrijven te hebben dus al jaren behaald.

Het aantal geregistreerde incidenten van huiselijk geweld in 2018 (5.732) is gedaald ten opzichte van 2016 (6.156) en 2017 (6.160) en ook het aandeel slachtoffers dat er aangifte van doet is gedaald ten opzichte van 2016 en 2017. De doelstelling dat er van 30% van de incidenten aangiften wordt gedaan werd in 2016 net bereikt, maar dit percentage daalde vervolgens in 2017 tot 26% en was in 2018 nog maar 23%.

Verder schommelt het aantal voltooide moord- en doodslagdelicten tussen 2015 en 2018. Zowel tussen 2015 en 2016 als tussen 2017 en 2018 vond er een ruime verdubbeling van dit delict plaats.

Slachtofferschap

In de Veiligheidsmonitor van OIS wordt aan Amsterdammers van 15 jaar en ouder gevraagd of men in de eigen buurt slachtoffer is geweest van verscheidene delicten. Het betreft slachtofferschap van inbraak (poging tot inbraak en daadwerkelijke inbraak), diefstal (autodiefstal, diefstal uit/van auto, fietsendiefstal, zakkenrollerij en overige diefstal), geweld (straatroof, bedreiging en mishandeling) en vandalisme (vernieling en beschadiging auto). Het vaakst zijn Amsterdammers het slachtoffer van vandalisme in de eigen buurt; in 2018¹³ zegt 24% daar de afgelopen 12 maanden slachtoffer van te zijn geweest (afb. 13.16). Dit percentage is de laatste jaren flink afgenomen, in 2010 ging het nog om 42%.

Afb. 13.15 Aantal geregistreerde misdrijven in Amsterdam 2015-2018 en doelstelling 2018

	2015	2016	2017	2018	doelstelling 2018
woninginbraak	5.097	4.326	4.468	3.463	5.600
straatroof	1.449	1.333	1.192	1.237	1.700
overval	176	177	184	226	250
geweldsmisdrijven	7.683	7.631	7.021	6.711	8.150
incidenten huiselijk geweld	–	6.156	6.160	5.732	–
aandeel aangiftes	–	30%	26%	23%	30%
moord en doodslag (voltooid)	15	23	15	24	–
Amsterdam	93.918	89.791	84.755	80.186	–

bron: BVI Rapport 3247 RVR Misdrijven/Politie-eenheid Amsterdam/bewerking OIS

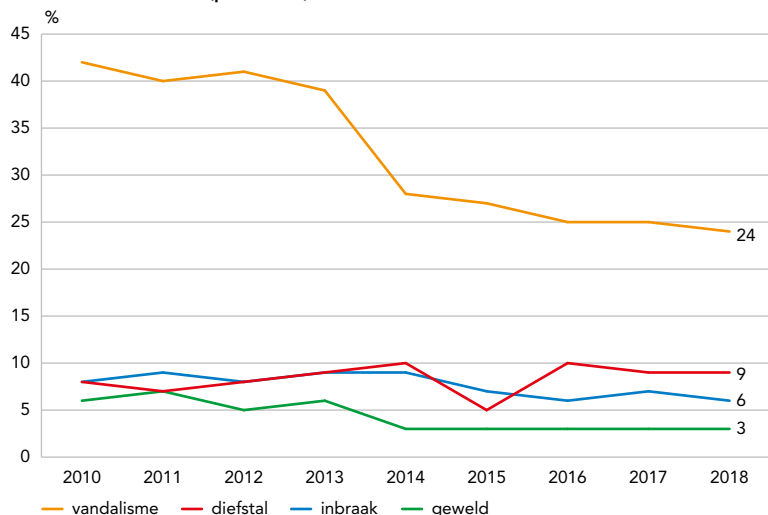
Vandalisme speelt vooral in stadsdeel Centrum. Vier van de tien bewoners zeggen hier slachtoffer te zijn geweest van vandalisme. In de andere stadsdelen ligt dit percentage rond de 20%. Daarnaast zegt 9% van de Amsterdammers slachtoffer te zijn geweest van diefstal, 6% van inbraak en 3% van geweld in de eigen buurt. Bewoners zijn het vaakst slachtoffer van inbraak in Nieuw-West (9%) en het vaakst van diefstal in Centrum (13%).

Jeugdcriminaliteit

Jeugdige verdachten

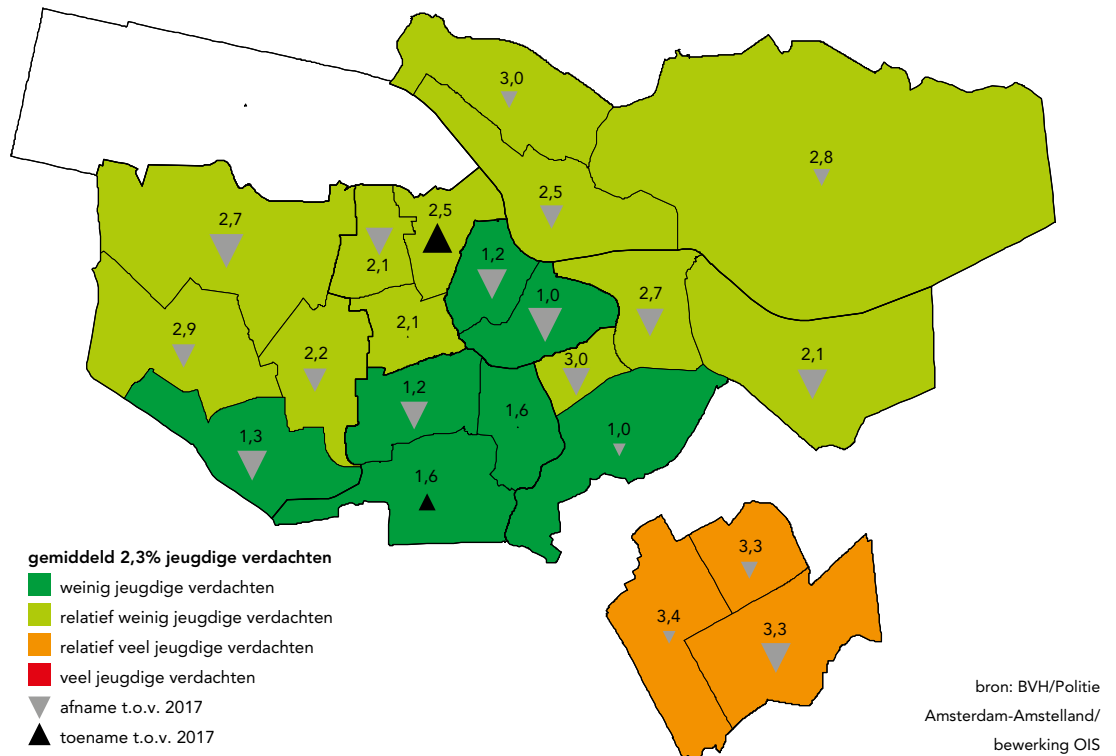
Misdrijven worden relatief vaak door jongeren gepleegd. In 2018 was 2,3% van de 132.000 Amsterdamse jongeren tussen de 12 en 24 jaar verdacht van een misdrijf.¹⁴ Onder de volwassenen van 25 jaar en ouder was dat 0,9%. Het aandeel jeugdige verdachten ligt in Amsterdam hoger dan gemiddeld in Nederland. In 2017 ging het landelijk om 1,8% jeugdige verdachten.¹⁵ In Amsterdam lag dit toen op 2,5%. In stadsdeel Zuidoost wonen relatief de meeste

Afb. 13.16 Slachtoffers van vandalisme, inbraak, diefstal en geweld in de eigen buurt, 2010-2018 (procenten)

bron: Veiligheidsmonitor Amsterdam-Amstelland

Afb. 13.17 Jeugdige verdachten (12-24 jaar) naar wijk (op basis van woonplek), 2018

jeugdige verdachten, 3,3% van de jongeren was hier in 2018 verdacht van een misdrijf. Zij wonen relatief vaak in Bijlmer Oost (3,3%) en Holendrecht/Reigersbos (3,7%). In de stadsdelen Centrum en Zuid wonen juist relatief weinig jeugdige verdachten.

Aandeel verdachten neemt af

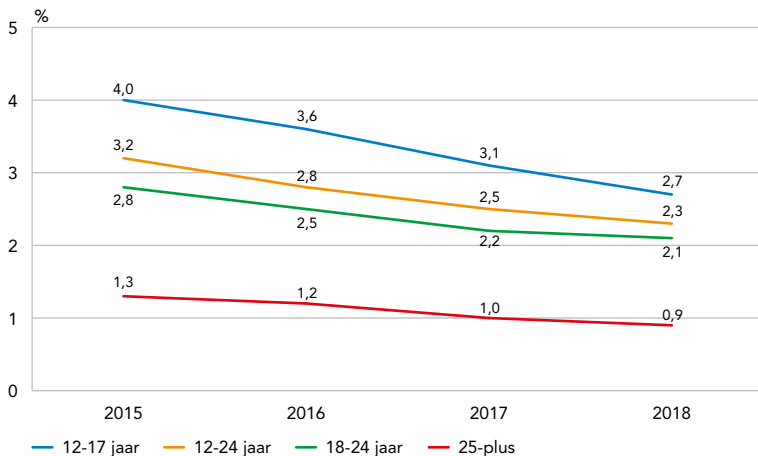
Het aandeel jeugdige verdachten is de laatste jaren afgenomen (afb. 13.18). Dit is te zien onder alle leeftijdsgroepen. Ook het aandeel volwassen verdachten is afgenomen en ligt nu op 0,9%. De daling is sterker onder jongeren dan onder volwassenen. Binnen de jongste leeftijdsgroep (12-17 jaar) is de daling het sterkst: In 2015 was nog 4,0% van 12-17 jarigen

verdacht van een misdrijf, in 2018 is dat 2,7%. Deze dalende criminaliteit is ook landelijk en zelfs internationaal te zien.¹⁶ Wel wordt verondersteld dat de daadwerkelijke criminaliteit waarschijnlijk minder hard daalt dan de geregistreerde criminaliteit.

Minder misdrijven waarvan jongeren verdacht zijn

Naast het percentage van de Amsterdamse jeugd dat is verdacht van een misdrijf, kan worden gekeken naar de misdrijven die gepleegd zijn door verdachte jeugdigen. Van alle misdrijven die in Amsterdam zijn gepleegd en bij de politie zijn geregistreerd, is bij ongeveer een kwart een verdachte bekend (afb. 13.19).

Afb. 13.18 Aandeel verdachten van een misdrijf woonachtig in Amsterdam, naar leeftijdsgroep, 2015-2018 (procenten)

In 2018 zijn er 6.164 misdrijven gepleegd in Amsterdam waarvan jongeren in de leeftijd van 12-24 jaar verdacht worden. Dat is 13% minder dan in 2017 en 27% minder dan in 2015.

Verreweg de meeste misdrijven, zowel door jongeren als volwassenen gepleegd, vinden plaats in stadsdeel Centrum, terwijl ze er niet wonen. Wel is tussen 2017 en 2018 sprake van een relatief grote afname van het aantal misdrijven in Centrum, na een toename tussen 2016 en 2017. Ongeveer een kwart van de misdrijven waarvan jongeren verdacht zijn betrof een High Impact Crime.

De meeste misdrijven waarvan jongeren verdacht worden vonden plaats in Centrum, maar de verschillen per wijk binnen dit stadsdeel zijn groot. De meeste misdrijven werden op de Wallen gepleegd: 682 misdrijven op de Burgwallen-Nieuwe Zijde en op de Burgwallen-Oude Zijde 479 misdrijven. Het aantal misdrijven gepleegd op de Burgwallen-Nieuwe Zijde is flink afgenomen tussen 2017 en 2018 (-28%). Op

de Burgwallen-Oude Zijde is juist een lichte toename te zien (+3%). Na de Wallen worden er in de Bijlmer in stadsdeel Zuidoost ook relatief veel misdrijven gepleegd: 299 in Bijlmer Centrum en 134 in Bijlmer Oost.

Ruim een derde van de jeugdige verdachten van misdrijven in Amsterdam komt niet uit de stad

Van alle misdrijven die in Amsterdam zijn gepleegd door verdachte 12-24 jarigen, is 59% gepleegd door Amsterdamse verdachten en 38% door verdachten die niet in Amsterdam wonen. We zien hierin geen veranderingen door de tijd. Drie procent van de misdrijven is gepleegd door zowel Amsterdamse als niet-Amsterdamse verdachten, zij pleegden dus gezamenlijk een misdrijf.

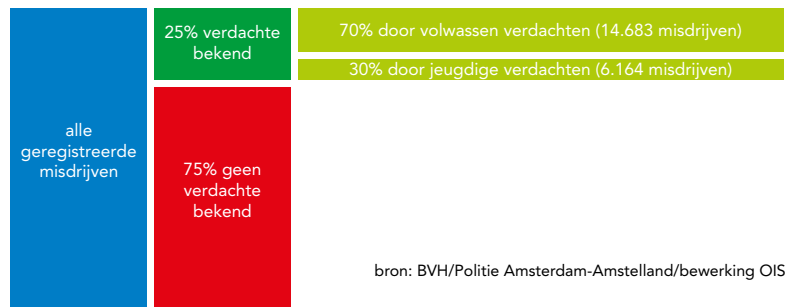
Misdrijven die zijn gepleegd in stadsdeel Centrum werden vooral door verdachten gepleegd die niet in Amsterdam wonen, terwijl misdrijven die werden gepleegd in Nieuw-West, Oost en Noord vooral door Amsterdamse verdachten werden gepleegd (afb. 13.21).

Ondermijnende criminaliteit

Sommige vormen van criminaliteit zijn minder zichtbaar voor de buitenwereld. Deze zogenaamde ondermijnende criminaliteit tast het gezag en de integriteit van de samenleving aan. Criminelen maken rondom de organisatie en het plegen van misdrijven gebruik van diensten van de bovenwereld, door het beïnvloeden of onder druk zetten van legale dienstverleners. De onderwereld raakt hierdoor verweven met de bovenwereld en dit ondermijnt de maatschappij.¹⁷ Voorbeelden zijn het witwassen van crimineel geld, belasting ontduiken, drugscriminaliteit en frauderen met vastgoed. Een groot deel van de ondermijnende criminaliteit in Amsterdam houdt verband met (conflicten op) de drugsmarkt¹⁸, vaak gaat het om cocaïnehandel.¹⁹ Het drugsgeld dat wordt verkregen met deze handel wordt onder andere in Amsterdam geïnvesteerd in woningen, horeca, coffeeshops en toeristenwinkels.

Om de vorm van criminaliteit en de gevolgen daarvan aan te pakken heeft de gemeente in 2017 geïnvesteerd in de versterking van financiële expertise op het gebied van vastgoed, offshore constructies, investeringen in horeca en detailhandel en onderhandse geldleningen om ondermijning aan te pakken.²⁰ In hetzelfde jaar is het landelijke project City Deal; Zicht op ondermijning gestart. De G4 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), de B5 (vijf grootste Brabantse steden), politie, OM en het Rijk werken hierin samen aan het bestrijden van ondermijning. Elke stad voert een onderzoeksproject uit op het terrein van vastgoedfraude of drugscriminaliteit. Amsterdam probeert met data-analyse inzicht te krijgen in patronen en kenmerken van georganiseerde ondermijnende criminaliteit bij vastgoed in handen van stichtingen en verenigingen. Hoofddoel van dit project is het bijdragen aan een versterking en verbetering van de preventieve aanpak van georganiseerde ondermijnende criminaliteit.²¹ In de loop van 2019 zullen de eerste resultaten van het City Deal project bekend worden.

Afb. 13.19 Onderverdeling van alle geregistreerde misdrijven naar bekendheid en leeftijd verdachte

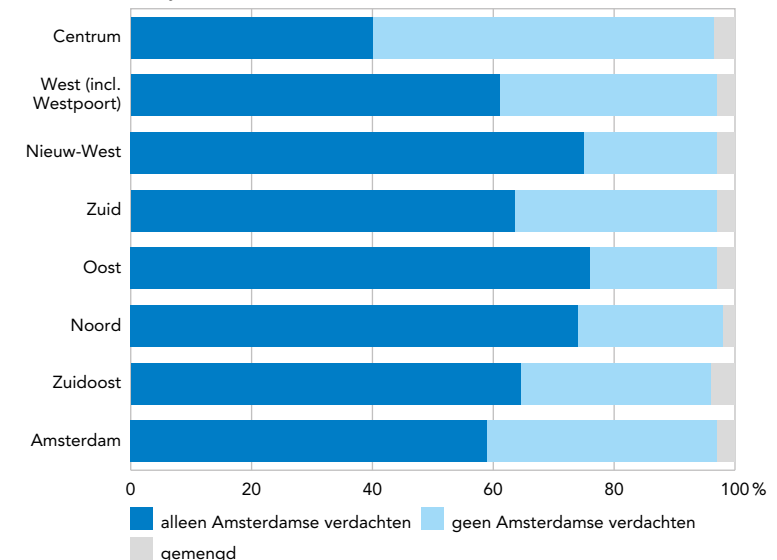

Afb. 13.20 Aantal (geregistreerde) misdrijven gepleegd waarvan jongeren (12-24 jaar) verdacht zijn naar stadsdeel, 2015-2018

Stadsdeel	2015	2016	2017	2018
Centrum	2.522	2.496	2.619	2.140
West (incl. Westpoort)	1.059	900	746	639
Nieuw-West	1.145	961	913	807
Zuid	904	823	721	655
Oost	921	812	687	584
Noord	695	608	460	489
Zuidoost	1.168	1.002	900	815
onbekend	46	26	31	35
Amsterdam	8.460	7.628	7.077	6.164

bron: BVI/Politie Amsterdam-Amstelland/bewerking OIS

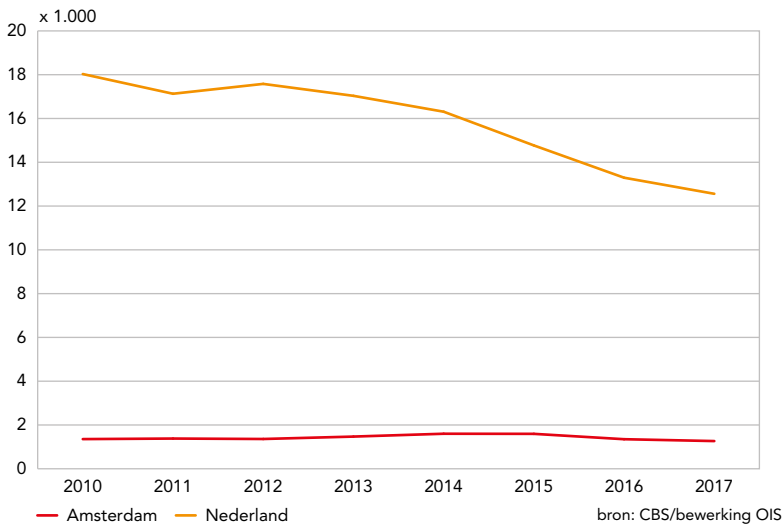
Afb. 13.21 Gepleegde misdrijven per stadsdeel uitgesplitst naar betrokken verdachten (12-24 jaar), 2018

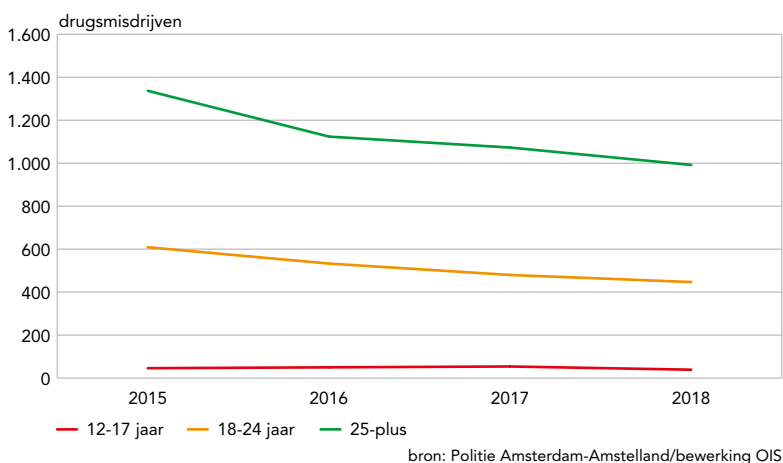
Drugscriminaliteit en -overlast

Het Trendbeeld van de politie laat de ontwikkelingen zien in de Eenheid Amsterdam. Volgens het Trendbeeld van 2018 domineert vooral de cocaïnehandel het beeld van de ondermijnende criminaliteit in Amsterdam, gevolgd door de markten van synthetische drugs en cannabis. In Amsterdam zijn vrijwel alle criminele groeperingen actief op de cocaïnemarkt.²² Recente cijfers over de inbeslaggenomen hoeveel-

Afb. 13.22 Geregisteerde drugsmisdrijven 2010-2017 in Amsterdam en Nederland

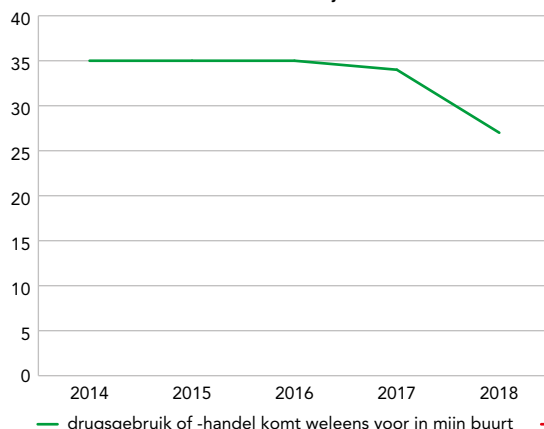

Afb. 13.23 Geregisteerde drugsmisdrijven gepleegd in Amsterdam waarvan een verdachte bekend is, uitgesplitst naar leeftijdsgroep

heden drugs in Amsterdam zijn niet beschikbaar; dit wordt niet meer op een eenduidige manier bijgehouden. Deze cijfers zijn wel bekend over de jaren 2013, 2014 en 2015. Het gaat om respectievelijk 149, 264 en 226 kilo inbeslaggenomen cocaïne (met een gemiddelde waarde van 12 miljoen euro).²³

Afb. 13.24 Drugsgebruik of drugshandel komt weleens voor in mijn buurt

Overheid wil drugscriminelen niet laten uitstromen uit Top600

De Driehoek van burgemeester Femke Halsema, hoofdofficier van justitie en de politiechef laat momenteel onderzoeken of de criteria waaronder criminelen in de Top600 komen, kunnen worden aangepast zodat meer drugscriminelen vallen onder die aanpak.²⁶ De overheid wil tientallen criminelen die zich recentelijk hebben beziggehouden met drugs- of wapenhandel, niet laten uitstromen. Wanneer blijkt dat het werkt om hen langer in de Top600 te houden, zal de opzet worden aangepast.

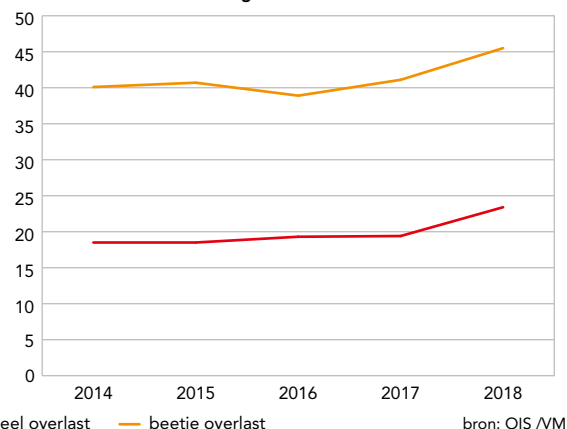
Geregisteerde drugscriminaliteit in Amsterdam veel minder sterk gedaald dan in Nederland

Het CBS geeft cijfers weer van het aantal geregisteerde drugsmisdrijven.²⁴ Hieronder vallen het bezitten van hard- of softdrugs, het produceren hiervan of de handel hierin. Een tijdreeks van deze misdrijven in Amsterdam en in Nederland (zie afb. 13.22) laat de volgende ontwikkelingen zien. In 2010 waren er 1.355 drugsmisdrijven in Amsterdam en tot en met 2014 zijn deze gestegen naar 1.600. Hierna is er een daling geweest in Amsterdam, waarna er uiteindelijk 1.265 drugsmisdrijven waren in 2017. In absolute aantallen is er in de periode 2010-2017 slechts een daling geweest van 90 drugsmisdrijven. Relatief gezien komt dit uit op 7% minder drugsmisdrijven in 2017 ten opzichte van 2010. In Nederland is een sterkere daling waar te nemen: in 2010 betrof het nog 18.030 drugsmisdrijven, in 2017 waren dit er nog 12.560 (-30%).

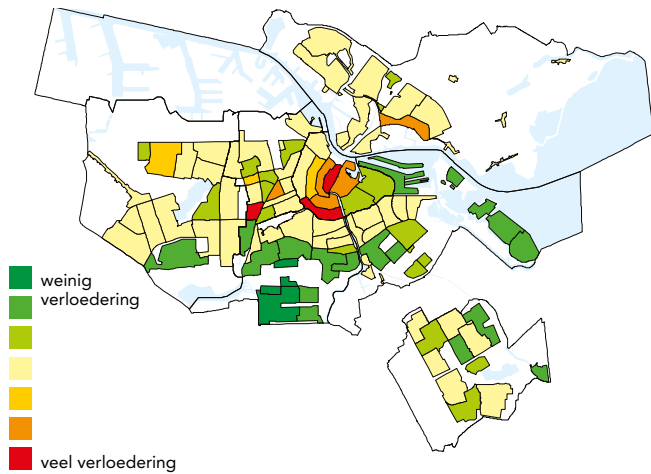
Verdachten van drugsmisdrijven zijn meestal 25-plussers

Bij veel drugsmisdrijven is geen verdachte bekend. Van de drugsmisdrijven waarbij dit wel het geval is, zijn de meeste drugsmisdrijven in Amsterdam gepleegd door 25-plussers.²⁵ In 2015 ging het om 1.337 geregisteerde misdrijven waarvan 25-plussers verdacht werden. In 2018 waren dit er nog 992 (afb. 13.23). Over de hele periode van 2015-2018 is een

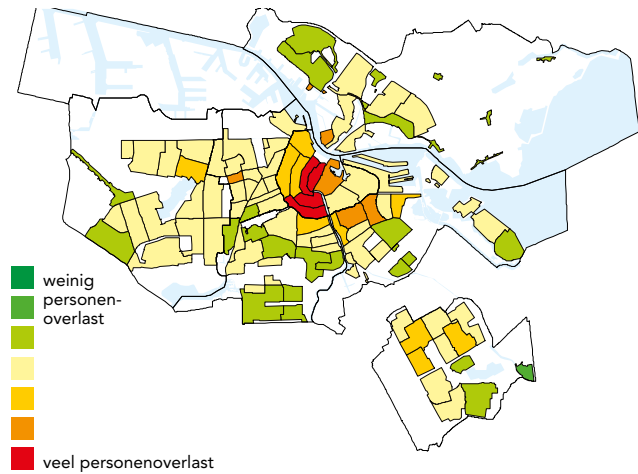
In welke mate ervaart u overlast van drugsgebruik of drugshandel in uw buurt

Afb. 13.25a Verloederingsindex 2018

Afb. 13.25b Personenoverlastindex 2018

bron: OIS/Veiligheidsindex Amsterdam-Amstelland

daling te zien in deze leeftijdscategorie (-26%). Na de 25-plussers is de groep jongvolwassenen (18-24 jaar) de grootste groep geregistreerde verdachten op dit terrein. In 2015 waren dit 609 misdrijven voor deze leeftijdsgroep en dit is gedaald tot 447 geregistreerde misdrijven in 2018 (-27%). De groep tieners (12-17 jaar) is de kleinste groep: in 2015 waren er 46 misdrijven geregistreerd waarvan deze leeftijdsgroep verdacht is, in 2018 ging het om 39 misdrijven. Over de periode 2015-2018 is er een daling van ongeveer 15%.

Amsterdammers nemen minder drugsgebruik of -handel waar in hun buurt maar ervaren er meer overlast van

Aan bewoners in Amsterdam wordt in de Veiligheidsmonitor gevraagd of drugsgebruik of drugshandel weleens voorkomt in hun buurt. Over de periode 2014-2018 is een daling waar te nemen in dat dit weleens voorkomt bij respondenten in de buurt (afb. 13.24). In 2014 hadden 35% van de respondenten hier overlast van, in 2018 was dit 27%. Daarnaast is de mate waarin overlast wordt ervaren van drugsgebruik of -handel in de buurt gestegen: in 2014 ervoer 18% van de respondenten veel overlast, in 2018 ervaart 23% hier veel overlast van. Het aandeel Amsterdammers dat drugsgebruik en drugshandel waarneemt in de buurt neemt af, maar de mate van overlast neemt toe.

Overlast

Naast criminaliteit maakt overlast deel uit van de veiligheid in de stad. Zoals eerder beschreven, is de overlastindex dan ook een van de drie deelindexen van de Amsterdamse veiligheidsindex.

Binnen de overlastindex wordt onderscheid gemaakt tussen de deelindexen verloedering en personenoverlast. Verloedering gaat over vernielingen, bekladding, rommel en hondenpoep op straat en het onderhoud van wegen, paden, pleintjes, perken,

Definitie van overlast

In de veiligheidsindex is overlast gedefinieerd als bedoelde of onbedoelde gedragingen die gericht zijn tegen personen dan wel objecten of goederen (in de openbare ruimte) die niet altijd strafbaar zijn (bijvoorbeeld rondhangende jongeren, scheldpartijen, onbeleefdheden of zwerfvuil, maar ook baldadigheid, graffiti of vandalisme), maar die wel als hinderlijk worden ervaren en daarmee de sociale veiligheid aantasten in een buurt.²⁷

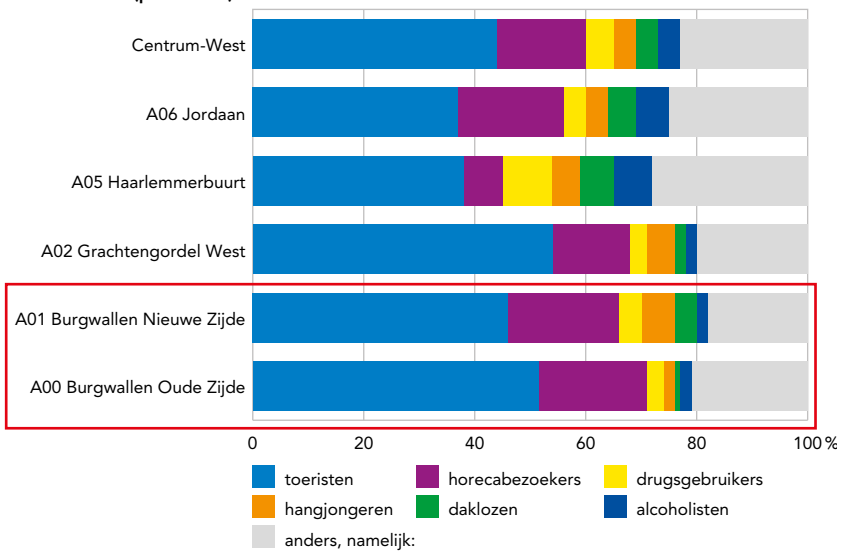
plantsoenen en parken. Personenoverlast betreft overlast van geluid, drugs, burens, jongeren, dronken mensen en andere personen en daarnaast van op straat lastig worden gevallen. Beide deelindexen zijn gebaseerd op politiecijfers en op enquêtegegevens (de VMMA). In afbeeldingen 13.25a-b zijn de indexen van verloedering en personenoverlast voor verschillende gebieden in Amsterdam weergegeven.

De afbeeldingen laten zien dat in het Amsterdamse Wallengebied veel overlast wordt ervaren. De meeste overlast in de stad vindt plaats op de Burgwallen-Oude Zijde en Nieuwe Zijde: daar zijn de overlastindexen het hoogst. Het gaat dan vooral om personenoverlast. We zoomen daarom op deze gebieden in.

Vooral overlast van toerisme en drukte op de Wallen

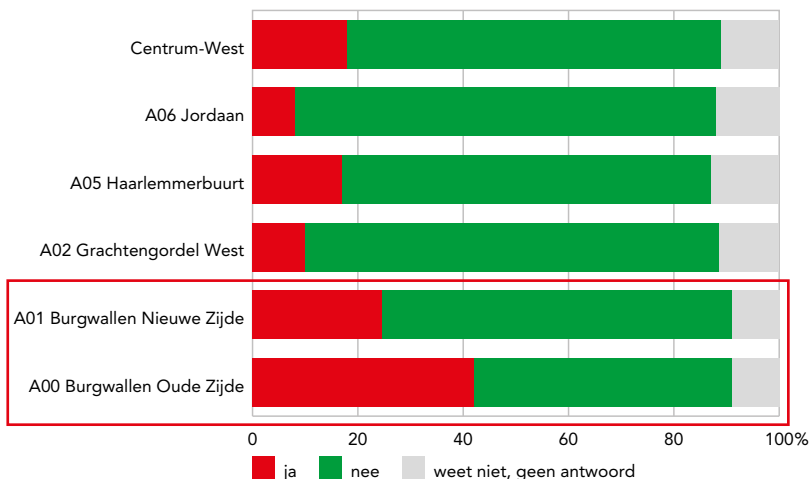
Uit de buurtenquête Centrum 2018²⁸ blijkt dat ongeveer twee derde van de respondenten uit het Wallengebied wel eens overlast van personen ervaart in hun buurt (64% in gebied Burgwallen Nieuwe Zijde en 68% in Burgwallen Oude Zijde). Degenen die personenoverlast ervaren in het Wallengebied, hebben dat vooral van toeristen (46% op de Burgwallen-Nieuwe Zijde en 52% op de Burgwallen-Oude Zijde; afb. 13.26), gevolgd door overlast van horeca-bezoekers (in beide gebieden 20%). Ook blijkt uit de buurt-

Afb. 13.26 Van welke groep personen ervaart u de meeste overlast in de buurt? (procenten)

bron: OIS/Buurtenquête Centrum 2018

Afb. 13.27 Ervaart u wel eens overlast van (nep)drugsdealers in uw directe woon- of werkomgeving? (procenten)

bron: OIS/Buurtenquête Centrum 2018

Aanpak om overlast te verminderen

De overlast in het Wallengebied ontgaat ook de lokale media niet, daarin wordt regelmatig over de problematiek geschreven. Voor 2019 staan er diverse maatregelen op de planning om de overlast te verminderen. Het gaat dan om het verminderen van overlast door bezoekers op straat, het verbeteren en opvolgen van overlast, het verminderen van overlast door (horeca)bedrijven, het realiseren van een schonere binnenstad, het verminderen van overlast door drukte, het verminderen van overlast te water, de overlast van taxi's verminderen en het bevorderen van de diversiteit van het winkelaanbod.³²

enquête Centrum dat overlast (van geluid, verkeer en vervuiling) en een teveel aan bezoekers en toeristen in deze twee gebieden relatief vaak als verhuisredenen worden genoemd. Ander onderzoek laat zien dat een derde van de Amsterdammers (vanuit de hele stad) aangeeft minder vaak naar het Wallengebied te gaan dan een paar jaar eerder, voornamelijk vanwege de drukte en het toerisme.²⁹

Amsterdammers verwachten rustiger Wallengebied zonder raamprostitutie

Een van de redenen waarom de Wallen een toeristische aantrekkingskracht hebben, is de raamprostitutie. Hoewel ruim de helft (54%) van de Amsterdammers de Wallen als meest geschikte locatie acht voor raamprostitutie, verwacht ruim driekwart (78%) dat de Wallen (veel) rustiger zouden worden als de ramen er zouden worden gesloten.³⁰ Wat sluiting van de ramen voor het imago van de stad zou betekenen is echter een ander verhaal: daarover zijn de meningen sterk verdeeld. Het aandeel dat denkt dat dit (redelijk) positief is voor het imago van de stad is even groot (31%) als het deel dat denkt dat het negatief is voor het imago (31%), net als het aandeel dat neutraal is (30%).

Overlast op en rond het water vooral door geluid

De Amsterdamse binnenstad is ook populair vanwege de grachten waar veel mensen graag gebruik van maken. Het intensieve gebruik van de grachten gaat echter ook gepaard met overlast. Uit kwalitatief onderzoek³¹ onder bewoners van diverse grachtengebieden blijkt geluidsoverlast, veroorzaakt door versterkte muziek en stemgeluid van opvarenden (hard praten, schreeuwen, joelen, juichen en zingen), het voornaamste probleem. De geluidsoverlast wordt vooral veroorzaakt door grote groepen mensen op één boot die (veel) alcohol nuttigen. Ook bootfiles, waarmee lawaai, gevaar, stank en onbeschoft gedrag gepaard gaan, zorgen voor overlast. Andere ergernissen zijn het dumpen van afval (in het water en op de kade), het niet kennen of naleven van regels en te hard varen.

Eén van de onderzochte locaties was de Oudezijds Voorburgwal. Specifieke problemen die daar werden genoemd zijn bijvoorbeeld overlast van straatmuzikanten (opvarenden van boten reageren op de muzikanten) en geluidsoverlast van interactie tussen boten en terrassen. Verder is er sprake van galm onder bruggetjes, worden grachtzitters (mensen die aan de randen zitten te eten en drinken) als specifieke overlastveroorzakers benoemd en is er overlast van proppers die klanten lokken in hun boten.

Relatief veel overlast van (nep)drugsdealers, maar het neemt af

Hoewel bewoners en ondernemers niet de meeste overlast ervaren van drugsgebruikers (afb. 13.27), wordt er op de Wallen wel relatief veel overlast ervaren van (nep)drugsdealers: op de Burgwallen Nieuwe Zijde ervaart 25% daar wel eens overlast van en op de Oude Zijde 42% (tegenover 18% in gebied Centrum-West). Wel nam dit type overlast in beide gebieden af ten opzichte van 2017.

Agressie en geweld tegen handhavers

Meerderheid van de handhavers heeft te maken met agressie en geweld

Waar veiligheidsrisico's en overlast voorkomen moeten worden, kan handhaving worden ingezet. Uit onderzoek van OIS blijkt dat een groot deel (86%) van de handhavers in 2017 een agressie- of geweldsincident heeft meegemaakt.³³ Uit de hoofdcategorieën van agressie en geweld blijkt dat 85% (non)verbale agressie heeft meegemaakt, bijna driekwart persoonlijke bedreiging en ruim de helft fysieke agressie. Uitgesplitst naar type incident zijn de meeste onderzochte handhavers wel eens beledigd (84% in 2017) en bijna twee derde (64%) is getreiterd. De helft van de handhavers heeft te maken gehad met discriminatie (50%) en bijna de helft heeft te maken gehad met een poging tot schoppen, slaan of verwonden (46%). Seksuele intimidatie en aanranding komen ook voor (respectievelijk 16% en 7% van de ondervraagde handhavers heeft hiermee te maken gehad).

Acht van de tien handhavers die meededen aan het onderzoek, verrichten weleens een aanhouding. Van deze handhavers heeft 60% soms of vaak te maken met agressie of geweld tijdens het doen van een aanhouding. Bijna een vijfde (18%) heeft zelden te maken met agressie of geweld en 16% heeft hier in deze situatie nooit mee te maken.

Veiligheidsthema's voor de komende tijd

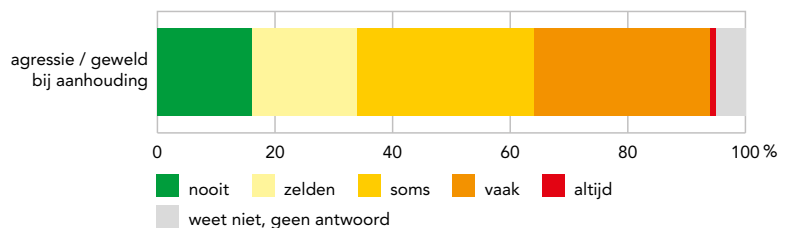
Eens in de vier jaar wordt voor de regio Amsterdam-Amstelland een Regionaal Veiligheidsplan (RVP) vastgesteld. In dit plan schrijft de gemeente Amsterdam samen met de regiogemeenten (Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Ouder-Amstel en Uithoorn),

Afb. 13.28 Ervaringen met incidenten in het afgelopen jaar per subcategorie (minimaal één keer meegemaakt), 2017 (n=177, procenten)

	%
belediging	84
treiteren	64
moeilijk/onmogelijk maken of juist dwingen tot handelingen/werkzaamheden	61
vernedering	59
opzettelijk schaden van naam, eer of reputatie	58
beetpakken, duwen, trekken, slaan, spugen, gericht gooien met voorwerpen	53
discriminatie	50
poging tot schoppen, slaan, verwonden	46
volgen, stalken, intimidatie	41
mishandeling, verwonden, schoppen	29
seksuele intimidatie	16
aanranding	7

bron: OIS

Afb. 13.29 Ervaring met geweld en/of agressie bij een aanhouding, 2017 (n=141, procenten)

bron: OIS

de politie-eenheid Amsterdam-Amstelland en het Openbaar Ministerie de ambities op het gebied van veiligheid voor de komende periode. In het kader is hier meer over te lezen.

Regionaal Veiligheidsplan 2019-2022

Het Regionaal Veiligheidsplan (RVP) geldt voor vier jaar, maar kan jaarlijks worden aangepast. Mede aan de hand van de Regionale Veiligheidsrapportage wordt periodiek gekeken of bijsturing noodzakelijk is. In vier jaar kan veel gebeuren en de veiligheidscontext verandert constant. Door een focus te leggen op het 'hoe', blijft voldoende ruimte beschikbaar om mee te bewegen met actuele ontwikkelingen.³⁴

De huidige ambitie, 'het verder verbeteren van de veiligheid in de regio door het verminderen van criminaliteit en overlast', is nog steeds actueel en daarmee ook bruikbaar voor het RVP 2019-2022. Er wordt gezocht naar nieuwe manieren om veiligheidsproblemen aan te pakken. Dit wordt gedaan met betrokkenheid en inzet van partners, bewo-

ners en bedrijven. De regionale veiligheidsthema's voor de komende jaren zien er als volgt uit:

- Zorg voor sterke en veilige buurten
- Aanpak jeugdoverlast en -criminaliteit
- Toenemende drukte en groei
- Tegengaan van georganiseerde, ondermijnende criminaliteit. Voorkomen en bestrijden van (dreigend) terrorisme en radicalisering
- Bestrijding discriminatie en het tegengaan van intolerantie
- Cybercrime en gedigitaliseerde criminaliteit
- Blijven voorkomen en opsporen van High Impact Crimes
- Zorg voor slachtoffers en kwetsbare groepen

Noten

- 1 Bron: OIS. *Buurt enquête Centrum 2018. Rapportage Centrum West en rapportage Centrum-Oost*. Amsterdam, juli 2018.
- 2 Bron: Rigo. *Veerkracht in het corporatiebezit. Kwetsbare bewoners en leefbaarheid. Eindrapport*. Oktober 2018.
- 3 Bron: Rigo. *Leefbaarheid en sociaal beheer. Ontwikkelingen in Amsterdam e.o.* Mei 2019.
- 4 Bron: Onderzoek en Statistiek. *De Staat van de Stad Amsterdam VII. Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. Amsterdam, september 2013.
- 5 Bron: OIS. *Imago Zuidoost 2018*. December 2018.
- 6 Bron: OIS. *Monitor Detailhandel 2018*. Februari 2019.
- 7 Zie het hoofdstuk Mobiliteit.
- 8 Bron: Onderzoek en Statistiek. *De Staat van de Stad Amsterdam VII. Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. September 2013.
- 9 Onder de politieregio Amsterdam vallen de gemeenten Amsterdam, Aalsmeer, Amstelveen, Ouder-Amstel en Uithoorn.
- 10 Bron: OIS. *Verantwoording Veiligheidsindex 2014*. Amsterdam, 2015.
- 11 Alle indexen worden in principe berekend op wijkniveau, mits er voldoende mensen wonen. Is dat niet het geval dan wordt een wijk samengenomen met een andere wijk of buiten beschouwing gelaten. In enkele gevallen zijn de wijken zo groot dat ze opgesplitst zijn in deelgebieden.
- 12 Bron: Gemeente Amsterdam, OOV. *Regionale Veiligheidsrapportage, Amsterdam-Amstelland 2018*. Amsterdam, maart 2019.
BVI Rapport 3247 RVR Misdrijven
- 13 Betreft de periode mei 2018 tot en met april 2019.
- 14 Bron: OIS. *Criminaliteitsbeeld 2018*. Amsterdam, 2019.
- 15 Bron: CBS. *Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018*. Den Haag, 2018.
- 16 Bron: WODC. *Monitor Jeugdcriminaliteit 2018*. Den Haag, 2018.
- 17 Bron: Rijksoverheid. www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondermijning/ondermijnende-criminaliteit
- 18 Bron: Politie. *Trends en ontwikkelingen in de eenheid Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- 19 Bron: Politie. *Trends en ontwikkelingen in de eenheid Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- 20 Bron: Gemeente Amsterdam.
www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/veiligheid/veiligheid-in-feiten-cijfers/
- 21 Bron: *Staatscourant*. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2017-48699.html>
- 22 Bron: Politie. *Trends en ontwikkelingen in de eenheid Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- 23 Bron: Politie. *Trends en ontwikkelingen in de eenheid Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- 24 De geregistreerde misdrijven zijn misdrijven die door de politie zijn vastgelegd in een proces-verbaal van aangifte of in een opgemaakt proces-verbaal.
- 25 Bron: OIS. *Criminaliteitsbeeld 2018*. Amsterdam, 2019.
- 26 Bron: Het Parool. *Top600 criminele jongeren meer toegespitst op drugshandel*. Amsterdam, 11 februari 2019.
- 27 Bron: OIS. *Verantwoording Veiligheidsindex 2014*. Amsterdam, 2015.
- 28 Bron: OIS. *Buurtenquête Centrum 2018*. Centrum-West. Amsterdam, 2018.
- 29 Bron: OIS. *Amsterdammers over het Wallengebied*. Amsterdam, 2019.
- 30 Bron: OIS. *Amsterdammers over het Wallengebied*. Amsterdam, 2019.
- 31 Bron: OIS. *Overlast op en rond het water in Centrum*. Amsterdam, 2018.
- 32 Bron: Het college van burgemeester en wethouders van Amsterdam. *Maatregelen binnenstad 2019*. Amsterdam, 2018.
- 33 Bron: OIS. *Geweld en agressie tegen handhavers*. Amsterdam, 2018.
- 34 Bron: *Regionaal Veiligheidsplan Amsterdam-Amstelland 2019-2022*.

14

Cumulatie en ruimtelijke verdeling van participatie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de verdeling van diverse participatierreinen naar gebieden en groepen bewoners. In welke delen en gebieden van de stad wordt er veel geparticipeerd en in welke juist weinig? Welke herkomstgroepen participeren relatief weinig en welke relatief veel? En waar in de stad zien we cumulaties van achterstanden en hoe vergaat het kwetsbare groepen?

Auteur: Hetty van Kempen

Kernpunten

- De gemiddelde leefsituatie is sinds 2012 licht toegenomen van een score van 104 (2012 en 2014) naar een score van 105 in 2016 en 2018. Deze vooruitgang geldt echter niet voor de door ons onderscheiden kwetsbare groepen (lage middeninkomens met een huurhuis, jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond, en ouderen en 45-plussers die geen baan hebben). Voor deze drie groepen is de gemiddelde leefsituatie gelijk gebleven of zelfs iets gedaald.
- De stadsdelen Centrum en Zuid kennen onveranderd de hoogste participatiegraad en Noord en Zuidoost de laagste. In Nieuw-West vallen de grote verschillen binnen het stadsdeel op: de hoogste participatie zien we in De Aker, Sloten en Nieuw-Sloten en de laagste in Slotermeer-Geuzenveld-Sloterdijken en Osdorp.
- Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond participeren onveranderd veel lager op bijna alle domeinen dan Amsterdammers zonder migratieachtergrond of met een westerse achtergrond. Opvallend is dat de ervaren sociale cohesie onder deze groep juist vaak hoger is.
- Evenals in vorige jaren, participeren 65-plussers en Amsterdammers van 45-65 jaar die afhankelijk zijn van een uitkering op bijna alle domeinen minder dan gemiddeld. Het gaat om een vrij forse groep van 16% van de bevolking.
- De meest kwetsbare Amsterdammers (kwetsbaar op drie of vier domeinen conform definitie SCP) hebben een zeer lage score op de Leefsituatie-index (85, vergeleken met 105 als stedelijk gemiddelde) en ook op de losse onderdelen van participatie.

In de voorgaande hoofdstukken is de participatie van groepen op verschillende terreinen besproken. In dit hoofdstuk wordt gekeken op welke geografische plekken in de stad en onder welke groepen de achterstanden in participatie cumuleren. We doen dat voor verschillende groepen die zijn gebaseerd op migratieachtergrond of woongebied (stadsdelen en gebieden). Daarmee geven we inzicht in herkomstgroepen en delen van de stad die mogelijk achterblijven of juist voorlopen op bepaalde participatierreinen. Daarnaast besteden we aandacht aan de participatie van drie groepen waarvan bekend is dat ze momenteel al achterblijven¹ en/of meer dan anderen kunnen worden getroffen door maatregelen op het gebied van o.a. huren en toeslagen door het Rijk en de gemeente. Dit betreft jongeren met een migratieachtergrond, mensen met een laag middeninkomen wonend in een huurhuis, en mensen boven de 45 die niet deelnemen aan het arbeidsproces. Deze drie groepen hebben we ook in de voorgaande drie edities van De Staat van de Stad onder de loep

genomen. In deze editie zullen we ook aandacht besteden aan een vierde groep, namelijk Amsterdammers die op minimaal drie domeinen een kwetsbare positie innemen.

Participatie en leefbaarheid naar woongebieden

De afbeeldingen 14.1 en 14.2 laten per stadsdeel en gebied de scores zien op verschillende domeinen van participatie. De stadsdelen en gebieden die onder het gemiddelde scoren op een domein, zijn in de figuren rood gekleurd. De stadsdelen en gebieden waar het op de specifieke indicator beter dan gemiddeld gaat, zijn groen gekleurd en waar het stadsdeel/gebied gemiddeld scoort op een bepaalde indicator, is deze geel gekleurd. Door de verschillende indicatoren naast elkaar te plaatsen ontstaat een schematische weergave van de positie van elk stadsdeel/gebied.

Afb. 14.1 Rangorde van stadsdelen naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2018

	ondervijis	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107
West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Nieuw-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Zuid	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108
Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	106
Noord	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102
Zuidoost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam³

Stadsdelen

De voorgaande hoofdstukken lieten veel verschillen in leefsituatie, participatie, onderwijs en welvaart zien tussen de verschillende stadsdelen. Afbeelding 14.1 somt de verschillen tussen stadsdelen in participatie op. De scores zijn gebaseerd op, afhankelijk van de indicator, enquêtegegevens uit de Staat van de Stad, registratiegegevens, de regionale enquête beroepsbevolking en de enquête Wonen in de Regio Amsterdam.² Zoals we ook in eerdere edities van de Staat van de Stad zagen, is de participatie in stadsdelen waar veel mensen met een lage sociaaleconomische status (SES) wonen (zoals Zuidoost en Noord) lager dan in stadsdelen waar relatief weinig mensen met een lage SES wonen (zoals Centrum en Zuid).

Leefsituatie

De gemiddelde Leefsituatie-index (SLI) voor de stad als geheel is in 2018 met een score van 105 gelijk aan die van 2016 (zie voor een toelichting hoofdstuk 1). Evenals in vorige jaren zien we grofweg een driedeling in de scores op de indicatoren tussen de stadsdelen, waarbij Zuid en Centrum de hoogste scores laten zien (respectievelijk 108 en 107), en Zuidoost (101) en Noord (102) de laagste. De situaties van Oost (106), West (105) en Nieuw-West (103) vallen daar tussenin. In de stadsdelen West, Oost en Zuidoost is de Leefsituatie-index hetzelfde gebleven ten opzichte van 2016. In de stadsdelen Noord en Nieuw-West is de Leefsituatie-index gestegen, beide met 2 punten. In Centrum en Zuid is de Leefsituatie-index iets afgenomen. De verschillen tussen de stadsdelen zijn ook afgenomen. In 2016 was het verschil tussen het hoogst en laagst scorende stadsdeel 9 punten, in 2018 is het verschil nog 7 punten. Of onderlinge verschillen ook *binnen* de stadsdelen afnemen, zal in de volgende paragraaf aan de orde komen.

Overige ontwikkelingen

Ook op de andere domeinen zien we grofweg een tweedeling tussen Centrum en Zuid enerzijds, en Zuidoost, Noord (en in mindere mate: Nieuw-West) anderzijds. Oost en West vallen tussen de hoge scores van Centrum en Zuid en de lage scores van Noord, Zuidoost (en Nieuw-West) in. Noord en Zuidoost laten relatief ongunstige cijfers zien op het domein onderwijs, wat betekent dat daar een relatief hoog aandeel kinderen is met een advies PRO/LWOO. Hetzelfde geldt voor Nieuw-West; echter, de schoolresultaten zijn daar sterk afhankelijk van het gebied, met De Aker die zeer goed scoort en Sloterveer-Geuzenveld-Sloterdijken en Osdorp die ruim onder het gemiddelde scoren (zie ook de volgende paragraaf).

Wat betreft de werkloosheid zien we een sterke afname in de stad als geheel in vergelijking met de vorige Staat van de Stad van 7% in 2014 (de werkloosheidscijfers lopen altijd een paar jaar achter vanwege registratie) naar 3% in 2017. In alle stadsdelen heeft de werkloosheid in 2017 een laag niveau; alleen in Noord valt het hoger uit dan gemiddeld (4% werkloosheid in 2017).

De lage werkloosheid komt ook tot uiting in het gemiddeld besteedbaar inkomen, dat in alle stads-

delen hoger is dan twee jaar geleden. Echter, er zijn wel verschillen in de mate van groei: de groei in het besteedbaar inkomen is het sterkst in Centrum en Zuid (een stijging van respectievelijk 21 procent en 22 procent ten opzichte van 2 jaar geleden) en het minst groot in Zuidoost en Nieuw-West (beide een stijging van 13 procent).

Gebiedsindeling

In het kader van het gebiedsgericht werken is de stad opgedeeld in 22 gebieden. Deze gebieden kennen vaak grotere onderlinge verschillen dan de stadsdelen, doordat de stadsdelen groot en divers zijn en extremen binnen het stadsdeel elkaar uitmiddelen. Daardoor is het ook interessant om naar de kleinere gebieden van de Amsterdamse gebiedsindeling te kijken. Figuur 14.2 laat zien dat de verschillen binnen de stadsdelen aanzienlijk zijn.

De meeste domeinen van participatie vallen, evenals in vorige jaren, relatief positief uit in de gebieden in de stadsdelen Centrum en Zuid. Daarbij valt op dat Centrum-West op een behoorlijk aantal items lager scoort dan in 2016, namelijk op de Leefsituatie-index (van 110 in 2016 naar 106 in 2018), sociale cohesie, schone en hele buurt, rapportcijfer woonomgeving, inzet voor buurt of stad, deelname aan sport, en deelname aan een vereniging. We hebben niet onderzocht waar dit mee te maken heeft. Er zou mogelijk een verband kunnen bestaan met de toegenomen drukte in (delen van) het gebied, met name voor de indicatoren schoon en heel, rapportcijfer woonomgeving en sociale cohesie. Of hier een samenhang bestaat met de toegenomen drukte zal worden onderzocht in de rapportage 'toeristische draagkracht' die OIS in het kader van Stad in balans verwacht uit te brengen in de tweede helft van 2019. Hierin zal op wijkniveau worden gekeken naar de ontwikkeling en samenhang tussen verschillende indicatoren.

Ook in Buitenveldert/Zuidas valt op dat de scores relatief laag zijn en ook lager uitvallen dan in 2014 en 2016. Dit geldt voor de Leefsituatie-index (van 109 in 2014 naar 104 in 2018), sociale integratie, sociale cohesie, ervaren gezondheid, rapportcijfer woonomgeving, inzet voor buurt of stad, deelname aan sport, en deelname aan een vereniging. Niet alleen de scores op deze indicatoren zijn lager, maar indicatoren 'verschieten' ook van kleur, wat wil zeggen dat de scores gedaald zijn ten opzichte van het stedelijk gemiddelde.

Leefsituatie

Als we naar de 22 gebieden kijken, dan valt het grote verschil op in de leefsituatie tussen het gebied met de hoogste score (Oud-Zuid, 112) en de gebieden met laagste score (Oud Noord en Bijlmer-Centrum, 99), een absoluut verschil van 13 punten.

De gebieden in Noord en Zuidoost kennen een relatief lage Leefsituatie-index, Noord Oost uitgezonderd. In Nieuw-West valt op dat de gebieden extremen vertegenwoordigen: Sloterveer-Geuzenveld-Sloterdijken en Osdorp hebben een lage Leefsituatie-index, terwijl deze in De Aker, Sloten en Nieuw Sloten vrij hoog ligt. Slotervaart valt tussen deze extremen in.

Afb. 14.2 Rangorde van gebieden naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2018

	onderwijs	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	schoon en heel (versus verloedering)	rapportcijfer woonomgeving	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
Centrum-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	106
Centrum-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108
Westerpark	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107
Bos en Lommer	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Oud-West/De Baarsjes	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	106
Geuzenveld-Slotermeer-Sloterdijken	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
Osdorp	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	100
De Aker, Sloten en Nieuw Sloten	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	110
Slotervaart	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
Oud-Zuid	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	112
Buitenveldert/Zuidas	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	104
De Pijp/Rivierenbuurt	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	107
Oud-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Indische Buurt/Oostelijk Havengebied	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Watergraafsmeer	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108
IJburg/Zeeburgereiland	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	109
Noord-West	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	103
Oud-Noord	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
Noord-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	105
Bijlmer-Centrum	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	99
Bijlmer-Oost	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	101
Gaasperdam/Driemond	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	102

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

Overige ontwikkelingen

Ook op de andere domeinen zien we verschillen tussen de gebieden binnen de stadsdelen. In Noord zien we dat Oud Noord relatief achterblijft op werk en welvaart ten opzichte van de andere twee gebieden in het stadsdeel.

In Zuidoost blijven Bijlmer-Centrum en Bijlmer-Oost achter op het gebied van werk en welvaart vergeleken met Gaasperdam/Driemond. Op andere aspecten laat Bijlmer-Centrum wel relatief gunstige scores zien, zoals op sport, sociale cohesie, activiteiten in verenigingen en ervaren gezondheid. In Nieuw-West zien we dat Slotermeer-Geuzenveld-Sloterdijken op drie belangrijke gebieden achterblijft, namelijk onderwijs, werk en welvaart. In Osdorp en Slotervaart zien we ook enige achterstand vergeleken met het vierde gebied, De Aker, Sloten en Nieuw-Sloten, maar in mindere mate.

In Centrum en Zuid scoren de gebieden bijna zonder uitzondering gemiddeld tot positief op alle domeinen. In West liggen de scores voor Bos en Lommer gemiddeld wat lager dan voor Oud-West/De Baarsjes en Westerpark – met uitzondering van de werkloosheid, die relatief laag is in Bos en Lommer. Op het gebied van onderwijs en welvaart loopt Bos en

Lommer wel achter op de andere twee gebieden.⁴ In Oost zien we dat Oud-Oost iets achterblijft op de andere twee gebieden, met name op de domeinen welvaart, ervaren gezondheid en sociale cohesie.

Participatie en leefbaarheid naar migratieachtergrond

In de voorgaande hoofdstukken kwamen grote verschillen in participatie tussen groepen met een verschillende migratieachtergrond naar voren. Afbeelding 14.3 geeft in één oogopslag inzicht in de belangrijkste verschillen tussen migratieachtergronden op de diverse domeinen.⁵

Leefsituatie

De Leefsituatie-index is, evenals in eerdere jaren, met afstand het minst gunstig voor Amsterdammers met een Marokkaanse migratieachtergrond (score 96). Wel is de score voor deze groep twee punten vooruit gegaan ten opzichte van 2016. De Leefsituatie-index van Amsterdammers met een Turkse achtergrond is met een score van 97 onveranderd ten opzichte van 2016. Voor Amsterdammers met een Surinaamse

Afb. 14.3 Rangorde van groepen gebaseerd op migratieachtergrond naar participatie, leefbaarheid en de Leefsituatie-index, 2018

	werk	welvaart	sport	uitgaan	actief in vereniging	sociale integratie (vs. sociaal isolement)	politieke interesse	ervaren gezondheid	sociale cohesie	inzet buurt of stad	Leefsituatie-index
Surinaams	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	98
Turks	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	97
Marokkaans	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	96
overig niet-westers	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	100
totaal niet-westers	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	98
westers	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108
Nederlands	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	108

- relatief veel participatie op dit terrein, score hoger dan gemiddeld voor Amsterdam
- gemiddelde participatie op dit terrein, score rond het gemiddelde voor Amsterdam
- relatief weinig participatie op dit terrein, score lager dan gemiddeld voor Amsterdam

migratieachtergrond zien we een lichte daling, van 99 in 2016 naar 98 in 2018. De Amsterdammers van een overige niet-westerse migratieachtergrond hebben een gemiddelde SLI-score van 100.

De gemiddelde leefsituatie is, evenals in vorige edities van De Staat van de Stad, het gunstigst voor Amsterdammers met een westerse of Nederlandse achtergrond: de gemiddelde SLI-score is, evenals in 2016, 108 voor deze twee groepen.

Overige ontwikkelingen

Op het gebied van werk⁶ en welvaart zien we dat Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld lager scoren dan Amsterdammers met een westerse of Nederlandse achtergrond. In dit opzicht zien we geen veranderingen ten opzichte van vorige jaren. De resultaten voor welvaart (inkomen) zijn in lijn met de landelijke cijfers die CPB (2019) publiceerde: in deze policy brief zien we ook dat niet-westerse groepen sterk achterblijven in inkomen op mensen zonder migratieachtergrond. Bovendien laat die studie zien dat de inkomensverschillen ook over generaties blijven bestaan.⁷ Ook op de andere aspecten van participatie zien we dat Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond lager scoren dan anderen. Alleen op het gebied van sociale cohesie zien we een ander beeld: waar in het algemeen ondergemiddeld wordt gescoord op participatiematen door Amsterdammers van niet-westerse afkomst en bovengemiddeld door Amsterdammers van westerse en Nederlandse afkomst, is dat voor sociale cohesie precies andersom. Amsterdammers van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst scoren juist hoger op sociale cohesie dan Amsterdammers van westerse en Nederlandse afkomst. Ook in voorgaande edities van de Staat van de Stad zagen we een hogere sociale cohesie onder Amsterdammers met een niet-westerse achtergrond, vooral met een Turkse of Marokkaanse achtergrond.

Participatie en leefbaarheid van kwetsbare groepen

Vier kwetsbare groepen

In De Staat van de Stad rapportage over 2012 hebben we voor het eerst drie mogelijk kwetsbare groepen benoemd: jongeren met een migratieachtergrond, mensen met een laag middeninkomen wonend in een huurhuis en mensen boven de 45 die niet deelnemen aan het arbeidsproces. Van deze groepen weten we uit de literatuur dat ze een grotere kans hebben op een verminderde participatie op diverse terreinen. Zij zijn daarnaast geraakt door een aantal kabinetsmaatregelen die de afgelopen jaren zijn doorgevoerd, waardoor hun participatiepositie mogelijk nog meer is aangetast (zie kader 14.1). Dit is de reden dat we in de vorige drie rapportages (2012, 2014 en 2016) speciale aandacht aan de positie van deze groepen hebben besteed. Nu kijken we wederom hoe het is gesteld met de positie van de drie groepen. Daarnaast is een kwetsbaarheidsmaat meegenomen die in kaart brengt op hoeveel domeinen (werk, opleiding, inkomen en gezondheid) men kwetsbaar is. De score gaat van 0 (nul, kwetsbaar op geen van de gebieden) tot en met 4 (vier, kwetsbaar op alle vier de onderscheiden domeinen). Voor de analyses in dit hoofdstuk is men op basis van deze score ingedeeld als 'meest kwetsbaar' (score 3 en 4) versus niet/minder kwetsbaar (score 0 tot en met 2). In het kader staat een beschrijving van de vier groepen die zijn onderscheiden.

Participatie van de onderscheiden groepen

In de vorige rapportage van De Staat van de Stad hebben we de participatie van de eerste drie groepen Amsterdammers op secundaire terreinen afgezet tegen die van de 'gemiddelde' Amsterdammer.⁸ In deze editie zullen we datzelfde ook doen voor de vierde benoemde groep.

Vier kwetsbare groepen

1. Ouderen (65-plussers) en mensen van 45 tot 65 jaar die zijn aangewezen op een uitkering vanuit de WW, WWB en/of WAO als voornaamste inkomstenbron van het huishouden. Het gaat om ongeveer 16% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder.⁹ De gemiddelde inkomenspositie van ouderen is de afgelopen decennia sterk verbeterd en ook op andere aspecten van de leefsituatie zijn zij meer dan gemiddeld vooruitgegaan.¹⁰ Hoewel de verschillen in leefsituatie hierdoor zijn afgenomen, geldt dit niet voor iedereen in dezelfde mate, bijvoorbeeld voor ouderen die moeten rondkomen van alleen AOW. Daarnaast blijkt het in praktijk vaak erg moeilijk voor 45-plussers die niet (meer) actief zijn op de arbeidsmarkt om weer een baan te vinden¹¹, alhoewel dit met de aantrekkelijke economie mogelijk minder lastig wordt (een licht positieve indicatie zien we bijvoorbeeld in de cijfers voor werkhervatting in UWW, 2017).¹² De kans om opnieuw in te stromen op de arbeidsmarkt neemt sterk af met de leeftijd, zo ging eind 2018 36% van het totaal aantal verstrekte WW-uitkeringen naar 55-plussers.¹³ Een extra moeilijkheid voor deze laatstgenoemde groep vormt de forse bezuiniging op re-integratietrajecten.
2. Jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond in de leeftijd 18-27 jaar. Het gaat om 37% van het totaal aantal 18-27 jarigen en om 7% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder. Onder deze groep vinden we traditioneel een relatief hoge structurele werkloosheid, alhoewel in de periode 2014-2018 de werkloosheid onder deze groep spectaculair is afgenomen.¹⁴
3. Huishoudens met een laag middeninkomen (tussen 1.350 en 2.050 euro netto per maand)¹⁵ die woonachtig zijn in een huurhuis. Het gaat om ongeveer 12% van de Amsterdamse huishoudens.¹⁶ Terwijl de laagste inkomens vaak (deels) financieel worden gecompenseerd voor verschillende kosten zoals door zorg- en huurtoeslag, geldt dit niet of in slechts geringe mate voor de lage middeninkomens. Dit brengt hen mogelijk in een relatief slechte positie ten opzichte van de laagste inkomensgroep. Daarnaast is de krapte op de huurwoningmarkt een probleem voor deze groep. Met name in de vrije sector zijn de prijzen van huurwoningen voor huishoudens met een laag middeninkomen lastig op te brengen. Voor zittende huurders speelt een achterblijvende inkomensontwikkeling in combinatie met gemiddeld stijgende woonlasten.¹⁷
4. Kwetsbaarheid gemeten naar vier domeinen. Een persoon wordt als meest kwetsbaar gedefinieerd indien op minimaal drie van de vier domeinen kwetsbaarheid is vastgesteld. In deze rapportage wordt de maat van de stedelijke werkgroep Kwetsbaarheid benaderd met de volgende domeingegevens uit de Staat van de Stad-enquête:
  - Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen in laagste 20% van Nederland.
  - Ervaren gezondheid (zeer) slecht.¹⁸
  - Laagopgeleid of opleiding volgend die niet tot startkwalificatie leidt.
  - 18-65 jaar: geen werk en geen opleiding volgend.
  - 66+: alleenwonend en een (zeer) slechte gezondheid.¹⁹

In de Staat van de Stad enquête gaat het om 7% van de respondenten die volgens deze definitie meest kwetsbaar is.

Ouderen zijn oververtegenwoordigd in deze groep van meest kwetsbare Amsterdammers (15% van de 66-plussers is kwetsbaar vs. 5% van de 18-65 jarigen). Tevens zijn Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond oververtegenwoordigd in deze groep. Van alle respondenten die zijn geïdentificeerd als kwetsbaar conform de bovenstaande definitie, is 58% van niet-westerse afkomst, 31% van Nederlandse afkomst en 12% van westerse afkomst.

Figuur 14.4 laat zien hoe het staat met de participatie van de vier kwetsbare groepen. De groep die zich het meest onderscheidt van het gemiddelde is de groep die kwetsbaar is op drie of vier domeinen. Indien men op drie of vier domeinen kwetsbaarheid ervaart, participeert men op bijna alle gebieden fors minder dan de gemiddelde Amsterdammer. Dit geldt met name voor de SLI (gemiddelde score 85), uitgaan, sport, sociale integratie en ervaren gezondheid (dit laatste ligt voor de hand omdat gezondheid één van de domeinen is voor de kwetsbaarheidsscore). Op geen enkel gebied scoort de groep hoger dan de gemiddelde Amsterdammer. Een andere groep die relatief weinig participeert in vergelijking met de gemiddelde Amsterdammer, is de groep van ouderen en 45-plussers met een uitkering. Deze groep scoort een stuk lager op sport, uitgaan, ervaren gezondheid en de SLI (gemiddelde score 92). Onder deze groep zien we juist weer een sterkere inzet voor buurt of stad.

De andere twee groepen, namelijk jongeren van niet-westerse afkomst en lage middeninkomens met een huurhuis, hebben minder afwijkende participatiescores dan de eerste twee genoemde groepen. De SLI-score valt wel lager uit dan gemiddeld (99), maar minder laag dan voor de voorgaande twee groepen. Ook op de andere indicatoren zien we iets minder extreme verschillen. Op de indicatoren 'ervaren gezondheid' en 'politieke interesse' scoort de groep lage middeninkomens met een huurhuis zelfs hoger dan gemiddeld.

De groep jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond, ten slotte, heeft een SLI-score van 102 (gemiddelde Amsterdam: 105). Ook op de andere indicatoren zien we minder extreme verschillen met de gemiddelde Amsterdammer. Voor deze groep is het echter interessanter om deze groep te vergelijken met de leeftijdsgenoten met een andere achtergrond. Deze resultaten staan in figuur 14.5. Dan valt op dat jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond op zeven gebieden minder participeren dan jongeren zonder migratieachtergrond of met een westerse achtergrond. Dit is het geval voor de Leefsituatie-index (-8% oftewel 9 punten lager), het uitgaan (48% lager), activiteiten in verenigingen (55% lager), politieke interesse (40% lager), sociale integratie (30% lager), sporten (31% lager) en ervaren gezondheid (5% lager). Op het gebied van sociale cohesie wordt juist 19% hoger gescoord. Op het gebied van 'inzet voor buurt of stad' zijn geen verschillen gevonden tussen jongeren met verschillende achtergronden.

De ontwikkeling van de drie kwetsbare groepen over de tijd: 2012-2018

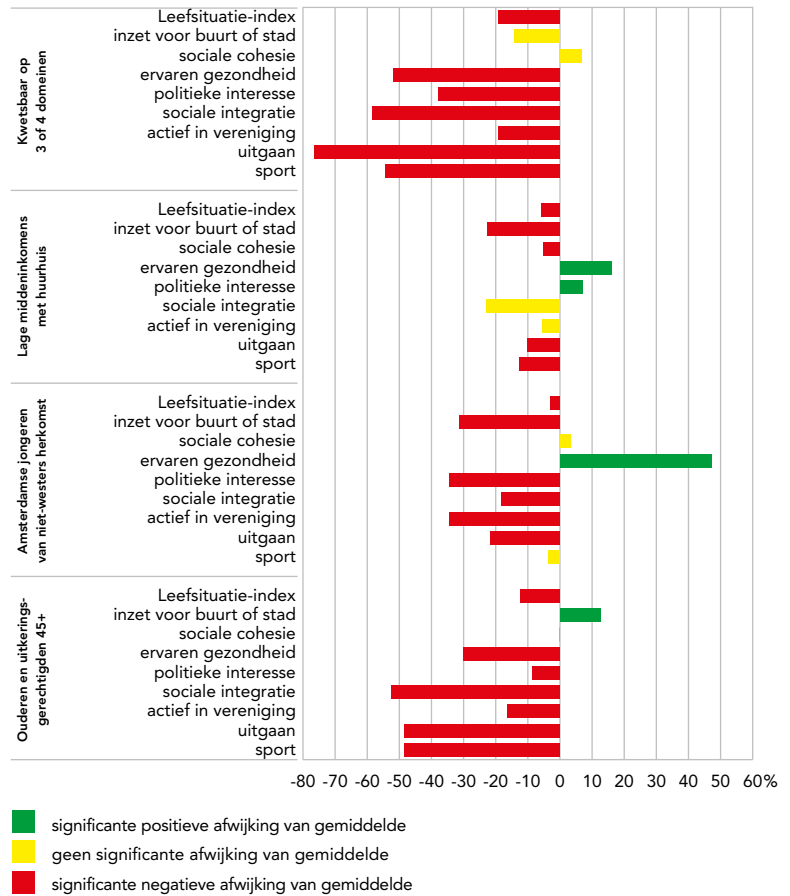
In deze paragraaf gaan we in op de ontwikkeling van de drie eerstgenoemde kwetsbare groepen. In vergelijking met voorgaande edities zien we dat de Leefsituatie-index gemiddeld licht is toegenomen; van 104 in 2012 en 2014 naar 105 in 2016 en 2018. Voor de drie onderscheiden groepen is dat niet het geval: de SLI is voor deze groepen gelijk gebleven of zelfs iets gedaald.²⁰ Hieruit kunnen we niet alleen op-

maken dat de verschillen blijven bestaan; ze nemen zelfs iets in sterkte toe over de tijd: de drie groepen laten alle immers dezelfde of een lagere score zien op de Leefsituatie-index in 2018 dan in 2012, terwijl de gemiddelde score voor de gehele stad iets is toegenomen.

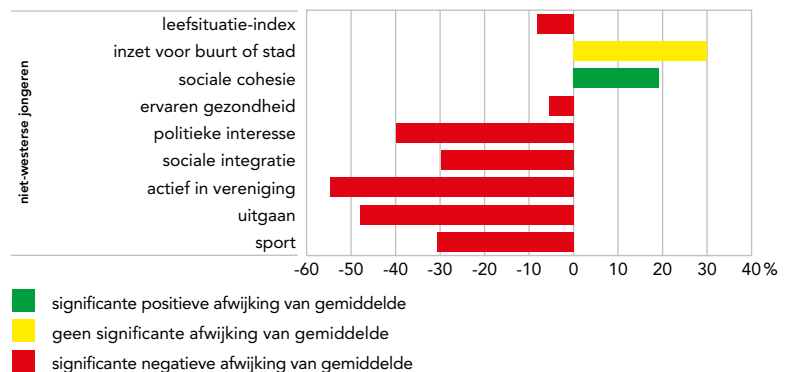
Als we kijken naar de losse participatiegebieden, dan valt op dat de lage middeninkomens met een huurhuis in vergelijking met 2016 minder zijn gaan sporten, zich minder inzetten voor de buurt en een lagere sociale cohesie ervaren. Voor de groep jongeren van niet-westerse herkomst geldt dat zij in vergelijking met 2016 minder uitgaan, minder actief zijn in een vereniging, zich minder inzetten voor buurt of stad, en minder sociale integratie ervaren. Voor de groep 65-plussers en 45-plussers met een uitkering geldt dat de participatie in een vereniging en de politieke interesse zijn gedaald ten opzichte van 2016. Voor deze laatste groep geldt ook dat hun participatie in het algemeen in de voorgaande jaren, alsmede in dit jaar, het laagst is van de drie groepen.

In de komende edities van De Staat van de Stad zullen we deze groepen blijven volgen. Wellicht verandert de participatiepositie van deze groepen door het aantrekken van de economie, maar ook een nieuw regeerakkoord op Rijksniveau en een ander college op gemeentelijk niveau kunnen impact op deze groepen hebben, zowel in positieve als in negatieve zin. Ook zullen we de positie van de meest kwetsbare Amsterdammers op vier domeinen blijven volgen.

Afb. 14.4 Participatie en Leefsituatie-index van 'kwetsbare groepen', 2018 (in indexscores ten opzichte van het gemiddelde; het gemiddelde = 0 op elk domein)

Afb. 14.6 Participatie en Leefsituatie-index van Amsterdamsje jongeren met niet-westerse migratieachtergrond, 2018 (in indexscores ten opzichte van jongeren met een Nederlandse/westerse achtergrond; Nederlandse/westerse achtergrond = 0 op elk domein)

Noten

- 1 Onder andere uit eerdere versies van de Staat van de Stad.
- 2 Zie voor de meting van de participatie- en leefbaarheidsbegrippen en de samenstelling van de Leefsituatie-index (hoofdstuk 1) de desbetreffende hoofdstukken in deze rapportage.
Welvaart is hier gemeten aan de hand van het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen (RIO/CBS, 2017) en participatie in arbeid (werk) aan de hand van het percentage werkloze beroepsbevolking (RIO/CBS, 2018, waarbij de resultaten voor de gebieden ontbreken ivm onvoldoende respondenten). Voor migratieachtergrond zijn de indicatoren welvaart en werk voor de groep met een Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond samengenomen. Onderwijs is gemeten aan de hand van het aandeel adviezen PRO/LWOO (bron DMO, schooljaar 2017/18, waarbij Westpoort bij stadsdeel West is genomen vanwege de kleine aantallen, en Oud-Zuid en Buitenveldert/Zuidas zijn samengenomen om dezelfde reden). Hierbij is uitgegaan van de plek waar de leerling woont (dus niet van de plek waar de school staat). Voor migratieachtergrond (afbeelding 14.4) was de indicator onderwijs niet beschikbaar. Verder gaat het om verschillen in het percentage dat: 1 of meer sporten beoefent (afgelopen 12 maanden), 4 of meer uitgaansactiviteiten heeft (afgelopen 12 maanden), minstens 1x per maand actief deelneemt aan activiteiten van één of meer verenigingen, een score van 18 heeft op de sociale-isolatie schaal (=niet sociaal-geïsoleerd = hoog op sociale integratie), (zeer/tamelijk) politiek geïnteresseerd is, een (zeer) goede gezondheid ervaart, en zich de laatste 12 maanden ingezet heeft voor een kwestie voor de buurt of stad (alle bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2018). De mate van verloedering is gebaseerd op het gemiddelde percentage dat aangeeft veel overlast te ervaren op de volgende zes aspecten: bekladding van muren en (of) gebouwen, rommel op straat, hondenpoep op straat en vernieling van telefooncellen, bus- en tramhokjes, onderhoud van wegen, paden en pleintjes, en onderhoud van perken, plantsoenen en parken (bron: Veiligheidsmonitor 2017). Het rapportcijfer voor de woonomgeving is gebaseerd op het cijfer van 1-10 op de vraag 'Als u door middel van een rapportcijfer van 1 tot en met 10 zou mogen aangeven hoe prettig u het vindt om in uw buurt te wonen, welk cijfer zou u dan geven?' (bron: Wonen in Amsterdam 2017). Tot slot is gekeken naar de voor die groep gemiddelde score op sociale cohesie op basis van 6 items (bron: De Staat van de Stad Amsterdam enquête 2018).
- 3 Deze indeling suggereert soms grotere onderlinge overgangen dan er in de scores zit; de achterliggende scores kunnen immers dicht bij elkaar liggen. Bijvoorbeeld de hoogste scores die valt in de categorie 'rond het gemiddelde' (geel in de afbeelding) verschilt soms niet veel van de laagste score die valt onder de categorie 'bovengemiddeld' (groen in de afbeelding). De indeling in deze drie gradaties zegt ook niets over de mate waarin een score afwijkt van het gemiddelde over de hele stad. Bijvoorbeeld stadsdeel A kan een 50% lagere score op sporten hebben dan het Amsterdamse gemiddelde, terwijl stadsdeel B, die ook als rood (onder het gemiddelde) ingedeeld is, maar 15% lager dan het gemiddelde scoort. Afhankelijk van de spreiding werd een minimaal verschil van 10% (welvaart, politieke interesse), 15% (werk, uitgaan), of 30% (onderwijs) genomen. Voor de SLI (Leefsituatie-index) is een afwijking van 2 punten onder of boven het gemiddelde als grens genomen. Voor de ervaren sociale cohesie en voor de ervaren gezondheid zijn respectievelijk een minimaal verschil van 1% en van 2% van het gemiddelde genomen, vanwege de geringe spreiding bij beide variabelen. Voor 'schoon en heel' (vs. verloedering), voor deelname aan sport, voor deelname aan een vereniging, voor het rapportcijfer voor de woonomgeving en voor inzet buurt of stad en voor sociale isolatie is vanwege de geringe spreiding een minimaal verschil van 5% van het gemiddelde genomen.
- 4 Op het gebied van welvaart heeft Westerpark, evenals Bos en Lommer, een rode kleur gekregen, wat betekent dat het gebied lager scoort dan gemiddeld. Echter, het gemiddelde huishoudinkomen in Westerpark ligt wel hoger dan in Bos en Lommer.
- 5 *Voor de groep Amsterdammers met een Antilliaanse/Arubaanse migratieachtergrond konden we geen resultaten uitdraaien vanwege een te geringe hoeveelheid respondenten met die achtergrond.
*Voor de indicator 'onderwijs' zijn geen gegevens beschikbaar naar migratieachtergrond.
- 6 Voor de indicator 'werk' is de groep met de Antilliaanse/Arubaanse achtergrond meegenomen in de groep met Surinaamse migratieachtergrond.
- 7 CPB Policy Brief (2019). Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond. Den Haag: CPB.
- 8 Het zou informatief zijn om deze groepen ook te vergelijken op primaire terreinen zoals onderwijs, welvaart en werk. Helaas kunnen deze cijfers niet berekend worden voor deze groepen apart.
- 9 Geschat op basis van de steekproef Staat van de Stad.
- 10 Bron: SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag, 2017.
- 11 Bron: UWV (2016). *Kansrijk uit de WW. Welke sectoren bieden kansen voor werklozen in de WW?* Amsterdam: UWV.
- 12 Bron: UWV (2017). *Rapportage WW 50plus*. Maart 2017. Amsterdam: UWV.
- 13 <https://www.uwv.nl/overuwv/Images/nieuwsflits-arbeidsmarkt-oktober-2018.pdf>
- 14 OIS (maart 2019). Factsheet jeugdwerkloosheid 2014-2018. Te downloaden van <https://www.amsterdam.nl/ois/nieuws-ois/jeugdwerkloosheid-amsterdam-daalt-6-2/>
- 15 De definitie van deze groep is gebaseerd op de definities van de inkomensgroepen in de publicatie Dienst Wonen, Zorg en Samenleving / Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties (2012). *Wonen in Amsterdam 2011. Stand van zaken*. Amsterdam, 2012. Het is een benadering van de inkomenscategorie, omdat de antwoordcategorieën in de enquête van de Staat van de Stad niet precies overeenkomen met die in het Wonen-onderzoek.
- 16 Geschat op basis van de steekproef Staat van de Stad.
- 17 Bron: Planbureau voor de Leefomgeving (2017). *Inkomensdynamiek en de betaalbaarheid van het wonen*. Den Haag: PBL.
- 18 In de originele maat wordt de volgende operationalisatie voor het domein 'gezondheid' gebruikt: hogere ziektekosten dan de gemiddelde Amsterdammer, of uitkering Wet Langdurige Zorg, of niet-zelfstandig wonend in instituut. Echter, we hebben deze gegevens niet voor de respondenten van de Staat van de Stad-enquête. Daarom werken we met de ervaren gezondheid-indicator
- 19 In de originele maat wordt ook het hebben van een partner met een slechte gezondheid meegenomen in de kwetsbaarheidmaat. Hier wordt dat niet gedaan vanwege het ontbreken van deze gegevens.
- 20 Voor de groep ouderen en 45-65 jarigen met een uitkering zien we de ontwikkeling gaan van 93 (2012), 94 (2014), 91 (2016) naar 92 (2018). Voor jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond is de ontwikkeling: 102 (2012), 99 (2014), 101 (2016) naar 102 (2018). Voor lage middeninkomen met een huurhuis zijn de cijfers als volgt: 100 (2012), 100 (2014), 99 (2016) en 99 (2018).

Geraadpleegde literatuur

- Aalbers, M., J. Bosma, R. Fernandez, C. Hochstenbach. *Buy-to-let gewikt en gewogen*. 2018.
- Aarts, C. *Opkomst bij verkiezingen*. Rijksuniversiteit Groningen, 1999.
- Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties. *Wonen in Amsterdam 2017*. Amsterdam, 2018.
- Boelhouwer, J. *Wellbeing in the Netherlands. The SCP life situation index since 1974*. Den Haag, 2010.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). *Sociale isolatie naar objectieve en subjectieve maatstaf*. Den Haag/Heerlen, december 2016.
- CBS. *Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN)*. Den Haag, 2017.
- CBS. *Jaarrapport Landelijke Jeugdmonitor 2018*. Den Haag, 2018.
- CBS. *Opvattingen over sociale media*. Den Haag, 2018.
- CBS. *Participatie op de kaart*. Den Haag / Heerlen, september 2018.
- CBS. *Tendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2018*. Den Haag, 2018.
- CBS. *Mijlpalen twintigers schuiven op*. Webbericht, 13 mei 2019.
- CBS. *Ongelijkheid in inkomen en vermogen*. Den Haag, 2019.
- CBS. *Prijsstijging koopwoningen Flevoland opnieuw het hoogst*. Webbericht, 23 april 2019.
- Centerdata. *De arbeidsmarkt voor leraren voortgezet onderwijs 2019-2024*. Tilburg, november 2018.
- Centraal Planbureau (CPB). *Policy Brief. Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond*. Den Haag, juni 2019.
- de Boer A., de Klerk M.. *Informeel zorg in Nederland*. Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), Den Haag, 2013.
- den Ridder, J. en P. Dekker, Lokale (en) politieke betrokkenheid en participatie. In: G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede, Universiteit Twente, 2019.
- DESAN Research Solutions. *Nulmeting Amsterdam Aardgasvrij*. Amsterdam, 2018.
- Gemeente Amsterdam. *Meerjarenplan Verkeersveiligheid 2016-2021*. Amsterdam, 2016.
- Gemeente Amsterdam. *Amsterdam Marketing, Jaarverslag 2016*. Amsterdam, juni 2017.
- Gemeente Amsterdam. *Meerjarenplan Fiets 2017-2022*. Amsterdam, 2017.
- Gemeente Amsterdam. *Amsterdam Marketing, Jaarverslag 2017*. Amsterdam, juni 2018.
- Gemeente Amsterdam. *Beleidsbrief Meer banen, Meer werk*. Amsterdam, december 2018.
- Gemeente Amsterdam. *Coalitieakkoord GroenLinks/ D66/PvdA/SP. Een nieuwe lente en een nieuw geluid*. Amsterdam, mei 2018.
- Gemeente Amsterdam, Economische Zaken. *Economische verkenningen Metropoolregio Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- Gemeente Amsterdam. *Flap wethouder Moorman – Uitbreiding workshop digitale educatie minima-kinderen*. Amsterdam, 2018.
- Gemeente Amsterdam. *Het college van burgemeester en wethouders van Amsterdam. Maatregelen binnenstad 2019*. Amsterdam, 2018.
- Gemeente Amsterdam e.a.. *Regionaal Veiligheidsplan Amsterdam-Amstelland 2019-2022*. Amsterdam, 2018.

- Gemeente Amsterdam. *Agenda Autodelen*. Amsterdam, 2019.
- Gemeente Amsterdam. *Amsterdamse Thermometer van de Bereikbaarheid 2019*. Amsterdam, 2019.
- Gemeente Amsterdam. Beheer Openbare Ruimte Schoon. *Rapportage 2018*. Amsterdam, 2019.
- Gemeente Amsterdam, OOV. *Regionale Veiligheidsrapportage, Amsterdam-Amstelland 2018*. Amsterdam, maart 2019.
- Gemeente Amsterdam. *Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050. Stap 1: Uitnodiging aan de stad*. Amsterdam, 2019.
- Gemeente Amsterdam. *Stad in Balans: Naar een nieuw evenwicht tussen leefbaarheid en gastvrijheid*. Amsterdam, 2019.
- Gemeente Amsterdam. *2e Bestuursrapportage 2018 Maatschappelijke ondersteuning Amsterdam*. Amsterdam, juni 2019.
- Gezondheidsraad. *Beweegrichtlijnen 2017*. Den Haag, augustus 2017.
- GGD Amsterdam. *De Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016*. Amsterdam, 2016.
- GGD Amsterdam. *Eenzaamheid in Beeld*. Factsheet Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016. Amsterdam, mei 2017.
- GGD'en, CBS en RIVM. *Gezondheidsmonitoren Volwassenen en Ouderen 2016*. Zie: www.volksgezondheidenzorg.info.
- Het Parool. *Top600 criminele jongeren meer toegevoegd op drugshandel*. Amsterdam, 11 februari 2019.
- Houwelingen, P. van en P. Dekker. Maatschappelijke en politieke participatie. 2018. In: SCP. *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag: SCP.
- ING. *Nieuwe regel verkleint airbnb prijseffect op Amsterdamse woningmarkt flink*. Webbericht, maart 2019.
- ING. *Goedverdienende arbeidsmigranten en buitenlandse studenten stuwen Amsterdamse huizenprijzen op*. Webbericht, april 2019.
- Jansen, G. en M. Boogers, Opkomst en stemgedrag. In: G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2018*. Enschede: Universiteit Twente, 2019.
- Machielse, A. *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement*. Utrecht, februari 2007.
- McKinsey & Company and World Travel & Tourism Council. *Coping with success Managing overcrowding in tourism destinations*. December 2017.
- Milieu Centraal. *Wat is je CO2-voetafdruk?* Zie: <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/klimaatklappers/wat-is-je-co2-voetafdruk>.
- Ministerie van OCW. *Nieuwe voortijdig schoolverlaters, Convenantjaar 2012-2013, Voorlopige cijfers, maart 2014*.
- Movisie. *Wat werkt bij de aanpak van eenzaamheid*. Den Haag, september 2016.
- Museumvereniging. *Museumcijfers 2017*. Amsterdam, 2017.
- NOS. *Rijksmuseum meest bezochte museum van 2018*. 2018. Zie: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2263885-rijksmuseum-meest-bezochte-museum-van-2018.html>
- OBA (Openbare Bibliotheek Amsterdam). *Corporate brochure 2019*. Amsterdam, 2019.
- OIS (Onderzoek, Informatie & Statistiek, Gemeente Amsterdam). *De Staat van de Stad Amsterdam VII. Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. Amsterdam, september 2013.
- OIS. *Verantwoording Veiligheidsindex 2014*. Amsterdam, 2015.
- OIS. *Klanttevredenheidsonderzoek PC-regeling*. Amsterdam, 2017.
- OIS. *Monitor ervaren verkeersveiligheid 2017*. Amsterdam, 2017.
- OIS. *Museum om de hoek – eerste evaluatie experiment Stad in Balans*. Amsterdam, 2017.
- OIS. *Sportmonitor 2017; Inzicht in het sportgedrag van Amsterdammers*. Amsterdam, 2017.
- OIS. *Amsterdam in cijfers 2018*. Amsterdam, november 2018.
- OIS. *Buurtenquête Centrum 2018. Rapportage Centrum West en rapportage Centrum-Oost*. Amsterdam, juli 2018.
- OIS. *Cohort Onderzoek Arbeidsmarktpositie Amsterdamse Mbo Gediplomeerde Uitstromers uit Onderwijs*. Amsterdam, november 2018.
- OIS. *De Amsterdamse Burgermonitor 2017*. Amsterdam, 2018.
- OIS. *Geweld en agressie tegen handhavers*. Amsterdam, 2018.

- OIS. *Klanttevredenheid P+R 2018*. Amsterdam, 2018.
- OIS. *Imago Zuidoost 2018*. Amsterdam, december 2018.
- OIS. *Museum om de hoek – tweede evaluatie experiment Stad in Balans*. Amsterdam, 2018.
- OIS. *Overlast op en rond het water in Centrum*. Amsterdam, 2018.
- OIS. *Schoolkeuze VO. Hoe kiezen Amsterdamse leerlingen een middelbare school?* Amsterdam, januari 2018.
- OIS. *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2017*. Amsterdam, mei 2018.
- OIS. *Amsterdammers over het Wallengebied*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Bemiddelingen Jeugdwerkloosheid 2015-2018*. Amsterdam, mei 2019.
- OIS. *Criminaliteitsbeeld 2018*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Duurzaamheid bemiddelingen jeugdwerkloosheid 2015-2018*. Amsterdam, juni 2019.
- OIS. *Eindmeting mantelzorg*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Factsheet jeugdwerkloosheid 2014-2018*. Amsterdam, maart 2019.
- OIS. *Fact sheet Bevolkingsprognose 2019-2040*. Amsterdam, maart 2019.
- OIS. *Factsheet Jeugdwerkloosheid Amsterdam 2015-2018*. Amsterdam, mei 2019.
- OIS. *Factsheet Discriminatie op de Amsterdamse arbeidsmarkt*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Leerlingenprognose BO, 2018/'19*. Amsterdam, maart 2019.
- OIS. *Luchtkwaliteit enquête*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Monitor Detailhandel 2018*. Amsterdam, februari 2019.
- OIS. *Overgang naar volwassenheid, hoe gaat het met de 16 tot en met 26 jarigen in Amsterdam? O-meting*. Nog te verschijnen in 2019.
- OIS. *Startende leraren in Amsterdam*. Amsterdam, mei 2019.
- OIS. *Studenten aan lerarenopleidingen*. Amsterdam, januari 2019.
- OIS. *Succes in het voortgezet onderwijs: Welke leerlingen behalen een succesvolle schoolloopbaan?* Amsterdam, mei 2019.
- OIS. *Toerisme MRA 2017-2018*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Wat Amsterdammers bezighoudt V, vijfde rapportage Cockpit*. Amsterdam, 2019.
- OIS. *Wie staan er in Amsterdam voor de klas*. Amsterdam, januari 2019.
- OIS & Kohnstamm Instituut. *Succesvolle basisscholen aan het woord*. Amsterdam, juni 2018.
- Onderwijsinspectie. *De staat van het onderwijs*. 2018. Zie: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/04/11/rapport-de-staat-van-het-onderwijs>
- OOV/Eenheid Amsterdam. *Veiligheidsmonitor 2018*. Gemeente Amsterdam, 2018.
- Piketty, T. *Kapitaal in de 21^e eeuw*. 2014.
- Planbureau voor de Leefomgeving. *Inkomensdynamiek en de betaalbaarheid van het wonen*. Den Haag, 2017.
- Politie. *Trends en ontwikkelingen in de eenheid Amsterdam*. Amsterdam, 2018.
- Respons. *Dagattracties 2017 Top 50*. April, 2018. Zie: <https://userfiles.mailswitch.nl/files/987-b9feb901f4cb10d46d0ba8e722b595d1.pdf>
- RIGO Research en Advies. *Veerkracht in het corporatiebezit. Kwetsbare bewoners en leefbaarheid. Eindrapport*. Amsterdam, oktober 2018.
- RIGO Research en Advies. *Leefbaarheid en sociaal beheer. Ontwikkelingen in Amsterdam e.o.* Amsterdam, mei 2019.
- Rijksoverheid. *Ondermijnende criminaliteit*. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ondermijning/ondermijnende-criminaliteit>
- Rijksoverheid. *Woononderzoek Nederland 2018*. Zie: www.woononderzoek.nl/jive
- ROA (Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt). *Fact Sheet 2014/5. Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2013*. Maastricht, 2014.
- SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag, 2014.
- SCP. *De sociale staat van Nederland 2015*. Den Haag, december 2015.
- SCP. *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag, december 2017.
- SCP. *De sociale staat van Nederland 2018*. Den Haag, september 2018.

SCP. *Overall rapportage sociaal domein 2017*. Den Haag, december 2018.

SCP. *De sociale staat van Nederland 2019*. Den Haag, september 2019.

SCP: *Werk en mantelzorg; kwaliteit van leven en het gebruik van ondersteuning op het werk*. Den Haag, 2019.

Staatscourant. *City Deal zicht op ondermijning*. Zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2017-48699.html>. Den Haag, 2017.

UWV. *Kansrijk uit de WW. Welke sectoren bieden kansen voor werklozen in de WW?* Amsterdam, 2016.

UWV. *Rapportage WW 50plus*. Amsterdam, maart 2017.

UWV. *Nieuwsflits arbeidsmarkt oktober-2018*. Zie: <https://www.uwv.nl/overuwv/Images/nieuwsflits-arbeidsmarkt-oktober-2018.pdf>

WODC. *Monitor Jeugdcriminaliteit 2018*. Den Haag, 2018.

World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. Oxford. Oxford University Press, 1987.

WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid). *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid* (WRR-Verkenningen nr. 28, 2014). Den Haag, 2014.

Zantinge E.M., van der Wilk E.A., van Wieren S., Schoemaker C.G. *Gezond ouder worden in Nederland*. Bilthoven, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), 2011.

Bijlage I

Methode Staat van de Stad enquête

Dataverzamelmethode en respons

Om de data voor dit onderzoek te verzamelen is gebruik gemaakt van een aselecte steekproef binnen de strata van de zeven stadsdelen en naar migratieachtergrond. Het gaat hierbij om Amsterdammers van 18 jaar en ouder, exclusief tehuusbewoners. Rekening houdend met de grootte van de stadsdelen is gestreefd naar tenminste de volgende aantallen respondenten per stadsdeel:

- 250 Centrum;
- 500 West;
- 600 Nieuw-West;
- 250 Zuid;
- 400 Oost;
- 300 Noord;
- 300 Zuidoost.

Bij de steekproeftrekking is ook rekening gehouden met de 22 gebieden van het gebiedsgericht werken (zie bijlage III). Er is daarbij gestreefd naar het behalen van 100 respondenten per gebied.

Daarnaast is gestreefd naar 200 respondenten met een migratieachtergrond voor elk van de volgende groepen: Surinaams, Turks, Marokkaans, overig niet-westers, westers. En 50 enquêtes onder Amsterdammers met een Antilliaanse achtergrond. Om de gewenste aantallen te kunnen behalen zijn in totaal 22.740 adressen geselecteerd uit het bevolkingsregister.

De dataverzameling, het afnemen van de enquête, heeft plaatsgevonden in de periode oktober 2018-januari 2019. Door het onderzoek op verschillende manieren aan te bieden is geprobeerd om zoveel mogelijk mensen te stimuleren om mee te doen. De nadruk lag, evenals in de voorafgaande jaren (vanaf 2010), op internetdeelname en daarmee is ook gestart. Aan de respondenten is in eerste instantie gevraagd om de vragenlijst online in te vullen. Zij kregen daarvoor een brief waarin het onderzoek werd uitgelegd en waarin een persoonsgebonden onlinelink en password stond. Ook is in de brief (in het Engels) de mogelijkheid genoemd om een Engelstalige vragenlijst online in te vullen. Wanneer de bewoners de voorkeur hadden voor een schriftelijke vragenlijst, dan konden ze die aanvragen. Nieuw

bij het veldwerk dit jaar is dat bij de helft van de mogelijke respondenten al een schriftelijke vragenlijst met een antwoordenvolop is mee gestuurd. Dit heeft respons verhogend gewerkt en daardoor waren er minder telefonische benaderingen nodig. De mensen die na één week nog niet gereageerd hadden, zijn (voor zover mogelijk) nagebeld en zo mogelijk telefonisch geënuquêteerd. Daarnaast zijn Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond face to face geënuquêteerd. Een vergelijkbare methode wordt ook gebruikt in andere onderzoeken van OIS, zoals de Amsterdamse Burgermonitor en de Veiligheidsmonitor.

De respons kwam in totaal op 18% (2016 16%, 2014 17%, 2012 15%, 2010 16%). In het onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens van 4.181 personen van 18 jaar en ouder. De behaalde respons op De Staat van de Stad-enquête 2018 is als volgt opgebouwd:

- 2.723 online enquêtes (aandeel van totaal aantal respondenten: 65%, waarvan 346 in het Engels (8% van het totaal));
- 1.140 schriftelijke vragenlijsten (27%);
- 218 face to face-interviews (5%);
- 100 telefonische enquêtes (2%).

Weging

In dit soort onderzoek is de respons in het algemeen vaak geen precieze weergave van de bedoelde populatie. Sommige groepen zijn moeilijker te bereiken dan andere of minder geneigd deel te nemen. Dat geldt bijvoorbeeld vaak voor mensen met een niet-westerse migratieachtergrond, jongeren, laagopgeleiden en mensen uit de laagste inkomensklasse. Daarnaast is in dit onderzoek sprake van een steekproef binnen de strata van de stadsdelen en binnen migratiegroepen, waardoor de verdeling over de respondenten niet overeen zal komen met de werkelijke verdeling in de populatie. Zo zullen sommige groepen relatief meer of juist minder in het onderzoek vertegenwoordigd zijn dan in de werkelijke populatie het geval is, waardoor bijvoorbeeld de graad van participatie lager of hoger lijkt dan die in werkelijkheid is. Om deze effecten te verminderen wordt de respons op een aantal demografische kenmerken gewogen, zodat groepen die een te klein gewicht in de schaal leggen een groter aandeel en groepen die

een te groot gewicht in de schaal leggen een kleiner aandeel in de uiteindelijke respons krijgen. Wanneer bijvoorbeeld het aandeel Amsterdammers met een bepaalde migratieachtergrond in de respons groter is dan in de populatie, dan worden de resultaten van deze mensen minder zwaar meegeteld, zodat de respondenten wel een representatieve afspiegeling vormen van de populatie.

De weging vond plaats met behulp van het door het CBS ontwikkelde programma Bascula. In dit onderzoek zijn de gegevens van de respondenten teruggewogen naar de verdeling zoals in de Amsterdamse populatie (zelfstandig wonende Amsterdammers van 18 jaar en ouder) op basis van de achtergrondkenmerken: (zo nodig) geslacht, herkomstgroep, leeftijdsgroep, huishoudtype, stadsdeel, 22 gebieden en opleidingsniveau. In de wegingsprocedure is gewogen naar het voorkomen van kenmerken

in elk stadsdeel, te weten: geslacht, huishoudtype (alleenwonend/niet), leeftijd (vier groepen). Evenals in de vorige rapportage is binnen de 22 gebieden gewogen naar de verdeling van Amsterdammers van westerse herkomst en Amsterdammers met een niet-westerse migratieachtergrond. Binnen de hele stad is gewogen naar het voorkomen van combinaties van de bovengenoemde kenmerken, te weten: leeftijd $\times$ huishoudtype, geslacht $\times$ huishoudtype, leeftijd $\times$ geslacht, herkomstgroep (zes groepen) $\times$ huishoudtype, leeftijd $\times$ herkomstgroep, geslacht $\times$ herkomstgroep en opleidingsniveau (vijf groepen). Daarnaast is, evenals in voorgaande jaren, een herweging naar methode toegepast waarbij de online geënquêteerden wat minder zwaar zijn meegeteld en de overige respondenten juist wat zwaarder. Op deze wijze zijn deze metingen beter vergelijkbaar met de metingen van voor 2010 waar een andere aanpak werd gebruikt.

Bijlage II

Domeinen en indicatoren

Leefsituatie-index

Afb. III.1 Samenstelling van de leefsituatie-index (SLI): domeinen en indicatoren (tussen haakjes het aantal vragen daarover opgenomen in de SLI)

domein	indicator
Wonen	<ul style="list-style-type: none"> a. Eigendom (1) b. Woningtype (1) c. Aantal kamers (1) d. Oppervlakte woonkamer (1)
Gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> a. Ervaren gezondheid (1) b. Ervaren belemmeringen (2)
Consumptiegoederen	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal huishoudelijke apparaten (2) b. Aantal hobbyartikelen (3)
Vrijtijdsactiviteiten	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal hobby's (1) b. Aantal uitgaansactiviteiten (10) c. Verenigingslidmaatschap (12)
Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> a. Autobezit (1) b. NS-kaart (1)
Sociale participatie	<ul style="list-style-type: none"> a. Vrijwilligerswerk (19) b. Sociale isolatie (6)
Sportactiviteit	<ul style="list-style-type: none"> a. Aantal keren sporten per week (1) b. Aantal sportactiviteiten (1)
Vakantie	<ul style="list-style-type: none"> a. Vakantiereis afgelopen jaar (1) b. Vakantietrip in buitenland (1)

Bijlage III

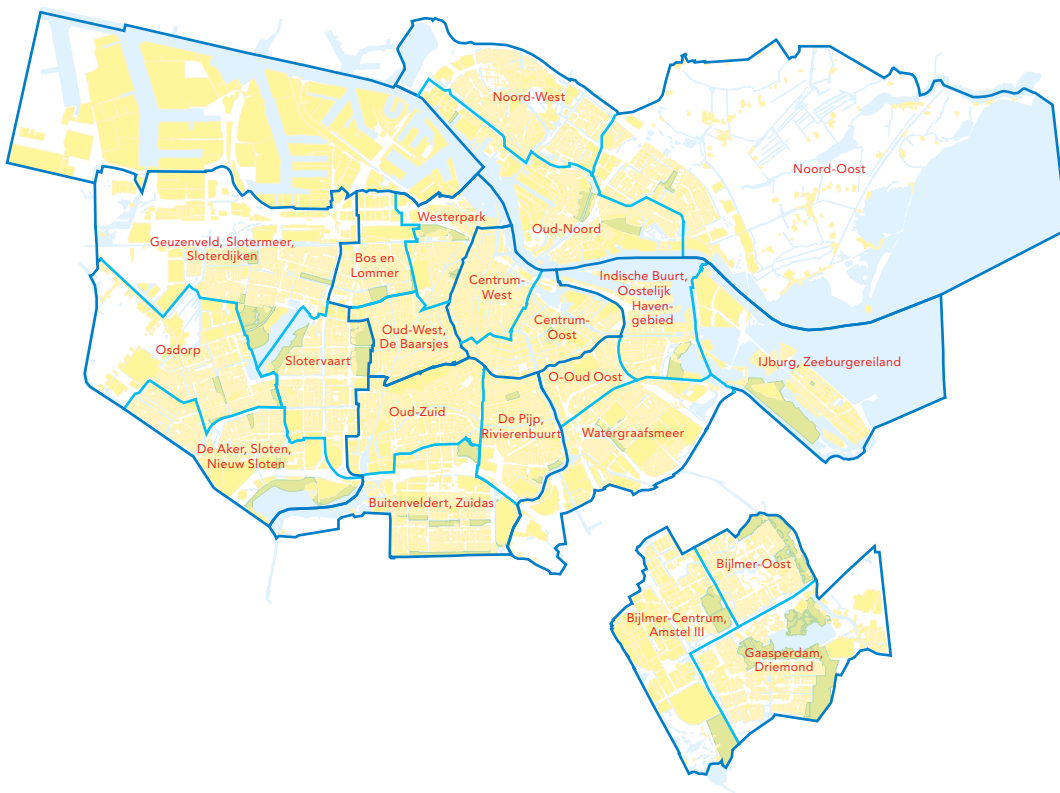
Omschrijving van de 22 gebieden, buurtcombinaties en stadsdelen

22 gebieden van gebiedsgericht werken

De gemeente Amsterdam werkt gebiedsgericht, onder meer in het sociaal domein. Voor het gebiedsgericht werken wordt een indeling van de stad in 22 gebieden gehanteerd. De indeling biedt een schaalniveau dat voldoende groot is om complexe vragen in het sociaal domein aan te kunnen en klein genoeg om maatwerk te kunnen bieden in de gebieden. Onderstaande afbeelding geeft een overzicht van de verspreiding van de 22 gebieden over de stad.

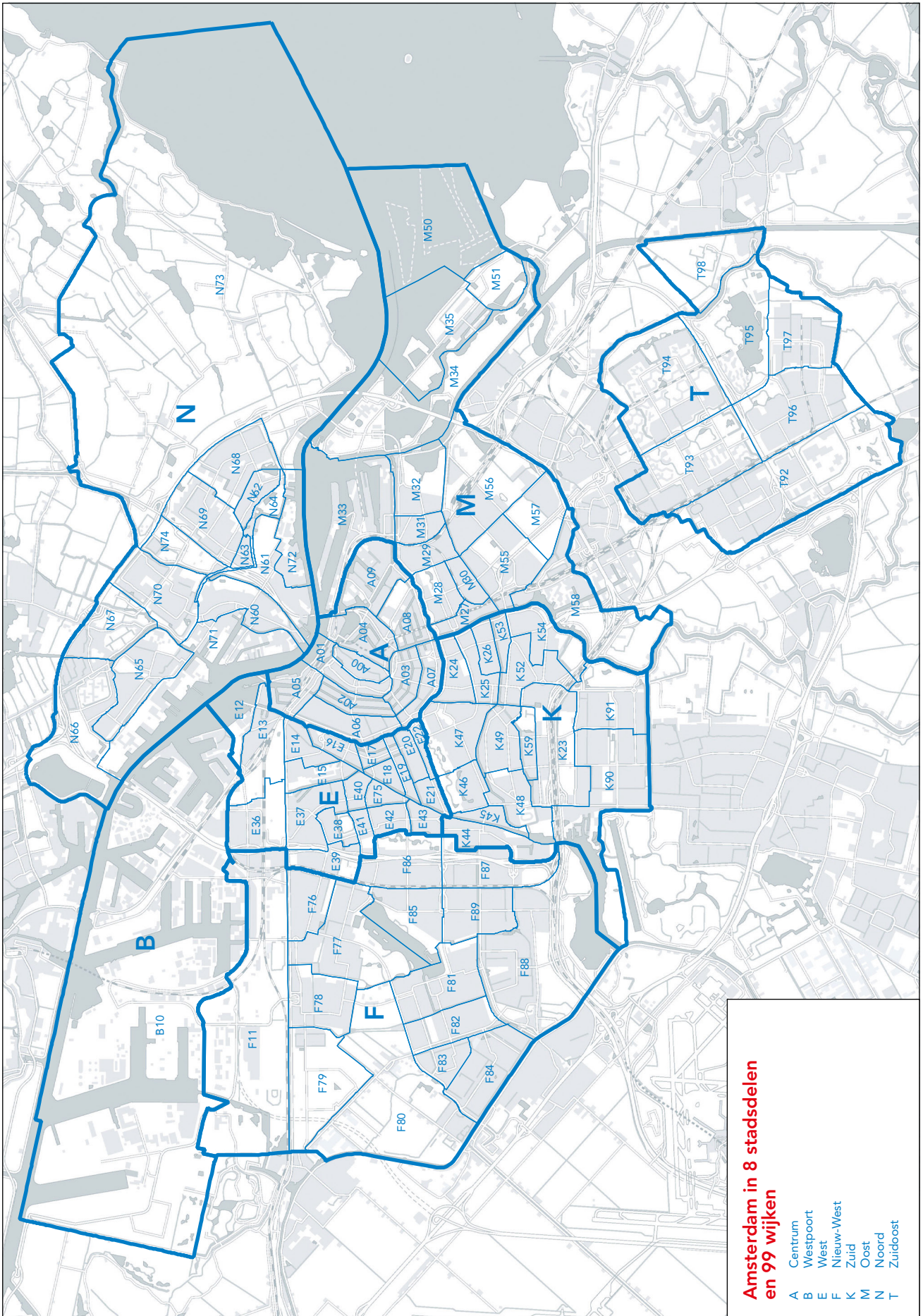
Om verschillen in de stad weer te geven wordt in deze rapportage gebruikgemaakt van de indeling in 22 gebieden. In verschillende hoofdstukken worden de toestand en ontwikkelingen van deze gebieden belicht. Dit biedt inzicht in de problematiek die er speelt en in de variëteit die een stad als Amsterdam rijk is.¹

Amsterdam in 22 gebieden volgens het gebiedsgericht werken

1 In de publicatie *Gebiedsanalyse 2017: overkoepelende analyse* (OIS, 2017) wordt de dynamiek van de 22 gebieden in onderlinge samenhang in beeld gebracht. Daarnaast is voor elk gebied een afzonderlijke gebiedsanalyse samengesteld, waarin de toestand en ontwikkeling van het gebied wordt beschreven. Deze afzonderlijke gebiedsanalyses zijn te raadplegen op de website van OIS (www.ois.amsterdam.nl).

wijk	naam wijk	wijk	naam wijk
A00	Burgwallen-Oude Zijde	K49	Apollobuurt
A01	Burgwallen-Nieuwe Zijde	K52	Scheldebuurt
A02	Grachtengordel-West	K53	IJselbuurt
A03	Grachtengordel-Zuid	K54	Rijnbuurt
A04	Nieuwmarkt/Lastage	K59	Prinses Irenebuurt e.o.
A05	Haarlemmerbuurt	K90	Buitenveldert-West
A06	Jordaan	K91	Buitenveldert-Oost
A07	De Weteringschans	M27	Weesperzijde
A08	Weesperbuurt/Plantage	M28	Oosterparkbuurt
A09	Oostelijke Eilanden/Kadijken	M29	Dapperbuurt
B10	Westelijk Havengebied	M30	Transvaalbuurt
E12	Houthavens	M31	Indische Buurt-West
E13	Spaarndammer- en Zeeheldenbuurt	M32	Indische Buurt-Oost
E14	Staatsliedenbuurt	M33	Oostelijk Havengebied
E15	Centrale Markt	M34	Zeeburgereiland/Nieuwe Diep
E16	Frederik Hendrikbuurt	M35	IJburg-West
E17	Da Costabuurt	M50	IJburg-Oost
E18	Kinkerbuurt	M51	IJburg-Zuid
E19	Van Lennepbuurt	M55	Frankendael
E20	Helmersbuurt	M56	Middenmeer
E21	Overtoomse Sluis	M57	Betondorp
E22	Vondelbuurt	M58	De Omval/Overamstel
E36	Sloterdijk	N60	Volewijk
E37	Landlust	N61	IJplein/Vogelbuurt
E38	Erasmuspark	N62	Tuindorp Nieuwendam
E39	De Kolenkit	N63	Tuindorp Buiksloot
E40	Geuzenbuurt	N64	Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk
E41	Van Galenbuurt	N65	Tuindorp Oostzaan
E42	Hoofdweg e.o.	N66	Oostzanerwerf
E43	Westindische Buurt	N67	Kadoelen
E75	Chassébuurt	N68	Waterlandpleinbuurt
F11	Bedrijventerrein Sloterdijk	N69	Buikslotermeer
F76	Slotermeer-Noordoost	N70	Banne Buiksloot
F77	Slotermeer-Zuidwest	N71	Noordelijke IJ-oever-West
F78	Geuzenveld	N72	Noordelijke IJ-oever-Oost
F79	Eendracht	N73	Waterland
F80	Lutkemeer/Ookmeer	N74	Elzenhagen
F81	Osdorp-Oost	T92	Amstel III/Bullewijk
F82	Osdorp-Midden	T93	Bijlmer-Centrum (D,F,H)
F83	De Punt	T94	Bijlmer-Oost (E,G,K)
F84	Middelveldsche Akerpolder	T95	Nellestein
F85	Slotervaart-Noord	T96	Holendrecht/Reigersbos
F86	Overtoomse Veld	T97	Gein
F87	Westlandgracht	T98	Driemond
F88	Sloter-/Riekerpolder		
F89	Slotervaart-Zuid		
K23	Zuidas		
K24	Oude Pijp		
K25	Nieuwe Pijp		
K26	Zuid-Pijp		
K44	Hoofddorppleinbuurt		
K45	Schinkelbuurt		
K46	Willemspark		
K47	Museumkwartier		
K48	Stadionbuurt		
		naam stadsdeel	
		A	Centrum
		B	Westpoort
		E	West
		F	Nieuw-West
		K	Zuid
		M	Oost
		N	Noord
		T	Zuidoost

**Amsterdam in 8 stadsdelen
en 99 wijken**

- A Centrum
- B Westpoort
- E West
- F Nieuw-West
- K Zuid
- M Oost
- N Noord
- T Zuidoost